

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KADININ GÜÇLENDİRİLMESİNDE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ VE
MİKRO KREDİ UYGULAMALARI: BAĞCILAR ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Yasemin ABAY

Enstitü Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMET
Enstitü Bilim Dalı: SOSYAL HİZMET

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇELİK

TEMMUZ 2018

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KADININ GÜÇLENDİRİLMESİNDE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ VE
MİKRO KREDİ UYGULAMALARI: BAĞCILAR ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Yasemin ABAY (107203002)

Enstitü Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMET
Enstitü Bilim Dalı: SOSYAL HİZMET

Bu tez 02/08/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Adı SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı (<i>Danışman</i>)	Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇELİK	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Bedrettin KESGİN	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Enver Sinan MALKOÇ	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS / DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: Kadının Güçlendirilmesinde Kadın Girişimciliği ve Mikro Kredi Uygulamaları: Bağcılar Örneği

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 114 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 26/07/2018 tarihinde aşağıda ismi yazılı araştırma görevlisi tarafından şahsıma iletilen Turnitin intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı % 36'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı SOYADI : Yasemin ABAY
Öğrenci Numarası : 107203002
Ana Bilim Dalı : Sosyal Hizmet
Programı : Sosyal Hizmet
Türü : () Proje (x) Yüksek Lisans Tezi () Doktora Tezi

Taramayı Yapan Arş. Gör.
(Adı Soyadı, İmzası, Tarih)

Danışman
(Adı Soyadı, İmzası, Tarih)

ÖNSÖZ

Kadınlarla ilgili bir konu çalışmanın ne kadar hassas olduğunu öğrendiğim bu tez çalışması bundan sonraki okumalarım için bana yeni bir pencere açmıştır. Öncelikle benimle hikâyelerini samimiyetle paylaşan ama burada isimlerini yazamadığım İstanbul Vuslat Doğan Sabancı Bağcılar Mikrofinans Şubesi üyelerine kalben teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Beni onlarla buluşturan Vuslat Doğan Sabancı Bağcılar Mikrofinans Şube Yöneticisi Asiye Yılmaz'a da sabrı ve yardımları için teşekkür ediyorum. Bu tezi yarım bıraktığımda beni tekrar çalışmak için yüreklendiren ve yorulmadan tezimi tekrar tekrar okuyan değerli babam ve hocam Prof. Dr. Ali Rıza Abay'a, çalışmamda ilgisini ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Recep Çelik'e de şükranlarımı sunuyorum. Bu çalışmayı yapabilmem için bana her zaman fedakârca destek veren, çocuklarıma bakan, devam etmem konusunda beni teşvik eden Anneciğim Emine Budak'a yürekten çok ama çok teşekkür ederek bu tezi ona armağan ediyorum. Canım Anneme...

Yasemin ABAY

23.07.2018

BEYAN	i
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	v
TABLolar	vii
ÖZET VE ANAHTAR KELİMEler	viii
YABANCI DİLDE ÖZET VE ANAHTAR KELİMEler	ix
GİRİŞ	1

BÖLÜM 1: KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ

1.1. Girişimcilik	9
1.2. Kadın girişimci ve özellikleri	12
1.3. Kadın girişimci tipleri	15
1.4. Kadın girişimciliğinin önemi	17
1.5. Türkiye’de kadının girişimci olma nedenleri	18
1.6. Türkiye’de kadın girişimciliği	21
1.7. Kadın girişimcilerin karşılaştığı sorunlar	22
1.7.1. Kadın Olmaktan Kaynaklanan Sorunlar	22
1.7.2. İş ve Çevresel Faktörlerden Kaynaklanan Sorunlar	25
1.8. Türkiye’de kadın girişimciliğini destekleyen kurum ve kuruluşlar	27
1.8.1. Kadın Girişimcilere Finansal Destek Sağlayan Kurum ve Kuruluşlar	27
1.8.2. Kadın Girişimcilere Finans Dışı Hizmetler Sağlayan Kurum ve Kuruluşlar	28

BÖLÜM 2: KADININ GÜÇLENDİRİLMESİ VE MİKRO KREDİ

2.1. Kadının Güçlendirilmesi	31
2.1.1. Güç ve Güçlenme	31
2.1.2. Güçlenmenin Boyutları ve Göstergeleri	35
2.1.3. Kadının Güçlendirilmesi	40
2.1.3.1. Modernist Kalkınma Yaklaşımı: Kalkınmada Kadın (WID)	40
2.1.3.2. Kalkınma ve Kadın (WAD)	43
2.1.3.3. Toplumsal Cinsiyet ve Kalınma (GAD)	43
2.1.4. Uluslararası Sözleşme ve Metinlerde Kadının Güçlendirilmesi	47
2.1.4.1. Birleşmiş Milletler Programları ve Diğer Organları	49
2.1.4.2. Özel Teşkilatlar ve Diğer Örgütler	53
2.2. Mikro Kredi	56
2.2.1. Mikro Kredinin Tarihsel Gelişimi	60
2.2.2. Dünya’da mikro kredi uygulamaları	62
2.2.2.1. Asya’daki Mikro Kredi Uygulamaları	65
2.2.2.2. Afrika’daki Mikro Kredi Uygulamaları	66
2.2.2.3. Güney Amerika’daki Mikro Kredi Uygulamaları	66
2.2.2.4. Avrupa’daki Mikro Kredi Uygulamaları	67
2.2.2.5. Kuzey Amerika’daki Mikro Kredi Uygulamaları	68

2.2.3. Mikro Kredinin Türkiye’deki Uygulamaları	68
2.2.3.1. Kadının Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV) ve MAYA	69
2.2.3.2. Türkiye Grameen Mikrofinans Programı (TGMP)	70
2.2.4. Neden Kadınlar	73
2.2.5. Mikro Kredi Sistemine Yöneltilen Eleştiriler	75
 BÖLÜM 3: ALAN ARAŞTIRMASI	
3.1. Araştırmanın Deseni	81
3.2. Çalışma Grubu	82
3.3. Verilerin Toplanması	82
3.4. Verilerin Değerlendirilmesi	83
3.5. Bulgular ve Yorumlar	85
3.5.1. Demografik Bilgiler ve Yaşam Öyküsü	87
3.5.2. Mikro Kredi Öyküsü	92
3.5.3. Güçlenme	95
3.5.3.1. Destek	95
3.5.3.2. Aile İçi Kararlara Katılım	96
3.5.3.3. Sorumluluk Paylaşımı	98
3.5.3.4. Dayanışma Grupları ve Sosyal Ağlar	99
3.5.4. Mikro Kredi Sonrasında Kadınlar Kendilerini Nasıl Görüyor	102
SONUÇ VE TARTIŞMA	109
ÖNERİLER	113
KAYNAKÇA	115
EKLER	124
ÖZGEÇMİŞ	133

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Arnavutluk Kalkınma Fonu
AFMIN	: Afrika Mikrofinans Ağı
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
ANİKAD	: Ankara İş Kadınları Derneği
BAAC	: Tayland Tarım ve Tarım Kooperatifleri Bankası
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Üst Kurulu
BM	: Birleşmiş Milletler
BRI	: Bank Rakyat Endonezya
BSMV	: Banka Sigorta Muamele Vergisi
CEDAW	: Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
CGAP	: Fakirlere Destek Amaçlı Danışmanlık Grubu
DAWN	: Yeni Bir Dönem İçin Kadınlarla Kalkınma Alternatifleri
DB	: Dünya Bankası
GAD	: Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma
GEM	: Cinsiyet Güçlendirme Ölçüsü
FAO	: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
IBRD	: Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası
IDA	: Uluslararası Kalkınma Birliği
IFAD	: Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
INSTRAW	: Uluslararası Kadının İlerlemesi Araştırma ve Eğitim Enstitüsü
KEDV	: Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSGM	: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
LID	: Yerel Girişimciler Projesi
MAYA	: Mikro Ekonomik Destek İşletmesi
MEB	: Mikro Girişimci Bankası
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OHCHR	: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
POPIN	: Birleşmiş Milletler Nüfus Bilgi Ağı
SYDV- SRAP	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı - Sosyal Riski Azaltma Projesi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TESK	: Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu
TGMP	: Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi

TİSVA	: Türkiye İsrافی Önleme Vakfı
TL	: Türk Lirası
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK-İŞ	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UN-HABITAT	: Birleşmiş Milletler Habitat Programı
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UNIDO	: Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü
UNIFEM	: Birleşmiş Milletler Kadınlar Kalkınma Fonu
UNFPA	: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
UNOPS	: Birleşmiş Milletler Proje Organizasyonu Hizmetleri
UNRISD	: Birleşmiş Milletler Sosyal Kalkınma Araştırmaları Enstitüsü
UNWomen	: Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi
USAID	: Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı
v.b.	: Ve benzeri
v.d.	: Ve diğerleri
WAD	: Kadın ve Kalkınma
WCD	: Kadın Kültür ve Kalkınma
WEPS	: Kadının Güçlenmesi Prensipleri
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

TABLÖLAR

Tablo 1. Girişimcinin Özellikleri	11
Tablo 2. Girişimci Kadın Tipleri	15
Tablo 3. Kadın Girişimcileri İten ve Çeken Faktörler	20
Tablo 4. Güçlenmeye İlişkin Temel Kavram ve Tanımlar	34
Tablo 5. Kadın, Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınmaya İlişkin Değişen Perspektifler	45
Tablo 6. Mikro Finans Verilerinin Bölgesel Dağılımı (31 Aralık, 2012)	65
Tablo 7. Mikro Kredi Alan Kadınların Demografik Bilgileri	89

Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Kadının Güçlendirilmesinde Kadın Girişimciliği ve Mikro Kredi Uygulamaları: Bağcılar Örneği

Tezin Yazarı: Yasemin ABAY

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇELİK

Kabul Tarihi: 02.08.2018

Sayfa Sayısı: ix(Ön kısım)+123 (Tez) +(Ekler)

Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet

Bilim Dalı: Sosyal Hizmet

Bu araştırma kadının güçlendirilmesinde kadın girişimciliği ve mikro kredi uygulamalarını kadınların kendi deneyimleri üzerinden değerlendirebilmek amacıyla yapılmıştır. İstanbul’da yaşayan, farklı eğitim ve gelir seviyelerine sahip olan kadınların yaşamlarını idame ettirebilmeleri, kendi işletme ortamlarını oluşturmaları veya geliştirebilmeleri için aldıkları kredilerin onların sosyo-ekonomik hayatlarında nasıl bir etki oluşturduğu araştırmanın inceleme konusudur. Araştırma kapsamında İstanbul Vuslat Doğan Sabancı Bağcılar Mikrofinans Şubesi’nde mikro kredi alan 13 kadınla ve bu şubenin yöneticisiyle yüz yüze ve telefonda görüşülmüştür. Nitel bir olgubilim (Fenomenoloji) çalışması yapılmıştır. Veriler içerik analizi yapılarak değerlendirilmiştir. Sonuç olarak mikro kredi ile bir iş yapan ya da var olan işini devam ettiren kadınların girişimci olarak değerlendirilemeyeceğine kanaat getirilmiştir. Mikro kredi alan kadınların her biri kendi içinde yaşadığı özel şartlara göre mikro kredi ile bir değişim yaşamıştır. Bu değişim daha önce hiç çalışmamış ve dolayısıyla para kazanmamış kadınlarda daha fazla olurken, hâlihazırda bir işi olan kadınlar için söz konusu olmamıştır. Kadınlar için değişen konu ise kimseye muhtaç olmadan kendilerine özel bir gelir elde etmeleridir. Yani mikro krediyle kadının ekonomik güçlendirilmesi boyutu ön plandadır. Yine de mikro kredi ile ancak asgari ücrete yakın bir kazanç elde etmekte ve evlerine giren diğer gelirlerle birlikte yoksulluk sınırında kalmaktadırlar. Kazançları ve mikro kredinin limiti ne kadar az olursa olsun mikro kredi kadınlar için güvenilir bir borç kapısı olmaktadır. Kadınların ev içi kararlara katılımıyla ilgili anlamlı bir değişiklik görülmemiştir. Ancak bu kadınların güçsüz olduğunu değil aksine mikro kredi almadan önce de bu kararlara katılıyor olduklarını göstermektedir. Yani sanılanın aksine mikro kredi alan kadınların hepsi homojen bir grup olarak değerlendirilip güçsüz olarak nitelendirilemez. Ancak ev içi sorumluluklar söz konusu olduğunda tam tersi bir görüntü oluşmaktadır. Yani kadınlar mikro krediden önce de sonra da tüm bu sorumluluğu tek başlarına yüklenmektedirler. Bu da sosyal hayatlarına pek fazla vakit ayıramamalarına neden olmaktadır. Dayanışma grupları ise kadınlar için herhangi bir destek sunmamaktadır. Bu gruplar kadınların etraflarında tanıdıkları kadınlarla oluşturulduğu için kadınlar yeni bir çevreye açılmamaktadırlar. Hatta çoğu kadın yaşadığı çevrenin dışına hiç çıkmamıştır. Bu da mikro kredinin sosyal anlamda pozitif bir etkisi olmadığını göstermektedir. Mikro kredi ile yapılan vasıf gerektirmeyen ve emek yoğun işler kadınların kalkınmaya niteliksel değil ancak niceliksel bir katkı sağlamasına neden olmaktadır.

Mikro kredi toplumun önceliklerine, dinamiklerine ve kadınların ihtiyaçlarına göre düzenlenirse kadınlar için işe yarar bir mekanizma olacaktır. Zaten toplumda süregelen bazı sorunlar tek bir projeye çözülemeyecek kadar büyüktür ve bu sorunları çözmek için başka yollar aramak gerekmektedir. Mikro kredi geliştirilebilir bir imkândır. Mikro kredi ile ilgili yapılan çalışmalar, bu projenin daha iyi bir duruma getirilmesine katkı sağlayabilir ya da bu konuda başka fikirlerin doğmasına öncülük edebilir.

Anahtar Kelimeler: Kadın Girişimciliği, Mikro Kredi, Kadının Güçlendirilmesi

Yalova University Institute of Social Sciences Master Thesis Summary

Thesis Title: Woman Entrepreneurship and Micro-Credit Applications in Women's Empowerment: Bağcılar Case	
Thesis Author: Yasemin ABAY	Edvisor: Dr. Öğr. Üyesi Recep ÇELİK
Date of Acceptance: 02.08.2018	Total Number of Pages: ix (pre text)+ 123 (main body) +(appendices)
Department: Social Work	Field of Study: Social Work
This research was conducted in order to evaluate women's entrepreneurship and micro-credit Implementations in women's empowerment through their own experiences. The subject of this research is analysis of effects of getting micro credit for continuing their life, founding or developing their own business environment on socio-economic life of women who have different levels of education and income and live in İstanbul. Within the scope of the research, 13 women who got micro credits and the manager of İstanbul Vuslat Doğan Sabancı Bağcılar Microfinance Branch was interviewed face-to-face in İstanbul Vuslat Doğan Sabancı Bağcılar Microfinance Branch and on the phone. A qualitative phenomenology study has been done. The data were evaluated by analyzing the content. As a result, it has been understood that women who are engaged in a business with micro credit or who continue their existing business can not be defined as entrepreneurs. Each of the women who got micro credits experienced a change with micro credit according to the special conditions they lived in. This change is seen more often in women who have never worked and thus have not earned money, but it is not seen in women who already have a job. The issue, that has been changed for women, is that they earn a special income for them without needing anybody. In other words, getting micro-credit by women is front plan of dimensions of women empowerment. Nevertheless, they approximately earn as much as minimum wage from their business founded by getting micro-credits and remain at the poverty line with other income coming into their homes. No matter how little their earnings are and limit of the micro-credit; micro-credit is still a reliable debt gateway for women. There was no significant change in the participation of women in domestic decisions related to family. However, this does not mean that women are weak, but rather it shows that they had been involved in these decisions before they got micro-credit. In other words, contrary to what is believed, all women who got micro credits can not be considered as weak and as a homogeneous group. However, when it comes to domestic responsibilities, the opposite situation arises. In other words, women overcome responsibilities about all of these things before and after getting micro-credit. This causes them to spend too much time in their social lives. Solidarity groups do not offer any support for women. These groups was with women who knew each others before so that women can't enter a new social circle. Even most women do not even go out of the circle they live in. It also shows that micro-credit does not have positive effect socially. Business that qualification is not required and are labor-intensive, carried out by getting micro-credit, also cause that women contribute to development only quantitatively, not qualitatively. Micro credit will be a useful mechanism for women if it is organized according to the community's priorities, dynamics and women's needs. Some problems that are already existing in society are too big to be solved with a single project and It is required to be found out other ways to solve these problems. Micro-credit is a developable opportunity. Studies on micro-credit may contribute to be brought better position of this project or lead to develop other ideas in this subject.	
Keywords: Women's Entrepreneurship, Microcredit, Woman Empowerment	

GİRİŞ

Türkiye’de son otuz yıldır kadınların ekonomik statüsünün güçlendirilmesi konusu büyük ilgi görmektedir. Kadınların ücretli istihdamdaki paylarının artırılmasına ve mesleki statülerinin geliştirilmesine yönelik çeşitli öneriler sunulmuştur. Bunların arasında en yaygın kabul görenlerden biri, kadın girişimciliğinin desteklenmesidir. 1990’ların ilk yarısında kadınların küçük işletmelerini kurmalarına destek verilmesi, ücretli istihdamı artırmak ve kadınlara ekonomik getiri sağlamak içindi. Bu anlamda kadın girişimciliğini arttırmak için başvurulacak araçlardan en önemlisi krediler olmuştur. Ancak, 1990’ların ikinci yarısından itibaren kadın girişimciliğinin desteklenmesinin arkasında yatan iki başka neden daha olmuştur. İlki, kadınların işgücüne katılımlarında görülen hızlı düşüş ve kadınlar arasındaki yüksek işsizlik oranları karşısında, politika yapıcılarının, bu olumsuz eğilime girişimciliği geliştirerek karşı durulabileceği konusundaki fikir birliği sağlamalarıdır. İkinci olarak, kentlerde yoksul aileler arasında yoksulluğun daha da derinleşmesi birtakım politik müdahaleler gerektirmiştir ve bunların arasında kadın girişimciliğinin geliştirilmesi bir çözüm gibi görünmektedir. Başka bir deyişle, kadın girişimciliği ile ilgili tartışmaların öznesi kadınlar olmaktan ziyade yoksul haneler olmuştur. Hükümet kuruluşlarıyla birlikte, özel kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları, farklı hedefleri olan projeler başlatmışlardır. Sonuçta, uygulamada aktörlerin çeşitlenmesiyle birlikte, kadın girişimciliğini destekleme stratejisi farklı amaçlara yönelik olarak kullanılır olmuştur (Ecevit, 2007: 47).

Kadın girişimciliği konusu gittikçe artan oranda uluslararası örgütlerin, ulusal sivil toplum kuruluşlarının ve kamu kurumlarının gündemlerini oluşturmuştur. Kadın girişimciliğinin işlevleri arasında toplumsal cinsiyet bilinci kazandırma, kadınların piyasa üretimine katkılarının artırılması ve dolayısıyla elde ettikleri gelirle kendilerinin ve ailelerinin yoksulluktan kurtulması ve böylelikle ülke kalkınmasına sağlayacakları faydalar gösterilmektedir. Bu hedeflerin arka planında bazen “kadın” kavramı öne çıkmakta, bazen de “girişimci” kavramı vurgulanmaktadır.

Kadın girişimciliğini destekleme konusunda ise mikro kredi uygulaması ön plana çıkmıştır. Türkiye’de, Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA)’nın desteği altında yönetilen ve yürütülen Türkiye Grameen Mikrokredi Programı (TGMP) 1993 yılında Diyarbakır’da uygulanmaya başlamış ve tüm Türkiye’ye yayılmıştır. TGMP’ye herhangi bir iş fikri olan kadınlar beş kişilik bir grup oluşturarak başvurabilmektedir. Herhangi bir teminat göstermeden ve kanuni bir sorumluluk olmadan kredi alınabilmektedir. Mikro kredi, kadınların ekonomik faaliyetlere katılımlarını sağlama yoluyla ekonomik güçlenmeye yol açacağı ve güçlenmenin diğer boyutlarının gerçekleşmesi yönünde de önemli katkılar sağlayacağı savunulan bir uygulamadır.

Kadınların güçlenmesi; kadın girişimciliği ve mikro kredi ile ilgili bütün çabalarda en önemli zorunluluk olarak gözetilmektedir. Kadın kuruluşları, bu anlamda kadınların karşılaştıkları çok boyutlu sorunlara dikkat çekmişlerdir. Kadınların genel olarak sosyo-ekonomik gelişmesine katkıda bulunulurken bir yandan da onların girişimcilik faaliyetlerinin desteklenmesi için çok kademeli müdahalelere ihtiyaç duyulduğu her zaman dile getirilmektedir.

Uluslararası aktörler tarafından her derde deva bir yöntem olarak gösterilen mikro kredinin, ülkemizde de büyük bir ilgi gördüğü söylenebilir. Mikro kredinin bu ilgiyi hak edip etmediği bu araştırmanın da çıkış noktasını oluşturmaktadır. Kadının güçlendirilmesi de aynı mikro kredi gibi adeta büyümlü bir etki oluşturmaktadır. Kadına dair yapılmak istenen dönüşümler, sosyal sorumluluk projeleri, uluslararası kalkınma hedefleri ve daha fazla çoğaltılabilecek tüm popüler uğraşlar kadının güçlendirilmesinden bahsetmektedir. Tüm bu çabaların odağında şu soru akla gelmektedir: Kadınların hayatlarında bir şey değişmiş midir?

Araştırmanın Problemi

Bu araştırmanın problemi şudur: Kadın girişimciliği ve kadının güçlendirilmesi açısından mikro kredi uygulamasının kadınların sosyo-ekonomik hayatında bir değişiklik getirip getirmemesi.

Problemin çözümü için aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır. Alt problemler;

- Kadınların mikro kredi alma sebepleri ve mikro kredi ile ilgili deneyimleri nedir?
- Kadınlar mikro kredi alırken aileleri, eşleri ve çocukları nasıl tepki vermektedir?
- Kadınlar gruptaki diğer kadınlarla ilişkisi nasıldır?
- Mikro kredi kullanan kadınların ev içindeki kararlara katılımında bir değişim söz konusu mudur?
- Mikro kredi kullanan kadınların kazanılan paranın harcanmasıyla ilgili kararlara katılımı nasıldır?
- Mikro kredi kullanan kadınların ev içi sorumluluklarla ilgili paylaşımlarında bir değişiklik var mıdır?
- Mikro kredi alan kadınların sosyo-ekonomik hayatında ne gibi değişiklikler olmaktadır?
- Mikro kredi alan kadınlar “Güçlü kadın”ı nasıl tarif etmektedirler?
- Mikro kredi alan kadınlar kendilerini girişimci olarak görüyorlar mı?

Araştırmanın Önemi

Dünyada uzun süredir uygulanmakta olan mikro kredi sistemi, Türkiye’de ilk olarak Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV)’nin MAYA projesiyle hayata geçse de uygulamanın yaygınlaşması 2003 yılında Diyarbakır’da başlayan TGMP ile olmuştur. 60 ilde 90 şubesi bulunan TGMP’nin 170 binden fazla yoksul girişimci kadının mikro girişimci olmasına yardım ettiği belirtilmektedir. Mikro kredi kullanan kadınların aileleri de hesaba katıldığında 600 bin kişinin mikro krediden yararlandığı düşünülmektedir. 2018 Mayıs ayı itibarıyla 20 binden fazla yoksul kadın kendi işini kurmak ya da mevcut işini geliştirmek amacıyla mikro kredi almayı beklemektedir. 2018 yılında 200 milyon lira mikro kredi dağıtımı yapılması hedeflenmektedir (TGMP Bilgi Notu, 2018).

Bu kadar uzun süredir uygulanan ve çok sayıda kadına ulaşan mikro kredi başta Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve IMF olmak üzere çeşitli uluslararası kalkınma kuruluşları tarafından da dünya genelinde yoksulluğun azaltılmasında en önemli yaklaşımlardan biri olarak kabul edilmektedir (Bayraktutan ve Akatay, 2012: 8). Bu ilgi nedeniyle ana akım kalkınma söylemlerinde kadını güçlendirmenin bir yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu tartışmaların gölgesinde geçim mücadelesi veren pek çok kadına umut olan mikro kredi, aynı zamanda bu kadınları daha da zayıflattığı söylenerek eleştirilmektedir. Peki ya bu konunun merkezindeki kadınlar ne düşünüyor? Mikro kredi kullanmak onların hayatında neyi değiştiriyor? Güç nedir? Onlara göre bir kadın nasıl güçlü olur? İşte tüm bu soruların cevaplarını öğrenmek için bu çalışma büyük bir öneme sahiptir.

Güçlendirmenin ne anlama geldiğinin, Zimmerman'ın da söylediği gibi onu deneyimleyenler tarafından tanımlanması çok önemlidir. Çünkü her bireyin kendine özgü olan yaşam ve iş deneyimi içinde farklı güç dinamikleri bireyin dünyasında farklı etkiler oluşturabilmektedir. Rappaport da (1984) aynı görüşü savunmakta ve güçlenmenin anlamının ancak ilgili kişilere sorarak genelleştirmelerden uzak biçimde keşfedileceğini belirtmektedir (Zimmerman ve Rappaport'tan aktaran Tuncay, 2009: 15).

Bu araştırma nitel araştırma yöntemleri kullanılarak yapılmıştır. Nitel araştırmalarda sayılardan çok sözlerin, deney ve ölçümden çok gözlem ve yorumun, davranış ve tutumların kendilerinden çok anlamlarının önemli oluşu bu yöntemin kadın araştırmalarında daha çok kullanılan bir yöntem olmasını sağlamıştır. Bu yöntemle sadece belirli değişkenler arasındaki ilişkinin ortaya konması ya da araştırmada sayısal olarak elde edilen verinin nasıl ve hangi örneklemden çıkarılacağı gibi niceliksel araştırmanın temel sorunsalları değil, sosyal aktörü kendi alanında gözlemlemek, karşılıklı etkileşim içinde anlamak önemli olduğundan kadın çalışmaları için ideal yöntem olarak kabul görmektedir (Kümbetoğlu, 2017: 62-63). Kadın yaşantılarını, deneyimlerini ve sorunlarını kadınların kendi ağızlarından dinlemek bu araştırmayı ayrıca önemli kılmaktadır.

Bu çalışma, kadın girişimciliği ve kadının güçlendirilmesi konularının mikro kredi uygulaması içinde teorik çerçevede planlanan hedeflere ulaşp ulaşmadığının değerlendirilmesi açısından da oldukça önemlidir. Bu amaçla, çalışmada İstanbul'da mikro kredi kullanan kadınların deneyimlerini temel alan bulgularına yer verilmiştir. Deneyimlerin paylaşılması yönüyle literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma kadının güçlendirilmesinde kadın girişimciliği ve mikro kredi uygulamalarını kadınların kendi deneyimleri üzerinden değerlendirebilmek amacıyla yapılmıştır. Bu bağlamda seçilen mikro kredi kullanıcılarının mikro kredi kullanımı ile ilgili durumlarını anlamak, mikro kredi almak için oluşturdukları gruplar hakkında bilgi sahibi olmak ve mikro kredi kullanarak iş, aile ve sosyal hayatlarındaki değişimleri kendi deneyimleri üzerinden görmek amaçlanmıştır. Son olarak kadınların güçlendirilmesi konusu kadınların kendi görüşleri üzerinden değerlendirmek istenmiştir.

Literatür İncelemesi

Dünya’da mikro kredi uygulamalarını kadın girişimciliği ve kadının güçlendirilmesi çerçevesinde inceleyen literatür hem nicel hem de nitel araştırmalar açısından zengindir. Ülkemizde ise mikro kredi uygulamalarını yoksulluk ve yoksulluktan kurtulma ve kadın girişimciliği açısından inceleyen çalışma sayısı oldukça fazla olmasına rağmen kadının güçlendirilmesi açısından çok fazla inceleme yapılmamıştır. Bu alanda yurt dışı kaynaklı literatür daha zengindir.

Bu çalışmaların ilkleri arasında Pitt ve Khandker tarafından 1996 ve 1998 yıllarında Bangladeş’te yapılan çalışmalar gösterilebilir. Bu araştırmalarda Bangladeş’teki 3 büyük mikro kredi kuruluşundan faydalanan 1800 kişiye anket uygulanmıştır. Çalışmaların sonucunda mikro kredi kullanımının hane halkı tüketim harcamalarını arttırdığı, yoksulluğu azalttığı ve kız ve erkek çocukların okula gönderilme oranını arttırdığı ortaya çıkmıştır. Todd (2000) çalışmasında Filipinlerde mikro kredi kullanıcısı 152 kişi ile yapmış olduğu görüşmeler neticesinde kredi kullanımıyla birlikte hane halkı gelirinin arttığını, tasarruf ve eğitim harcamalarındaki artışa bağlı olarak ekonomik güvenliğin arttığını ve yoksulluğun azaldığını ortaya koymuştur. Dunn ve Arbuckle (2001) ise çalışmalarında Peru’da mikro kredi alan kişilerin gelir seviyesinin mikro krediden faydalanmayanlara göre yüzde 20 daha yüksek olduğunu belirlemiştir (Bayramoğlu ve Dökmen, 2017: 47-48).

Tüm çalışmalarda sonuçların kesin surette olumlu olmadığını vurgulamak önemlidir. Yürütülen analizlerde vurgulanan sonuçlarda önemli derecede öznel yargılar yer alabilmektedir. Mikro kredi ile ilgili yazarların eğilimlerine ve vurgularına bağlı olarak bazı çelişkili sonuçlar da bulunabilir. Hashemi vd. (1996) ve Kabeer (1998) mikro kredi programlarının Bangladeş’teki kadınları güçlendirdiği sonucuna varırken, Goetz ve Gupta (1996) ve Ackerly (1995) bu sonuca varmamaktadır. Hashemi vd. ve Kabeer büyük ataerkil yapıların mikro kredi ile değiştirilemeyeceğini fakat kadınların ailesel alanda yaşamaları üzerinde adım adım daha fazla güç ve kontrol sahibi olduklarını belirtmektedir. Diğer yandan Goetz ve Gupta ve Ackerly kadınların piyasadaki durumlarında ve mikro kredi programları gibi tek odaklı girişimler konusunda daha büyük değişimler beklemektedirler (Malhotra vd., 2002: 33).

Simjoki (2003), mikro finansın Kenya’nın Nairobi kentindeki kadın mikro girişimciler üzerindeki sosyo-ekonomik etkilerini inceleyen bir çalışma yapmıştır. Sonuç olarak; mikro krediyle alınan paranın güçsüz insanları güçlendirmeyeceği ya da yoksulluğu ortadan kaldırmayacağı, kadınların güçlendirilmesine odaklanan tamamlayıcı hizmetler sağlamasının gerektiği, sağlam işlerin geliştirilmesi için kadın girişimcilerin krediye ek olarak iş danışmanlığı ve beceri eğitimi almaları gerektiği ortaya konmuştur. Etkili bir mikro finansın en önemli parçasının, kadınların katılımı ve sorumluluk duygusunun güçlendirilmesi olduğu belirtilmiştir.

Mikro kredi ile ilgili en önemli çalışmalardan biri Adaman ve Bulut (2007) tarafından yapılan çalışmadır. Bu çalışma İstanbul ve Diyarbakır’da mikro kredi kullanıcısı 89 kişiyle yüz yüze görüşmelerin yapıldığı ve 800’e yakın kişiye ise anket uygulanan bir saha araştırmasıdır. Sonuç mikro kredinin kadınların ekonomik durumlarını iyileştirmeye

katkı sunduğu yönündedir ancak bununla birlikte araştırmada mikro kredinin pozitif ve negatif yönlerine ilişkin çok fazla veri sunulmaktadır. Örneğin mikro kredi ile kurulan işlerin kârlılık oranının düşük olması yoksullukla mücadele için sonuçları sınırlamaktadır. Kadınlar benzer iş kollarında toplanmış ve daha fazla kazanabilecekleri alanlara yatırım yapamamaktadır. Her şeyden önemlisi mikro kredi alan kadınların iş yapma ve kredi taksitlerini ödeme konusunda yaşadıkları sorunlar çoğu zaman göz ardı edilmektedir. Aynı zamanda mikro kredinin kayıt dışı üretim ve istihdamı da artırdığı belirtilmektedir. Tüm bunlara rağmen mikro kredi kurumlarının yoksul insanlara sosyal bir güvence oluşturduğuna dikkat çekilmiştir. Bu araştırma mikro kredi ile ilgili çalışacak olanlara yol gösterici niteliktedir.

Baltacı (2011), mikro kredinin kadınların güçlenmesi bağlamında olanak ve sınırlılıklarını değerlendirmek amacıyla güçlenmenin farklı boyut ve düzeylerinden yola çıkılarak Mersin İl Özel İdaresi Yoksullar İçin Mikro Kredi Projesi ve Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi'nin sunduğu kredilerden faydalanan 32 kadınla derinlemesine görüşme yapmıştır. Kadınların deneyimlerini mikro kredi ve güçlenme ilişkisi çerçevesinde incelemiştir. Mersin, İstanbul ve Sakarya'da kredi kullanıcısı kadınlarla yapılan görüşmeler feminist güçlenme bağlamında değerlendirilmiştir. Kadınların krediyi genellikle işleri için hammadde, makine ya da mal alımında kullandığı belirtilmektedir. Çalışmada sonuç olarak mikro kredinin özellikle ekonomik ve psikolojik güçlenmeyi sağlama potansiyeli olduğu görülmüş, ancak kadınların tam olarak güçlenebilmesi için daha geniş ve bütüncül yaklaşım ve politikaların gerekli olduğu sonucuna varılmıştır.

Balkız ve Öztürk (2013), mikro kredi uygulamasının kadınların ekonomik ve sosyal açıdan güçlendirilmelerinde etkin bir proje olup olmadığını, Diyarbakır'da mikro krediden faydalanan 100 kadınla yapılmış görüşmelerle sorgulamıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, alınan krediler yeni bir iş kurmaktan daha ziyade var olan bir işi devam ettirmek, borçların ödenmesi ya da acil ihtiyaçların karşılanması için kullanılmaktadır. Kadınların krediyle yaptıkları işler, geleneksel ev üretimi niteliğinde işler olup, ev dışında güvenceli, düzenli gelir getiren ve onları kamusal hayata sokan işler değildir. Bu işlerden elde edilen gelir düzeyi bir hayli düşük olup, aile açısından ek gelir olma statüsünden kurtulamamaktadır. Kadınların krediye erişimlerinin sağlanması ve hane gelirinin kısmen de olsa arttırılabilmesi, tek başına kadınların sosyal konumunda önemli bir değişim yaratmamaktadır.

Kabakçı (2012), Eskişehir'de mikro kredi alan 12 kadınla derinlemesine yüz yüze görüşmeler yapmıştır. Kadınlar üzerinde mikro kredilerin yoksulluğun azaltılmasındaki etkinliği sınanmıştır. Sadece mikro krediyi sermaye yaparak, sermaye yoğun iş dallarında hemen faaliyete geçebilmenin mümkün olmadığı görülmüştür. Mikro kredinin kadınlar üzerinde olumlu sosyal ve psikolojik etkileri olduğu görülmüştür. Araştırmada tespit edilen bir başka nokta ise mikro kredi alan bazı kadınların bu krediye maddi olarak gerçekten ihtiyacı olmadığı halde bu krediden yararlanmış olmalarıdır. Bu durum yoksulun yoksuluna ulaşma amacına ters düşmektedir.

Burtan Doğan ve Kaya (2013), Diyarbakır’da Türkiye Grameen Mikrofinans Programı’ndan yararlanan 500 kişiye anket yapmıştır. Çalışma, Dünya genelinde büyük yankı uyandıran ve kayda değer müspet sonuçlar ortaya çıkaran mikro kredi sisteminin Türkiye’deki ilk pilot bölgesi olan Diyarbakır’da, sistemin hayata geçirilişinin onuncu yıldönümünde geline noktanın ortaya konulması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada çok yoksul kadınların aldıkları krediyi kendileri kullanarak gelir getirici bir faaliyette bulunmaları durumunda ailenin günlük gıdasını temin ettikleri, grup içindeki kadınlar arası dayanışmanın kadınları güçlendirdiği ve kadınların kendilerine duydukları özgüvenin arttığı görülmüştür.

Ören vd. (2012), Isparta’da merkez ve ilçelerden toplam 51 kadın ile görüşerek mikro kredi uygulamalarının etkilerini analiz etmişlerdir. Çalışmada Isparta’da kullanılan kredilerin daha çok malzeme alımı şeklinde olduğu yani kadınların krediyi el işi yapıp satmak, perde dikmek ve satmak, ekmek yapıp satmak ve hayvan alıp besleyerek ürünlerini satmak amaçları ile kullandıkları görülmüştür. Çalışmada nispeten küçük çaplı ve genellikle evden yürütülen bu faaliyetlerin kadınların ve ailesinin ekonomik gücünü olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Ayrıca çalışmada kredi kullanımının kadınların hayatlarında ekonomik açıdan çok büyük dönüşümler yaratmasa da; sosyal yönü ile dayanışma, birlikte hareket edebilme, özgüven kazanma gibi sosyo-psikolojik destek sağladığı görülmüştür.

Öz ve Çolakoğlu (2014), Sakarya’da mikro kredi kullanıcısı grup lideri 90 kadınla yapmış oldukları yüz yüze görüşmeler sonucunda kredilerin ekonomik ve sosyal etkilerini araştırmışlardır. Görüşmelerle, Sakarya’da mikro kredi kullanan kadınların sosyo-demografik profilleri, mikro kredi kullanma amaçları, mikro kredi ile ne tür işler yaptıkları, mikro kredinin gelir düzeylerinde ve sosyal hayatlarında bir değişime yol açıp açmadığı, mikro kredinin istihdama katkı sağlayıp sağlamadığı, mikro kredi uygulamasında ne tür sorunlarla karşılaştıkları ve karşılaşılan sorunların çözümü için neler önerdikleri ortaya konmuştur. Araştırma sonucunda, Sakarya’da mikro kredi kullanan kadınların sistemden büyük ölçüde memnun oldukları ve mikro kredinin ekonomik ve sosyal yaşantılarına önemli katkılar sağladığına yönelik bulgulara ulaşılmıştır.

Tömen ve Sarvan (2015), Antalya’da Türkiye Grameen Mikrofinans Programı’ndan yararlanan kadınlarla ilgili bir saha çalışması yapmışlardır. Yüz yüze görüşme yapılan 67 kadının büyük çoğunluğunun aileleri ile birlikte açlık sınırı ile yoksulluk sınırı arasında bulunduğu, genellikle kiralık bir evde yaşamakta oldukları, temel gıda maddelerini almakta zorlandıkları, mikro kredi ile evde el becerisine dayalı ürünler ürettikleri veya hazır ürünler satmakta oldukları görülmüştür. Mikro kredi kullanımının bu kadınları henüz yoksulluktan kurtarmaya veya girişimci yapmaya yeterli olmadığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak mikro finans programlarını etkili kılacak bir Kadın Girişimciliğini Geliştirme İşbirliği Modeli sunulmuştur.

Arı’nın (2011), “Batman’da Mikro Kredi Deneyimleri” üzerine yaptığı çalışmada, kadınların deneyimlerine dayanarak, mikro kredinin kadınların yaşamları üzerindeki etkilerinin ve iddialarının ne kadar gerçekçi olduğunu anlamaya çalışmıştır. Batman’da

Türkiye Grameen Mikro kredi Programı'ndan kredi alan 29 kadınla, onların mikro kredi deneyimlerinin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılması için görüşmeler yapmıştır. Saha çalışması, pek çok kadının mikro krediyi düşük kazançlı ev eksenli işlere yatırdığını, bazılarının temel ihtiyaçları için kullandığını ve bununla borç yükü altına girdiğini ve dolayısıyla da güçlenemediğini göstermiştir.

Karapınar (2010), Türkiye Grameen Mikrofinans Programı'nın Bursa'daki faaliyetlerinin kadınların toplumsal statüsüne ve yoksulluğa etkisini incelemiştir. Araştırmada nicel ve nitel yöntemler bir arada kullanılmış ve Bursa'daki en eski 104 mikro kredi kullanıcısına ulaşılarak kadınların kişisel, ailevi ve ekonomik profilleri çıkarılmıştır. 11 kadınla ise derinlemesine görüşme yapılmıştır. Sonuç olarak, mikro krediden yararlanan kadınların hemen hepsinin aile gelirinin arttığı ve mikro krediyi tercih etmelerindeki en önemli nedenin mikro finans sisteminin cezai işlemlere başvurmaması olduğu belirtilmiştir.

Tüm bu çalışmalar mikro kredinin etkisini analiz edebilmek açısından önemlidir. Literatüre ilişkin bu bilgiler de değerlendirilerek yapılan bu araştırma giriş ve sonuç kısmı dışarıda bırakıldığında üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; kadın girişimcinin ne olduğu, konunun önemi, tanımı ve kadın girişimci tipleri belirtilmiştir. Ayrıca kadınları girişimci olmaya iten ve çeken nedenler, kadınların girişimcilikle ilgili karşılaştıkları sorunlar ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Kadın girişimci tanımlarından yola çıkarak bu konudaki tartışmalara da değinilmiştir.

İkinci bölümde; kadının güçlendirilmesi ve mikro kredi konuları ele alınmıştır. Kadının güçlendirilmesi kalkınma çabaları içinde değerlendirilmiştir. Mikro kredi ile ilgili uygulamalar da Dünya ve Türkiye ölçeğinde incelenmiştir. Mikro kredinin neden kadınlara verildiği etraflıca değerlendirilmiştir. Ancak en önemlisi mikro kredinin kendisine ve mikro kredi ile kadınların güçlendirilmesi konularına yönelik eleştiriler bir başlık altında toplanarak ortaya konmuştur.

Üçüncü ve son bölümde ise; kadının güçlendirilmesinde kadın girişimciliği ve mikro kredi uygulamalarını kadınların kendi deneyimleri üzerinden değerlendirebilmek amacıyla yapılan nitel çalışmanın yöntem ve bulguları paylaşılmıştır. Olgubilim (Fenomenoloji) deseninde planlanan araştırmada bir evren ve örneklem grubu belirlenmeyerek amaçlı örnekleme yapılmıştır. Ankara Bölgesine bağlı olarak mikro kredi veren İstanbul Vuslat Doğan Sabancı Bağcılar Mikrofinans Şubesi'nden Mayıs – Haziran – Temmuz 2018'de aktif olarak aralıksız en az 3 yıldır mikro kredi alan kadınlardan seçilen 13 kişi ve 1 şube yöneticisi ile yarı yapılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılmadan önce mikro kredi kullanan kadınlara ve TGMP yöneticisine sorulacak sorular hazırlanmış ancak görüşme sırasında bu sorular esnek bir biçimde yöneltirilmiştir. Araştırmada içerik analizi yapılmış ve bu çerçevede veriler değerlendirilmiştir. Veriler değerlendirilmeye başlamadan önce araştırmanın kuramsal çerçevesi içinde verileri inceleme kriterleri belirlenmiştir. Yani değerlendirmenin genel çerçevesi çizilmiştir. Ardından incelenen her bir durumdan bu çerçeve kapsamında ortaya çıkan kodlar oluşturulmuştur. Ortaya çıkan kodlar birbirleriyle ilişkileri göz önünde bulundurularak temalaştırılmıştır. Tematik kodlamanın ardından veriler düzenlenerek yorumlanmıştır. Kadın girişimciliği ve kadının güçlendirilmesi açısından mikro kredi

uygulamasının kadınların sosyo-ekonomik hayatında bir değişiklik yapıp yapmadığı sonuç bölümde değerlendirilmiştir.

BÖLÜM 1: KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ

Bu bölümde kadın girişimciliği ayrıntılı olarak değerlendirilecektir. Girişimcilik tanımlarından yola çıkılarak kadın girişimcinin tanımı yapılacak ve kimlerin girişimci olarak görüleceği ile ilgili tartışmalara değinilecektir. Kadın girişimcilerin daha iyi anlaşılabilmesi için özellikleri ve tipleri de ortaya konacaktır. Kadın girişimciliğinin neden bu kadar önemli olduğu ve son yıllarda kadınları girişimci yapmaya artan ilginin nedeni hakkındaki görüşler değerlendirilecektir. Türkiye’de kadın girişimciliğinin geçirdiği süreç değerlendirilirken kadınların bu süreçte yaşadığı sıkıntılar tek tek incelenecektir. Son olarak Türkiye’de kadın girişimciliğini destekleyen kurum ve kuruluşlara kısaca değinilecektir.

1.1. Girişimcilik

Girişimcilik konusu hem genel bir kavram olarak, hem de kadınların girişimcilğe yönelik eğilimleri açısından, bilimsel araştırmalar için ilgi çekici bir konu haline gelmiştir. Birçok araştırma, kadın girişimciler üzerinde durmuş ve onların psikolojik özelliklerini, işlerini kurarken nerelerden güç aldıklarını, onları güdüleyen faktörleri ve deneyimlerini irdelenmiştir (Nayır, 2008: 631).

Farklı disiplinler tarafından çeşitli anlamlar ifade eden girişimcilik kavramı ekonomik ve sosyal gelişmelerle zaman içerisinde değişmiştir. Girişimcilik kelimesi ilk kez Fransızca olarak “iş yapan” anlamına gelen “entreprendre” olarak kullanılmıştır. Bu tanım, zaman içinde farklılaşarak, 20. Yüzyılda daha çok, yenilik yapabilme, fırsatları değerlendirebilme ve ticari anlamda uygulanabilir hale getirme anlamlarında kullanılmıştır (Akpınar, 2009: 14).

18. yüzyılın başlarında İrlandalı ekonomist Richard Cantillon tarafından; “Henüz belirginleşmemiş bir bedelle satmak üzere üretimin girdilerini ve hizmetlerini bugünden satın alan ve üreten kişi” olarak tanımlanmıştır. 1934’te Joseph Schumpeter girişimci tanımına yeni bir boyut katarak girişimcinin yenilikçi ve denenmemiş teknolojileri geliştiren biri olduğunu söylemiştir. 1975’te Peter Drucker, girişimcinin fırsatları en yüksek dereceye çıkaran kişi olduğunu belirtmiştir. 1985’te de Robert Hisrich, girişimciliği, gerekli zaman ve çabayı sarf ederek değer taşıyan farklı şeyler meydana getirme; mali, psikolojik ve sosyal riskleri göze alma ve sonucunda maddi ve kişisel tatmin sağlama olarak tanımlamıştır (Kutunis, 2006: 2-3).

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yeni dünya düzeninin en önemli silahı olan girişimcilik çeşitli tarihsel dönemlerde dönemin yönetimleri tarafından oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çabalar ülkemizde genellikle Cumhuriyet dönemi için vurgulanırken, Osmanlı’daki girişimler bilinmemekte veya öne çıkarılmamaktadır. Ancak, bugünkü gibi Osmanlı’da da benzer politikalar ve araçlar var olmuştur (Demirez ve Cebeci, 2005: 38).

Girişimcilik teorisi modern ekonominin en zayıf halkalarından biri olarak görülmektedir. Bu konu hakkında literatürde çeşitlilik olmasına rağmen; girişimcilik, iktisatçılar tarafından henüz tam olarak anlaşılmadığı bir çok kere vurgulanan bir fenomen olarak kalmaya devam etmiştir (Monyante’den aktaran Özkul ve Dulupçu, 2007: 70).

Girişimcilik işsizliği azaltmakta, insanların ve kaynakların verimliliğini artırarak toplumun gelirini çoğaltmaktadır. Dolayısıyla gelişmiş ve gelişmekte olan ölkelerde girişimciliğin özendirilmesine özel bir önem verilmektedir. Avrupa Birliği (AB)'nde küçük işletmelerin geliştirilmesi, rekabet gücünün arttırılması, uluslararasılaştırılması ve girişimciliğin özendirilmesi amacıyla bir dizi destekleme programı geliştirilmiştir. Aynı şekilde Türkiye'de de son yıllarda girişimcilik kùltürünün gerek bireysel gerekse kurumsal ölçekte geliştiği, yaygınlaştığı ve teşvik edildiği bilinmektedir (Tamer, 2013: 650; Soysal, 2013: 167).

Girişimcilik, disiplinler üstü bir kavram olduğu için farklı bilim insanların ilgi odağı olmuştur. Girişimcilikle ilgili genel kabul gören bir teori bulunmamakla birlikte, girişimciliği çeşitli açılardan ele alan ve ekonomi, psikoloji, sosyoloji, antropoloji ve bölgesel bilimleri kapsayan birçok farklı yaklaşım vardır. Bu yaklaşımların hepsi girişimciliği farklı açılardan ele alıp, girişimciliğin farklı yönlerini öne çıkarmaktadır (Özkul ve Dulupçu, 2007: 69).

Girişimci, toplumun ihtiyaç duyduğu yani talep edilebilir bir malı ya da hizmeti bulup onu üretmeye girişen kişi olarak da tanımlanabilir. Genel olarak sadece parası yani sermayesi olanların girişimci olabilecekleri düşünölse de gerçek girişimciler, kendi emeğini ve sermayesini kullanabileceği gibi, yapacağı anlaşmalar sayesinde üretim faktörlerini kiralayarak da kullanabilirler. Girişimci kimdir sorusuna verilen yanıt zaman içinde bakış açısına göre değişebilmektedir. Ancak girişimcinin kim olduğuna verilen yanıt, girişimcilik faaliyetlerinin farklı bir boyut kazanmasıyla birlikte daha kapsamlı bir tanımlı içermektedir (Kutaniş, 2006: 4).

Girişimciyi açıklamak için genel olarak kabul görmüş girişimci kişilik özelliklerine de bakmak gerekir. Bu noktada girişimciliğin sıradan insanlardan farklı özellikler ve beceriler gerektirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Herkes tarafından benimsenmiş ve üzerinde uzlaşılmış bir özellikler listesi olmamakla birlikte, girişimcileri sıradan insanlardan ayıran bazı özelliklerin olduğu da bir gerçektir. Bunları; risk alma, bağımsızlığına düşkün olma, belirsizliğe tahammöl etme, başarı güdüsü, kendine güven, yaratıcı ve yenilikçi olma ve hızlı karar verebilme yeteneğine sahip olma şeklinde sıralamak mümkündür (Akpınar, 2009: 51). Girişimcileri ifade eden bir başka özellik ise hatalara karşi yüksek derecede tolerans gösterebilmeleridir. Hataları erken uyarı aracı olarak görürler. Bir hata ile karşılaştıklarında köküne inerler ve hatayı çözerek başarı yolunda kullanabilecekleri bir girdi haline getirirler (Demirel ve Tikici, 2004: 53).

Girişim konusuna bakılmaksızın bir girişimcinin sahip olması gereken üç özelliği Hisrich şöyle belirlemiştir; hedeflediği alanda başarılı olmaya yönelik motivasyona sahip olma, risk alma ve yenilikçi olma, girişilen alanla ilgili olarak bilgi sahibi olma. Bu özellikleri teknik, yönetsel ve bireysel olarak tasnifleyen Hisrich'e göre bu özelliklerin ne olduğu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Hisrich'ten aktaran Sönmez ve Toksoy, 2014; 44).

Tablo 1. Girişimcinin Özellikleri

Teknik Beceriler	Yönetsel Beceriler	Bireysel Beceriler
Sözlü iletişim	Amaçları belirleme	İçsel denetim
Çevresel gözlem	Karar verme	Risk alma
Teknik yönetim bilgisi	İnsan ilişkileri	Yenilik yapma
Teknoloji	Pazarlama	Değişimi yönetmek
Kişilerarası ilişki	Finans	Karalı olma
Dinleyici olma	Muhasebe	Vizyon sahibi olma
Örgütleme	Yönetim-Yönetim geliştirme	
Şebeke kurabilme	Denetim	
Yönetim türü	Sorun çözme	
Takım oyuncusu olma	Girişim	

Kaynak: Sönmez ve Toksoy, 2014; 44.

Son dönemlerde girişimciliği kişiye özgü karakteristiklerle açıklamanın dışında, bölgelerin sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri ile birlikte değerlendiren çalışmalar da yoğunluk kazanmıştır. Bazı toplumların girişimcilik konusunda gösterdikleri üstün performansa rağmen, diğer toplumların aynı başarıyı gerçekleştiremedikleri görülmektedir. Bu farkın ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerden birisi, söz konusu toplumun kültürel değerleridir. Çünkü kültürel faktörlerin insanların tutum ve davranışlarını etkileyen önemli unsurlardan birisi olduğu bilinmektedir (Demirel ve Tikici, 2004: 56). Kültürel değerler bir toplumun risk alma ve bağımsız düşünme gibi girişimci davranışlarda bulunulmasını ne kadar istediklerinin göstergesidir. Bu türden davranışları ödüllendirip bunlara değer veren kültürler yenilikçi fikirlere, radikal değişimlere katkıda bulunmaktadır. Tekdüzeni, grup çıkarlarını ve gelecek üzerinde kontrol sağlama gibi değerleri önemseyen kültürlerde ise girişimci davranışların gelişmesi mümkün olamamaktadır (Mungan, 2013: 14).

Kültürün yanı sıra bürokratik yapı da önemlidir. Yapılan araştırmalara göre, gelişmekte olan ülkelerde ve geçiş ekonomilerinde küçük ve orta ölçekli işletmelerin ekonomik büyüme ve yeni iş yaratma konusunda büyük ölçekli hantal devlet işletmelerine göre daha etkili olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle, Birleşmiş Milletlerin Arap ülkeleri üzerine yaptığı araştırma raporunda bu ülkelerde yaşanan karmaşık ve derin görünen sosyal ve ekonomik sorunların, gelişen özel sektörün özellikle küçük işletmelerin yenilikçi yapıları sayesinde çözülebileceğini belirtmiştir (Palaz ve Turgut, 2009: 100).

Tarihsel süreç içerisinde erkeklerin yanında kadınların da emeğini kullanarak toplumların gelişmesine ve uygarlıkların yayılmasına katkıda bulundukları bilinmektedir. 1970'lerden bu yana toplumda her alanda büyük bir atılım ve aktiflik içerisinde olan kadınlar,

özellikle çalışma hayatı içerisinde ağırlıklarını gittikçe artan bir oranda göstermişlerdir. Kadınlar, sahip oldukları yetenek ve becerileri kullanabilme, bağımsız olabilme, esnek çalışma saatlerine sahip olabilme, toplumda sosyal rollerinde değişiklik yaparak ağırlıklarını hissettirebilme, ücret ve maaşla çalışmak yerine kendi gelirlerini kendi işlerinden elde edebilme gibi nedenlerle büyük ölçüde kişisel gayretleri ile kendi işlerini kurma yolunu seçmektedirler (Şahin, 2009: 289).

Günümüzde bilim ve teknolojiye yaşanan hızlı gelişmeler, toplumların yapısını değiştirirken, girişimcinin ve girişimciliğin değerini ve toplumdaki önemini de güçlendirmiştir. Bunun bir yansıması olarak bireye ve bireysel yeteneğe dayalı girişimcilik ön plana çıkmış ve insanın zihinsel üretkenlik kabiliyeti önem kazanmıştır. Bu kabiliyetin ürünü olan uygulamalar açısından büyük önem arz eden girişimciliğin, bilgi toplumunda altın çağını yaşaması öngörülmektedir. (Arslan, 2002: 2).

Türkiye’de girişimcilik özelliklerinin belirlenmesine yönelik en eski çalışma Alec Alexander tarafından 1960 yılında yapılmıştır. İzmirli 63 sanayici üzerinde yapılan araştırmada Alexander, Osmanlı İmparatorluğu sonrasında Türk ekonomisini incelemiştir. Araştırmacı, sanayi ve ticaretin azınlık mesleği olmaktan devlet eliyle çıkarılması sürecini dikkate alarak 1950’li yıllardaki endüstrileşme ve bu süreçte sanayicinin kapasitesi, önemi ve kökenleri üzerinde durmuştur. Arif Payaslıoğlu tarafından 1961 yılında Dünya Bankası desteği ile gerçekleştirilen diğer bir araştırmada ise o yıllarda 50 ve daha fazla çalışanı olan 367 işletme tespit edilmiş ve bunların daha çok İstanbul (199) ve İzmir (90) çevresinde yoğunlaşmak üzere; Adana, Ankara, Bursa ve Eskişehir’de bulunduğu belirtilmiştir. Araştırma bunların yarısına (184) ulaşmayı hedeflemiş ancak 138 işletme üzerinde gerçekleştirilebilmiştir. Dikkat çekici bir ayrıntı da bu 138 girişimciden yalnızca birinin kadın olmasıdır (Demirez ve Cebeci, 2004: 52).

1.2. Kadın Girişimci ve Özellikleri

Kadın girişimciliği, Türkiye’de kadın istihdamı gibi daha geniş bir konunun özel bir parçasıdır. Türkiye’de kadın girişimciliği konusu kapsamlı ve geniş olarak ilk kez 1992 yılında İstanbul’da yapılan bir sempozyumla toplumun ve özellikle kadınların gündemine getirilmiştir (Ecevit, 1993: 15-31). Ülkemizde kadın girişimci çalışmalarının yapılmasında, gelişmiş ülkelerden başlayarak artış gösteren kadın girişimci sayısı ve AB, OECD, BM gibi uluslararası kuruluşların kadın girişimciliğini destekleyici ve yaygınlaştırıcı politikalar izlemesi etkili olmuştur (Tamer, 2013: 651).

Kadın girişimciliği oldukça genel bir kavram olup, bu başlık altında farklı iş kollarında, farklı işyeri örgütleri tipinde ve farklı statülerde çalışan kadınları toplamak mümkün olmaktadır. Bu statüler, ücretsiz aile işçisi olmak, ücretli, maaşlı veya yevmiyeli olmak, kendi hesabına çalışmak ve işveren olmaktır (Ecevit, 1993: 17). Ancak genel olarak kadın girişimciliğini şöyle tanımlayabiliriz; işteki durumu işveren veya kendi hesabına çalışan şeklinde belirlenen, işinin idari ve hukuki sorumluluğunu üstlenmiş olan, işinin başında fiilen bulunan, sunduğu ürün ve hizmetin fiyatı arz-talep ilişkisi içinde belirlenen kadınlardır (Çelebi, 1993: 35-36).

Literatürde kadın girişimciliği ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, tanımlarda şu ortak noktalar bulunmaktadır:

1. Ev dışı bir mekânda, kendi adına kurduğu bir (veya birkaç) işletmesi olan,
2. Bir işletmede tek başına veya çalıştırdığı diğer kişilerle birlikte çalışan ve/veya sahibi olması sıfatıyla ortaklık kuran,
3. İş ile ilgili olarak çeşitli kamu ve özel kuruluşlarla temaslara geçen,
4. Herhangi bir mal veya servisin üretilmesiyle ilgili faaliyetleri yürüten, bu mal veya servisin dağıtım, pazarlama ve satışını yapan/yaptıran,
5. İşletmenin geleceği ile ilgili planlar yapan,
6. İşletmeden elde ettiği kazancı, yatırım ve kullanım alanları üzerinde söz sahibi olan,
7. İşletmesi adına tüm riski üstlenen kadındır (Ecevit, 1993: 20; Çelik ve Özdevecioğlu, 2001: 488; Tamer, 2013: 650).

Bu durumda kendi mesleğini icra eden kadınlar eğitimini gördükleri alanlarda herhangi bir riske girmeden çalıştıkları için girişimci olarak kabul edilmemektedirler (Tamer, 2013: 650).

Girişimci kadınları tanımlamadaki ortak noktalar belirtilmiş olsa da, genel olarak Türkiye’deki kadın girişimci çalışmalarındaki en temel sorunlardan biri, “girişimci kadın” tanımlamasından kaynaklanmaktadır. Girişimci kadın kategorisi içine kimlerin alınıp kimlerin dışarıda bırakılması gerektiği üzerine henüz bir ortaklık sağlanabilmiş değildir. Örneğin kendi hesabına çalışanlar, ekonomik faaliyetlerini ev içinde sürdürüyor iseler girişimci sayılırlar mı? Ya da, kendileri adına kayıtlı bir işyeri sahibi olan, ancak bu işyerinin faaliyetlerine hiçbir şekilde katılmayan kadınlar girişimci olarak kabul edilebilir mi? Kendi hesabına işyeri sahibi görünen çok sayıda kadının bu işyerlerini kendilerinin işletmediği, ailelerinin erkek üyeleri için bir paravan olduğu bilinmektedir (Ecevit, 1993: 19-20). Bu nedenle Türkiye’de yapılan kadın girişimci çalışmalarında, girişimci kadının kim olduğu ve nasıl tanımlanabileceğinin netleştirilmesi gerekmektedir.

Dünya genelinde 1980’li yıllardan itibaren kadın girişimciliği farklı disiplinlerin ilgisini çekmiştir. Kadın girişimcilerle ilgili çalışmalar, genellikle kadınların sosyo-demografik özelliklerinin belirlenmesi, iş kurma nedenleri, işi kurma ve sürdürmede karşılaştıkları sorunlar, örgütlenme eğilimleri gibi konular üzerine odaklanmaktadır. Aynı zamanda bu çalışmalarda, kadın ve erkek girişimcilerin farkları da değerlendirilmiştir. Kadın girişimciler erkek girişimcilerle karşılaştırıldığında, genelde aralarında benzerlikler bulunmasına rağmen kadınlar farklı güdülere, iş hüneri düzeyine ve mesleki geçmişe sahip olma konusunda erkeklerden ayrılmaktadır. Erkek girişimciler, genel olarak 25-35 yaş arasında ilk işlerini kurarken, kadın girişimciler girişimci olabilecek duruma ancak 35-45 yaşlar arasında gelebilmektedir. Yine erkek girişimciler ilk işlerini genellikle imalat ve inşaat sektörlerinde kurmalarına karşın, kadın girişimciler, hizmet sektörü, eğitim, danışmanlık, halkla ilişkiler alanlarında yoğunlaşmaktadır. Kadınların cinsiyet rolleri esas alınarak, kadına ve erkeğe özgü olarak tanımlanabilecek işler konusunda da ayrımlar görülmektedir. Sektöre giriş kolaylığı, daha az sermaye ve donanım

gerektirmesi gibi nedenlerle, kadınlar genellikle hizmet ve ticaret sektöründe faaliyet göstermeyi tercih etmektedir. Ayrıca bu sektörlerde yürütülen faaliyetler, kadına iş ve aile yaşamını dengeleme imkânı sunabilmektedir (Yetim, 2002: 81).

Arslan (2002)'ın öğrencilerin mesleki tercihleri ile girişimcilik eğilimlerini araştırmak üzere yaptığı çalışmasında cinsiyet açısından, erkek öğrencilerin birinci önceliği kendi işini kurma alternatifine vermişken, kız öğrencilerin özel sektörde iş bulup çalışmayı tercih ettikleri, ancak kız öğrencilerde de mesleki eğilimde ikinci derecede önceliği kendi işini kurma seçeneğinin oluşturduğu görülmüştür. Bu durum, girişimcilik konusunda cinsiyet ayrımının önemini giderek yitireceğinin bir göstergesi sayılabilir (Arslan, 2002: 11).

Kadınların son yıllarda gerek kendi hesabına çalışarak ve gerekse doğrudan girişimcilik faaliyetleri ile ekonomik hayatın önemli aktörleri haline geldikleri söylenebilir. Pandit Jawaharlal Nehru'nun "Kadınlar daha ileriye gittiği zaman, aile ilerler, köy ilerler ve ulus ilerler" sözü kadınların ülkelerinin sosyo-ekonomik paradigmasında merkezi bir rol oynadıkları gerçeğine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda girişimci bir kadın ailesine, topluma ve ülkesine pozitif katkılar sağlayarak, ekonomilerin gelişme ve ilerlemesinde erkeklerin yanında ciddi sorumluluk almıştır (Soysal, 2013: 168).

Kadın girişimcileri tanımlayan kişisel özellikler; dinamik, bağımsız, özgüvenli, rekabetçi ve amaç yönelimli olmaları olarak sıralanabilir. Ayrıca girişimcilik faaliyetini sürdüren kadınlar hırslı olma, risk alma, kendi işini kontrol etme gibi özellikler çerçevesinde de değerlendirilmektedir (Yetim, 2002: 81). Fakat yukarıda sayılan bu özelliklerin kadın girişimcilerin bütününe temsil eden özellikler olmadığı, sektöre, sosyo-kültürel değerlere, iş yapılan yere göre farklılıklar gösterdiği ifade edilebilir. Bu bağlamda kadın girişimcilerin kişisel özellikleri üç başlıkta ele alınabilir. Bu özelliklerden ilki girişimci olmaktan kaynaklanan kişisel özellikler; kendine güven, yaratıcılık, yenilikçilik, risk alma, akılcılık, bağımsızlık ve rekabetçilik olarak sıralanabilir. Diğer taraftan ikinci yani sosyo-kültürel değerlerle ilgili girişimcilik özellikleri ise; çevresinde saygın biri, çevresindeki kaynakları ve ilişkileri iyi değerlendirebilen, koruyan-gözetken, işbirliğine yönelik, akrabalarının ve yakın çevresinin desteğini kazanmış olarak özetlenebilir. Üçüncüsü ise cinsiyet rollerinden kaynaklanan özelliklerdir. Bunlar ise, iyi iletişim kuran, problemleri kolaylıkla çözebilen, hoşgörülü, özverili ve duygusal olarak sıralanabilir (Soysal, 2010b: 77, Yetim, 2002: 84-85).

Bowen ve Hisrich (1986), girişimci kadınların özelliklerini araştırdıkları bir çalışmada, kadınların özelliklerini şöyle sıralamışlardır: Eğitim seviyeleri genel olarak yüksektir, kontrol alanları ve organizasyonları oldukça geniştir, daha kararlı ve diğer kadınlara göre daha erkeksidirler, büyük olasılıkla girişimci bir aileye sahiptirler, genellikle ailenin tek ya da ilk çocuğudurlar, erkeklerin egemen oldukları çalışma alanlarına fazla ilgi duymazlar, evliliğe ve aile kurmaya sıcak bakarlar, genellikle büyük hacimli bir işletmeye sahip değildirler, işleri ile ilgili eğitimlere ihtiyaç duyarlar (Bowen ve Hisrich'ten aktaran Kutanis, 2006: 60).

Türkiye'de kadın girişimciler özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler kesiminde kendilerini göstermektedirler. Kadın girişimcilerin en yoğun olarak faaliyet gösterdikleri

alan ise hizmet sektörüdür (Yalkın, 1993: 108-111). Hizmet sektörünün görece avantajına rağmen bugün için kadınlar istenen istihdam düzeyine ulaşmış değildir. Bu durum mutlaka bir iş bulmak ve çalışmak zorunda olan kadınları kayıtlı sektörler dışına itmektedir. Formel sektörde şansı zayıflayan kadınlar, işgücü talebinin en düzensiz ve işgücünün en güvencesiz olduğu, sömürü düzeyi yüksek, örgütsüz, kayıt dışı sektör işlerine yönelmektedirler. İşte bu bağlamda girişimcilik ve kendi hesabına iş kurmak, kadınlar için istihdam tıkanıklıklarını giderecek, iş piyasasına katılmalarını sağlayacak olumlu bir alternatif olarak değerlendirilmektedir (Ecevit, 1993: 18).

1.3. Kadın Girişimci Tipleri

Robert Goffee ve Richard Scase “Women in Charge – The Experiences of Female Entrepreneurs” adlı kitapta girişimci kadınları, girişimci ideallere bağlılık ve geleneksel olarak belirlenmiş cinsiyet rollerini benimseme temelinde dört tip içinde tanımlamaktadır. Girişimci ideallere bağlı olmakla, kendi başına ekonomik gelişmeye inanç, kendi kendine yeterli, kişisel sorumluluk ve öz güven anlamında bireyciliğe bağlılık ifade edilmektedir. Gerekli çaba ve fedakârlıkları gösterenlere verilen ödül yüksek yaşam standardı ve kârdır. Geleneksel olarak belirlenmiş cinsiyet rollerini benimsemekten bahsederken, kadınların erkeklere bağımlılıklarını ne ölçüde benimsediklerine işaret edilmektedir. Bazı kadınlar bundan rahatsızlık duyarken diğerleri bunu ‘normal’ ve ‘doğal’ olarak görebilmektedirler.

Tablo 2. Girişimci Kadın Tipleri

Girişimci İdeallere Bağlı		Geleneksel Cinsiyet Rollerine Bağlı	
		Yüksek	Düşük
	Yüksek	Geleneksel	Yenilikçi
	Düşük	Evcil	Radikal

Kaynak: Goffee ve Scase, 1992 (Çev: Ahmet Fethi); 78.

Bu tanımlamaya göre ‘Geleneksel’ girişimci kadın hem girişimci ideallere hem de geleneksel cinsiyet rollerine bağlıdır. Genellikle evli olan bu kadınlar ev ve iş arasında bir uyum yakalamaya çalışırlar. Girişimde bulunmak için çocuklarının büyümesini bekleyebilirler. Bu nedenle girişimciliğe başlama yaşları ortalamanın üzerindedir. Çoğu kendini girişimci olarak görmez ve yüksek başarı, kendini gerçekleştirme gibi bir amaçları yoktur. Kazançlarıyla aile bütçesine katkı sağlamayı ve bu yolla geleneksel cinsiyet rollerini sürdürmeyi amaçlarlar. Kuaför, restoran, konuk evi sahipliği gibi daha çok geleneksel kadın rollerini yerine getirerek kazandıkları yeteneklere uygun işler yaparlar.

‘Yenilikçi’ kadınlar girişimci ideallere bağlı kalırken geleneksel cinsiyet rollerini sorgular ya da reddederler. İşleri bütün kişisel ilişkilerini ikinci sıraya itecek kadar önemlidir. Evlenmek eğiliminde değildirler ve sosyal ilişkiler kurmak için daha az zaman ayırırlar. Genellikle eğitilmiş olan bu kadınlar geniş ölçekli organizasyonlarda görev almış ancak kendilerini gerçekleştirememiş ve mesleki geleceklerinden tatmin olmama gibi nedenlerle girişimde bulunmuşlardır. Bu kadınlar genelde pazar araştırmaları, reklam, halkla ilişkiler

ve basın işleri gibi geleneksel kadın rollerini yerine getirmekten çok eğitim ve mesleki sistemlerde kazandıkları teknik yetenekleri kullanabilecekleri işleri tercih ederler.

‘Evcil’ sınıflamasında iş yapan kadınlar girişimci ideallere sınırlı ancak geleneksel kadın rollerine sıkı sıkıya bağlı olarak çalışırlar. Ailelerini, eş ve anne rollerini her şeyden üstün tutarlar. Girişimcilik evcil kadınlar için parasal bir kazançtan çok geleneksel kadın rollerine engel olamayacak şekilde kendini gerçekleştirme ve kişisel yeteneklerini sergileme fırsatı sunar. Evcil kadınların eşleri girişimleri için kredi sağlamada ve ticari işleri yapmakta onlara destek verir. Geleneksel kadınlar gibi becerilerine uygun işler yaparlar. Bunlara örnek olarak sanat, el sanatları, sağlıklı yiyecekler, güzellik bakımı, terzilik ve özgül aile ürünleri imalatı verilebilir. Kâr ve işlerini büyütmek öncelikleri arasında yer almaz.

‘Radikal’ girişimci kadınlar ise hem girişimci ideallere hem de geleneksel kadın rollerine zayıf bir şekilde bağlıdır. Çoğunlukla üniversite mezunu olan bu kadınlar çalıştıkları organizasyonlarda erkek önyargılarıyla karşılaşmışlardır. Bu durum onları kadının toplumdaki yeri ile ilgili geleneksel varsayımları sorgulamaya itmiştir. Onlar için girişim bir kazanç elde etme aracından çok, erkeklerin olumsuz etkilerinden uzak, içinde kendi kişisel kimliklerini ve yaşam biçimlerini şekillendirebilecekleri bir ortam sunması açısından önemlidir. Bu tür girişimleri evliliğe ve aileye alternatif olarak düşünürler. Kendilerini feminist hareketin üyeleri olarak gören bu kadınlar girişimlerini toplumda kadının durumunu iyileştirmenin bir aracı olarak değerlendirirler. Bazı radikal işletmeciler bilinçli olarak erkeklerle ilişkiyi en aza indiren, kadınlara özgü mal ve hizmet sunan işler yürütürler (Goffee ve Scase, 1992, çev: Ahmet Fethi).

Goffee ve Scase’nin oluşturduğu bu kadın tiplerine eleştiriler de gelmiştir. Eleştirilerin bir kısmı girişimci kadınların analizi için girişimcilik idealleri ve geleneksel cinsiyet rollerinin yeterli boyutlar olmadığını, bunlara kadının sosyo-ekonomik durumunun da eklenmesinin gerektiğini; ayrıca kadının daha baştan erkeğin astı olma konumunu kabullenmesinin de yanlış bir öngörü olduğunu vurgular. Diğer bir kısım eleştiri de girişimci kadınların homojen değil heterojen bir grup olduğunu ve bu dörtlü ayrımın işletme sahipliği ile ilgili olarak iki önemli özelliği atladığını dile getirir. Söz konusu özelliklerden ilki, işletmelerin zamanla büyüüp, küçülebileceği, çeşitli anlaşmalar yaparak farklılaşabileceği düşüncesinden yola çıkarak işletme sahipliğinin çok dinamik ve sık dalgalanmaları içeren bir süreç olduğunu hatırlatır. İkinci özellik ise işletme sahipliğinin girişimcileri etkileyerek zamanla kişileri değiştirebileceği yani işe evcimen olarak başlayan bir girişimcinin zamanla ve tecrübe kazandıkça girişimcilik ideallerine sıkı sıkıya bağlı yenilikçi bir girişimci olabileceğini vurgular (Kutaniş, 2006: 63-64).

D.P. Moore da bir sınıflandırma yaparak kadın girişimcileri geleneksel ve modern olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Moore, geleneksel kadın girişimciyi şu şekilde tarif etmiştir; yaşları genel olarak 35-45 arasında, eskiden beri ya da yeni evli olan, ülke ortalamasının üstünde eğitim düzeyine sahip, yeni kurulmuş bir firmanın başında ve bu onun ilk deneyimi olan, muhtemelen birkaç çalışanı olan perakende ticaret veya bir hizmet işletmesinin sahibi ve ilk işe başlama sermayesi, kişisel tasarrufları ve sahip olduğu varlıklar olan kadınlardır. Bunun aksine modern girişimci kadınlar ise; işletme yönetimi

ve teknik konularda eğitimli, erkeklerin yoğun olduğu kesimlerde çalışan ve geleneksel kadın rolü girişimci olmalarında daha az engelleyici bir faktör olarak ön plana çıkan olarak belirtilmiştir (Arat, 1993: 174-175; Narin vd., 2006: 71).

Kadın girişimci tipleriyle ilgili bir sınıflama da Tütek, Adler ve İzraeli'ye aittir. Kadınların yaşam aşamaları ve motivasyonlarına göre sınıflandırılmaları temel alınarak yapılan araştırmada beş tür kadın girişimciden bahsedilmektedir. İlk iki tür iş yaşamlarının ortalarında yeterince tecrübe kazandıktan sonra şirketlerinden ayrılanlardır ki birinci tür “Cam tavan”dan dolayı, yönetim kademelerinde yukarı doğru hareketi engellendiği için girişimci olmaktadır; diğeri ise daha fazla esneklik isteğiyle girişimciliğe adım atar. Üçüncü tür kadın girişimci kendi işletmesini kariyer yaşamının başında kuran kadındır. Dördüncü tür kadın girişimci iş yaşamının sonunda hatta bitiminde iş kuran kadındır. Beşinci tür kadın girişimci yaşamının herhangi bir aşamasında işsizlik korkusuyla girişimci olmaya yönelen kadındır (Gürol, 2000: 227).

1.4. Kadın Girişimciliğinin Önemi

Kadın girişimciliğinin ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasında önemi büyüktür. Kadın girişimcilere iş hayatında çeşitli fırsatlar tanınır ve girişimcilikte önlerindeki engeller kaldırılırsa, hem kendileri hem de istihdam ettikleri kişiler için iş olanağı sunabilirler. Ayrıca bu yolla iş gücüne katılım, kadınların toplumdaki konumunu güçlendirerek toplumların gelişmişlik düzeyini etkiler ve gelir dağılımındaki adaletsizlikleri sona erdirir (Şahin, 2009: 308-309).

Bu bağlamda özellikle kırılgan bir ekonomiye sahip olan Türkiye gibi ülkelerde, ekonomiyi büyütmenin, istihdamı arttırmanın ve kalıcı bir üretim ve pazarlama anlayışı ile dünya ölçeğinde faaliyet gösteren işletmelerin yaratılmasında kadın girişimcilerin önemli bir rol oynayabileceği dikkate alınmalı ve kadınların da üretim yaşamına katılımını arttırmak için kadın girişimcileri destekleyen politika ve programların arttırılması sağlanmalıdır. Ancak bu politika ve programların başarılı olabilmesi için kadın girişimcilerin demografik özelliklerini, karşılaştıkları engelleri, çalışma koşullarını, yönetim biçimlerini, işlerini kurma ve geliştirme stratejilerini, gelecek yönelimlerini ve örgütsel ve çevresel fırsatları değerlendirme durumlarını iyi analiz etmek gerekir (Soysal, 2010b: 73).

Girişimciliğin önemi, toplum içerisindeki imkânları en etkin şekilde kullanarak refah artışı olanağını arttırmasından kaynaklanmaktadır. Böylece girişimcilerin içinde bulundukları ekonomi açısından da önemli bir yere sahip oldukları söylenebilir. Bunlar, yeni mal ve hizmet üretmek, yeni üretim biçimleri geliştirmek, yeni organizasyonlar kurmak ve yeni pazar kanalları ve yerleri bulmak olarak özetlenebilir. Sonuçta girişimciler ekonomik büyümenin en önemli paydaşlarındandır. Girişimciler yeni düşüncelerin yaratılması, yayılması ve uygulamasını hızlandırarak içinde bulundukları sektörleri geliştirerek ülke ekonomisinde büyüme sağlamaktadır (Palaz ve Turgut, 2009: 100).

Girişimci kadın olmak, kadına çalışma yaşamında diğer çalışma biçimlerine kıyasla daha fazla özerklik, özgür hareket etme ve bağımsızlık fırsatı sunmaktadır. Ve de kadının, işine

yönelik kısa ve uzun vadeli planlar yapma, kaynakları en üst seviyede kullanma, insanlar arası ilişkileri kurma ve sürdürme, işinde edindiği deneyimleri verimli kanallara aktarma gibi alanlarda da beceri kazanmasını sağlamaktadır (Ecevit, 1993: 18).

Engellere, tehlikelere, sorunlara ve güçlüklerle rağmen girişimcilik her bakımdan kadınların kendi geleceklerini belirleyebilmesinin potansiyel gücünü gösterir. Bu, belki de girişimciliğin en önemli çıktısıdır (Goffee ve Scase, 1992, Çev., Ahmet Fethi: 75).

1.5. Türkiye’de Kadının Girişimci Olma Nedenleri

Türkiye’de kadınların küçük girişimcilik faaliyetlerinin desteklenmesi ve kadınlar arasında küçük işyeri kurma eğiliminin artmasının çeşitli nedenleri vardır. Bunlardan ilki, kadınların haneye ek gelir getirebilmek amacıyla, kendi niteliklerini kullanarak, küçük işyerleri kurmalarıdır. İkincisi, yine hane gelirlerindeki azalışa paralel olarak kadınların herhangi bir ücretli işte çalışmak istemesidir. Ancak, Türkiye’de özellikle başvuru alan işlere uygun eğitim ve becerisi olmayan kadınların iş bulma şansları son derece düşüktür. Bu nedenle, kendi hesabına çalışma, ücretli bir işte çalışmak isteyip bu tür bir iş bulamayan kadınların başvurdukları bir seçenek olarak gözükmektedir (Yetim, 2002: 82). Goffee ve Scase de, girişimciliği birçok kadın için önemli bir iş imkanı olarak nitelendirirken kadınların ücretli iş bulma şansları olmadığından ekonomik olarak marjinalleşenlerin, bir gelir kaynağı olarak kendi işlerini kurmaktan başka seçeneğe sahip olmadıklarını dile getirmektedir (Goffee ve Scase, 1992, Çev., Ahmet Fethi).

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nden kentlere akan göç gerek dil, gerekse mesleki eğitim bakımından kayıtlı işgücüne katılmaya hazırlıksız kadın nüfusu da beraberinde getirmiştir. Ulusal ekonominin, özellikle vasıfsız işgücüne ücretli iş sunabilme olanakları daraldıkça, kadınlar da hayatlarını kazanabilmek için mikro işletmelere yönelmiştir (“Türkiye’de Kadınlara Ait Girişimlerin Desteklenmesi”, 2000: 12-13).

Kadınlar ek gelir elde etme ve iş bulamama gibi nedenlerle girişimciliğe yönelebilseler de bunların dışında da girişimci olmalarının pek çok nedeni bulunmaktadır. Bunların başında kadınların ikinci sektör olarak adlandırılan işlere yoğunlaşmaları görülebilir. Baron ve Norris’e (1976) göre, ikinci sektör işleri; düşük ücret, kötü çalışma koşulları, sınırlı mesleki gelecek, çok az özerklik ve sorumluluk ve iş güvencesinin olmaması ile tanımlanmaktadır. Birinci sektör işleri ise daha yüksek ücret, kişisel özerklik ve sorumluluk, iyi çalışma koşulları, meslekte ilerleme güvencesi olarak görülmektedir. Baron ve Norris kadınların ikinci sektördeki işlerde çalışmasını beş nedene başvurarak açıklamaktadır. Birincisi işverenler kadınları erkeklerden daha kolay işten çıkarabilirler. Kadınların aile sorumlulukları nedeniyle, iş değiştirmeleri ve emek pazarına girip çıkmaları daha sık görülebilir. İkincisi, cinsiyet bölünmeleri toplumda iyice yerleşmiştir ve kadınların erkeklere bağımlı oldukları kabulüyle kadınlar belirli ekonomik alanların dışında tutulurlar. Üçüncüsü, kadınlar işle ilgili eğitim programlarına ve kurslara daha az ilgi göstermek durumunda kalırlar. Dördüncüsü, kadınlar çoğunlukla işin parasal karşılığına erkeklerden daha az değer verirler. Beşincisi, kadınların pazardaki kırılma noktalarını azaltabilecek kolektif harekete dayalı işlere girmeleri daha az gerçekleşir. Kadınların daha az güvenceli, daha düşük ücretli, yüksek cirolu part-time işlerde

yoğunlaşmaları sendikaların etkisini sınırlar. Böylece kadınlar, Batılı kapitalist ekonomilerin tümünde ikincil iş gücünün temel bir ögesini oluştururlar (Goffee ve Scase, Çev., Ahmet Fethi, 1992: 20-22). Sonuç olarak ikinci sektör işleri kadınlar için sürdürülmesi zor olduğundan girişimciliğe yönelmede bir neden olmaktadır.

Kadınları girişimciliğe sevk eden bir diğer neden ise geleneksel rollerini yerine getirebilmek için serbest zamana ihtiyaç duymalarıdır. Birçok toplumda olduğu gibi Türkiye’de de ev işlerinin çoğunu kadınlar yapmaktadır. Kadın bizzat bu görevleri yerine getirmese bile diğer aile fertlerinin ya da dışarıdan sağlanacak ücretli bir işçinin bu yükümlülükleri yerine getirmesini sağlaması gerekmektedir. Dar gelirli kadınlar ise çocukları için bakıcı tutamadıklarından, çocukları küçükken evde durmak zorunda kalabilmektedirler (“Türkiye’de Kadınlara Ait Girişimlerin Desteklenmesi”, 2000: 17-18). Kadınlar yarı-zamanlı çalışarak da evlerine zaman ayırabilirler ancak bu tür işler genellikle düşük ücretlidir ve ek erkek gelirinden yoksun olanlar için mali ihtiyaçları karşılamaktan uzaktır. Bu nedenle, bir iş kurmak çoğunlukla, diğer yükümlülüklerle bağdaşan bir tarzda gelir elde edebilmede bir araç olarak görülmektedir (Goffee ve Scase, çev., Ahmet Fethi, 1992: 57).

Kadınlar çalışmalarıyla ilgili çeşitli hoş olmayan deneyimleri nedeniyle de kendi işlerini kurmaya yönelebilmektedir. Girişimcilik işverenden ve iş yerindeki idari kontrol sistemlerinden kurtulma olanağı sağlamaktadır (Goffee ve Scase Çev., Ahmet Fethi, 1992: 58). Özellikle kadınların ve erkeklerin işgücüne katılımı göz önünde bulundurulduğunda var olan eşitsizlik, kadınların erkeklere oranla daha fazla girişimsel niteliklere sahip olmalarını zorunlu hale getirmektedir (Yetim, 2002: 90).

Kadınlar açısından önemli bir faktör de, aile içi bağımlılıktan kurtulma arzusudur. Birçok evli kadın, kendi işlerine sahip olmalarının kendilerine, ev kadını olarak yoksun kaldıkları kendini ifade etme fırsatı ve ekonomik ve sosyal bağımsızlık vadettiğini belirtmektedir (Goffee ve Scase, 1992 Çev., Ahmet Fethi: 59).

Kadınların girişimcilik faaliyetlerine giderek artan oranda katılmasını şu nedenlerle de açıklamak mümkündür: Sosyo-kültürel altyapıdaki değişim sonucu günümüzde çok sayıda kadının çalışma hayatına girmesi ve öğretim düzeylerinin yükselmesi; yönetimin orta kadrolarında bulunan kadınların, çalıştıkları şirketlerde personel azaltma politikası izlenmesi endişesi ile bir gün işlerini kaybedecekleri düşüncesi ve dolayısıyla kendi kendilerinin patronu olmayı arzulamaları; başarılı kadın girişimcilerin sayılarının artması ile örnek alabilecekleri kimselerin çoğalması; son olarak da birçok işletmede “Cam tavan” olarak adlandırılan ve kadınların işletmelerde ancak belli bir yere kadar yükselebilecekleri düşüncesi. Günümüzde çok sayıda kadın, kendi işinin patronu olma, bağımsız çalışma, yenilik ve değişiklik arzusunu tatmin etme gibi ifade edilebilecek nedenlerden dolayı da girişimciliği bir anlamda diğer çalışma biçimlerine tercih eder durumdadır (Gürol, 2000: 242-243; Güney, 2006: 30).

Kadınların girişimcilik aracılığıyla kendini ifade etme arzusu geleneksel aile ve aile içi görevleri reddettikleri anlamı taşımamaktadır. Bazı kadınlar için, iş sahibi olmak aile içi yükümlülüklerle çalışmayı bütünleştirmenin ve aile ilişkilerini güçlendirmenin bir aracı olarak değerlendirilmektedir (Goffee ve Scase, 1992 Çev., Ahmet Fethi: 61).

Kadınların iş kurma nedenleri, “itme ve çekme” faktörleri çerçevesinde de ele alınmaktadır. Kadınları iş kurmaya iten (zorlayıcı) faktörler şöyle sıralanabilir; ülkenin ekonomik koşullarından kaynaklanan işsizlik sorunları, aile gelirinin yetersiz olması, çalışılmakta olan işe duyulan memnuniyetsizlik, eşin hayatını kaybetmesi, boşanma, aile sorumluluklarını yerine getirme zorunluluğu. Bunun aksine, girişimcilik güdüsü, kendini gerçekleştirme isteği, mücadele ruhu, pazar fırsatı yakalama, kendi işinin patronu olma, sosyal statü edinme ise kadınları iş yaşamına çeken (teşvik edici) faktörler arasında sayılabilir (Noyan Yalman ve Gündoğdu, 2014: 42; Arat, 1993: 27-28). Kadınları girişimci olmaya yönlendiren bir diğer neden ise hükümetler tarafından kadınların yerel ekonomiyi kalkındırmada önemli bir aktör olarak görülmesidir (Soysal, 2010a: 91).

Onay Özkaya (2009)’nın Manisa’daki girişimci kadınlarla ilgili yaptığı araştırmaya göre kadınları girişimciliğe ‘iten’ ve ‘çeken’ faktörler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3. Kadın Girişimcileri İten ve Çeken Faktörler

İTEN FAKTÖRLER	ÇEKEN FAKTÖRLER
Serbest iş yapan bir ailenin çocuğu olmak	Ekonomik özgürlük
Kötü ekonomik koşullar	Kendi işini yapma isteği
Hiç kimseye muhtaç olmadan yaşama isteği	Hedefli olmak
Aile teşviki	Sosyal prestij
Alınan eğitim	Hiç kimseye muhtaç olmadan yaşamak
Eş ile uyumlu bir iş yapma düşüncesi	Bağımsız olma isteği
Emeklilik sonrası faaliyet	Ticareti sevmek
Eşin ölümü sonrası zorunluluk	İş hayatını sevmek
	Kendini konumlandırmak
	Daha esnek çalışma saatleri

Kaynak: Onay Özkaya, 2009: 63.

Kadın girişimciliği çalışmalarının bazıları kadınları girişimciliğe yönlendiren nedenleri, istihdam yetersizliğini de kapsayan dışsal motifler ile bağımsızlık isteğini ve iş ve aile sorumluluklarını dengeleme yeteneğini içeren içsel motifler olmak üzere iki tematik boyutta değerlendirmektedir (Keskin, 2014: 74).

Türkiye’de girişimci kadınların profili ile ilgili olarak Ufuk ve Özgen’in (2001) Ankara’da 220 evli ve iş sahibi kadınla gerçekleştirdiği araştırmada, kadınların girişimci olma nedenleri olarak ailenin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak, sosyal ilişkilerin güçlenmesi ve kendini ispatlama olarak belirlenmiştir (Kutunis, 2006: 61).

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse aileye ek gelir sağlama, iş bulamama, çalıştığı işten maddi ve manevi tatmin sağlayamama, eğitim olanaklarından yeterli bir şekilde faydalanamama, ikinci sektör işlerinin dezavantajları, serbest zaman ihtiyacı, hoş olmayan iş deneyimleri, bağımsızlık isteği, kendini gerçekleştirme isteği, kendi işinin patronu olma, aile ve iş sorumluluğu arasındaki dengeyi kurma isteği gibi nedenler kadınları girişimciliğe yöneltmektedir.

1.6. Türkiye’de Kadın Girişimciliği

Türkiye’de kadın girişimciliği, 1970’de yaşanan ekonomik bunalım sonrası yapısal değişikliklerden ve IMF, Dünya Bankası (DB) gibi uluslararası finans kuruluşlarının üçüncü dünya ülkelerine önerdiği yapısal uyum politikalarından etkilenmiştir. Türkiye’de otuz yıldır kadınların ekonomik statüsünün güçlendirilmesi konusuna büyük ilgi olmuştur. Kadınların ücretli istihdamdaki paylarının artırılmasına ve mesleki statülerinin geliştirilmesine yönelik çeşitli yaklaşımlar ve öneriler sunulmuştur. Ancak bunlar arasında en çok kabul görenlerden biri, kadın girişimciliği olmuştur. Kadınların küçük işletmelerini kurmalarına destek verilmesi, ücretli istihdamın yanı sıra, kadınlara ekonomik getiri sağlamaya bir çözüm olarak görülmüştür. Kadın girişimciliğini teşvik etmek için başvurulacak araçlardan biri de mikro krediler olmuştur. Ancak, 1990’ların ikinci yarısından itibaren kadın girişimciliğinin desteklenmesinin arkasında yatan iki neden olduğu dile getirilmiştir. Bunlardan ilki, kadınların işgücüne katılımlarında görülen hızlı azalış ve kadınlar arasındaki yüksek işsizlik oranları karşısında, politika yapımcıların, bu olumsuz eğilime girişimciliği geliştirerek karşı durulabileceği konusundaki düşünceleridir. İkinci olarak, kentlerde yoksul aileler arasında yoksulluğun daha da derinleşmesi birtakım politik müdahaleler gerektirmiştir ve bunların arasında kadın girişimciliğinin geliştirilmesi tercih edilen bir seçenek olarak görülmüştür. Başka bir deyişle, kadın girişimciliği ile ilgili tartışmaların öznesi kadınlar olmaktan ziyade haneler olmaya başlamıştır. Hükümet kuruluşlarıyla birlikte, özel kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları, farklı hedefleri olan projeler yürütmüştür. Sonuçta, uygulamada aktörlerin çeşitlenmesiyle birlikte, kadın girişimciliğini destekleme stratejisi farklı amaçlara yönelik olarak kullanılmıştır (Ecevit, 2007: 47).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kadın girişimciliği üzerine yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu da ifade edilebilir. Dolayısıyla bu durum, kadın girişimcilerin rolünün ve etkinliğinin ne oranda olduğunu anlamada sorun oluşturabilmektedir. Yapılan araştırmalarda Türkiye’de kadınların ekonomik faaliyetlere katılımlarının sınırlı olması genellikle; aile içindeki rol, bu role bağlı tercihler ve aile içindeki ataerkil ilişkilerle açıklanmıştır. Kadınların Türkiye’de girişimcilik faaliyetleri temelde yapısal uyum politikalarının etkisiyle azalan hane gelirlerine yönelik geliştirilen kadınların kendi başlarına küçük işyeri kurma çabalarıdır. Kadınların gerek haneye ek gelir sağlamak ve gerekse ücretli işlerde çalışmak istemesi onların ekonomik faaliyetlere girişini hızlandırmıştır (Soysal, 2010b: 75).

Kadın girişimcilik oranlarında rakamlar yükselmekle birlikte, istenen seviyelere henüz gelinememiş olup, 2010 yılı TÜİK verilerine göre toplam işveren olarak çalışanlar içinde kadının payı yüzde 6.9 iken erkeğin payı ise yüzde 93.1’dir. 2011 yılında her 100 erkeğe karşılık 28 kadın girişimcilik faaliyetinde bulunmuştur. 2015 yılı Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre Türkiye genelinde işveren olarak çalışanlar içinde kadınların oranı %8,1, erkeklerin oranı ise %91,9 olmuştur (TÜİK, 2017). Yapılan bir araştırmada ise kadınların yüzde 39’unun girişimciliğe olumlu baktığı, girişimcilik konusunda yüzde 42 ile en cesur kadınların bulunduğu İsviçre’den sonra Türkiye’nin yüzde 41 ile ikinci

sırada olduğu belirtilmiştir (Sönmez ve Toksoy, 2014; 47). Bugün için istenen seviyeye ulaşılmasa da bu araştırma sonucu gelecek için umut vadetmektedir.

Türkiye’de kadın girişimcilerin sayılarının ve ekonomiye katkılarının artması için kadınların girişimci olmaya teşvik edilmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir. Kadın girişimcilerin yöresel olarak yatırım alanlarının farklı olabileceği dikkate alınarak Türkiye’deki kadın girişimcileri cesaretlendirecek teşviklerin bölgesel ve yerel özellikleri içerecek kapsamda olmasına da önem verilmelidir (Keskin, 2014: 91).

1.7. Kadın Girişimcilerin Karşılaştığı Sorunlar

Türkiye’de kadının çalışma yaşamında karşı karşıya kaldığı sorunların arka planında; toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel yapısındaki bazı problemler yatmaktadır. Genel olarak kadın rollerinin kalıplaşmış olması, eğitimlerinin yetersizliği, aile tepkileri, iş yükünün fazla oluşu, finans sağlama gücü, güvenilirlik sağlamak için kadınların erkeklerden daha fazla çaba gösterme gerekliliği ve kadınların kişisel özgürlüklerini kullanabilme ihtiyaçlarının karşılanamaması gibi etkenler Türkiye’de kadın girişimcilerle ilgili ortaya çıkan ortak sorunların başında gelmektedir (Şahin, 2009: 289).

Kadınlar için girişimcilik faaliyeti birtakım avantajlar sunmaktadır. Ancak girişimci olma kararıyla alınan risk ve üstlenilen sorumluluklar, ücretli çalışma koşullarıyla kıyaslandığında oldukça ağır olmaktadır (Yetim, 2002: 89).

1980’li yıllardan itibaren birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye’de de, kadın girişimcilerinin karşılaştıkları sorunları konu alan pek çok araştırma ve çalışma yapılmıştır. Bu araştırmaların ortak yanı ise kadınların, genel olarak girişimcilerin karşılaştıkları sorunların yanı sıra bir de kadın olmaktan dolayı erkeklerden farklı olarak birtakım sorunlar yaşadığıdır (Narin vd., 2006: 71). Kadınların, genel olarak karşılaştıkları sorunlar aşağıda, kadın olmaktan kaynaklanan sorunlar ve iş ve çevresel faktörlerden kaynaklanan sorunlar olarak iki başlık altında incelenecektir.

1.7.1. Kadın olmaktan kaynaklanan sorunlar

Birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye’de de çalışma yaşamında kadınların kadın olmalarından dolayı erkeklerden farklı olarak karşılaştıkları problemler vardır (Yalkın, 1993: 109). Kadınlar, meslek yaşamlarında erkek rakipleri ile yarışmalarının yanı sıra kadınlık rollerini de aksatmamaya çalışarak ve böylece iki misli sorumluluk üstlenerek özgürleşmenin bedelini ağır bir şekilde ödemek zorunda kalmaktadırlar. Ülkemizin gerek geleneksel değer ve tutumlardan, gerekse sosyo-ekonomik yapısından kaynaklanan nedenlerle kadınlar iş hayatında dezavantajlı duruma düşmektedir. Türkiye’de değişen sosyal, ekonomik ve kültürel değerlere karşın değişmeyen kadın olma gerçeği, kadının tüm toplumsal ilişkilerini etkilemektedir (Bedük, 2005: 107). Türkiye’de genelde iş bölümü hala geleneksel yapıdadır. Erkek eve ekmek getiren ve kadın da yuvayı kuran olarak görülmektedir. Türk toplumunda kadın ev işlerini de yapmak koşuluyla işgücüne katılabilmekte ve bu durumda da kadınlar çifte bir yükü karşı karşıya kalmaktadır. Kadınlar ayrıca evde çocuk bakımından ve evin idaresinden de sorumlu oldukları için iş ve ev hayatını yürütebilme konusunda erkeklerden on kat daha fazla zaman harcamak zorundadırlar (Kutanis, 2006: 69).

Anne ya da kadın olmanın sorumluluğu, iş hayatının sorumluluklarıyla bir araya gelince ortaya rol çatışması çıkabilmektedir (Çelik ve Özdevecioğlu, 2001: 493). Rol çatışması girişimci kadınların en sık karşılaştığı sorunlardan biridir. Şirketin tüm sorumluluğunun kurucunun üstünde olması nedeniyle, girişimci kadınların rol çatışmasını daha da yoğun hissedeceği tahmin edilebilir. Türkiye’de yapılan çalışmalarda kadın girişimciler, özel hayatlarıyla çalışma hayatları arasındaki bir rol ikileminden söz ederken, girişimci olmanın sosyal, kişisel ve ekonomik anlamda kendilerini daha iyi seviyeye getirdiğini, ancak aile yaşamlarını olumsuz etkilediğini dile getirmişlerdir. Kadın girişimcinin sahip olduğu ailenin büyüklüğü ve çocuklarının sayısının rol çatışmasını etkilediği bilinmektedir. Evde ne kadar çok çocuk ve dolayısıyla sorumluluk varsa kadın girişimcinin o kadar az zamanı ve enerjisi var demektir (Nayır, 2008: 633-637).

Kadının toplumsal rolü nedeniyle ev ve iş hayatı arasında denge kurmak zorunda olması, kadınların annelik, eşlik rolünün bir uzantısı gibi değerlendirilen öğretmenlik, hemşirelik, sekreterlik gibi daha çok kadınların çalıştığı mesleklere yönelmesine sebep olmuştur. Böylece erkeksi ve kadınsı meslek ayrımı ortaya çıkmıştır (Bedük, 2005: 114). Bu ayrım kadınların sahip olduğu mikro işletmeler için de geçer olmaktadır. Kadınlar ev içi üretim ve ev işlerinin uzantısı niteliğinde olan tekstil, gıda gibi sektörlerde yoğunlaşmaktadır (“Türkiye’de Kadınlara Ait Girişimlerin Desteklenmesi”, 2000: 16).

Toplumda, erkeklerin bir kısmınca kadınlara yakıştırılan duygusallık, her zaman akılcı olmama, çok yönlü düşünememe, insancılık, pasiflik gibi özelliklerin yöneticilikte olumsuz sonuçlar doğurabileceği şeklinde yanlış ve yaygın bir inanış olmaktadır. Rasyonellik, çok yönlü düşünebilme, kararlarında örgütsel amaçları ön planda tutma, dolayısıyla örgütten insan, para ve ham madde girdilerini en verimli olacak biçimde kullanma faaliyetlerinde görülen niteliklerin ne yazık ki sadece erkeklerde bulunduğu gibi kalıplaşmış düşünceler hala geçerliliğini korumaktadır (Bedük, 2005: 113-114).

Kadının sorumlulukları onun hareket kabiliyetini azaltmaktadır. Doğum sebebiyle işlerine ara vermeleri, evdeki sorumlulukları sebebiyle geç saatlere kadar çalışamamaları ya da uzun süreli iş seyahatlerine katılamamaları kadınların kariyer yapmalarını etkilemekte hatta işlerini kaybetmeleri bile söz konusu olabilmektedir (Yalkın, 1993: 109).

Finansal kaynaklı problemler bütün girişimcilerin sorunu olmakla beraber, kadın girişimciler için daha büyük sorun teşkil etmektedir. Bunun iki sebebi vardır: İlki, kadınların finansal güvenilirliklerini belgeleyecek finansal kayıtlara sahip olmamasıdır. Borç veren kuruluşlar iş tecrübesi, pazar şartları, üretilecek ürün veya servisin yapısı gibi konularla ilgilenmekte ancak birçok kadın girişimci, bu tür bilgilere sahip olmamaları nedeniyle, çoğunlukla kocalarının ve iş ortaklarının desteğine ihtiyaç duymaktadır. İkincisi, çoğunlukla kadın girişimcilerin finans konusunda yeterli tecrübeye sahip olmamasıdır (Güney, 2006: 39). Kadın girişimciler, erkeklere kıyasla teminat olarak gösterecek mal varlıklarının daha az, eğitim düzeylerinin daha düşük olması nedeniyle de hızla değişen ekonomik koşullarda faaliyet göstermekte zorlanmaktadır (Keskin, 2014: 89). Kadınlar bankalara teminat gösterse bile banka faizlerinin yüksek olması nedeniyle de banka kredilerinden beklenen faydayı görmeyebilmektedir (Bayazıt, 2006: 72).

Türkiye’de bir işletme kurmanın ve tescil ettirmenin bürokrasisi de uzun zaman almaktadır. Başvurulması gereken yerler, işletmelerin türü, yapılacak üretim ve iş yerinin kurulma amacına göre değişmektedir (“Türkiye’de Kadınlara Ait Girişimlerin Desteklenmesi”, 2000: 75). Bu durum zaten bütün işleri bir arada yürütmek için yeterli zamanı olmayan kadın için büyük bir sorundur.

Girişimci kadınların önemli sorunlarından biri de çevre ve aile baskısına maruz kalmaktır. Evli olmayan girişimci kadınların aileleri, genellikle onları desteklerken, yakın çevreleri bu kadar yoğun çalışmalarının onların ileride bir aile kurmalarına engel teşkil edebileceğini ileri sürmektedir. Evli olanlar ise eşleri tarafından desteklenmelerinin yanında ev ile ilgili sorumluluklarını aksatmamak ve düzeni sağlamak koşuluyla girişimlerine devam edebileceklerini düşünmektedirler (Kutunis, 2006: 68-69). Kadınların belli bir çoğunluğu ise aile reisi tarafından ev dışında çalışma konusunda yasağa maruz kalmaktadır (“Türkiye’de Kadınlara Ait Girişimlerin Desteklenmesi”, 2000: 65).

Kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunlardan biri de cam tavan engelidir. Cam tavan kavramı ilk kez 1986 yılında Wall Street Journal tarafından Amerika’da kadınlar için özellikle üst görevlerde yer almak bakımından görünmez bariyerlerin olduğunu belirleyen raporun başlığında yer almıştır (Özdemir, 2009: 140). Bir araştırmaya göre, üç basamaklı bir cam tavandan söz edilmekte ve bu cam tavanın üç boyutunu oluşturan üç ana engel grubu olduğu ifade edilmektedir: Erkek yöneticiler tarafından konulan engeller, kadın yöneticiler tarafından konulan engeller ve kişinin kendi kendine koyduğu engeller. Genellikle cam tavan literatüründe, erkekler tarafından konulan engellerden söz edilirken, kadınlar tarafından konulan engellerden daha az söz edilmektedir (Öğüt, 2006: 65). Cam tavan adından da anlaşılacağı gibi görünmez bir engeli tanımlamaktadır. Cam tavan, bir kadın yönetici olarak belirli bir noktaya kadar yükseldikten sonra önemli bir terfi beklediği anda tam olarak ortaya koyamadığı nedenlerden ötürü terfi edememe durumu şeklinde de açıklanmaktadır (Örücü vd., 2007: 118). Örgüt liderleri ve yöneticiler olmaları yönünde teşvik gördükleri ve eşit işe eşit ücret uygulamasının ilke olarak kabul gördüğü Batı kültürlerinde bile kadınlar, cam tavan etkisiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum günümüzde bile kadınların yönetimde üst kademelere yükselmelerini engellemektedir (Gürol, 2000: 225-226).

Kadınların girişimcilikle ilgili beklentileri ne kadar düşük de olsa çoğu zaman hayal edilen sonuçlar elde edilemeyebilir. Kadınlar, kişisel özerklik isteğiyle yola çıksa da mali, teknik ve profesyonel hizmetler için başkalarına, özellikle de erkeklere bağlı hale gelebilmektedirler. Kendi geleceklerini belirlemeye çalışırken çoğunlukla daha çok aile ve iş sorumluluklarının altında ezilmeye başlayabilmektedirler. Bechhofer vd. (1974)’nin gösterdiği gibi, küçük ölçekli iş sahipliği ‘özerklik’ vaat eder, fakat gerçekte ise insanı ‘köle’ yapar. Fakat sanılanın aksine karşılaştıkları güçlüklerle rağmen çok az kadın kendi işini kurma kararından pişman olmaktadır (Goffee ve Scase, 1992 çev., Ahmet Fethi: 71-72).

Girişimci kadınların bir kısmı sınırlı eğitim düzeyine sahiptir. Meslek okullarından mezun olanlar da edindikleri bilgi, becerileri ve sanatları piyasa taleplerine uygun biçimde işlevsel hale getirmekte zorluk çekmektedirler. Geçmişte kazandıkları bilgi ve becerileri,

değişen teknolojiler karşısında yenilemek her zaman mümkün olmamaktadır (Ecevit, 1993: 22). Aynı zamanda Türkiye'nin mevcut eğitim sistemi de genç kadınlar arasında girişimcilik becerilerini geliştirecek ve güçlendirecek nitelikte değildir. Çıraklık programları, girişimcilik eğitimi ve geleneksel olmayan becerileri geliştirme çabaları gibi seçeneklerin bulunmayışı, kadınların geleneksel işler ve roller dışında gelişmelerini sınırlamakta ve kadınlar gerekli becerileri ancak bireysel çabalarıyla deneye yanıla edinebilmektedirler ("Türkiye'de Kadınlara Ait Girişimlerin Desteklenmesi", 2000: 84).

Kadın girişimciler için önemli bir sorun da cinsel ve duygusal tacizdir. Neft ve Levine, cinsel tacizi, işe alım veya işte yüксеlebilmek için, kişiden cinsel ödün veya özveride bulunulması beklenen veya bu amaçla tehdit edici bir iş ortamı yaratılan bir ayrımcılık türü olarak tanımlamaktadır (Neft ve Levine'den aktaran Gürol, 2000: 220). Çelik ve Özdevecioğlu'nun Nevşehir'de kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunlara ilişkin yaptıkları bir araştırmada, kadın girişimciler iş hayatının bazı dönemlerinde cinsel ve duygusal tacize uğradıklarını belirtmişlerdir (Çelik ve Özdevecioğlu, 2001: 493). İşyerinde yaşanan zorbalık ve etik dışı davranış ve tutumların özellikle kadının işgücüne katılımını gerileyen, çalışma yaşamından ve dolayısıyla toplumsal yaşama katılım sağladığı diğer ortamlardan uzak durmasına neden olan bir görünüm ortaya koyduğu söylenebilir (Çakır, Ö., 2008: 36).

Dhillon (1993), girişimcilerin çoğunda bulunan A Tipi kişilikle (A Tipi kişiliğe sahip kişiler; saldırgan, hırslı, rekabete açık, zamanı yakalama endişesi taşıyan, çevik, sabırsız, işkolik ve stres düzeyi yüksek kişiler olarak tanımlanmaktadır) bağlantılı olarak, kadın girişimcilerin stres düzeyleri, hayal kırıklıkları ve problemlerle başa çıkma mekanizmalarıyla ilgili bir araştırma yapmıştır. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, ele alınan psikolojik değişkenlerde kadın ve erkek girişimciler arasında pek büyük farklılıklar olmamasına rağmen, A Tipi kişilik çerçevesindeki özelliklerde kadın ve erkeklerin birtakım farklılıkları olduğu görülmüştür. Öncelikle kadın girişimcilerin, erkeklere göre A Tipi kişilik özelliklerini daha fazla taşıdıkları ve erkek girişimcilere oranla daha çevik ve daha sabırsız oldukları saptanmıştır. Kadınların, kendilerini daha çok stres altında hissettikleri ve daha çok endişe duydukları, bunların sonucunda da daha çok yoruldukları ve gergin oldukları görülmüştür. Kadın girişimcilerin bu şekilde hissetmelerine sebep olarak şunlar belirtilmiştir; erkek egemenliğindeki bir alanda kendilerini kabul ettirmeye çalışmaları ve ancak bu şekilde ayakta kalacaklarını düşünmeleri, daha çok çalışmaları ve daha rekabetçi olmaları gerekliliği, problemlerle basa çıkmak için daha pratik yöntemler kullanmak zorunda olduklarını düşünmeleri (Güney: 2006: 40).

Ankara Kalkınma Ajansı (2014)'nin desteği ile yapılan bir araştırmaya göre kadın girişimcilerin girişimcilik oluşumunda en çok aile, akraba ve arkadaşlarından etkilendikleri görülmüştür (Araz Takay vd., 2014). Pek çok kadının çevresinde girişim için rol model olan birinin bulunmaması, girişim için cesaret bulmasını zorlaştırmaktadır.

1.7.2. İş ve çevresel faktörlerden kaynaklanan sorunlar

Türkiye'deki mevcut organizasyonların ataerkil yapıları, bu tip kurumlarda kadınların sahip oldukları işletmelere yönelik faaliyetlerin olmayışı ve kurumsal yapı dışında sosyal

sorumluluk sahibi kadınların bir araya gelebilecekleri ortamların eksikliği kadınların ortak hareket edebilmelerinin ve işletmelerini büyütebilmelerinin önündeki en büyük engel olmaktadır (Keskin, 2014: 90).

Türkiye’de kadın girişimcilerin karşılaştıkları engel ve sorunların çoğu yasal düzenleme eksikliğinden ya da geleneksel uygulama biçimlerinden kaynaklanmaktadır. Kadın girişimciliğini destekleme yönünde oluşturulacak politika ve programların temel amacının sadece kadın emeğini pazara çekmek değil, bu süreç içinde, kadını güçlendirmek olmalıdır. Aksi takdirde kadınlar niceliksel bir yarar oluşturabilirler fakat kimlik ve konumlarında kayda değer bir değişim mümkün olamayacaktır (Ertürk, 1993: 43-44).

Kadın girişimciler için bir diğer sorun da örgütlü bir yapı oluşturmamalarıdır. Aile örgütünün dışında bir faaliyete katılacak kadının bu faaliyetinde yine bir örgütten destek alması, kendini bir çatı altında hissetmesi sosyo-psikolojik açıdan yararlıdır. Örgütlenmenin ekonomik ve politik öneminin yanı sıra uğraşı alanları itibariyle daha üst kurumlar halinde örgütlenecek girişimcilere eğitim programlarının ulaşması daha kolay olacaktır (Doğanay, 1993: 85).

Onay Özkaya (2009)’nın Manisa’da girişimci kadınlar üzerine yaptığı bir araştırmada kadın girişimcilere, örgütlenmelerini etkileyen faktörlerin neler olduğu sorulmuş: Örgütlenmenin faydasının ne olduğunun tam olarak bilinmemesi nedeniyle soğuk durulması, örgütlenme konusundaki bilgisizlik, kadın girişimciler arasında iletişim ağının olmaması, meslek odalarının bu konudaki koordinasyon eksikliği gibi cevaplar alınmıştır (Onay Özkaya, 2009: 65). Bu sonuçlardan da anlaşıldığı üzere kadınlar örgütlenme konusunda fazla bilgi sahibi olmamakla birlikte bu konuda geri planda kalmaktadırlar. Bu da kadınları iş dünyasında yalnız bırakmaktadır.

Türkiye’de kadın girişimciliğini destekleme ve geliştirme ile ilgili gerek hükümet kuruluşları ve gerekse sivil toplum kuruluşları ve özel kuruluşların sayısının oldukça fazla olması bu kuruluşlar arasında koordinasyon güçlüğüne ve kadın girişimciliğini destekleme stratejisinin farklılaşmasına sebep olmaktadır. Böylece kadın girişimciliği konusu, birbirinden bağımsız ve farklı birkaç politika çerçevesi içinde kalmaktadır. Bu durum ise ekonomik hayatta kadınları güçlendirme hedefine ulaşmada kadın girişimciliğinin nasıl bir stratejik araç olacağı konusunda farklılıklar ve görüş ayrılıklarının oluşmasına neden olmaktadır (Soysal, 2010a: 106).

Kadın işletmecilerle ilgilenen kuruluşlar da dâhil olmak üzere, Türkiye’deki hükümet dışı kuruluşların çoğu, kişilerin girişim ve liderliğine bağlıdır. Birçoğu zayıf yapılanmaları ve finansman eksikliklerinden yakınmaktadır. Sürdürülebilir, sürekli ve etkin hükümet dışı kuruluşların oluşması kurumsal yetersizliklerin üstesinden gelinmesi kadar yerel ve merkezi hükümetlerle destek ve işbirliği içinde bulunulmasını da gerektirmektedir (“Türkiye’de Kadınlara Ait Girişimlerin Desteklenmesi”, 2000: 173).

Büyük kadın örgütleri farklı yönelimlere sahip olup, farklı yöntemlerle kadınlara ulaşmaktadır. Kadın girişimcilere yararlı olabilecek eğitim ve teknik destek hizmetleri verilmemektedir. Bütün kadın örgütlerinin, özellikle mikro işletme konusunda çalışmaya başlayan kadın kuruluşlarının ortak sorunları bulunmaktadır. Çok dar bütçelerle

çalışmaktadırlar ayrıca faaliyetlerini yaygınlaştırabilecekleri fonları da azdır. Faaliyetlerini yürütebilmek için gönüllülerin desteğine ihtiyaç duymaktadırlar (“Türkiye’de Kadınlara Ait Girişimlerin Desteklenmesi”, 2000: 166).

Türkiye’de büyük meslek birlik ve odaları ile dernekler genellikle büyük işletmelerle çalışmaktadır. Her ne kadar Türk iş kadınları derneklerini de içine alan çok sayıda kadın organizasyonu bulunsa da, bu kuruluşlardan hiçbiri küçük girişimlere destek ve ya hizmet vermek konusunda uzmanlaşmış değildir (“Türkiye’de Kadınlara Ait Girişimlerin Desteklenmesi”, 2000: 158-159).

Kadın girişimciliği konusunda Türkiye genelinde bütüncül bir bakışın geliştirilememesi ve örgütlenememe ayrıca kurumsal çeşitlilik ve koordinasyon zorlukları ve politika geliştirme ve uygulama ile ilgili engeller de kadın girişimciliğinin sorunları arasındadır (Keskin, 2014: 89).

1.8. Türkiye’de Kadın Girişimciliğini Destekleyen Kurum ve Kuruluşlar

Türkiye’de kadın girişimciliğinin desteklenmesi konusunda genelde finansal desteklerden bahsedilmektedir. Ancak kadın girişimcinin finansal olduğu kadar girişim sırasında ve sonrasında karşılaştığı sorunlarla baş edebilmek için finansal olmayan konularda da desteğe ihtiyacı vardır. Kadınlara yapılacak bu desteğin kadınların gereksinimlerinin dikkate alınarak yapılması gerekmektedir. Girişimciliği özendirmek için alınacak en yararlı önlem, mevcut girişimlerin desteklenmesi olacaktır (Çelebi, 1993: 39-40).

Bu nedenle kadın girişimcilere destek veren kurum ve kuruluşlar finansal ve finans dışı hizmetler olarak iki ana başlıkta incelenecektir.

1.8.1. Kadın girişimcilere finansal destek sağlayan kurum ve kuruluşlar

Kadın girişimcilere finansal destek sağlayan kurumlar bankalar ve banka dışı kuruluşlar olarak iki alt başlıkta ele alınabilir. Halk Bankası, Garanti Bankası, Yapı Kredi Bankası gibi pek çok banka kadınlara özel şartlarda kredi vermektedir. Bankalar yalnız yurtiçi kaynakların değil uluslararası kuruluşlardan sağlanan uzun vadeli düşük faizli kredilerin de kadın girişimcilere ulaşması için köprü görevi görmektedir. Bu kapsamda örneğin Yapı Kredi Bankası, Avrupa İmar Bankası, Akbank ise uluslararası sivil toplum kuruluşu olan En-deavor’ın düşük faizli uzun vadeli kredilerinin kadın girişimcilere ulaşmasına aracılık yapmaktadır (www.bayanlarais.org, 2016).

Kadınlara finansal destek veren banka dışı kuruluşlardan bazıları şunlardır;

KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) kadın girişimcilere pozitif ayrımcılık uygulayarak kredi vermektedir (www.kosgeb.gov.tr).

Sosyal Yardım Destek Fonu kırsal alanda 3000, kentsel alanda ise 5000 dolara kadar kefilsiz ve faizsiz kredi vermektedir. İki yıl ödemesiz, sonraki 4 yılda eşit taksitlerle geri ödeme istenmektedir. Bu Fon, kadın ve erkek ayrımı yapmamakta, dolayısıyla kadınlar için avantajlı bir kredi de sunmamaktadır. Bunun yanı sıra, katılma koşulu olarak, kredi talebinde bulunan kişinin ve ailesinden herhangi birinin sosyal güvencesi olmaması aranmaktadır (Bayazıt, 2006: 70).

MAYA Türkiye'nin ilk mikro kredi kurumudur. Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV) tarafından Haziran 2002'de kurulmuştur. KEDV, iktisadi işletmesi MAYA kanalıyla iş kurmak isteyen ya da işlerini geliştirmek isteyen kadınlara küçük krediler vermektedir. Program Kocaeli, Sakarya ve Eskişehir'de uygulanmakta olup diğer kentlere yayılması hedeflenmektedir. Program kapsamında, Eylül 2015 itibariyle toplam 12.200 adet kredi verilmiştir. Dağıtılan toplam kredi tutarı ise yaklaşık 12 milyon TL'dir. İlk krediler 800TL'dir ve tekrar verilen kredilerde bu miktar aşama aşama artmaktadır. Krediler 6 veya 12 ay vade ile verilmekte, geri ödemeler haftalık olarak yapılmaktadır (www.kedv.org.tr, 2016).

Türkiye Grameen Mikrofinans Programı (TGMP), Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) ve Grameen Trust işbirliğiyle faaliyetlerini sürdüren, kâr amacı gütmeyen bir mikro finans kuruluşudur. TGMP, yoksulluk içinde yaşayan kadınlara finansal hizmetler sağlama konusunda öncülük etmektedir (www.tgmp.net/tr, 2016).

Yukarıdakilere ek olarak kadınlara kredi sunanlar arasında SYDV- SRAP, Türkiye Kalkınma Vakfı, Kredi Birlikleri ve Tarım Kooperatifleri, tefeci, aile ve arkadaşlar sayılabilir (Akçar, 2006: 35 GAP).

1.8.2. Kadın girişimcilere finans dışı hizmetler sağlayan kurum ve kuruluşlar

Kadın girişimciler genel olarak iş idaresi ve yönetim konularında büyük kuruluşların işletmecilerinden daha az eğitilmiş, deneyimsiz, hazırlıksız ve sınırlı kaynaklara sahip olmaktadır. Bu dezavantajlarını gidermek adına onlara destek verebilecek kurumlar beş kategoride değerlendirilmektedir. Bunlar meslek dernek ve birlikleri, kadın örgütleri, hükümet dışı kuruluşlar, resmi kurumlar ve uluslararası donörlerdir ("Türkiye'de Kadınlara Ait Girişimlerin Desteklenmesi", 2000: 152).

Meslek Dernek ve Birlikleri; TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği), TESK (Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu), ANİKAD (Ankara İş Kadınları Derneği) gibi kurum ve dernekler bu sınıflandırmada yer almaktadır. Ancak TESK dışında kalan tüm dernek ve birlikler genellikle orta ve büyük işletmelere hizmet vermektedir.

Kadın Örgütleri; Farklı toplumsal hedefler çerçevesinde oluşan kurumları içermektedir. Kadın örgütlerinin bir kısmı kadının geleneksel rolünü pekiştirmeyi amaçlarken bir kısmı da kadının toplumdaki durumunun güçlendirilmesi amacına yoğunlaşmaktadır. Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV), Türk Kadını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı bunlar arasındadır.

Hükümet Dışı Kuruluşlar; Aile hizmetleri sağlayanlar, girişim destek organizasyonları, kalkınma kuruluşları ve uluslararası kuruluşlar olarak ifade edilebilir.

Resmi Kurumlar; Kadın konularıyla dolaylı veya dolaysız ilgili Bakanlığa bağlı temsilcilikler içermektedir. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) buna örnek gösterilebilir.

Uluslararası Donörler; Çok ve çift taraflı teknik işbirliği kurumlarıyla uluslararası kuruluşları kapsamaktadır. Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Amerika Birleşik

Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID), İngiliz Kültür Derneği bunlara örnek gösterilebilir.

Buraya kadar bahsedilenler her ne kadar ücretsiz hizmet veren pek çok kuruluşu içeriyor olsa da bunların çok az bir kısmı kadın girişimcilere dolaysız ve iş merkezli destek sağlamaktadır (“Türkiye’de Kadınlara Ait Girişimlerin Desteklenmesi”, 2000: 152-154). Kadın girişimcilerin karşılaştığı sorunlar başlığı altında da belirtildiği gibi kadın girişimciliğini destekleyen kurum sayısı oldukça fazla olmakla beraber bu kurumlar arasında koordinasyon eksikliği söz konusudur. Bu durum kadın girişimciler açısından kafa karışıklığına neden olmakla birlikte bu alanda araştırma yapanlar için de sorun teşkil etmektedir.

BÖLÜM 2: KADININ GÜÇLENDİRİLMESİ VE MİKRO KREDİ

Güçlendirme kavramı ile insani gelişmenin temel göstergeleri arasında yakın bir ilişki söz konusu olduğu bilinmektedir (Çabuk Kaya, 2010: 124). Bu sebeptendir ki son yıllarda farklı söylem ve politikaya sahip pek çok kuruluş kadının güçlendirilmesini gündemine almaktadır. Mikro kredi de her ne kadar çıkış amacı olarak bunu incelemese de kadının güçlendirilmesinde kullanılan ekonomik yöntemlerin başında gelmektedir. Mikro kredi ve kadının güçlendirilmesi üzerine yapılan çalışmalar ve tartışmalar sürerken bahsi geçen kadınların gerçekte ne kadar ve hangi konularda güçlendiği üzerinde çok fazla durulmamıştır. Söz konusu eksiklikten yola çıkılarak yapılan bu çalışmanın ikinci bölümünde kadının güçlendirilmesi ve mikro kredi konusu ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

2.1.Kadının Güçlendirilmesi

2.1.1. Güç ve güçlenme

Güçlendirme kavramı güç kavramına dayanmaktadır. Bu nedenle önce gücü tanımlamak faydalı olacaktır. Ancak bunu yaparken indirgemecilik yapmaktan kaçınmak ve çok dikkatli olmak gerekmektedir. Morris'in belirttiği gibi;

'Güç' kavramının anlamı yanıltıcıdır: yakından baktığımızda ilk olarak yanıltıcı durumu çözümlemeye çalışırız. Bu kelimeyle bir şeyler söylemek istediğimizden ve bunun büyük bir düşünce olduğundan eminizdir. Fakat bu güç kelimesini dev gibi bir belirsizlik topağından daha fazla bir şey olarak görmediğimiz sürece, yaptığımız inceleme de unutulur gider (Morris'ten aktaran Thompson çev.: Ege vd., 2016: 13).

Güç kuramsal bir kavramdır ve bu nedenle farklı kuramsal perspektifler içinde farklı şekillerde anlaşılır. Gücün sosyal anlamından yola çıkan Thompson gücü 3 modelde ele almıştır. Bunlar gücün; kişisel, kültürel ve yapısal modelleridir. Gücün psikolojik modelinde bireyin kendi hedeflerine erişme yeteneğinden bahseden Thompson (2016), kültürel modelde Foucault'un söylem kavramından yol çıkarak kültürden bahsetmektedir. Kültürlerin insanı belli bir doğrultuya yönlendirdiğini ve dolayısıyla diğerlerinden uzaklaştırdığını belirterek bunun kendi başına çok önemli bir güç uygulaması olduğunu söyler. Yapısal modelde ise kişinin sınıf, ırk, etnik köken, cinsiyet gibi çeşitli boyutlarda sosyal hiyerarşi içindeki konumuna işaret eder (Thompson çev.: Ege vd., 2016: 13-21).

Bertrand Russell'a göre, enerji kavramı nasıl fiziğin temel kavramı ise, güç kavramı da sosyal bilimlerin temel kavramı sayılabilir. Güç, başkalarını etkileyebilme yeteneğidir. Başka bir ifade ile güç, bir kimsenin başkalarını, kendi istediği yönde davranışa sevk edebilme kabiliyetidir. Dolayısıyla güç, ilişkisel bir kavram olarak kişiler arasındaki ilişkileri de içerir. Mintzberg'e (1983) göre, güç örgütsel sonuçları etkileyebilme becerisidir. Güç çoğu zaman, insan motivasyonunun merkezinde yer almaktadır. Gücün alanı, kişilerin etkileyebildiği kişilerin toplamını belirtirken konusu ise, kişinin başkalarını hangi konularda etkileyebildiğiyle ilgilidir (Çakır, 2008: 11-12).

Güç, maddi varlıklar, entelektüel kaynaklar ve ideoloji üzerinde kontrol sahibi olmak şeklinde de açıklanabilir. Maddi varlıklar, entelektüel kaynaklar ve ideoloji üzerinde kontrol sahibi olmak ise belli inançlar, değerler, tutum ve davranışları oluşturma, yayma, devam ettirme ve kurumsallaştırma kabiliyeti olmaktadır. Böylece güç, hem kamusal hem

de özel alanda sosyal ilişkileri yöneten ideolojinin, bilgi ve maddi varlıkların dağılımını elinde bulunduran ya da etkileyebilenlerde toplanmaktadır. Bireyler ya da gruplar tarafından sahip olunan gücün kapsamı ise kontrol edebildikleri kaynakların çeşitliliği ve hâkim sosyal, dini ya da siyasi ideolojileri biçimlendirebilmeleriyle orantılıdır (Simojoki, 2003: 20-21).

Farklı disiplinlerdeki tanımlarına örnek olarak güç; bir işi en iyi şekilde yapma konusunda uzmanlık ve bilgiye sahip olma, iyi kararlar verebilme, etkin bir şekilde faaliyette bulunmada bilgiye ulaşılabilme, çalışma ilişkilerini geliştirme ve yönetme fırsatına ve yeteneğine sahip olabilme, örgütsel ve bireysel faydaların sağlanmasında kaynakları tedarik edebilme ve gücün diğer kaynaklarını yönetebilme olarak da tanımlanabilir (Doğan, 2003: 9).

Literatürde güç kavramı üzerinde sıklıkla kullanılan başka bir boyutlandırma daha vardır. Dört başlıkta ifade edilen bu boyutlar şöyledir; sosyolojinin öncüsü Max Weber'in sıklıkla telaffuz ettiği gücün ilk boyutu kaynaklarla ilgilidir. Bu boyut, karar verme sürecinin çıktılarına etki etmek için kullanılan kaynaklara atıfta bulunmaktadır. Kaynağa sahip olma ve onu kullanabilme, gücü harekete geçirmektedir. Gücün ikinci boyutu, karar verme ile ilgilidir. Karar verme süreçlerinde kontrol sahibi olabilmek önemlidir. Kontrol elde tutulabildiği ölçüde güç korunmakta ve gelişmektedir. Gücün üçüncü boyutu, saklı ya da gizli olmasıyla ilgilidir. Bunun anlamı, gücün bireyde potansiyel olarak bulunan ve gerektiğinde kullanılabilecek bir durumda olmasıdır. Öte yandan bu boyut, gücün ilk bakışta görünür olmayabileceğine de dikkat çeker. Potansiyel olarak mevcut olsa da gücün bireyde saklı olması çeşitli baskıların ya da başka güç unsurlarının daha etkin olmasıyla ilişkili olabilir. Üzerindeki baskılar hafiflediği zaman bireyin gücünün görünür ve etkili hale gelmesi söz konusu olabilir. Gücün dördüncü boyutu ise, sınırlarının olmasıyla ilgilidir (Tuncay, 2009: 10-11).

Oxaal (1997) da gücü dört türde inceler;

Üzerinde gücü olma, gücü baskı olarak kullanma (power over): Eşitsiz güç ilişkilerini tarif etmek için kullanılır. Güçlü ve güçsüz çıkar grupları arasında doğrudan ve dolaylı çatışma.

Bir şeyi yapmaya gücü olma (power to): İnsanların amaçlarına ulaşma yetenekleriyle ilgilidir. Kapasite geliştirme, bireysel karar vermenin desteklenmesi, liderlik.

Birlikte gücü olma – İşbirliğine dayalı güç (power with): Ortaklığın temelidir ve bir kolektif yaklaşımdır. Birlikte çalışarak ve diğerlerini birlikte çalışmaya cesaretlendirerek daha fazlasına ulaşır. Toplumsal eylemlilik, ittifak kurma ve koalisyonlar.

İçten gelen güç (power within): Artan benlik algısı, farkındalık veya bilinç oluşturma, özgüven artırma (Simojoki, 2003: 21-22; Thompson çev.: Ege vd., 2016: 35-36).

Güç, genellikle bir şeyin üzerinde gücü olma (power over) olarak anlaşılmış ve incelenmiştir. Gücün bu tanımı gücü kontrol etmeyi, baskı ve boyun eğmeyi içeren olumsuz çağrışımlara sahiptir. Kadının güçlendirilmesi bir şeyin üzerinde gücü olma olarak tanımlandığında, gücün yeniden dağıtılmasını gerektirir ve erkekler için bir tehdit haline gelir; eğer kadınlar güçlenir ve daha fazla güce sahip olursa bu erkeklerin

durumunu kötüleştirir ve onların kontrolünü azaltır. Gücün bu tanımı çatışma da içerebilir; bir şey üzerinde güç sahibi olan kişinin, güç uygularken doğrudan veya dolaylı olarak karşıtlık görmesi muhtemeldir. Ancak Rowlands'a (1998) göre bir şeyin üzerinde gücü olma (power over) yerine diğer güç tanımlarına vurgu yapsak bile bir kişinin "güçlenmesi" süreci başka birinin "güçsüzleşmesi" olabilir. Bu, uyumsuz ihtiyaçlar veya benzer süreçlerin çeşitli etkilerinin farklı bağlamlar içinde hareketi veya farklı güç ilişkilerinden kaynaklanabilir. Güce ilişkin daha pozitif bir bakış açısı ise onu yaratıcı, imkân veren, üretici bir süreç olarak görmektir. Yani güçlenme sıfır toplamı bir oyun değil, bir kazan-kazan durumu olarak görülebilir. Bu şekildeki güç, bir şeyi yapmaya gücü olma (becerilerde artış), içten gelen güç (gücün etkisinin farkında olma) veya birlikte gücü olma (gücü erkeklerle paylaşma, kolektif olarak hareket etme, güç ilişkilerini dönüştürmede kişisel becerileri geliştirme) olarak tanımlanabilir. (Simojoki, 2003: 21-22).

Thompson (2016) güçten bahsederken indirgemecilikten kaçınmak şartıyla güçsüzlükten de bahseder. İnsanlar kolayca güçlü ya da güçsüz gruplandırılmalarına girmez. Bazen iki gruba birden dâhil olurlar. Bazen de birkaç konuda birden güç ya da güçsüzlük yaşanabilmektedir (Thompson Çev.: Ege vd., 2016: 21-39).

Güç kavramı üzerindeki tanım ve kapsam tartışması güçlenme kavramı için de geçerli olup, güçlenme sosyal bilimciler tarafından üzerinde uzlaşa sağlanmış bir kavram değildir. Son yıllarda çeşitli uluslararası kuruluşların, kalkınma ajanslarının ve sosyal bilimcilerin oldukça önem verdiği güçlenme kavramı çeşitli kesimlerce farklı vurgu ve boyutları ile dikkate alınmıştır. Aslında kavramın birbiriyle bağlantılı psikolojik, sosyal, siyasal, ekonomik ve etik boyutları söz konusudur. Yapılan araştırmanın odak noktası çerçevesinde, bu boyutlardan biri ya da birkaçı vurgulanmaktadır (Karaçay vd., 2014: 16).

Gücü elinde tutanlara karşı ezilenlerin bilinçlenmesi, ezilme sürecinin yanı sıra, kendi yapabilecekleri üzerine de farkındalık kazanarak, harekete geçmeleri düşüncesine dayanan bir güçlenme sürecinin bir hedef olarak ilk kez Brezilyalı eğitimci Paulo Freire (1972, "Ezilenlerin Pedagojisi") öncülüğünde geliştirilen eğitim sisteminde yer aldığı belirtilmektedir. Freire'in özgürleştirici eğitimi, geniş kitlelerin derin bir yoksulluk içinde yaşadığı Üçüncü Dünya ülkelerinde heyecanla karşılanmış ve uygulanmıştır (Beşpınar Karaoğlu, 2012: 64-65). Kavram, Freire'nin eşitsizliklerle bireysel ve örgütlü mücadele için bir araç olarak eğitime yaptığı vurgunun, yoksulları ve marjinalize edilmiş grupları güçlendirme üzerine çalışan aktivistler için oluşturduğu temel üzerinde şekillenmiştir (Parpart ve Fride'dan aktaran Baltacı, 2011: 33).

Freire'den ilhamla ortaya çıkan güçlenme kavramının kapsamı zaman içinde genişlemiştir. Güçlenmenin farklı boyutlarını vurgulayan pek çok tanım yapılmıştır. Bu tanımlar aşağıdaki tabloda bir araya getirilmiştir. Her ne kadar farklı yanlarıyla güçlenmeyi tanımlamaya çalışsalar da ortak vurgu yaptıkları alanlar da mevcuttur. Bunlar; kişisel kararlar üzerine kontrol, özerklik, kişisel düzeyde değişiklik yapabilme ve son olarak kolektif düzeyde değişiklik yapabilmidir.

Tablo 4. Güçlenmeye İlişkin Temel Kavram ve Tanımlar

Çalışmalar	Güçlenmeye İlişkin Temel Kavram ve Tanımlar
Chambers (1993)	Güçlenme, insanların özellikle daha yoksul kesimlerin kendi yaşam koşulları üzerine daha çok kontrole, daha iyi bir geçim düzeyini güvence altına almaya ve temel bir unsur olarak üretken varlıkları kontrol etmeye olanak sağlamak olarak ifade edilir.
McMillian (1995)	Olaylar ve sonuçlar üzerine etki kazanmayı ifade eder.
Rowland (1997)	Güçlenme karar alma süreçlerinden daha fazlasını ifade eder. Güçlenme kadınlara karar alma konusunda yetkili ve yetenekli olduğu algısını kazandırma süreçlerini içermelidir.
Kabeer (2001)	Güçlenme, bireyin stratejik yaşam tercihleri yapması konusundaki yapabilirliğini genişletmeyi ifade eder.
Appleyard (2002)	Güçlenme insanları inanışları nedeniyle tercihler yapan pasif objeler olmaktan çıkarır ve kendi kararlarını alan bireyler haline getirir. Güçlenme, bütün bireylerin güçlenmesine odaklanırken, yoksul yanlısı kalkınma yolu ile çeşitli fırsat ve hizmetlere ulaşma haklarının olduğunu ifade eder.
Mallhotra (2002)	Farklı kişi ve grupların kendilerini etkileyen kurumları etkileyip sorumlu tutabilmelerini sağlayacak varlık ve yeteneklerini geliştirmeyi ifade eder.
Brown (2003)	Güçlenme, bir bireyin potansiyel gerçeklikleri değiştirmesi ve kendi yaşamını daha iyi hale getirmesi adına fırsatlar oluşturulmasını -Temel İhtiyaçlar çerçevesinde- amaçlar.
Mason & Smith (2003)	Güçlenme karşılıklı iletişim içerisinde oldukları kişilerle çatıştıklarında dahi bireylere kendi kaderlerini kontrol edebilmeyi geliştirmeyi sağlar.
Moser (2003)	Güçlenme, yoksul insanların katılımları etki ve kontrolleri ile kendilerini etkileyen kurumların hesap verebilirliğini sağlamak konusundaki varlık ve yapabilirliklerini genişletme olarak ifade edilir.
Khwaja (2005)	Güçlenme iki bileşenden oluşur; bilgi ve etki. Bu iki bileşen bireyin kendi tercihlerini tanımlama ve açıklamasına olanak sağlar. Bağlayıcı gücü nedeniyle bilgiye dayalı kararlar almayı sağlar.
Alsop (2006)	Güçlenme bir grubun ya da bireyin etkin tercihler yapması olarak tanımlanır. Bu tercihler daha sonra elde edilmek istenilen sonuçlara dönüşecektir.

Kaynak: Karaçay vd., 2014: 18.

Rafael (1995) farklı yazarların çalışmalarından hareketle güçlendirmenin birtakım niteliklerini ortaya koymuştur. Buna göre, bireyler kendi güçlenmelerinde etkin ve eşit katılımcılar olmalıdırlar, güçlendirme kişisel kontrolü genişleten müktedir kılıcı bir süreçtir, güçlendirme sorunlu toplumsal ve kültürel bağlamları değiştirme odağına sahiptir, güçlendirme, bireyi nesne olarak değil kendi gerçekliğini değiştirmeye müktedir özne olarak görmeyi zorunlu kılar. Mondros ve Wilson güçlendirmeyi; yeterlik hissi, kontrol ve yetki sahibi olmayla ulaşılan psikolojik bir durum olarak tanımlamışlardır. Gerek Rafael (1995) gerekse Mondros ve Wilson (1995) güçlendirmenin şu ortak varsayımlarını vurgulamaktadır: Birey, kişisel ve kişiler arası alanında kontrol hissine

sahip olmalıdır. Bireyin sorunlarının nihai çözümü için yalnızca kendisinin değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel çevresinin değişimi zorunludur. Güçlendirme birey için hem özgün deneyimlerle yaşanan bir süreç hem de ulaşılması hedeflenen bir sonuçtur. Birey değişim sürecinin en etkin ögesidir (Tuncay, 2009: 18-19).

Güçlenme sürecinde güçsüz insanların sürece katılımları önemle vurgulanmaktadır. Fakat geçmişteki ve günümüzdeki birçok gelişim programında güç güçsüz insanlara verilmeye, güçlenme yukardan sağlanmaya çalışılmıştır. Güçlenme sürecine kişilerin kendilerinin bizzat katılmaları gerekmektedir. Güç, insanlara doğrudan verilemez, onların bunu kazanmaları gerekmektedir (Simojoki, 2003: 26).

Güçlenme, sosyolojik anlam olarak da, toplumsal yaşamda grup üyelerinin dışlanma, ayrıma maruz kalma ve karar alma süreçlerinden uzak tutulma gibi durumlar karşısında, bunların üstesinden gelme konusunda elde ettikleri başarıdır. Güçlenme, “diğer insanların konumlarını değerlendirmelerine kıyasla, bireysel ve kolektif konum değerlendirmeye ilişkin kuvvet elde etme” olarak da tanımlanmaktadır. Aynı zamanda, gerçek yetenek ve istidatların gelişmesi, büyümesi ve olgunlaşması ve eşit bir kişi olarak tanınmayı da kapsamaktadır (Toker, 2008: 2).

Tek bir güçlendirme tanımı ve anlayışı olmadığı gibi yine tek bir disipline ait güçlendirme yaklaşımı da yoktur. Güçlendirme yaklaşımından bahsedildiğinde; psikoloji bireyin yeterliğini vurgulamakta, işletme motivasyonu öne çıkartmakta, sosyal hizmet kontrol ve self-determinasyona ağırlık vermekte ve ekonomi maddi iyileşmeyi kast etmektedir. Disiplinler belli ortak noktaları koruyarak güçlendirme yaklaşımını kendi alanlarına uyarlamışlardır. Bu ortak noktalar şöyle sıralanabilir; bireyin kendi geleceği ile ilgili karar verme süreçlerine katılımı, sahip olunan bilgi ve becerilerin ortaya çıkarılması ve eğitimle geliştirilmesi, stratejik kararlar alma konusunda yeterliliğin artırılması, kişinin sorumluluk alabilmesi, mücadele yeteneği kazanılması ve tüm bunların bir süreç olarak gerçekleştirilmesinin kabul edilmesi.

2.1.2. Güçlenmenin boyutları ve göstergeleri

Güçlenmenin bileşenleri ya da başka bir ifadeyle boyutları en az güç ve güçlenmenin tanımı kadar karmaşıktır. Bileşenler, yazarın gündemine ve eğilimine göre belli unsurlarda farklılaşmaktadır. Genel olarak güçlendirme tartışmalarında kişinin yaşamının kontrolünü kendi ellerine alması nihai hedef olarak karşımıza çıkmaktadır. Feminist ideoloji ise örgütlenme ve örgütlü olarak toplumsal yapıda değişim gerçekleştirmeyi güçlendirmenin en önemli hedefleri arasında görmektedir. Yaşamının kontrolünü kişinin kendi ellerine alması çok boyutlu bir süreç olmakla birlikte hiçbir zaman düz bir çizgide ilerlemez. Daha açık bir ifade ile bilişsel, psikolojik, ekonomik ya da politik güçlenmenin sıralı bir seyir durumu söz konusu olmamakla beraber çoğu zaman iç içe geçmiş haldedirler. Bir alanda gerçekleşen güçlenme diğer boyutlarda da güçlü olmayı getirebilir ya da getirmeyebilir ancak güçlenmenin çevresel faktörlerden etkilendiği gerçeği de önemlidir. Güçlenme kadının içinde yaşadığı toplumundan (aile, sosyal çevre, politik çevre, kurumlar) bağımsız olarak düşünülemez. Pek çok kalkınma projesi güçlenmenin tek bir boyutuna, çoğunlukla da ekonomik güçlenmeye odaklanmaktadır. Bu da cinsiyetler arasındaki eşitsizliklerin gerçek nedenlerinin ele alınmaması sonucunu

doğurur. Dolayısıyla farklı boyutların tanımlarına yer verirken bu iç içe geçme durumu dikkate alınmalıdır (Simojoki, 2003: 30).

Güç bölümünde yapılan güç tanımlamaları aynı zamanda güçlenmenin psikolojik, ekonomik, sosyal, örgütsel ve politik boyutlarını da kapsamaktadır. Üzerinde gücü olma bazı şeylerin gerçekleşmesini sağlamak olarak düşünüldüğünde örgütsel, sosyal, ekonomik ve politik boyutları içerebilir. İçeriden güçlenme daha çok bireysel bilinçlenme ve psikolojik güçlenmeyle bağlantılıyken, birlikte güçlenme sosyal, örgütsel ve politik boyutları içererek daha çok grup olarak örgütlenme ve politikleşme anlamına gelmektedir (Furat, 2013: 394-395). Ancak Stromquist (2009), bireyin kamusal ve kolektif çabalara girmeden önce güçlü bir benlik algısına sahip olması gerektiğinden psikolojik güçlenme boyutunu diğer boyutların hayata geçmesi için bir önkoşul olarak görmektedir (Stromquist, 2009: 2). Benzer bir fikri Rowlands da savunmakla birlikte toplumsal cinsiyet ve güçlenme tartışmasına daha geniş bir analitik perspektif getirmektedir. Ona göre güçlenme, karar almaya katılımdan öte bir şeydir. Güçlenme, insanların kendilerini karar almaya muktedir ve bu hakka sahip olarak görmelerini sağlayacak bir süreci de içermelidir (Rowlands'tan aktaran Baltacı, 2011: 40).

Birleşmiş Milletlerin Nüfus Bilgi Ağı (United Nations Population Information Network – POPIN), Kadınların Güçlendirilmesi İlkeleri'nde (Guidelines on Women's Empowerment), kadınların güçlendirilmesini beş boyut olarak belirtmiştir. Bunlar; kadınların kendi kendine değer hissi, tercih hakkı ve tercihlerini belirleme hakkı, fırsatlara ve kaynaklara erişim hakkı, hem ev içinde hem de ev dışında kendi hayatlarını kontrol etme yetkisine sahip olma hakkı, ulusal ve uluslararası olarak daha adil bir toplumsal ve ekonomik düzen oluşturmak için toplumsal değişimin yönünü etkileme becerileridir (www.un.org, 2018).

BM Kadınlar Kalkınma Fonu (UNIFEM) 2000 yılında Dünya Kadının İlerlemesi Bienali'nde kadınların güçlendirilmesini şu boyutlarıyla açıklamıştır; toplumsal cinsiyet ilişkilerine ilişkin bilgi ve birikimin edinilmesi ve bu ilişkilerin değiştirilebileceği yollar, kendine değer hissi, kişinin arzulanan değişiklikleri güvence altına alabilme kabiliyetine inanması ve kişinin hayatını kontrol etme hakkı, seçim üretme ve pazarlık gücü uygulama becerisi kazandırma, ulusal ve uluslararası düzeyde daha adil bir sosyal ve ekonomik düzen oluşturmak için toplumsal değişim yönünü şekillendirme ve etkileme becerisini geliştirme (“Progress of the Worl's Women UNIFEM Biennial Report”, 2000: 7).

POPIN ve UNIFEM'in tanımlarında önce kişisel bir farkındalık ve değer hissi sonrasında kadının kendi konumu ile ilgili fikir sahibi olması ve takiben bununla ilgili harekete geçmesi ve nihayet toplumsal dönüşüm yolunda verdiği çabalar ortak noktalardır. Dighe de, güçlenmiş olarak tanımlanabilecek bireyin özelliklerini şöyle tarif etmektedir:

Güçlenmiş bir birey öz farkındalık ve özdeğer duygularını deneyimleyen, toplumsal ve siyasal çevresini eleştirel biçimde çözümleyebilen, yaşamını etkileyen kararlar üzerinde kontrolü olan bir bireydir (Dighe, 1995: 39).

Bu tanımlamalara uygun bir boyutlandırmayı Stromquist; bilişsel, psikolojik, ekonomik ve politik olmak üzere dört ana başlıkta toplamıştır. (Stromquist, 1995: 13-14). Güçlendirmeyi daha iyi anlayabilmek için bu boyutları incelemek gerekmektedir:

Bilişsel güçlenme, kadınların tabi oldukları koşullar ve bu koşulları toplumun hem mikro hem de makro düzeydeki nedenleriyle anlamaları olarak tanımlanabilir. Bilişsel güçlenme kültürel beklentilere ve normlara aykırı kararlar alabilmeyi, aile ve toplumda bağımlılık yaratan davranış kalıplarını da anlamayı içerir. Güçlendirme için ihtiyaç duyulan kapsamlı ve anlaşılabilir bilgi türü; eşlerin doğurganlık, cinsellik, çocuk sahibi olma ve yetiştirme, arkadaşlık, sevgi ve reddetme hissi, ücretsiz ev işleri ve evde yapılan işin kontrolü gibi bağlantılı dinamikleri şekillendiren unsurlarla ilgilidir (Stromquist, 1995: 14). Erkeklerin kadınlar üzerindeki kontrolünü haklı kılan anlayış hakkında bilinç geliştirmek, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dönük farkındalığın artması, evlilikle ilgili yasal hakları bilme, karar verme süreçlerine katılım, okuma yazma öğrenmeyle birlikte kazanılan daha serbest hareket edebilme becerisi ve kendine zaman ayırabilme bilişsel güçlenme olarak özetlenebilir (Alica, 2015: 81-82).

Thompson'un bilinçlenme olarak ifade ettiği süreç Stromquist'in bilişsel güçlenme boyutuna denk düşmektedir. Thompson güçlenmenin yapısal düzeyinde bilinçlenme ile, deneyimlenen problemlerin toplumsal yapıyla bağlantılı (örneğin basit bir biçimde bireyin başarısızlığıyla ilgili olmaktan ziyade yapısal bir sorun olan yoksulluk) daha geniş sosyal ve politik sorunlarla ilgili olduğu konusunda insanların farkındalığını artırmaya vurgu yapmaktadır (Thompson Çev.: Ege vd., 2016: 42).

Lazo da güçlenme tanımında bilişsel güçlenmeye vurgu yapar; "Güçlendirme, kişinin mevcut durumu hakkında istenmeyen ve elverişsiz olan, daha iyi bir durum algılayabilme, elde etme ve erişebilme ihtimalini ve daha iyi bir duruma ulaşmak için neler yapabileceğini anlama konusunda içgörü kazanmasını sağlar." (Lazo, 1995: 25).

Stromquist'in kadınlar üzerindeki baskı açısından söyledikleri önemlidir çünkü kadınlık rolleri diğer kadınların baskısıyla da şekillenmektedir. Kadınlar yıllarca yakındıkları belki de kendileri için de zor olan görevler hakkında bilinç geliştirmedikleri için bu yapının ayakta kalmasına yardım ederler. Stromquist, pek çok toplumda, özellikle Latin Amerika'da kadınların; sağlık, çocuk bakımı, yiyecek ve hatta krediler gibi hizmetler gibi temel hizmetleri elde etmek için aile, arkadaş ve komşulardan bilgi ve yardım sağlayan karşılıklı değişim ağlarına güvendiklerini belirtir. Bu ağlar tüm sosyal sınıflar, fakirlerin yanı sıra elitler için de geçerlidir. Bir düzeyde, bu enformel ağlar kadınlar için değerli bir yardım kaynağı teşkil etmektedir. Fakat başka bir düzlemde, bu yapılar, kadınlık ve erkeklik kavramlarının sürdürülmesi yoluyla otoriter, ataerkil egemenliğe atfedilerek toplumsal kontrol mekanizmaları oluşturmaktadır (Stromquist, 1995: 14).

Psikolojik boyut, kadınların konumlarını iyileştirmek için kişisel ve toplumsal düzeylerde hareket etmelerinin yanı sıra değişim çabalarında başarılı olabilecekleri inancının oluşumuna ilişkin duyguların gelişimini içermektedir. Psikolojik güçlenme olarak değerlendirebileceğimiz içeriden güçlenmeyi Kabeer (1994); kadınların hayatında değişmez veya tartışılmaz olarak gördükleri konuları derinlemesine düşünme, analiz etme ve değerlendirmeyi içeren, bireysel görünen problemlerin sosyal sebeplerini açığa kavuşturan bir süreç olarak tanımlamıştır (Kabeer'den aktaran Furat, 2013: 394-395). Kadınların cinsiyet rolüyle sosyalleşmesi, kadınlarda öğrenilen çaresizlik özelliklerini teşvik etmiştir. Kontrolsüz etkilerin tekrarlanan deneyimi sayesinde, birçok kadın kendi

çevrelerinde veya kişisel durumlarında değişiklik yapamayacaklarına inanmaya başlar ve böylece sorun çözme konusundaki inançları azalır (Jack'ten aktaran Stromquist, 1995: 14-15). Çaresizliğin nitelikleri arabuluculuk ve uzlaşma fırsatlarını ortadan kaldırır. Açıkçası, her kadın egemen cinsiyet rolü sosyalizasyon güçlerine yenik düşmez ve bazıları onları sorgulayabilir ve hatta reddedebilir. Ancak, genel olarak, özellikle düşük gelirli ailelerde birçok kadının çok düşük benlik saygısı geliştirdiği bilinen bir gerçektir. Kendine güven ve benlik saygısı öğretilemez, sadece bunların gelişebileceği koşullar sağlanabilir. Güçlendirmede isteyen etkinlikler, belirli bir projenin tüm aşamalarında kadınları içermelidir; ancak her zaman aynı yoğunlukta olmamalıdır. Kadınlar, problem tanımlamaya, problemlere somut çözümlerin belirlenmesine, bu çözümlerin uygulanmasına ve alınan kararların değerlendirilmesine katılmalıdır. Kadınlara kendilerini savunmak için fırsatlar verilmelidir. Böylece uzun vadede, avantajlar dezavantajlardan daha fazla olur, çünkü bu kolektif ve katılımcı yaklaşımlar yoluyla edindikleri beceriler çeşitli sosyal durumlara aktarılabilir (Stromquist, 1995: 15).

Güçlenmenin ekonomik boyutu başta ne kadar küçük ve zor olursa olsun, kadınların bir dereceye kadar mali özerklik sağlayacak verimli bir faaliyette bulunmalarını şart koşar. Gelir getirici programların uygulanması zordur, çünkü başlangıç aşaması riskli, zaman alıcı ve verimsizdir. Ancak kadınlar işlerini, pazarlama, muhasebe ve yeterli finansman gibi gerekli becerilerin eşliğinde, zamanla geliştirebilirler. Gelir üreten projeler için sorun, bunun iyi bir çözüm olmadığı değil, zayıf tasarlanmış, uygulanmış ve finanse edilmiş olması nedeniyle başarısızlığa neden olduklarıdır.

Güçlendirmenin siyasi boyutu ise; çevreyi siyasi ve sosyal açıdan analiz edebilme yeteneğini gerektirir; bu aynı zamanda sosyal değişim için örgütlenme ve harekete geçme yeteneği anlamına gelmektedir (Stromquist, 1995: 15).

KEDV'in bir dönem başkanlığını yapan Şengül Akçar ekonomik güçlenmeyi şöyle ifade etmektedir;

Kadınları pratik ihtiyaçları etrafında bir araya getirerek daha stratejik ihtiyaçları için ortaklaşa girişim kapasitelerini güçlendirmek üzere katılımcı süreçler yaratmak (Hizmet sunan değil, kolaylaştırıcı ve ilkeli ortaklık anlayışı); ortak kamusal mekânlar sağlamak; kadınların girişimlerinin kabul görmesi ve kaynak aktarımı için yerel otoriteler ve diğer sektörlerle diyaloglarını geliştirmelerine destek vermek bu yaklaşımın temel noktalarıdır. (Akçar, 2006: 34).

Stromquist (1995) güçlenmenin, hem toplumdaki kuruluşlarda hem de kişilerarası ilişkilerdeki güç dağılımının değişimi süreci olduğunu savunur. Buna rağmen teoride ve pratikteki vurgu, güç yapılarının değiştirilmesinden, cinsiyet ve cinsiyetçi ilişkilerin sosyal yapısı tarafından kadının tabiiyetinin nasıl oluştuğundan daha çok; kadının kalkınma, ekonomik gelişme ve üretkenlik bağlamındaki güçsüzlüğü, kendine güveni ve bireysel tercihleri üzerinedir. Bu da kadının güçlenmesinin feminist kavramdaki dönüştürücü potansiyelini azaltmaktadır. Hâkim olan güç ilişkilerine meydan okuma ve değiştirmenin yanı sıra güçlenme, güç kaynakları üzerinde daha fazla kontrol kazanma anlamı da içermektedir (Batliwala'dan aktaran Simojoki, 2003: 23).

Güçlenmenin gerçekleşip gerçekleşmediğini ve ne ölçüde gerçekleştiğini anlamak pek çok çalışma ve bu çalışmaların gelişebilmesi için önemli bir unsurdur. Bunun için güçlenmenin göstergelerini ortaya koymak gerekir. Simojoki'ye göre güçlenme aslında ölçülebilir bir değişken değildir ve güçlenmenin ölçülüp ölçülemeyeceği üzerinde bir anlaşmazlık mevcuttur (Simojoki, 2003: 34). Kabeer'e göre ise, güçlenmenin tam olarak ölçülmesi gerekmez, ancak göstergeler değişimin yönünü göstermelidir (Kabeer'den aktaran Simojoki, 2003: 34). Üzerinde az da olsa uzlaşa sağlanmış haliyle güçlenme göstergeleri üç düzeyde ele alınmıştır. Bu göstergeler kadın ve ailesi düzeyinde; önemli karar verme sürecine katılım, ev işlerinin erkekler tarafından paylaşılma derecesi, bir kadının üreme fonksiyonlarını kontrol etme derecesi ve aile büyüklüğü kararı, bir kadının elde ettiği gelirin nereye verileceğine karar verme derecesi, çalışmalarında gurur ve değer duygusu ve ifadesi, kendine güven ve benlik saygısı ve şiddeti önleme becerisidir. Toplum düzeyinde; kadın örgütlerinin varlığı, kadınlara ve kadın projelerine fon ayırma, köy, ilçe, il ve ulusal düzeyde kadın liderlerin sayısının artması, kadınların teknolojinin tasarımı, geliştirilmesi ve uygulanmasına katılımı, topluluk programlarına, üretken işletmelere, siyaset ve sanata katılım, geleneksel olmayan görevlerde kadınların katılımı, kadınlar için arttırılmış eğitim programları ve gerektiğinde yasal haklarını kullanmadır. Ulusal düzeyde ise; sosyal ve politik hakları konusunda farkındalık, kadınların genel ulusal kalkınma planına uyumu, kadın ağırları ve yayınlarının varlığı, kadınların resmen görülebildiği ve tanındığı ölçüde medyanın kadın sorunlarına dikkat etmesi olarak özetlenebilir (Medel-Anonuevo ve Bochynek, 1995: 9).

Kadınların güçlenmesi çerçevesi veya kadınların statüsü kriterleri kadınların statülerinin ve eşitliğinin seviyelerini veya boyutlarını şu şekilde belirtmektedir: refah, erişim, bilinçlenme, katılım ve kontrol. Longwe modele harekete geçmeyi de eklemiştir. Model, kalkınma programlarının değerlendirilmesi için geliştirilmiştir. Longwe'ye göre, düzlemler arasında hiyerarşik bir ilişki vardır, üstte olanlar daha önemlidir ve bu nedenle de kontrol, kadınların güçlenmesindeki en önemli düzlemdir. Bu nedenle, Kadınların kendi yaşamları üzerindeki denetimlerinin artması, bağımsız ve özgüvenli olmaları için sahip oldukları güç, güçlenmenin en önemli parçasıdır ve güçlenme sürecinde nihai amaç denetimde eşitliktir. Daha altta olan düzlemler, daha üsttekileri elde etmede araçlardır ve eğer bir program üstteki düzlemleri içermezse daha altta olanların elde edilmesi de güçtür. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) modeli de denilen bu model bir kalkınma programının bu düzlemlerden herhangi birinde olabileceğini ve ilerleyen zamanlarda daha üst bir seviyeye geçeceğini varsayar. Longwe de bir kalkınma programının toplumsal cinsiyet konusunu işlerken etkili ve güçlendirici olabilmesi için bu aşamaların birbirini izlemesi gerektiğini, ancak tüm bu düzlemlere yol açan analitik bir sürecin olması gerektiğinin altını çizmektedir (Longwe'den aktaran Simojoki, 2003: 40-41).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) da, kadınların ve erkeklerin ekonomik ve politik hayatta aktif olarak yer alıp almadıkları ve karar almaya katılıp katılmadıklarını değerlendiren Cinsiyet Güçlendirme Ölçüsü'nü (GEM) geliştirmiştir. Bu ölçü, var olan fırsatlardan yararlanmak üzere gerekli olan temel insani becerilerin kullanılmasıyla ilgilidir ("Progress of the Worl's Women UNIFEM Biennial Report", 2000: 103). BM

gösterge çerçevesi de, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlenmesinin değerlendirilmesi için üç önemli göstergeye sahiptir: Kız ve erkek çocukların orta öğrenim okullaşma oranı, kadınların parlamentodaki temsili ve tarım dışı sektörlerde kadınların ücretli istihdam oranı (“Progress of the Worl’s Women UNIFEM Biennial Report”, 2000: 66).

Yukarıda belirtilen boyutlarda kadınların güçlenmesi, kadınların kalkınma politika, program ve projeleri için mücadele vermesiyle ilgilidir. Ancak, bu mücadeleyi alt sınıftan gelen kadınların vermesi, bu kadınların yerel, ulusal ve uluslararası kalkınma örgüt ve kurumlarına ulaşması çok zor hatta imkânsızdır (Furat, 2013: 395). Bu durum güçlenmenin ne kadar uzun ve zor bir süreç olduğunu anlamamıza yardımcı olmaktadır.

2.1.3. Kadının güçlendirilmesi

Kadının güçlendirilmesi tartışmaları, kadının ekonomide bir değer ve işgücü olarak görülmesiyle başlamış ve kalkınma çabalarında önemli bir yere sahip olmasıyla devam etmiştir. Kadının ekonomik yaşamda yer alması, özellikle ekonomik sıkıntıların ve savaş gibi zor dönemlerin yaşandığı zamanlarda, yedek iş gücü olarak kullanılması ile gerçekleşmiştir. Sanayi devrimi ile kadınlar, ücret karşılığı çalışma yaşamına girmiştir (Mercanlıoğlu, 2009: 41). Tüm bu süreci anlayabilmek için öncelikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyanın geçirdiği ekonomik dönüşüm ve buna bağlı olarak gerçekleşen kalkınma çabalarını bilmek gerekmektedir. Kalkınma ise “Bir ülkede toplumsal refahın artması, insanların sınıf, cinsiyet, ırk etnik köken, din vb. farkı gözetilmeksizin insan onuruna yakışan bir yaşam düzeyi sürebilmesi için yürütülen çalışmalar” olarak tanımlanabilir (Toksöz, 2012: 7).

1970’lerden önce kalkınma çabalarında kadınların katılımı ya da varlığı söz konusu değildi. Kalkınma programları kadınları iktisadi aktörler olarak değil bir nesne olarak gördüğü için sadece yeniden üretici rollerine odaklanıyordu, dolayısıyla onları kadın değil yalnızca eş ve anne olarak değerlendiriyordu. Sağlık programlarının asıl odağı çocuk idi, kadın sağlığı ancak bu bağlamda dile getiriliyordu (Serdaroğlu ve Yavuz, 2008: 126).

Ancak bu durum 1970’lerden sonra hızla değişmeye başladı. Artık kadınlar kalkınmanın paydaşları olarak görülmekteydi. Bu yeni dönem, kalkınma sürecinde kadın ve cinsiyet eşitsizliği konusunda tarihsel bir perspektif altında değerlendirildiğinde üç temel yaklaşımın birbirini takip ettiği gözlenmektedir; “Kalkınmada Kadın” (WID: Women in Development), “Kadın ve Kalkınma” (WAD: Women and Development) ve “Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma” (GAD: Gender and Development) (Karaçay vd., 2014: 19).

2.1.3.1. Modernist kalkınma yaklaşımı: kalkınmada kadın (WID)

Kalkınma çerçevesinde kadınlar, iktisatçı Boserup’un 1970 yılında yayınlanan ‘Woman’s Role in Economic Development’ (İktisadi Kalkınmada Kadının Rolü) başlıklı kitabıyla Asya ve Afrika’da yaptığı kapsamlı çalışmalar sonucunda ortaya koyduğu sonuçların tartışılmasıyla gündeme gelmiştir. Boserup giderek artan sanayi istihdamı içinde kadınların payının düşük kalmasını kadınların kalkınmayla birlikte marjinalleşmesinden kaynaklandığını belirtmektedir. Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma Toplumu’nun (USAID) kadın komitesi, Boserup ve diğer araştırmacıların ortaya koyduğu kanıtlara

Amerikalı politikacıların dikkatini çekmek, kadınları dışlayan kalkınma sürecine ve politikalarına adalet ve etkinlik kavramlarıyla karşı çıkmak için Kalkınmada Kadın (WID) terimini bilinçli olarak kullanmışlardır (Toksöz, 2012: 51-52).

WID, kadınların geri kalmışlığını geleneksel tutumlar ve basit teknolojinin bir sonucu olarak ifade eder. Buna göre, bir toplumda sanayileşme özellikle hizmet sektöründeki iş olanaklarını artırmaktadır. Dolayısıyla, sanayileşmeye dayalı ekonomik kalkınma, kadınların ekonomik yaşama dâhil olmalarını mümkün kılar. Bu yaklaşım, kadının istihdama katılımıyla aile kurumunun da güçleneceğini öngörür. Eşler arasındaki eşitsizliğin azalmasının, geleneksel cinsiyet rolleriyle ilgili kalıpları da zayıflatacağını ve katı iş bölümünün biteceğini iddia eder. Klasik modernleşme yaklaşımı, sanayileşmeyle birlikte kadınların karar verme süreçlerine daha fazla katılmasını, erkeklerin ise ev içi faaliyetlerde daha fazla sorumluluk almasını bekler. Modern ve sanayileşmiş toplumlarda eşitlikçi kuralların yaygınlaşması ile ataerkil düşünce sarsılacak, böylece kadınların gücü artacaktır. Özetle, Klasik Modernleşme yaklaşımı, kadınların statüsünün toplumların gelenekselden moderne doğru dönüşümleri sürecinde kaçınılmaz olarak gelişeceğini iddia eder. Bu gelenekselden moderne dönüşüm sürecinde, kadınların ekonomik kaynaklara daha fazla erişme imkânı bulacağını ve modern değerlerin benimsenmesiyle kadının konumunun güçleneceğini dile getirir (Gündüz Hoşgör, 2011: 72-73).

WID yaklaşımı, pek çok akademisyen ve sosyal bilimci tarafından sert biçimde eleştirilmiştir. Bu yaklaşıma yöneltilen birinci temel eleştiri, yaklaşımın modernist bir bakış açısıyla, lineer kalkınma paradigmasını benimsemesi ve iktisadi kalkınma sürecinde teknolojik gelişmenin yarattığı fırsatlarla birlikte kadınların dezavantajlı durumunun sona ereceğine inanmasıdır. Ayrıca kadına yönelik baskının nedenini ve yapısını sorgulamadan, ataerkil yapıyı görmezden gelerek mevcut sosyal yapının kabulüyle politika üretmesi ve kadın emeğinin gelir getirici yönüne odaklanarak; çocuk, hasta, yaşlı bakımı gibi kadının yeniden üretici rolünü göz ardı etmesidir (Karaçay vd., 2014: 20).

1970’lerde klasik modernleşme çabalarına (WID) getirilen eleştiriler yeni modernleşme sürecini başlatmıştır. Kalkınmada kadının durumu yeni modernleşme düşüncesinde sorgulanmış ve kalkınma politikalarının kadın ve erkek üzerinde farklı etkisi olduğu fikri bu çalışmalarda ilk defa dile getirilmiştir. Araştırmacılar, kadınların kalkınma sürecindeki değişen toplumsal konumlarını açıklamak için kültürel unsurlara bakılması gerektiğini savunmuştur. Örneğin, bu dönemde Türkiye üzerine yapılan çalışmalar, kalkınmanın erkekler ve kadınlar üzerinde farklı etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Berik, kırsal Orta Anadolu’daki halı dokumacıları üzerine yaptığı çalışmada, halı dokumacılığı gibi ihracata dayalı bir kalkınma stratejisinin, kadınların istihdama katılımını teşvik ettiğini belirtmiştir. Ancak, araştırma, ücretli işçi konumunda istihdam edilen bu kadın dokumacıların kendi yaşamları üzerinde güç ve dolayısıyla kontrol elde edemediklerini göstermektedir. Uzun saatler ve zor koşullarda çalışmaları sonucunda elde ettikleri kazançlarını hanedeki erkeklere veren kadınlar, ev içi sorumlulukları da eşlerinin desteği olmadan sürdürmektedir (Gündüz Hoşgör, 2013: 54-55).

WID yaklaşımı mevcut sosyal yapıların ön kabulü ile yola çıkmıştır. Kadınların kalkınma stratejilerinden neden daha az yararlanabildiklerini araştırmak yerine, kadınların var olan

kalkınma girişimlerine nasıl daha iyi uyum sağlayabileceklerine odaklanmaktaydı. Bu yaklaşım, kadınların baskı görmelerinin nedenlerini sorgulamaktan kaçınmıştır. WID aynı zamanda sınıf, ırk ve kültürü de görmezden gelmiştir. WID, kadınlar arasındaki önemli farklılıkları ve pek çok toplumdaki daha zengin kadınların yoksul olanları sömürmesi gerçeğini, sömürü üzerinden sermaye birikiminin küresel çapta bir sorun olduğu gerçeğini bir kenara bırakarak, kadına bir analiz birimi olarak yaklaşmıştır (Serdaroğlu ve Yavuz, 2008: 132).

WID yaklaşımı Irene Tinker'in sınıflamasıyla uygulayıcılar, yandaşlar ve bilim insanları tarafından farklı açılardan değerlendirilmiştir. Yandaşlar kuzey ve güney ülkelerinde kadınların eşitlik, eğitim, istihdam, güçlenme gibi taleplerini dile getiren kadın örgütlerini; uygulayıcılar kalkınma örgütlerinde çalışanları ifade etmektedir. Bu örgütler kadınlara yönelik iki temel yaklaşımı benimsemiştir. Bunlar sosyal refah ve etkinlik yaklaşımıdır. Sosyal refah yaklaşımını benimseyenler kadını anne olarak görür ve bu anlayışla ona yardım eder. Etkinlik yaklaşımında ise kadın üretici olarak kabul edilirken onun kendi kendine yeterli olması ve gelir elde etmesi hedeflenir. Bilim insanları ise çeşitli yönelimleri olan feminist araştırmacılar olup, erkek egemenliğine karşı çıkmakta, liberal feministler vurguyu kadının ekonomik bağımsızlığına, Marksist feministler ve Üçüncü Dünya'dan kadın akademisyenler vurguyu sınıf yapılarına, sömürgeciliğe ve patriarkal baskıya yapmaktadır (Tinker'den aktaran Toksöz, 2012: 53).

Kalkınma çabaları içinde kadınların durumu sürekli sorgulanarak yeni fikirler ortaya atılmıştır. BM'nin bu konuya eğilmesiyle bu düşünceler de hızla değişmiş ve uluslararası arenada ele alınmaya başlanmıştır. WID yaklaşımı da bu çalışmalardan etkilenecek dönüşmüştür. Bu çalışmalar özetle aşağıda anlatılan aşamalardan geçmiştir.

1960 sonrasında, BM, kalkınma politikalarının 10 senelik planını hem dönemleri isimlendirerek, hem de dönemin önceliklerini belirleyerek açıklamaya çalışmıştır. İlk kalkınma on yılında (1961- 1970), kadınlara dair bir öncelik belirtilmemiştir (Gökulu ve Furat, 2013: 1897-1898). 1970'te ise BM Genel Kurul'u İkinci BM Kalkınma On Yılı (1971-1980) için hazırladığı Uluslararası Kalkınma Stratejisi'nin içine kadınların tam katılımını bir amaç olarak eklemiştir. 1975 yılında Meksika'nın başkenti Meksiko'da toplanan birinci Dünya Kadın Konferansı'nda bir Kadın Hakları Bildirgesi hazırlanması konusunda ilk adım atılmıştır. BM Genel Kurulu'nun Konferans'tan beş ay sonra ilan ettiği BM Kadın On Yılı (1976-1985) ile birlikte ekonomik kalkınmaya kadının katılımını artırma çabaları sonucunda üçüncü dünya ülkelerinde dar gelirli kadınlara yönelik uygulamalar hızla artmıştır. Genel Kurul kadınların gelişimi konusunda yürüttüğü çalışmalar için üç ana hedef belirlemiştir: Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılması; kadınların kalkınmaya uyumu ve tam katılımı; dünya barışının güçlendirilmesine kadınların artan katkısı (Baltacı, 2011: 16-18).

Kadının Statüsü Komisyonu tarafından Birleşmiş Milletlere üye ülkelerde kadın erkek eşitliğini sağlamak amacıyla “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)” hazırlanmıştır. 3 Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe giren sözleşme, kadının statüsünün yükseltilmesine ve cinsler arası eşitliği sağlamaya yönelik en ayrıntılı şekilde hazırlanmış uluslararası belge olma niteliğini taşımaktadır (Çayır, 2014: 8).

Toplumsal cinsiyet konusu, kadınların gelişen bilinçleri ve gündemleri tarafından 1980 Kopenhag, 1985 Nairobi ve 1995 Pekin Konferanslarıyla şekillenir hale gelmiştir. (Baltacı, 2011: 16-18).

2.1.3.2. Kadın ve kalkınma (WAD) yaklaşımı

Batı kapitalizmine, modernizasyona ve bu anlayışlarla şekillendiği iddia edilen WID yaklaşımına yönelik eleştiriler, düşünsel kökleri Marksist feminizm ve bağımlılık kuramına uzanan Kadın ve Kalkınma (WAD) yaklaşımını şekillendirmiştir (Serdaroğlu ve Yavuz, 2008: 134). Bu yaklaşıma göre toplumdaki kadının dezavantajlı konumu, kapitalist sistemin neden olduğu bir cinsiyet eşitsizliğidir. WAD yaklaşımında, ev içi yeniden üretim ve oluşan değer kadına aitken, dışarıda çalışarak piyasaya yönelik mal ve hizmet üretimi ve buna bağlı ortaya çıkan değer erkeğe aittir. Ancak, kadının emeğinin maddi bir karşılığı söz konusu olmamaktadır (Karaçay vd., 2014: 20).

WAD yaklaşımı, kadınların (özellikle ırk ve etnik temeldeki) farklılıklarının önemini görmeyerek ve dünya kadınlarının sorunlarına çözümlerin belirli grupların deneyim ve gündemlerinden hareketle bulunabileceğini düşünerek, kadınları bir sınıf olarak kabul etmekteydi. Bu yaklaşım, kadınların malûmatının ayırıcı özelliğine, kadınların emeğine, kadınların amaç ve sorumluluklarına dikkat çekti. Örneğin, Afrika'da pek çok yörede tarımsal üretimde temel unsur olan kadınların katkılarının yardım ajanslarınca ve de ulusal olarak hazırlanan kalkınma planlarında sistemli bir biçimde küçümsenip marjinalize edildiğinin farkına varılmasını sağlamıştır (Serdaroğlu ve Yavuz, 2008: 134).

Rathgeber, Neo-Marksist feminist yaklaşım olarak da adlandırılabilen WAD yaklaşımının, WID yaklaşımına kıyasla kadınların durumuna ilişkin daha eleştirel bir bakış açısı geliştirdiğini ama sınıf içi toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle fazla ilgilenmediğini, patriarka, farklı üretim tarzları, kadınların tabiiyeti arasındaki ilişkiler konularında tam bir analiz yapmadığını ileri sürmektedir. WID ve WAD'ın ortak zayıf noktası kadınların gelir getiren sektördeki faaliyetleri üzerine odaklanmaları ve kadınların değer üreten diğer sorumluluklarını önemsememeleridir. Bu nedenle her ikisi de gelir getirici stratejiler üzerinde yoğunlaşarak bunların kadınlara getirebileceği zaman yükünü göz ardı etmişlerdir (Toksöz, 2012: 58).

Batı merkezli WID ve WAD yaklaşımları, genel olarak kadınlardan homojen bir grupmuşçasına bahsetmekte ve bağlamından bağımsız olarak, kadınların sorunlarının aynı olduğu varsayımıyla hareket etmektedir (Simojoki, 2003: 18).

2.1.3.3. Toplumsal cinsiyet ve kalkınma (GAD) yaklaşımı

1980'lerin sonunda kalkınma tartışmalarının odağında 'kadın' yerine 'toplumsal cinsiyet' kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Toplumsal cinsiyet kavramının kadın ve erkek arasındaki güç ilişkilerini analiz etmede daha iyi bir araç olduğu konusunda fikir birliği sağlanmıştır (Simojoki, 2003: 19). Bu kavram değişikliği, o dönemdeki feminist yazarların kadınların sorunlarının, baskı altında tutuldukları kadın-erkek arasındaki sosyal ilişkiden, yani toplumsal cinsiyetten değil de; erkeklerden biyolojik farklılıkları çerçevesinde değerlendirilmesine getirdikleri eleştirilerin bir sonucudur. Kadınların gerçek anlamda güçlenmesine duyulan özlem neticesinde WID yaklaşımını yenileme

noktasında bir uzlaşma sağlanmıştır. Böylelikle, Güçlendirme ya da Kalkınmada Toplumsal Cinsiyet Analizi, kısaca Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma (GAD) yaklaşımı ortaya çıkmıştır (Baltacı, 2011: 25).

GAD yaklaşımının ortaya çıkması sürecinde kadınların üçlü rolüne ve Moser'in pratik ve stratejik toplumsal ihtiyaçlar sınıflandırmasına bakmak gerekir. Kadınlar düşük gelirli hanelerde üçlü rol üstlenmektedir: çocuk doğurma ve büyütme ve kapsayan yeniden üretici çalışma, topluluk ilişkilerinin sürdürülmesi ve muhafazası için çalışma ve gelir getirici üretken çalışma. Gerek WID gerekse WAD yaklaşımları kadınların çalışmasının üçlü boyutunu görmeyerek sadece üretici çalışma boyutuna dikkat çekmiş ve böylece kadın emeğinin tüm boyutlarıyla analizinde yetersiz kalmıştır (Toksöz, 2012: 58-59).

Moser'e göre kadınlara yönelik olarak geliştirilen politika, program ve projeler pratik ve stratejik ihtiyaçları ne ölçüde karşıladığı düşünülerek sınıflandırılabilir. Bunlar; refah yaklaşımı, hakkaniyet yaklaşımı, sefalet karşıtı yaklaşım, etkinlik yaklaşımı ve güçlenme/güçlendirme yaklaşımıdır. Bu yaklaşımlar bazen birbirini sırayla izlemiş, bazen birinden diğerine sıçrama yaşanmıştır. Moser'in WID içinde değerlendirdiği güçlenme yaklaşımı aslında WID içindeki diğer akımlardan ciddi farklılıklar göstermektedir. Alternatif kalkınma başlığı altında yer alan aşağıdan yukarı kalkınma anlayışıyla bağlantılı görülebilecek bu yaklaşım daha sonra "Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma Yaklaşımı" olarak adlandırılmıştır (Toksöz, 2012: 60-62).

1985'te Nairobi'de gerçekleşen 3. Dünya Kadın Konferansı, dünya çapındaki feministler arasında iletişimi ve anlayışı teşvik etmiştir. Konferansların etkisiyle, özellikle üçüncü dünya ve batı feministleri arasında, özellikle de sosyalist-feminist çerçeve içinde çalışanlar arasındaki ilişki gelişmiştir. Bu gelişme, öncelikle, üçüncü dünya ülkelerindeki kadınların hayatlarının kuramsallaşmasına olanak tanımıştır. Böylece ırkçılık, sınıf ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin iç içe geçme durumuna vurgu yapan Yeni Bir Dönem için Kadınlarla Kalkınma Alternatifleri (DAWN) yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Grup, kadınların farklı deneyimlerini ve bilgilerini dinlemenin ve öğrenmenin önemini vurgulayan ve cinsiyetler, sınıflar ve milletler arasındaki eşitsizlik yapılarını yıkmaya adanmış uzun süreli stratejilere bağlılıklarını sürdüren bir kitap yayınlamıştır (Parpart, 1993: 449-450). DAWN'ın dile getirdiği yeni görüşler, 1980'li yıllarda ortaya çıkan alternatif kalkınma çabaları içinde yerini alarak GAD yaklaşımının gelişiminde büyük öneme sahip olmuştur (Toksöz, 2012: 64).

GAD yaklaşımını, önceki iki yaklaşımdan yani WID ve WAD'dan ayıran bazı özellikleri vardır. Daha önceki yaklaşımlarda kadın-erkek ilişkisi göz ardı edilmiştir. GAD yaklaşımında ise hem kamusal hem özel alanda bu ilişki önemsenmiş, sosyal adalet ve eşitlik sorununun çözümünde erkeklerin katkıları dikkate alınmıştır. Kalkınma sürecinde kadının hem üretici hem de yeniden üretici rolündeki dezavantajlı konumuna vurgu yapılmıştır. "Özel alan" olarak kabul edilen alandaki toplumsal cinsiyet ilişkileri de sorgulanmıştır. Kadınların hem kamusal hem özel alandaki dezavantajlı konumunu bertaraf etme hedefi benimsenmiştir. Bu doğrultuda kadının gelişmesi ve özgürleşmesi sürecine bütüncül bir perspektiften bakılmıştır. Daha ayrıntılı ifade ile ne yalnızca gelir getirici stratejiler geliştirmek gibi kadının ekonomideki rolünü güçlendirmeye

odaklanılmış, ne de yalnızca kadının toplumsal hayatın yeniden üretici rolündeki dezavantajlı konumunu düzeltecek sosyal politikalar çare olarak görülmüştür. Kadınlar, kalkınma projesinin pasif bir öznesi olarak değil, aksine bu projeyi tasarlayan aktif bireyler olarak ele alınmıştır. Bir başka ifade ile kadınlar, kendi adlarına yazılan toplumsal projenin yeni yazarları olurken, süreçte aktif, örgütlü bir rol sergiler duruma gelmişlerdir. Güçlenme yaklaşımı olarak da tanımlanan GAD daha önceki iki yaklaşımın toplumsal cinsiyet eşitsizliğini üreten temel yapısal faktörleri ele almadığını öne sürmüştür. Kadının farkındalığının artması ve güçlenmesi hedefinin esas alınması gereğini savunmuştur (Karaçay vd., 2014: 21).

Bu üç yaklaşım ortak bir kuramsal perspektife dayanmasa da uygulamada önemli oranda örtüşmektedir. Aslında son yirmi yılda WID ve GAD yaklaşımları arasında bir yaklaşma olmakla birlikte uygulamada hala en yaygın yaklaşım WID'dır (Baltacı, 2011: 19).

Tablo 5. Kadın, Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınmaya İlişkin Değişen Perspektifler

	Kalkınmada Kadın – WID	Kalkınma ve Kadın - WAD	Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma - GAD
Kökenleri	Boserup'un kitabının 1970'de yayınlanmasından sonra Amerikan liberal feministleri WID kavramını kullanmaya başlamıştır.	1970'lerin ikinci yarısında modernizasyon teorisinin ve WID yaklaşımının eleştirisinden doğmuştur.	WID yaklaşımına alternatif olarak 1980'lerde geliştirilmiştir.
Teorik Temeli	1950-70 dönemindeki modernizasyon teorisiyle ilişkilidir.	Bağımlılık teorisine dayanır.	Sosyalist feminist düşünceden etkilenmiştir.
Odak Noktası	Yasal ve idari değişikliklerle kadınların ekonomik sisteme dâhil edilmesi gereğini savunur. Kadınların üretken faaliyetlerine vurgu yapar. Üretken sektörlerde kadınların dezavantajlarının azaltılması için stratejiler geliştirir.	Kadın ve Kalkınma süreci arasındaki ilişkiye odaklanır. Kadınların her zaman kalkınmanın odağında olduğunu, onları kalkınmaya katmanın bir mit olduğunu söyler.	Kadınların yaşamlarının tüm yönlerine bakan bütüncül bir perspektifi vardır.
Katkısı	Kalkınma teorisi ve uygulamasında kadın konusunu görünür kılmıştır.	Toplumsal yapıların sürdürülmesinde kadınların kamusal ve özel alandaki çalışmasını önemli bulur. Kalkınmanın uluslararası eşitsizlikleri sürdüren doğasına kadınların nasıl katıldığına bakar.	Sadece kadın dayanışmasını vurgulamaz duyarlı erkeklerin katkısını da önemser. Kadınların hane içindeki ve dışındaki katkılarını tanır.
Özellikleri	WID geleneksel modernizasyon teorisine dayanmakta ve kadınların kalkınma dışı kaldığını kabul etmektedir. Kadınların kalkınma stratejilerinden neden yararlanmadığını	Kadınların tabiiyeti ve maruz kaldıkları baskı ile patriarka ve değişen üretim tarzları arasındaki ilişkiyi analiz etmez. Erkek ve kadınların sınıf ve sermayeye dayalı baskıcı	Kamusal/özel ikiliğini reddeder. 'Özel Alan'a girerek kadınların aile içinde ezilmesine özel önem atfeder. Kadınların özgürleşmesinde devletin sosyal hizmet sunması

	sorgulamaz. Kadına yönelik baskı ve kadın tabiiyetinin kaynaklarını sorgulamayan ve çatışmacı olmayan bir yaklaşımdır. Irk, sınıf ve kültürün etkilerini göz ardı ederek kadınları farklılaşmamış bir kategori olarak ele alır. Kadın çalışmasının üretken yönüne vurgu yaparak kadın yaşamının yeniden üretici boyutunu göz ardı eder.	küresel yapılardan ileri gelen dezavantajlara maruz kaldıkları gerekçesiyle kadınların sorunlarının erkeklerden bağımsız analizini engeller. Yeniden üretici boyutun kadın yaşamındaki rolünü göz ardı etme pahasına üretken rolü üzerine odaklanır. Uluslararası yapıların daha adil olması durumunda kadınların durumunun iyileşeceğini varsayar. Toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki ilişkileri sorgulamaz.	görevine dikkat çeker. Kadınları kalkınmanın pasif yararlanıcıları olmak yerine değişimin ajanları olarak görür. Kadınların daha etkin politik söze sahip olması için örgütlenmeleri gereğinin altını çizer. Miras ve toprak yasaları da dâhil olmak üzere kadınların yasal haklarının güçlendirilmesine odaklanır. Toplumda kadın ve erkek arasındaki güç ilişkilerinin kaldırılmasını savunur.
--	---	--	--

Kaynak: Visvanathan'dan aktaran Toksöz, 2012: 70.

1990'lardan sonra anaakım ve radikal kalkınma yaklaşımları postmodern yaklaşımın etkileriyle eleştirilmiştir. Böylece, bazı feminist yaklaşımlar, genel olarak Kadın Kültür ve Kalkınma (WCD) yaklaşımının içinde değerlendirilmiştir. Başka bir postmodern eleştiri de ekofeminist yaklaşımdır. Bu yaklaşım, modern bilim ve bilimin bilgiyi kullanım biçimini ataerkillikle ilişkilendirerek sorgulamış ve sürdürülebilir kalkınmayı önermiştir (Gökulu ve Furat, 2013: 1899).

Güçlendirme yaklaşımı önceleri, hatta GAD yaklaşımının genel olarak kabul görmesinden sonra bile, anaakım kalkınma ajansları üzerinde çok az etkili olmuştur. Kanada ve Norveç gibi az sayıda ülke fon sağlayarak STK'ların güçlenme girişimlerini desteklemiştir. Ancak durum UNDP'nin İnsani Gelişme Endeksi'ni Toplumsal Cinsiyetle ilgili Gelişme Endeksi ve Toplumsal Cinsiyet Güçlendirme Endeksi ile tamamlamaya çalışması ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusuna ilgiyi yeniden canlandıran 1995 İnsani Gelişme Raporu'nu yayınlaması ile pozitif biçimde değişmiştir. Daha sonra da diğer uluslararası kalkınma ajansları güçlenme girişimlerini desteklemiş ve şuan neredeyse tüm ajansların yoksullukla mücadele politika çalışmalarına eklenmiş bir güçlendirme birimi bulunmaktadır (Vijayamohanan vd., 2009: 31-32).

Kadınları güçlendirmek ve cinsiyetler arası eşitsizliklere çare bulmak için kadının tabiiyetinin hangi nedene dayandığını analiz etmek gerekmektedir. Bu analizde ise genel olarak ailedeki ataerkil ilişkilerin veya piyasadaki eşit olmayan toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ya da genelde karşılaşıldığı üzere her ikisinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Genellikle, evdeki ya da piyasadaki toplumsal cinsiyet ilişkilerinin kadınların güçlenmesindeki yükselişi göstermesi açısından doğru kanallar olduğu düşünülmektedir. Fakat Bisnath ve Elson (1999)'ın vurguladığı gibi, güçlenmeyi farklı bileşenlere çok fazla ayırmak ve güçlenme stratejileri oluşturmak kadınların yaşamlarının gerçeklerini ve tabiiyetlerinin karmaşıklığını anlamamıza engel olabilmektedir (Bisnath ve Elson'dan aktaran Simojoki, 2003: 35).

Zaman içinde değişerek günümüze ulaşan tüm bu yaklaşım ve düşünceler bugünün kalkınma çabalarını ve bununla birlikte kadının güçlendirilmesi hedefini daha iyi

anlamamıza yardımcı olmaktadır. Sosyalist feministler, postmodernist feministler, neo-liberaller, kapitalistler vd. hangi bakış açısından bakılırsa bakılsın kadının güçlendirilmesi, savunulan ideoloji çerçevesinde şekillenip desteklenmiştir. Bu nedenle kadının güçlendirilmesi yaklaşımı hem oldukça popüler hem de tartışmalı bir yere sahip olmuştur.

2.1.4. Uluslararası sözleşme ve metinlerde kadının güçlendirilmesi

Kadının güçlendirilmesiyle ilgili uluslararası metin ve belgelere bakmak tarihi açıdan kavramın gelişimi anlamak için yol gösterici olacaktır. 1990'lı yıllarda kalkınma programlarının başarısında kadınların güçlendirilmesinin kilit rolü anlaşılmaya başlanmıştır. Kadınların güçlendirilmesi, 1990 Dünya Eğitim Konferansı, 1992 Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, 1993 İnsan Hakları Konferansı, 1994 Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı, 1995 Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesi ve 1995 Dünya Kadınlar Kongresi için Bölgesel Hazırlık Konferanslarının eylemlerine yönelik deklarasyonlar ve platformlarda gündeme gelmiştir. Bu yükseliş BM sistemi içindeki kurum ve kuruluşların hedef ve önceliklerine de yansımıştır. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler Mukim Koordinatörleri ülke düzeyindeki faaliyetlere özellikle vurgu yaparak, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi gibi konularda kurumlar arası işbirliğinin kolaylaştırılmasında önemli bir rol oynamaya başlamıştır (POPIN, t.y.). Tüm bu gelişmeler kadının güçlendirilmesinin ana akımlaşmasına neden olmuştur. Kavram, artık feminist söylemlerdeki anlamını yitirerek neredeyse her türlü uluslararası belge ve metinde yer alır hale gelmiştir.

1990'lardaki ana akım kalkınma söylemlerinde kadınların güçlenmesi; kadın bireylere ve seçimlerinin genişletilmesine, üretim kaynaklarına daha fazla ulaşma ve karar alma sürecine katkıya odaklanan daha kısıtlı bir bakış açısına sahipti. Bu yorum feminist gündemden ayrı bir durumda ve geniş tabanlı ekonomik ve sosyal destek için sorumluluk ifade etmekten vazgeçmeyi içermekteydi. Ana akım kalkınma söyleminde güçlenme kavramı yeni anlamlar kazanmıştır. Kavram, kadınların tabiiyetine sebep olan güç ilişkileriyle mücadele için dayanışma yerine, girişimsel ve bireysel öz güven anlamında kullanılır olmuştur. Bu, kısmen, kalkınma ajanslarının kadınları güçlendirme çabalarında ekonomik girişimi bir araç gibi kullanmasından kaynaklanmıştır. Amaç istihdam, gelir yaratma ve krediye ulaşım yoluyla kadınların ekonomik statülerini yükseltmektir (Simojoki, 2003: 27).

BM'nin kadınlarla ilgili vermeye başladığı bir dizi konferans, kadın meselelerinin küresel ölçekte gündeme getirilmesinde ve birleşmiş bir dil yaratmada önemli bir rol oynamıştır. Ancak Signe Arnfred'e göre bu dil, politik mücadelenin değil, kalkınma ajanslarının dilidir. Kalkınma ajanslarının cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik gösterdiği yoğun çabaların en önemli nedeni ise, kadınları kalkınma sürecine dâhil ederek ekonomik büyümeyi ve istikrarı sağlanmak istemeleridir (Arı, 2011: 46).

Kadınların kalkınma söylem ve tartışmalarındaki durumları açısından yapılan değerlendirmelerde ilk başlarda, kalkınma uzmanlarının, üçüncü dünya ülkelerinin kadınlarının kalkınmaya ayak bağı olduğu yönündeki düşünceleri dikkat çekmekteydi. 1960'lı yıllarda ilk Birleşmiş Milletler Kalkınma On Yılı bu görüşler doğrultusunda

şekillenmiş ve kadının kalkınmadaki yerinin görmezden gelinmesi söz konusu saptamanın bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Büyümenin başlangıçta eşitsizliğe yol açacağı düşüncesiyle birlikte, refahın zaman içinde kazanımların aşağıya damlama yoluyla zenginden fakire, erkekten kadına doğru aşamalı olarak toplumun tümüne yayılacağı düşüncesi de kalkınmada kadına yalnızca ev ekonomisi, beslenme, sağlık ve hijyen konularında ve aile refahı programlarında yer verilmesine neden olmuştur (Young; Parpart ve Marchand'dan aktaran İşler ve Şentürk, 2017: 380). Tüm bu gelişmelerin ardından ilk kez, 1975 yılında Meksiko'da Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu, birinci Dünya Kadın Konferansı'nı düzenlemiş ve yine 1975-1985 yılları arasındaki dönem de, BM genel kurulu tarafından Kadının İlerlemesi On Yılı olarak belirlenmiştir. Kadının İlerlemesi On Yılı için ana tema olarak; Eşitlik, Kalkınma ve Barış hedefleri konulmuştur. Konferansta toplumsal cinsiyet eşitliğinin tam olarak sağlanması ve ayrımcılığın önlenmesi, kadının kalkınmaya katılımı ve uyumu, dünya barışının sağlanmasına kadınların katkısının artırılması konuları üzerinde durulmuştur (Aklar, 1993: 200; “Kadına Yönelik Uluslararası Sözleşme ve Kararlar”, 1993: 3-4; www.kadininstatusu.gov.tr, 2018). Ancak 1960 ve 1970'te ilan edilen iki kalkınma on yıllına ve birinci Kadının İlerlemesi On Yılı'nda beş yıllık bir zamanın geride bırakılmasına rağmen, elde edilen istatistikler söz konusu hedeflere ulaşmada yetersiz kaldığını göstermiştir. 1980 yılında Kopenhag'da düzenlenen ikinci Dünya Kadın Konferansı ilk beş yılda kaydedilen aşamayı değerlendirmek amacını taşımıştır. Konferansta eşitlik, sadece hukuki ya da meşru sayılan ayrımcılığın önlenmesi bağlamında değil, kadınların kalkınma sürecine hem fiilen hem de kalkınmanın nimetlerinden yararlanma olarak katılmaları için hak, sorumluluk ve fırsatlarda eşitlik olarak dile getirilmiştir. Konferansta kadınların durumlarının iyileştirilmesi için alınabilecek önlemleri belirleyen hareket plânı kabul edilmiş ve hemen ardından, “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” (CEDAW) kabul edilerek üye ülkelerin imzasına sunulmuştur (Aklar, 1993: 200-201; İşler ve Şentürk, 2017: 380-382). CEDAW Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 18 Aralık 1979'da kabul edilmiştir ancak 1 Mart 1980'de üye ülkelerin imzasına sunulmuştur.

15-26 Temmuz 1985 tarihlerinde Nairobi'de Kadın İçin Eşitlik, Kalkınma ve Barış konularında Birleşmiş Milletler Kadın On Yılı'nın Başarılarının Gözden Geçirilmesi ve Değerlendirilmesi Dünya Konferansı gerçekleştirilmiş ve 157 ülkenin resmen temsil edildiği, pek çok hükümetler arası organizasyon ve kuruluşun katıldığı Konferansta “Kadının İlerlemesi İçin Nairobi İleriye Dönük Stratejileri” kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin kararıyla bir taahhütler konferansı olarak planlanan dördüncü Dünya Kadın Konferansı 4-15 Eylül 1995 tarihleri arasında Pekin'de gerçekleştirilmiştir. 189 ülke temsilcisinin katılımıyla gerçekleştirilen Konferansın sonucunda Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu isimli iki belge kabul edilmiştir. Konferansa geniş bir heyetle katılan Türkiye, her iki belgeyi de hiçbir çekince koymadan kabul etmiştir. Pekin Deklarasyonu, hükümetleri kadının güçlendirilmesi ve ilerlemesi, kadın-erkek eşitliğinin artırılması ve toplumsal cinsiyet perspektifinin politika ve programlara yerleştirilmesi konularında yükümlü kılmakta ve Eylem Platformunun hayata geçirilmesini öngörmektedir. Eylem Platformu ise kadının güçlendirilmesini gündemi

olarak tanımlanmaktadır (“Türkiye’de Kadının Durumu”, 2008: 8; www.kadininstatusu.gov.tr, 2014). 5-9 Haziran 2000 tarihleri arasında New York’ta “Kadın 2000: 21. Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış” başlıklı Birleşmiş Milletler Genel Kurul Özel Oturumu yapılmıştır. Özel Oturum, Pekin’de alınan kararlara ne ölçüde ulaşıldığının tespit edilmesi ve bu çerçevede Pekin Eylem Planının tam olarak uygulanması için 2000 sonrası 5 yıllık dönemdeki yeni eylem stratejilerinin belirlenmesi amacı ile düzenlenmiştir. Bu beş yıllık dönem Pekin+5 olarak adlandırılmıştır (“Kadın 2000: 21. Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma Ve Barış” (Pekin+5) Başlıklı Birleşmiş Milletler Genel Kurul Özel Oturumunun Hazırlık Dönemi ve Sonuçları Hakkında Özet Bilgi”, 2000).

Türkiye’de, Nairobi İleriye Dönük Temel Stratejik Kararları’nı onaylayan bir ülke olarak özellikle de 57 No’lu karara dayanarak ve CEDAW’ı kabul ederek verdiği taahhütleri yerine getirebilmek için aynı zamanda 6. Beş yıllık kalkınma planını da dikkate almak suretiyle 25 Ekim 1990’da Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Aklar, 1993: 202-203).

Türkiye tarafından 1985 yılında onaylanan “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” öncelikli olmak üzere, Avrupa Sosyal Şartı, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİK) gibi kuruluşların sözleşme, karar ve tavsiyelerinin Kahire Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Planının, 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı ve Pekin Deklarasyonunun iç hukukta uygulanması yönünde çalışmalar sürdürülmektedir (“Türkiye’de Kadının Durumu”, 2008: 1).

BM’nin kadınlarla ilgili çalışmalarının hepsini incelemek bu çalışmanın amacı açısından gerekli değildir ancak kadınlarla ilgili çalışmalar yapan BM program, organ ve özel teşkilatlarına kısaca değinmek kadın çalışmalarıyla ilgili bir çerçeve oluşturması noktasında önemlidir.¹

2.1.4.1. Birleşmiş Milletler programları ve diğer organları

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD)

Daimi organlardan biri olarak 1964 yılında kurulan Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı, Genel Kurul’un ticaret ve kalkınma alanındaki ana organıdır. Görevi özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki ticari ve ekonomik kalkınmayı hızlandırmaktır. Başlıca hedefi gelişmekte olan ülkelerin ve geçiş dönemindeki ekonomilerin dünya ekonomisine uyum sağlamasına yardımcı olmak ve ticaret ve yatırım yoluyla kalkınmayı teşvik etmektir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, BM’nin küresel kalkınma ağını oluşturur. Değişim yanlısı olan UNDP, ülkeleri bilgi, deneyim ve kaynakla buluşturur ve halklarına

¹ BM program, organ ve özel teşkilatlarına ilişkin bilgiler genel hatlarıyla <http://www.unicankara.org.tr/today/1.html>’den alınmıştır.

daha iyi bir yaşam kurmaları için yardım eder. UNDP ayrıca; BM Sermaye Geliştirme Fonu'nu (UNDCF), BM Kadınlar Kalkınma Fonu'nu (UNIFEM) ve BM Gönüllülerini yönetir. Önemli yayınların arasında yıllık İnsani Kalkınma Raporu yer almaktadır.

BM'nin öncü kalkınma ajansı olarak UNDP, Ocak 2016'da yürürlüğe giren Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne takip eden 15 yıl boyunca politika ve finansman konularında rehberlik edecektir. UNDP 170'ten fazla ülke ve bölgede hükümetlerin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ni kendi ulusal kalkınma plan ve politikalarına entegre etmelerine destek sağlamaktadır (www.tr.undp.org, 2018).

17 hedefi bulunan sürdürülebilir kalkınmanın bu hedeflerinin tümü birbiriyle bağlantılıdır; diğer bir deyişle, birindeki başarı diğerlerini etkileyecektir. Örneğin; iklim değişikliği tehdidine karşı önlem alınması, kısıtlı doğal kaynakların nasıl yönetileceğini etkileyecektir aynı şekilde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması veya genel sağlığın iyileştirilmesi yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yardım edecektir (www.tr.undp.org, 2018).

Bu 17 hedeften beşincisi toplumsal cinsiyet eşitliğidir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin hedefleri de şöyledir;

1. Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik her türlü ayrımcılığın her yerde sona erdirilmesi
2. Kamu alanları ve özel alanlarda, bütün kadınlara ve kız çocuklarına yönelik, kadın ticareti, cinsel ve her türlü istismarı da kapsayan şiddetin her türünün ortadan kaldırılması
3. Çocuk evliliği, erken yaşta zorla evlendirilme ve kadın sünneti gibi bütün zararlı uygulamaların ortadan kaldırılması
4. Ücretsiz bakım ve ev işlerinin kamu hizmetleri, altyapı ve sosyal koruma politikalarının sağlanması ve hane ve aile içinde sorumluluğun ulusal açıdan uygun bir biçimde paylaşılmasının geliştirilmesi yoluyla tanınması ve değer görmesi
5. Kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal hayatın karar verme süreçlerine tam ve etkin bir biçimde katılımlarının ve kadınlara karar verme mekanizmalarında, her düzeyde lider olabilmeleri için eşit fırsatlar tanınmasının güvence altına alınması
6. Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Programı, Pekin Eylem Platformu ve bunların gözden geçirme konferansları sonucunda ortaya çıkan konferans çıktılarına uygun olarak cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarına evrensel erişimin sağlanması
 - a. Kadınların ekonomik kaynaklara ulaşma, toprak ve diğer mülk türlerine sahip olma ve üzerlerinde kontrol kurabilme, finansal hizmetler, miras ve doğal kaynaklara erişimleri gibi konularda ulusal yasalara uygun olarak eşit haklara sahip olmaları için reformlar yapılması
 - b. Kadınların güçlenmelerinin ilerletilmesi için özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri olmak üzere etkinleştirme teknolojisinin kullanımının geliştirilmesi
 - c. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ilerletilmesi ve kadınların ve kız çocuklarının her düzeyde güçlenmeleri için sağlam politikaların ve yasal olarak uygulanabilir mevzuatların kabul edilmesi ve güçlendirilmesi (www.kureselhedefler.org, 2018)

Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi

(UNWWomen / BM Kadın Birimi)

Genel Kurul 2010 yılında Birleşmiş Milletler Kadınlar için Kalkınma Fonu, Kadınların İleriye Götürülmesi Birimi, Toplumsal Cinsiyet Özel Danışmanı Ofisi, Birleşmiş Milletler Kadınların İlerlemesi için Uluslararası Araştırma ve Eğitim Enstitüsü olarak bilinen dört BM kuruluşu ve ofisinin mevcut görev ve fonksiyonlarını birleştirerek Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi'ni (UN Women) oluşturmuştur. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının güçlenmesi için çalışan UN Women, kadınlar ve kız çocuklarının ihtiyaçlarının karşılanmasında ilerlemenin hızlandırılmasını amaçlamaktadır.

Kadınların yaşamın her alanına katılımını destekleyen UN Women, bu amaçla beş temel çalışma alanı belirlemiştir: Kadınların siyasete ve karar alma süreçlerine katılımını ve liderliğini artırmak; kadınların ekonomik güçlenmesine katkı sağlamak; kadına karşı şiddete son vermek; barış ve güvenlik süreçlerinin her aşamasına kadınların katılımını sağlamak; toplumsal cinsiyet eşitliğini, ulusal kalkınma planlaması ve bütçeleme süreçlerinin merkezine yerleştirmek.

UN Women ayrıca 2000 yılında başlatılan Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi (UN Global Compact) ile ortak bir çalışma yaparak Kadının Güçlenmesi Prensipleri (WEPs)'ni oluşturmuştur. WEPs inisiyatifi; iş dünyası, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler ve kamu kurumları ile BM temsilcilerinden oluşan çok paydaşlı bir grubun bir yıllık çalışma ve müzakereleri sonunda geliştirilmiş ve 8 Mart 2010 Dünya Kadınlar Gününde kamuoyuna tanıtılmıştır. Bu tarihten itibaren her yıl, iş dünyası liderleri, kadın girişimciler, sivil toplum dünyası, BM kuruluşları ve hükümetler WEPs Yıllık Konferansı'nda bir araya gelerek WEPs'i tartışmaya, geliştirmeye devam etmektedir.

WEPs'in 7 temel prensibi şunlardan oluşmaktadır:

1. Toplumsal cinsiyet eşitliği için üst düzey kurumsal liderlik sağlanması
2. Tüm kadın ve erkeklere iş yaşamında adil davranılması, insan haklarına ve ayırım yapmama ilkesine saygı gösterilmesi; bu ilkelerin desteklenmesi
3. Tüm kadın ve erkek çalışanların sağlık, güvenlik ve refahının sağlanması
4. Kadınların eğitim, kurs ve profesyonel gelişim olanaklarının desteklenmesi
5. Kadınların güçlenmesi için girişimci gelişimi, tedarik zinciri ve pazarlama yöntemlerinin uygulanması
6. Toplumsal girişimler ve savunuculuk çalışmalarıyla eşitliğin teşvik edilmesi
7. Toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin elde edilen başarıların değerlendirilmesi ve halka açık raporlanması ("Kadının Güçlenmesi Prensipleri (WEPs) Uygulama Rehberi", 2017)

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA)

Genel Kurul tarafından 1969 yılında oluşturulması kararlaştırılan Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, gelişmekte olan ve geçiş ekonomisine sahip ülkelere nüfus ile ilgili konularda destek sağlayan en büyük uluslararası fondur. Talepleri doğrultusunda ülkelere kişisel tercihe dayanarak üreme sağlığı ve aile planlama hizmetleri hususlarında yardım eder ve sürdürülebilir kalkınma çabalarına destek olacak nüfus politikalarının belirlenmesine katkıda bulunur.

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF)

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu 1946 yılında; yoksulluk, şiddet, hastalık ve ayrımcılığın çocukların yoluna çıkardığı engelleri aşmaya yardım etmek için kurulmuştur. Dünya genelinde en çok kabul gören insan hakları anlaşması olan Çocuk Hakları Sözleşmesi doğrultusunda çalışmalarını yürütür. UNICEF, doğumdan itibaren ergenlik süresince çocuk sağlığının her yönüyle ilgilenir. UNICEF, kızların eğitimi destekler. Acil durumlarda ve çocukların şiddete, tecavüze ve istismara maruz kaldıkları yerlerde yaraları sarmaya çalışır.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR)

Genel Kurul 1993 yılında, Birleşmiş Milletler insan hakları faaliyetlerinin başlıca resmi sorumlusu olarak Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği kadrosunu kurmuştur. Yüksek Komiserlik; tüm sivil, kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal haklarının kullanımını teşvik etmek ve korumakla yükümlüdür. OHCHR, Birleşmiş Milletler insan hakları çalışmalarının ana uygulayıcısıdır. Bireyin refah seviyesini geliştirmesine imkân tanıyan kalkınma hakkının gerçekleştirilmesi için stratejiler belirler ve uygulamalarını denetler.

Birleşmiş Milletler Habitat Programı (UN-HABITAT)

Eski adıyla Birleşmiş Milletler İnsani Yerleşim Merkezi olan BM Habitat Programı (UN-HABITAT) kamuoyuna yönelik bilgilendirme faaliyetleri, politika oluşturma, kapasite geliştirme, bilgi üretme ve hükümetler ile sivil toplum arasındaki ortaklıkları güçlendirme yoluyla sürdürülebilir insani yerleşimin gelişmesini sağlar. UN-HABITAT'ın iki öncelik alanı vardı: herkese yetecek barınak ve sürdürülebilir kentsel gelişim.

Birleşmiş Milletler Proje Organizasyonu Hizmetleri (UNOPS)

Birleşmiş Milletler Proje Organizasyonu Hizmetleri, gelişmekte olan ve ekonomileri değişme sürecindeki ülkelere barış, toplumsal istikrar, ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınma arayışlarında yardım etmek amacıyla proje kaynakları yönetimi konusunda destek vermektedir.

Birleşmiş Milletler Uluslararası Kadının İlerlemesi İçin Araştırma ve Eğitim Enstitüsü (INSTRAW)

Birleşmiş Milletler Uluslararası Kadının İlerlemesi İçin Araştırma ve Eğitim Enstitüsü, ilk Kadınlar Dünya Konferansı'nın tavsiyesi doğrultusunda 1976 yılında kurulmuştur. Kadınların ilerlemesine katkıda bulunmak, kalkınma sürecine aktif ve eşit katılımlarını

sağlamak, cinsiyet eşitliği konularında bilinçlendirmek ve cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla dünya çapında ağ kurmak için uluslararası düzeyde politikalar belirleyen; eğitim programları düzenleyen ve yürüten tek merkezdir. Kurum 1999 yılından bu yana, Cinsiyet Eşitliği Bilinçlendirme Bilgi ve Ağ Sistemi (GAINS) aracılığıyla, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının kadın ve erkeklerin kalkınma üzerinde oynadıkları role etkileri konusunda bilgilendirme çalışmaları yapmaktadır. Kurum ayrıca, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda ortaklıklar kurma, bilgi toplumunda kadın ve erkeğin yeri, küreselleşmenin kadınlar üzerindeki etkisi, toplumsal cinsiyet eşitliği ve barış gibi stratejik alanlarda araştırmalar yürütmektedir.

Birleşmiş Milletler Sosyal Kalkınma Araştırmaları Enstitüsü (UNRISD)

Birleşmiş Milletlerin özerk bir organı olarak 1963 yılında kurulan Birleşmiş Milletler Sosyal Kalkınma Araştırmaları Enstitüsü, kalkınmayı olumsuz yönde etkileyen günümüz sorunlarının sosyal boyutu üzerine araştırmalar yapar. UNRISD, hükümetlerin, kalkınma teşkilatlarının, siyasi örgütlerin ve akademisyenlerin, kalkınma politikalarının ve ekonomik ve sosyal değişim süreçlerinin farklı sosyal grupları nasıl etkilediğini daha iyi anlamalarına yardımcı olur.

2.1.4.2. Özel teşkilatlar ve diğer örgütler

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)

1919 yılında kurulmuş olan Uluslararası Çalışma Örgütü, sosyal adaletin ve uluslararası insan ve çalışma haklarının iyileştirilmesi için çalışan bir Birleşmiş Milletler ihtisas kuruluşudur. Uluslararası Çalışma Örgütü, Sözleşmeler ve Tavsiye Kararları yoluyla çalışma hayatına ilişkin temel haklar, örgütlenme özgürlüğü, toplu pazarlık, zorla çalıştırmanın engellenmesi, fırsat ve muamele eşitliği gibi çalışmaya ilişkin tüm konuları düzenleyici uluslararası çalışma standartları oluşturur.

Cinsiyete dayalı ayrımcılık, kuruluş yıllarından itibaren ILO'nun ana gündem maddelerinden biri olmuş, analığa ilişkin ve pozitif ayrımcılık içeren düzenlemelerle, kadınların çalışma hayatındaki yerlerini güçlü bir şekilde almaları hedeflenmiştir (Özaydın, 2015: 8).

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, Birleşmiş Milletler sisteminin kırsal kalkınmadan sorumlu teşkilatıdır. Tarımsal kalkınma, kaliteli beslenme ve her zaman her insanın aktif ve sağlıklı bir yaşam için ihtiyaç duyduğu gıdaya ulaşması anlamına gelen gıda güvenliğini sağlayarak yoksulluk ve açlığı azaltmaya çalışır. Özel programları ile ülkelerin acil gıda krizlerine hazırlıklı olmalarını sağlar ve bağış yapar.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)

UNESCO 1946 yılında insanoğlunun entelektüel ve ahlaki dayanışmasından güç alan kalıcı bir dünya barışı kurma amacıyla kurulmuştur. Faaliyet alanları; eğitim, doğa bilimleri, sosyal ve beşeri bilimler, kültür ve iletişimdir. Programlarının amacı barış kültürünü, beşeri ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmektir. Herkes için eğitim; uluslararası bilimsel programlar aracılığıyla çevre araştırmaları yapmak; kültürel

kimliklerin ifade edilmesini desteklemek; doğal ve kültürel dünya mirasını korumak ve geliştirmek; gelişmekte olan ülkelerin haberleşme kapasitelerini güçlendirirken serbest bilgi akışını ve özgür medyayı teşvik etmek öncelikleri arasındadır.

Kadınların güçlendirilmesine eğitim yoluyla katkı sunan Herkes İçin Eğitim Programı UNESCO'nun eğitim alanında geliştirdiği önemli programlardan biridir. Program 1990 yılında düzenlenen Herkes İçin Eğitim Konferansı'nda başlatılmıştır. Herkes için eğitim çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin temel eğitimden yararlanmasını hedefleyen küresel bir programdır. Programın temel ilgi alanları; temel eğitim, yetişkin okur-yazarlığı, cinsiyet eşitliği daha doğrusu eşitsizliği ve eğitimde kalite sorunu gibi konulardır (www.unesco.org.tr, 2018).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)

Dünya Sağlık Örgütü 1948 yılında kurulmuş olup sağlık alanında uluslararası teknik işbirliğini teşvik eder; hastalıkları kontrol altına almak ve ortadan kaldırmak için programlar yürütür ve yaşam kalitesini arttırmayı amaçlar. Stratejik hedefleri şunlardır; Özellikle yoksul ve dışlanmış nüfuslarda aşırı ölümleri, hastalıkları ve sakatlıkları azaltmak; sağlıklı yaşam tarzını teşvik etmek ve çevresel, ekonomik, sosyal ve davranışsal nedenlerle ortaya çıkan sağlık risklerini azaltmak; insanların yasal taleplerine cevap veren, mali açıdan adil olan daha eşit ve etkili sağlık sistemleri geliştirmek; uygun sağlık politikaları geliştirmek, sosyal ve ekonomik, çevre ve kalkınma politikalarının sağlık boyutunu şekillendirmek.

Dünya Bankası Grubu

Dünya Bankası beş kurumdan oluşan bir gruptur: Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (1945 yılında kuruldu); Uluslararası Finans Kurumu (1956); Uluslararası Kalkınma Birliği (1960); Çok Taraflı Yatırım Garanti Kurumu (1988) ve Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü Merkezi (1966). Bankanın genel hedefi dünya çapında yoksul ülke ekonomilerini güçlendirerek yoksulluğu azaltmaktır.

Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD)

Temeli 1944 yılındaki Bretton Woods Konferansında atılan IBRD 1946 yılında faaliyete geçti. IBRD'nin amacı, analiz ve danışmanlık hizmetlerinin yanı sıra borç, garanti ve geri ödemesiz krediler aracılığıyla sürdürülebilir kalkınmayı teşvik ederek gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluğu azaltmaktır.

Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA)

IDA, dünyanın en fakir ülkelerine 10 yıllık ödemesiz ve 35-40 yıl vadeli sıfır faizli kredi vererek yoksulluğu azaltmaya çalışmaktadır.

Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD)

1974 Dünya Gıda Konferansı'nı takiben 1977 yılında kurulan çok taraflı finans kurumu Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu, gelişmekte olan ülkelerdeki açlık ve kırsal yoksullukla savaşıyor. Fon, fakir kırsal hanelerin daha çok beslenmelerini sağlayan, tarımsal üretimi artıran ve gelir getiren kaynakları seferber eder. Kronik açlık ve kötü beslenme,

yüzde 75'i kırsal alanlarda yaşayan, daha çok kadınlar ve yerli halk arasında görülür ve hemen her zaman aşırı yoksulluğu beraberinde getirir.

Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü (UNIDO)

Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü'nün görevi endüstriyel kalkınma ve işbirliğini teşvik etmektir. UNIDO, insanların yaşam koşullarını iyileştirmeye ve gelişmekte olan ülkeler ile geçiş ekonomisine sahip ülkelere sürdürülebilir endüstriyel kalkınma konusunda uygun çözümleri sunarak küresel refahı sağlamaya yardımcı olur (www.unicankara.org.tr, 2018).

Birleşmiş Milletlerin ana organları; Genel Kurul, Güvenlik konseyi (BMGK), Ekonomik ve Sosyal Konsey (EKOSOK), Vesayet Konseyi, Uluslararası Adalet Divanı ve BM Sekreteryası'dır. Kadının Statüsü Komisyonu (KSK), EKOSOK çatısı altında, Türkiye de dâhil 4 yıllığına seçilen 45 üye ülkeyi içeren EKOSOK'un işlevsel komisyonlarından biri olarak 1946 yılında kurulmuştur. Komisyonunun temel amacı, Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu temelinde kadın-erkek eşitliği ilkesinin uygulanmasını sağlamak ve kadın kalkınması konusunda politikalar üretmektir. KSK, konseye siyasi, ekonomik ve eğitime ilişkin alanlarda kadın haklarının geliştirilmesine yönelik ve kadın hakları alanında acil çözüm gerektiren problemler hakkında tavsiyelerde bulunmak ve bu konulara ilişkin rapor hazırlamakla görevlidir. Komisyon, hükümetler arası bir organ olup, her yıl 8 Mart tarihinde 10 günlük bir süre için toplanmakta ve KSK üyesi olan ve BM çerçevesindeki temel insan hakları sözleşmelerine taraf olan Türkiye, her yıl düzenli olarak bu toplantılara katılmaktadır ("BM Kadının Statüsü Komisyonu 59. Oturumu", 2015: 5). KSK, Birleşmiş Milletler tarafından 1948 yılında ülkelerin onayına sunulan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin cinsiyet ayrımı gözetmeksizin kaleme alınmasına da önemli bir katkı sağlamıştır ("Kadın 2000: 21. Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma Ve Barış" (Pekin+5) Başlıklı Birleşmiş Milletler Genel Kurul Özel Oturumunun Hazırlık Dönemi ve Sonuçları Hakkında Özet Bilgi", 2000: 1).

Mexico'da gerçekleşen birinci Dünya Kadın Konferansı'ndan sonra çalışmalarına başlanan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), bugün kadın haklarının bütün görüntüsünü çizen tek belge olması sebebiyle ayrı bir öneme sahiptir. Ayrıca CEDAW, kadın haklarının bütün görüntüsü içindeki ayrım yapmama standartlarını ayrıntılarıyla ele alan tek uluslararası enstrümandır. CEDAW kadın hakları söz konusu olduğunda en temel metin olarak ortaya çıkmaktadır (Akışoğlu, 2012). Hedeflenen eşitlik hali oluşana kadar kadınlara pozitif ayrımcılık yapılmasını da tavsiye eden sözleşmenin denetiminin sağlanması için, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesi Komitesi kurulmuştur. Komite, taraf devletlerdeki temsilcileri aracılığıyla Sözleşmenin gereklerinin yerine getirilip getirilmediğini takip etmektedir (Çayır, 2014: 7). BM Genel Kurulu tarafından, insan hakları ihlallerini daha iyi denetlemek adına 6 Ekim 1990 tarihinde sözleşmeye "Ek İhtiyarî Protokol" getirilmiş ve bu protokol 22 Aralık 2000 tarihinde yürürlüğe sokulmuştur (Akışoğlu, 2012).

Türkiye Büyük Millet Meclisi, "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi"ni 11 Haziran 1985 yılında onaylamış, 4 Ekim 1985'te Resmi Gazete'de yayımlanan Sözleşme 19 Ocak 1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Akışoğlu, 2012). 1998

yılında TBMM’de cinsiyet ayrımcılığının incelenmesi amacıyla bir Araştırma Komisyonu kurulmuş olup, Komisyon çalışmalarını tamamlayarak sorun alanlarını tespit eden ve çözüm önerileri getiren raporunu yayınlamıştır. Bu gelişmenin ardından Türkiye tarafından CEDAW’a konan çekinceler Pekin’de verilen taahhüt doğrultusunda 1999 yılında kaldırılmıştır (“Kadın 2000: 21. Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma Ve Barış” (Pekin+5) Başlıklı Birleşmiş Milletler Genel Kurul Özel Oturumunun Hazırlık Dönemi ve Sonuçları Hakkında Özet Bilgi”, 2000). CEDAW’a ilişkin olarak hazırlanmış Ek İhtiyarî Protokol ise, 30 Temmuz 2002 tarihinde onaylanmış ve 29 Ocak 2003 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir (“Türkiye’de Kadının Durumu”, 2008: 4).

CEDAW’ın kadının statüsü açısından önemi büyük olmakla birlikte modern kültürün kadın algısı temel alınarak hazırlandığı ve bu yönüyle diğer kültürlerin kadın-erkek ve aile algısını ötekileştiren bir işleve sahip olduğu yönünde eleştirmektedir. Sözleşmeye yönelik eleştiriler bununla da sınırlı değildir. Genel olarak eleştiriler şu şekilde özetlenebilir; kadını ikinci plana atan, haklarını ihlal eden her şey geleneksel, kadına haklarını teslim eden, erkeklerle eşit imkânlar tanıyan her şey modern olarak nitelendirilmiştir; kadınların, sürekli olarak haksızlığa uğradıkları, hali hazırda işleyen sistemin, kanunların, geleneklerin aleyhlerinde olduğu ve diğer yandan da her halükarda haklı oldukları düşüncesi işlenmiştir; sözleşme kadının çalışma, eğitim, sağlık, temsil haklarından bahsetmesine rağmen “İnancına uygun yaşama hakkı”ndan bahsetmemektedir. Türkiye’de yıllarca süren, son yıllarda kaldırılmış olsa da bazı ülkelerde halen sürmekte olan başörtüsü yasağı bu konuda önemli bir örnektir. Başörtülü olmak dini inançla ilgili bir gerekliliktir ve bu konudaki yasak, kadını mağdur etmektedir. Hiçbir zaman erkeklerin inancına uygun yaşaması, giyinmesi ile ilgili direk bir yasak söz konusu olmamıştır. Çünkü erkekler için başörtüsü kadar belirleyici, sebebi hemen anlaşılan bir giyinme şekli yoktur (Çayır, 2014: 4-32). Bu da söz konusu yasakların var olduğu tarihte yürürlükte bulunan sözleşmenin amacına ters düşerek kadına ayrımcılık yapıldığını göstermektedir.

Kadınlara ilişkin ayrımcılıkla mücadeleyi hedefleyen bir diğer uluslararası belge de, Avrupa Sosyal Şartı’dır. 1961 yılında uygulamaya giren şartı, Türkiye 1989 yılında kabul ederek uygulamaya koymuştur (Özaydın, 2015: 7).

2.2. Mikro Kredi

Mikro kredi küresel ölçekte değişen ekonomik düzenin bir yansıması olarak yaygınlık kazanmıştır. Mikro kredi ile tüm dünyaya egemen olan neo-liberal politikalara ve refah devleti anlayışındaki değişime paralel bir yoksullukla mücadele yöntemi benimsenmeye ve uygulanmaya başlanmıştır. Küresel ölçekte yaygınlaşması ise Dünya Bankası, BM ve UNDP tarafından sunulan yoksullukla mücadele stratejilerine tam manasıyla uyumlu olmasıyla gerçekleşmiştir.

Mikro kredi yoluyla yoksul kesimlerin finansmanında çeşitli sistemler uygulanabilmektedir. Global Development Research Center, Virtual Library on Micro Credit koordinatörlerinden Hari Srinivas tarafından yapılmış olan sınıflandırmaya göre 14 adet mikro finansman kuruluş modelinden söz edilmektedir. Bunlar;

1. Birlik modeli
2. Garanti sağlayan kuruluş modeli
3. Topluluk bankası modeli
4. Kooperatif modeli
5. Kredi Birlikleri modeli
6. Grameen tipi kuruluş modeli
7. Grup modeli
8. Bireysel model
9. Aracı kuruluş modeli
10. Sivil Toplum Örgütü modeli
11. Grup baskısı modeli
12. Rosca (rotating savings and credit associations) Döner tasarruf ve kredi birlikleri modeli
13. Küçük işyeri modeli
14. Köy bankacılığı modeli'dir (Ozan Dünder, 2007: 3-6).

Grameen Bank tipi mikro kredi uygulaması, grup baskısı modeli, köy bankacılığı yöntemi ve tasarruf ve kredi kooperatifleri aracılığı ile finansman söz konusu yöntemlerin önde gelenleri arasındadır (Fisher, Sriram'dan aktaran Korkmaz vd., 2004: 51). Ancak mikro kredi ile ilgili bu kısımda genel olarak dünyada en geniş kullanım alanına sahip Grameen Bank tipi mikro krediden bahsedilmektedir.

Grameen Bank tipi mikro kredi Bangladeş'teki yoksulluğa çözüm olarak ortaya çıkmıştır. Çittagong Üniversitesi'nde dar gelirli insanların yaşam standartlarının nasıl yükseltilebileceğine yönelik çalışmalar yapan Prof. Dr. Muhammed Yunus, mevcut bankacılık ve finans sisteminin yoksullukla mücadele etmek için yeterli olmadığını savunarak mikro finansı geliştirmiştir. Çok büyük bir kesimin, bankacılık hizmetlerinden faydalanmak için gerekli asgari yeterlilik koşullarına sahip olmadığını söyleyen Yunus, dileyen herkesin yararlanabileceği mikro finans kavramını ortaya atarak, dünya çapında bir hareketin öncüsü olmuştur ("Mikro Kredi", 2015: 27).

Mikro krediyi tanımlamadan önce sıklıkla birbiri yerine kullanılan veya karıştırılan mikro finans kavramını açıklamak gerekmektedir. Mikro finans, bankacılık ve ilgili hizmetlere erişim zorluğu çeken girişimci ve küçük işletmeler için sağlanan finansal hizmetlerdir (www.tgmp.net, 2016). Mikro finans, düşük gelirli ya da yoksul bireylere kendilerinin ve ailelerinin geçimlerini sağlamaları ve kendi işletmelerini kurmaları için verilen finansal hizmetlerin tümünü kapsamaktadır (Tanrıöven ve Gürbüz, 2015: 99). Bu hizmetlerin başında, mikro kredi gelmektedir. Bunun dışında geleneksel finans kuruluşlarına ulaşamayan yoksul kesime yönelik tasarruf, sigorta ve para transferi gibi hizmetler de mikro finans hizmetleri arasındadır. Bu hizmetlerin mikro olarak adlandırılmasının nedeni, işlemlerin çok küçük tutarlarda (Örneğin kredinin 50 USD \$ ve tasarruf

mevduatının 5 USD \$ civarında) olmasıdır (Dolun, 2005: 2). Mikro finans; mikro kredi, mikro sigorta, mikro tasarruf gibi uygulamalarının yer aldığı genel bir kavramdır. Mikro finans, dünya çapında yoksullukla mücadelede alışlagelmiş yöntemlerinin dışında, piyasa şartlarına bütünleşmiş bir yöntem olarak özellikle karşılıksız para yardımından daha etkili olduğu iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Bu yöntemin etkili olmasının nedenlerinden biri, borç verilen paranın geri alındıktan sonra bir başkasına borç olarak verilmesi ile aynı paranın defalarca ve birden çok insana yardım için kullanılabiliyor olmasıdır. İkinci bir neden ise, düzgün şartlarda edinilen bu kredilerin geri ödeme gerekliliği sebebiyle borçluları çalışmaya, kendi işlerini kurmaya, tecrübe edinmeye, kendilerini geliştirmeye, donanımlı ve ehil bireyler olmaya yönlendirmesidir (www.muhammedyunus.okan.edu.tr, 2016).

Mikro kredi ise yoksul bireylerin hayat koşullarını iyileştirmelerine, gelirlerini ve tüketim harcamalarını dengede tutmalarına, ekonomik ve sosyal olaylara karşı güçlü olmalarına ve belki de en önemlisi kendilerinin ve bakmakla yükümlü oldukları bireylerin yaşam kalitesini yükseltmelerine yardımcı olan bir mikro finansman hizmetidir. Mikro kredi aynı zamanda, mikro girişimcilerin kurmuş oldukları işletmelerini büyüterek istihdama da katkıda bulunmalarını sağlamaktadır (Tanrıöven ve Gürbüz, 2015: 100). Tüm dünyada yaygınlık kazanan mikro finans programının temelini, toplumda yoksulluğun azaltılmasının sadece hibe şeklindeki yardımlarla çözülemeyeceği şeklindeki görüş oluşturmaktadır (“Mikro Kredi”, 2015: 27). Aziz Akgül Mikro kredinin temel çalışma anlayışını şu sözlerle ifade etmektedir; “Mikro kredi sistemi vasıtasıyla kişiye yemesi için bir balık verilmez. Ona nasıl balık tutulacağı da öğretilmez. Ancak bunların ötesinde, yoksulun balık tutmak için bir ağ veya kayık kiralaması veya alması sağlanır.” (Akgül, t.y.).

Klasik bankacılık esas itibarıyla “ne kadar fazlaya sahipsen o kadar daha fazla kredi alabilirsin” prensibine dayanmaktadır. Bunun sonucu olarak, dünyadaki nüfusun yarısı, Türkiye’deki nüfusun ise yaklaşık üçte biri klasik bankaların finansal desteklerine ulaşamamaktadır. Klasik bankacılık, teminata dayalı bir sistemdir, mikro finans kuruluşları ise teminatsız kredi vermektedirler. Mikro Finans kuruluşları, kredinin bir insanlık hakkı olduğu inancına dayanarak oluşturulmuş olup, hiçbir şeye sahip olmayan fakir insanlar kredi alırken en yüksek önceliğe sahip olmaktadır (www.israf.org, 2016; Akgül, 2006).

Uygulama alanları artarak devam eden mikro kredilerin temel hedefi, yoksul hane halklarının kredi kullanabilmesinin önündeki engelleri ortadan kaldırmak, bu kişilerin kredi alabilmesini kolaylaştırmak, bunların sermaye sahibi olmaları yoluyla yeni bir iş kurmalarını veya devam eden işlerini geliştirebilmesini sağlamak olarak özetlenebilir. Uygulamamanın önemli amaçlarından biri olarak özellikle yoksul durumdaki kadınların gelir getirici işlere sahip olabilmesi ve bu yolla çalışma hayatına katılımlarının sağlanması gösterilebilir. Kadınların cinsiyetler arası eşitsizliklerle karşı karşıya kaldığı, gelir yaratabilecek kaynakların dağılımından çoğunlukla yoksun oldukları, geleneksel yapılar yüzünden teminat gösteremeyip bankalardan kredi alamadıkları gibi nedenlerle, uygulamada kadınlar hedef kitle olarak belirlenmiştir (Aşkın ve Barış, 2015: 69).

Mikro kredi sistemi, kriz ve benzeri ekonomik olaylar nedeniyle yoksul bireylerin gelirlerinde oluşabilecek iniş-çıkışların bertaraf edilmesi amacıyla yönelik olarak da kullanılabilmekte, bu şekilde söz konusu bireylerin elde ettikleri gelir seviyelerinde belirli bir istikrar sağlayacağı düşünülmektedir (Korkmaz v.d., 2004: 17).

Mikro kredi retoriği genel olarak üç paradigmadan oluşmaktadır: Finansal kendi sürekliliğini sağlayabilme paradigması, yoksulluğu azaltma paradigması ve feminist güçlendirme paradigması. Bu paradigmaların ortak yönü mikro kredinin döngüsünü kabullenmeleridir. Kadınların mikro krediye ulaşımının ve bireysel ekonomik güçlenmesinin artan ekonomik güçlenmeye, daha fazla refaha ve kadınların sosyal, politik ve yasal güçlenmelerine yol açacağı savunulmaktadır (Simojoki, 2003: 59).

Mikro finans metodolojisi ise, şahsın sahip olduğu varlıkların değerlendirilmesine dayanmamaktadır. Aksine şahsın geleceğe dönük çalışma azmi ve potansiyelinin değerlendirmesine dayanmaktadır. Mikro finans kuruluşları, en fakir olanlar da dâhil olmak üzere bütün insanların sınırsız kabiliyetlerle donanmış olduklarına inanmaktadırlar (www.israf.org, 2016).

Mikro kredinin diğer finansman biçimlerinden önemli farkları vardır. Bunlar; kredi almak için herhangi bir yere gitme zorunluluğu bulunmaması, teminat şartı olmaması, kredinin haftalık taksitler şeklinde ödenmesi, kredinin nasıl ve ne için kullanılacağı konusunda herhangi bir baskının olmaması, kredinin geri ödenmesine yönelik ısrar mekanizması (grup baskısı) olması, kredi masraflarını karşılayabilecek faiz oranlarının uygulanması ve alternatif kredi kaynağı tefecilik gibi illegal sektörlerin müşteri gruplarına odaklanarak daha önceki belirli hedeflere yönelik kalkındırma amaçlı borç verme işlerinin yarattığı olumsuzluklardan insanları kurtarmasıdır (Korkmaz vd., 2004: 54-55; Soyak, 2010: 134; Yunus, 2003: 145-150).

Mikro kredi şu esaslara dayanır;

- Kredinin bir insan hakkı olduğu inancına dayanır, hiçbir şeye sahip olmayan fakir kadınlara en yüksek önceliği verir.
- Kadının sahip olduğu varlıklara değil, geleceğe dönük çalışma azmi ve potansiyelinin değerlendirmesine dayanır.
- En fakir olanlar da dâhil olmak üzere bütün insanların sınırsız kabiliyetlerle donanmış olduklarına inanır.
- İnsanlara hibe ya da sadaka şeklindeki yardımlar vermeye karşı; tersine borç vererek iş sahibi olmasını ve kendi ayakları üzerinde durmasını sağlar (“Mikro Kredi”, 2015: 4).

Mikro finans kurumlarının çoğu geleneksel olarak bir sivil toplum örgütü şeklinde organize olmalarına rağmen, bu kurumlar en önemli gelir kaynağı olan bağışlardaki azalma nedeniyle bir değişim içine girmiştir (Soyak, 2010: 135). Mikro finans kurumlarını örgütlenme biçimlerine göre “formel”, “yarı formel” ve “enformel” kurumlar olarak üçe ayırmak mümkündür. Formel kurumlar; daha çok tarım ve küçük sanayi gibi sektörlere sübvansiyonlu kredi veren kamu bankalarıdır. Devlet destekli programlara

aracılık etme isteği ve mikro finansmanın kârlı bir iş olduğunun anlaşılmaya başlanmasıyla, özel bankalar ve finansman şirketleri bu alana yönelmişlerdir. Mikro finansman hizmeti veren formel kurumlar bankacılık otoritelerince düzenlenmekte ve denetlenmektedir. Yarı-formel kurumlar; daha çok sivil toplum örgütleri ve kooperatiflerdir. Bunlar, bankacılık otoritelerince düzenlenmemekte, ancak diğer kamu otoritelerinin lisansıyla ve denetimi altında faaliyet göstermektedir. Enformel kurumlar, kurum olarak nitelendirilmesi güç olan yardımlaşma sandıkları, tefeciler, aile bireyleri ve arkadaşlardan oluşur ve kamu otoritesi tarafından düzenlenmesi ve denetimi söz konusu değildir (www.bddk.org.tr, 2016). Mikro kredi deneyimi, Prof. Dr. Muhammed Yunus'un enformel nitelikli bireysel çabalarıyla hayat bulan, daha sonra yarı-formel nitelikte faaliyetlerini sürdüren ve nihayet Grameen Bank olarak formel hale gelen bir süreç geçirmiştir (Soyak, 2010: 136).

2.2.1. Mikro kredinin tarihsel gelişimi

1974 yılında açlığın pençesindeki Bangladeş'te bambu üretimi yapan küçük üreticilerin tefeciler tarafından nasıl sömürüldüğüne şahit olan Prof. Dr. Muhammed Yunus tarafından geliştirilen bugünkü anlamda ilk mikro finansman biçimi, daha sonraları Grameen (Bangladeş dilinde kırsal alan ve ya köy) Bankası örneğine dönüşmüştür (Chuwbury, 2006: 48). 1976'da Cobra köyünde 42 kişiye ödünç verilen 27 dolarla başlayan mikro kredi serüveni 2018 yılı itibarıyla dünya çapında uygulanılır bir program haline gelmiştir. Grameen, kredi karşılığında gösterilecek hiçbir teminatı olmayan, okuma-yazma bilmediğinden bankacılık bürokrasisiyle uğraşamayan, içinde yaşadığı toplumun geleneksel yapısı nedeniyle kadının ekonomi dışında kaldığı bir ülkede, çok yoksul kadınlara yönelik olarak düşünülmüş bir sistem niteliği taşımaktadır (Yunus, 2003: 13-43).

Yunus, 1972 yılında ABD'deki eğitimini tamamlayıp bağımsızlığını yeni kazanmış ülkesine dönmüş ve Çittagong Üniversitesi'nde ekonomi dersleri vermeye başlamıştır. Ancak Bangladeş'te kıtlığın baş gösterdiği ve yanı başında milyonlarca insanın açlıktan öldüğü bu dönemde Yunus, öğrencilerine anlattığı parlak iktisadi teorilerin açlığı ve yoksulluğu azaltmada hiçbir işe yaramadığını görmüştür. Bu noktada yoksulların yaşamını ve onları kıtlık karşısında bu denli savunmasız bırakan nedenleri anlamaya çalışmıştır. Yunus, üniversite kampüsünün yakınında bulunan Cobra köyüne gider ve burada bambudan tabureler yapıp satan yoksul bir kadınla tanışır. Kadının günde sadece 2 Cent kazandığını ve bunun için tefecilerden 22 Cent borç almak zorunda olduğunu öğrenir. Sonuç olarak kadının tefecilerden borç almak dışında bir çaresi yoktur ve asıl sorun da onun, tefecilerin sömürsünden kurtulacak başlangıç sermayesine sahip olmayışdır. Yunus sorunu tespit ettikten sonra 1976 yılında Cobra'da bir saha çalışması yapar ve tefecilerin sömürsüne maruz kalmadan iş yapabilmek için burada yaşayan insanların ne kadar başlangıç sermayesine ihtiyaçları olduğunu araştırır. 42 kişilik bir liste yapar ve ihtiyaçları olan toplam paranın sadece 27 dolar olduğunu saptar. Başlangıçtaki amacı bu insanlara ihtiyaçları olan miktarı vermektir. Ancak daha sonra, sürdürülebilir bir çözüm bulmanın çok daha iyi olacağını düşünür. İlk başlarda kendi adına kredi çekip insanlara küçük krediler veren Yunus, zamanla bunun bürokratik zorluklarıyla karşı

karşıya kalır. Yoksulların kredi alabilecekleri kurumsal bir düzene geçilmesi gerektiğini düşünür (Yunus, 2003; 16-96).

Yunus'un ilk mikro kredi projesinin başarıyla sonuçlanmasına, dağıtılan tüm paranın faiziyle geri toplanabilmiş olmasına rağmen geleneksel bankalar yoksullara kredi vermek konusunda isteksiz bir tavır sergilemeye devam etmiştir. Giderek yayılan ve büyümek için finansal kaynağa ihtiyaç duyan bu projenin var olan bankacılık sistemiyle yürümeyeceğini anlayan Yunus, 1983 yılında pek alışılmamış bir bankacılık sistemine sahip Grameen Bankasını (GB) kurmuştur. GB'nin çalışma sistemi yoksulların özel ihtiyaçlarına göre düzenlenmiştir. Kredi alabilmek için beş kişilik bir "destek/dayanışma grubu" kurmak gerekmektedir. GB'nin yoksul üyeleri maddi teminat gösteremeseler de sahip oldukları sosyal sermaye sayesinde birbirlerinin borçları için ortak sorumluluk almaktadırlar (Adaman ve Bulut, 2007: 28-30).

Grameen sisteminin işleyişi dünyanın ilgisini çekerken, başka ülkelerde hayata geçirilen mikro kredi projelerine destek olmak amacıyla 1989 yılında Grameen Vakfı (GV) kurulmuştur. Bu kapsamda kendi ülkelerinde Grameen sistemini örnek alan kurumların yöneticileri Grameen şubelerinde on iki gün kalmakta, Grameen'in günlük çalışmasını tanıyarak kredinin bireysel müşterinin yaşamındaki önemini öğrenmektedir. Bu programların sonunda kendi ülkelerinde bir Grameen programı başlatmak isteyen pek çok katılımcının gereken finansmanı sağlayamadığı görülmüştür. 1991 yılında Chicago'da bir programa katılan Yunus burada MacArthur Vakfı'nın başkanı Adele Simon ile tanışır. Bu karşılaşma sonucunda GV, MacArthur'un sağladığı fonlarla dünyanın dört bir yanında model programları finanse etmek ve doğru bir yöntem geliştirmek işine girişmiştir. Daha sonra vakfın daha fazla paraya ihtiyacı olmuş ve bu da Rockefeller Vakfı'nın yaptığı yarım milyon dolarlık bir yardımla sağlanmıştır (Yunus, 2003: 317-319). İlk on yılında GV, dünyanın en yoksul insanlarına mikro finansı genişletmek için Afrika, Amerika, Asya ve Orta Doğu'da bir mikro finans kuruluşları ağıyla çalışmıştır. Vakıf, ortak kuruluşlarına finansman ve teknik destek sağlamıştır. 2009 yılında, 52 üyeli ağ, 10,9 milyon kişiye mikro kredi ve diğer hizmetleri sunmuştur. İkinci on yılında GV, yaklaşımını genişletmiş ve yoksulların güçlü yönlerini ortaya koyan çözümler belirleyerek, teknolojiyi dayanıklılık ve gıda güvenliğinin güçlendirilmesi, gelirlerin artırılması, sağlığın geliştirilmesi ve mali güvencenin oluşturulması için kullanmıştır. 2016 yılında, GV ve küresel kâr amacı gütmeyen Freedom from Hunger, GV'nin bayrağı altında güçlerini birleştirmeye karar vermiştir. İki örgütün güçlerini birleştirmesi, GV'nin yoksulluğu sona erdirmedeki dijital inovasyon uzmanlığını ve Freedom from Hunger'ın dünyadaki en fakir kadınlara açlığı ve yoksulluğu azaltmak için kendi kendine yardım araçları sağlamaya odaklanmasını bir araya getirmiştir. Bugün, Grameen Vakfı yoksulların, özellikle kadınların yoksulluk ve açlık olmadan bir dünya yaratmalarını sağlamak için programlarını, ortaklıklarını ve coğrafi erişimini genişletmeye ve güçlendirmeye devam etmektedir (www.grameenfoundation.org, 2018).

GB, Dünya Bankası ile yıllarca mücadele edip anlaşmazlığa düşmüş ve bu nedenle DB'den mali destek alamamıştır. Yunus DB'nin çalışma yöntemini beğenmeyerek finanse ettikleri tüm projeleri devralıp kendilerince biçimlendirmekle eleştirmiştir. Tüm

bu gerekçelerle Yunus, 1986 yılında DB'nin 200 milyon dolarlık faizsiz kredisini reddetmiştir. DB, Grameen ile iş birliği yapamayacağı kanaatine vararak Bangladeş'te kendi mikro kredi kurumunu kurmuştur. Tüm bu anlaşmazlıklara rağmen Grameen sistemini incelemek isteyen DB'ye izin verilmiştir. Bu incelemelerin sonucunu 1993'te raporlayan DB, Grameen'i finansal açıdan hastalıklı bulmuştur. Bu sonuca itiraz eden Yunus, raporun 1993 yılının ilk dört aylık dönemini de kapsayarak yeniden hazırlanmasını talep etmiştir. Bunun sonucunda hazırlanan raporda Grameen Bankası kârlı ve çalıştırılabilir bir kurum olarak değerlendirilmiştir. Ardından DB ve Grameen arasındaki ilişkiler gelişmiş ve DB, Grameen Vakfı'na 2 milyon dolar bağış yapacağını duyurmuştur (Yunus, 2003: 25-41).

Grameen Bankası'nın kurucusu Muhammed Yunus, mikro kredi projesiyle 2006 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür. 24 Mart 2008 tarihli Time dergisinin kapağında “Dünyayı değiştiren 10 fikirden biri” olarak tanımlanan uygulama, Yunus'a dönemin ABD Başkanı Barack Obama tarafından verilen Özgürlük Madalyası'nı da kazandırmıştır (“Mikro Kredi”: 2015: 5).

2.2.2. Dünya’da mikro kredi uygulamaları

Bangladeş, Brezilya ve diğer bazı ülkelerdeki ilk deneyimler hesaba katılmazsa mikro kredi uygulamasının dünyada yaygınlaştığı yıllar 1980’lerdir (Soyak, 2010: 134). 1950’lerden 1980’lere kadar mikro krediler daha çok tarıma yoğunlaşmaktaydı. 1980’lerden itibaren hedef tarım dışı mikro girişimcilere, özellikle de kadınlara yönelmiştir (Simojoki, 2003: 50). Günümüzde ise dünyanın birçok ülkesinde yoksullukla mücadele amacıyla uygulanan mikro kredi yaklaşımı ülkelerin ekonomik ve sosyal yapılarına göre farklı yöntemlerle hayata geçirilmektedir. Uygulanan bu yöntemlerden en önemlileri; Grameen Bank tipi mikro kredi, köy bankacılığı, tasarruf ve kredi kooperatifleridir (Fisher ve Siriram’dan aktaran Karabulut, 2007: 81-82). Yöntem farklılıklarına rağmen mikro kredi alanında dünya uygulamalarını temelde iki başlık altında ele almak mümkündür. Bunlardan ilki Grameen tipi mikro kredi uygulamaları, diğeri ise yardımlaşma grupları esasına dayalı yöntemidir (Korkmaz vd., 2004: 51).

1980’lerde, mikro kredi programları yoksulların finanse edilmesi durumunda bu uygulamaların başarısız olacağı düşüncesini ortadan kaldırmışlardır. Uygulanan programlarda görülmüştür ki, iyi idare edilen programlar yoluyla kredilerden faydalanan insanlar, özellikle de kadınlar, normal ticari bankalardan kredi kullanan insanlardan daha fazla başarı sağlamışlardır. Yapılan uygulamalar çerçevesinde yoksul insanların mikro finans hizmeti veren kurumların masraflarını karşılayacak faiz oranlarını ödemeye istekli oldukları ve bu ödemeleri zamanında yapabildikleri ortaya çıkmıştır. Mikro kredi uygulamalarına ilk dönemlerde başlayan kurumlar arasında, Bangladeş’te Grameen Bank, faaliyetlerine önce Latin Amerika’da başlayan daha sonra uygulama alanını Birleşik Devletler ve Afrika kıtasında devam ettiren Acción International, Hindistan’da bir kadın sendikası tarafından kurulmuş olan Self-Employed Women’s Association vardır. Bu kurumlar günümüzde de gelişmeye devam etmekte ve birçok ülkede bu programların aynıları ya da benzerleri uygulanmaktadır (Gökay, 2008: 20-21).

Mikro Kredi uygulamaları uluslararası alanda genel kabul görmüş ve çeşitli zirve ve toplantılarla resmiyet kazanmıştır. Mikro kredi paydaşları için önemli bir yeri olan Mikro Kredi Zirvesi'nin ilki 2-4 Şubat 1997 tarihleri arasında, 137 ülkeden yaklaşık 3000 katılımcıyla Washington'da yapılmıştır. Zirvede 2005 yılına kadar dünyadaki en yoksul 100 milyon aileye ve özellikle de bu ailelerin kadın üyelerine ulaşmayı amaçlayan bir kampanya başlatılmıştır. Bu doğrultuda en başarılı mikro kredi uygulamalarının paylaşımı ve daha başarılı uygulamaların geliştirilmesi amacıyla çeşitli mikro kredi uygulayıcıları, eğitim kurumları, donör kuruluşlar, uluslararası finansal kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri bir araya getirilmiştir. 2006 yılında Kanada'nın Halifax Bölgesinde toplanan Mikro Kredi Zirvesi'nde 2015 yılında erişilmesi istenen iki yeni hedef belirlenmiştir; Kendi işini kurmaya yönelik ve diğer finansal hizmetler için büyük bir kısmını kadınların oluşturduğu dünyanın en yoksullar grubunda yer alan 175 milyon aileye ulaşmak ve 100 milyon ailenin günlük bir dolar gelir sınırının üzerine çıkarılması. 18. Mikro Kredi Zirvesi ise 15-17 Mart 2016 tarihleri arasında Birleşik Arap Emirlikleri'nin başkenti Abu Dabi'de gerçekleştirilmiştir. 18. Mikro Kredi Zirvesi'nin yoksulluğun azaltılmasındaki en iyi uygulamaların kullanmasını teşvik etmesi için bir fırsat oluşturması beklenirken, mikro kredi kullanımında karşılaşılan sorunların azaltılarak fırsatların geliştirilmesi konusunda da paydaşlara yardımcı olunması hedeflenmektedir (Soyak, 2010: 134; www.microcreditsummit.org, 2018; Bayramoğlu ve Dökmen, 2017: 46).

Mikro Kredi Zirvesinin yapılamaya başlandığı 1997 yılından günümüze mikro kredi ile ilgili küresel manzara önemli ölçüde değişmiştir (sadece finansal hizmetlere erişim açısından değil, dünyanın bu konudaki anlayışında da). Mikro finans büyüdüğü halde, yoksulluk üzerinde henüz tam bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür. Kampanya artık yalnızca ulaşılan müşteri sayısına değil, aynı zamanda uygulayıcıların çalışmalarının kalitesine de odaklanan dört temel temaya sahiptir:

En Yoksullara Ulaşmak: Geleneksel bankacılık sektörü tarafından göz ardı edilenler için finansal katılımın önemini kabul ederken, kampanya özellikle en yoksul ailelere ulaşmaya odaklanmaktadır. Bunlar, gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk sınırının altında yaşayan ailelerdir. Endüstrileşmiş ülkelerde, kampanya, kendi ülkelerinin yoksulluk sınırının altında yaşayan herkese odaklanır.

Kadınları güçlendirmek: Deneyimler, kadınların iyi bir kredi kullanıcısı olduğunu ve kadın işletmelerin erkek üyelerinkinden daha doğrudan aile üyelerine fayda sağladığını göstermektedir. Aynı zamanda, bir gelir elde etmek yoluyla kadınlar evlerinde, toplumlarında ve uluslarında daha yüksek bir statüye ulaşırlar.

Finansal Öz-Sürdürülebilirlik: Deneyimler, gelişmekte olan ülkelerdeki mikro kredi programlarının, faaliyetlerini ve maliyetlerini en nihayetinde karşılamak için faiz oranlarını ve ücretlerini yapılandırarak verimliliğini artırabileceğini göstermiştir. Endüstrileşmiş ülkelerdeki ekonomik içerik farklı olsa da, Zirve bu ülkelerdeki programları kendi kendine yeterli olma yollarını araştırmaya teşvik eder, böylece mümkün olan en büyük ölçüde işletme maliyetlerinin program hizmetlerinden elde edilen doğrudan gelirle karşılanması gerekir.

Pozitif, ölçülebilir bir etki: Program geri ödeme oranları gibi mali önlemler, bir mikro kredi kurumunun gücüne dair bir fikir verirken, kampanya, yoksulların yaşamları üzerinde pozitif, ölçülebilir bir etkiye sahip olan programlara bağlıdır. Kampanya'nın 100 Milyonluk Projesi, mikro finans kuruluşlarının müşterilerinin yoksulluktan çıkmasına en iyi şekilde yardımcı olacak ürün ve hizmetler üretmesini sağlamak için yoksulluk ölçüm araçlarından veri toplanması ile doğrudan bağlantılıdır (www.microcreditsummit.org, 2018).

Mikro kredi uygulamaları BM, DB, IMF gibi uluslararası çeşitli kuruluşların da ilgisini çekmiştir. BM 2005 yılını “Uluslararası Mikro Kredi Yılı” ilan etmiş, yoksulluğun azaltılmasında mikro kredinin etkin bir araç olarak tanıtılması ve bu doğrultuda politika ve programlar uygulanmasına karar vermiştir. Bunun sonucu olarak mikro kredinin uygulanması ve geliştirilmesine günümüzde bu kuruluşların katkısı büyük olmaktadır (Aşkın ve Barış, 2015: 69; Bayraktutan ve Akatay, 2012: 8). Mikro kredi uygulamalarının dünya üzerindeki gelişimini sağlayan kurumlardan birisi de CGAP’tır (En Yoksullara Yardım İçin Danışma Grubu). CGAP tüm dünyada yoksullukla mücadeleye ilişkin ortak bir anlayış ve dilin oluşması için DB ve UNDP ile işbirliği içinde çalışmaktadır. DB, CGAP aracılığıyla bağış yapanlar ve uluslararası finansal kuruluşlarla işbirliği yaparak finansal hizmetlerin aşırı yoksullara götürülebilmesi amacıyla mikro finans kuruluşlarının kapasitelerini arttırmaktadır (Sancak Baktır ve Erdem, 2015: 57).

Mikro kredi öncelikle yoksulluğun daha yoğun olarak yaşandığı Asya ve Afrika ülkelerinde daha sonra ise diğer kıtalarda yer alan ülkelere uygulanmıştır. Bu ülkeler arasında gelişmiş ülkeler de bulunmaktadır. Çünkü yoksulluk sadece az gelişmiş ülkelerin sorunu değildir. Gelişmiş ülkelere de görülmeye başlanan yoksulluk sorunu küresel bir sorun haline gelmiş ve bu durum yoksullukla mücadelenin de küresel boyutlarda uygulanmasını zorunlu hale getirmiştir (Karabulut, 2007: 97).

Yoksulların, özellikle kadınların yoksulluk ve açlık olmadan bir dünya yaratmalarını sağlamak için programlarını, ortaklıklarını ve coğrafi erişimini genişletmeye ve güçlendirmeye çalışan Grameen Vakfı bugün Freedom from Hunger ile birlikte Latin Amerika ve Afrika'daki coğrafi genişlemesine devam ederek 14 ülkede yoksulluğun ortadan kaldırılmasını doğrudan desteklemektedir. GV ve Freedom from Hunger’ın ortakları ise, programları 13 ülkede uygulamaya devam etmektedirler.

14 doğrudan desteklenen ülke:

Afrika: Benin, Burkina Faso, Gana, Kenya, Sierra Leone, Tanzanya, Uganda.

Latin Amerika: Kolombiya, Ekvador, Meksika, Peru

Asya: Hindistan, Endonezya, Filipinler.

13 ortak ülke:

Afrika: Mali, Madagaskar, Nijer, Nijerya, Senegal, Güney Afrika, Togo

Latin Amerika: Bolivya, Guatemala, Honduras, Haiti

Asya: Kamboçya, Vietnam (www.grameenfoundation.org, 2018).

Mikro Kredi Zirvesi 2014 Raporunda; 31 Aralık 2013 itibariyle, 3,098 mikro finans kuruluşunun 211.119.547 borçluya ulaştığını bildirilmiştir. Bu rapor edilen en büyük sayıdır. Öte yandan, bunların 114.311.586'sı aşırı yoksulluk içinde yaşamaktadır (günde 1,90 dolardan az). Bu en fakir müşterilerin % 82.6'sı veya 94.388.701'i kadındır (www.stateofthecampaign.org, 2018).

Tablo 6. Mikro Finans Verilerinin Bölgesel Dağılımı (31 Aralık, 2012)

Bölge	MF Kuruluşları	Toplam MK Müşterileri	Kadın Müşteriler	En Yoksul Müşteriler
Sahraaltı Afrika	1,042	15,192,387	8,194,610	8,471,247
Asya ve Pasifik	1,747	161,022,985	130,880,298	102,627,426
Latin Amerika ve Karayipler	670	16,491,676	10,154,176	2,798,274
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	95	5,231,520	2,777,297	1,497,012
Gelişmekte olan Dünya Toplamları	3,554	197,938,568	152,006,381	115,393,959
Kuzey Amerika ve Batı Avrupa	88	170,634	60,663	43,375
Doğu Avrupa ve Orta Asya	76	5,400,105	277,944	147,111
Gelişmiş Ülke Toplamları	164	5,570,739	338,607	190,486
Küresel Toplamlar	3,718	203,509,307	152, 344,988	115,584,445

Kaynak: <https://stateofthecampaign.org/2014/03/21/2014-report-regional-data/>, 2018.

Microcredit Summit Campaign'in 2014 raporunda yer alan yukarıdaki tabloda 1998'den beri bildirilen 3,718 mikro finans kurumunun neredeyse tamamına yakını (1.042'si Sahraaltı Afrika'da, 1.747'si Asya ve Pasifik'te ve 670'i Latin Amerika ve Karayipler'de) geliştirmekte olan ülkelerde uygulanmaktadır (www.stateofthecampaign.org, 2018).

Kıtalar bazında dünyadaki uygulamalara aşağıda daha geniş bir şekilde değinilmiştir;

2.2.2.1. Asya'daki mikro kredi uygulamaları

Hindistan, Pakistan, Bangladeş ve Afganistan gibi nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu ülkeleri içine alan Güney Asya, dünyadaki yoksulların üçte ikisine sahiptir. Dünyanın diğer bölgeleri ile kıyaslandığında, mikro kredinin doğduğu ve geliştiği ülkeler olan Bangladeş ve Hindistan'ın da yer aldığı Güney Asya, mikro finansman sektörünün en çok geliştiği bölgedir. Güney Asya Bölgesi'nde kredi miktarı itibariyle ilk sırada yüzde 44'lük pay ile Bangladeş yer almakta olup, yüzde 41'lik pay ile onu Hindistan takip etmektedir (Okumuş, 2010: 245-246).

Tarihsel gelişim içinde 1970'lerde Bangladeş'te başlatılan Grameen Bank uygulaması mikro finansın başlangıcı sayılmaktadır. Mikro finansman kuruluşlarına diğer bir örnekte, Endonezya'da kurulu bulunan Bank Rakyat Indonesia (BRI)'dir. Bu banka kamu bankası

olup, daha çok kırsal kesime hizmet vermektedir. 1980'lerin ortalarında hükümet destekli kırsal kredi programının başarılı bir şekilde mikro bankalara dönüştürülmesi sonucu oluşmuş bir kuruluştur (Bakan Güleriyüz, 2014: 19).

Tayland'daki Tailand's Bank of Agriculture and Agricultural Cooperatives (BAAC) çiftçi ailelerin yaklaşık yarısına finansal hizmetler sunan devlete ait bir girişim olarak organize edilmiştir. BAAC ülke çapında 118 şube ve 604 bölge ofisi ile hizmet vermektedir. Nüfusunun yaklaşık yüzde 76'sı çiftçilikle uğraşan Tayland'da BAAC kırsal bölge halkının gereksinimlerini karşılayan bir kuruluş olarak çiftçilerin güvenini kazanmayı başarmıştır (Korkmaz vd., 2004: 85-88).

Nepal, Hindistan, Sri Lanka, Pakistan, Endonezya gibi Bangladeş'le benzer sosyo-ekonomik koşullar içinde bulunan Asya ülkelerinde Grameen türü kredi programlarının oluşturulmasında çok az sorunla karşılaşmıştır. Dünya yoksullarının beşte dördü Asya'da yaşadığı için bu tecrübe yoksulluğun yeryüzünden silinmesi noktasında önemlidir (Yunus, 2003: 227-228).

Asya kıtasında gelişme gösteren diğer mikro finansman hizmeti veren kuruluşlar arasında, Bangladeş'te bulunan Association for Social Advancement, Vietnam'daki People Credit Funds, Kamboçya'daki Association of Cambodia Local Economic Development Agencies, Hindistan'daki Self-Employed Women's Association Bank Of India ve Malaysia Amanah Ikhtiar gösterilebilir (Dolun, 2005: 14).

2.2.2.2. Afrika'daki mikro kredi uygulamaları

Büyüme ve kalkınmada oldukça geri kalmış pek çok Afrika ülkesinde yoksul nüfus temel gıda ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorlanmaktadır. Afrika kırsal kesiminde yaşayanların yüzde 70'i yoksuldur. Kırsal alandaki iş gücünün yüzde 60'ını oluşturan ve yiyecek üretiminin yüzde 80'inde yer alan kadınlar ise çiftçilere sunulan kredilerin sadece yüzde 10'unu kullanabilmektedir. Bununla birlikte, Sahra Altı Afrika ülkeleri başta olmak üzere, kıta ülkelerinin ekonomileri son derece kötü durumdadır. Kurak iklim ve HIV virüsü başta olmak üzere salgın hastalık tehlikesi gibi nedenler, mikro finansman hizmetlerinin öncelikle kıtada yaygın olan ve insan hayatını tehdit eden yoksulluk ve yoksunlukla mücadeleye öncelik vermesini gerektirmiştir (Okumuş, 2010: 223-224).

Afrika'da mikro finans kuruluşlarının bir araya gelerek oluşturduğu ağlar bulunmaktadır. Bunlardan biri Africa Microfinance Network (AFMIN)'dir. AFMIN Afrika kıtasındaki 18 ülkeden 300'ün üzerinde mikro finans kuruluşunun bir araya geldiği uluslararası gayri resmi bir organizasyon olarak üyelerine; eğitim, teknik bilgi, müşavirlik hizmetleri, veri tabanı oluşturma, en iyi uygulamalar hakkında bilgi verme, üyeler arasındaki ilişkileri düzenleme hizmetlerinin yanında fon sağlamaya da çalışmaktadır (Dolun, 2005: 16; Okumuş, 2010: 224-225; Bakan Güleriyüz, 2014: 21).

2.2.2.3. Güney Amerika'daki mikro kredi uygulamaları

Orta ve Güney Amerika'da tümü en yoksulları hedef almasa da pek çok mikro kredi kurumu bulunmaktadır. Bu mikro kredi finansörlerinin en büyüğü olan Acción'un 13 Latin Amerika ülkesinde (ve ABD'nin 6 kentinde) çalışan 25 yan kuruluşu bulunmaktadır. 1991 ve 1997 yılları arasında Acción 1,3 milyonu aşkın mikro girişimciye

ortalama 600 dolar, toplamda ise 1,7 milyar dolar tutarında kredi vermiştir. En eski yan kuruluşlarından biri olan BancoSol 1983'te kurulmuştur. Bolivya'daki 73 bin 342 müşterisinin yüzde 69'u kadındır. FİNCA ve Katalysis gibi Latin Amerika'da önemli işler yapan başka mikro kredi sistemleri de vardır. 1997'de daha çok Grameen benzerinin Latin Amerika'daki en yoksul insanları hedef almasını teşvik etmek için Washington D.C.'de Grameen Foundation USA kurulmuştur (Yunus, 2003: 227).

2.2.2.4. Avrupa'daki mikro kredi uygulamaları

Grameen Tipi mikro kredi, Avrupa'ya çok yabancı bir kavramdır ve onların alışılmış çalışma düzenleri içinde, yerleşmiş pek çok fikre ters olmaktadır. Kalkınmış dünyanın sosyal güvenlik sistemi insanları girişimci olmaktan uzaklaştırabilmektedir. Hükümetten aylık işsizlik yardımı alanlar, yeni bir iş kurmak için kişisel kredi önerisi karşısında kendilerini Bangladeş köylerindeki kadınlar kadar gergin hissetmektedirler. Çoğu, hemen kredi miktarını işsizlik yardımı ve kendi işlerini kurmaları halinde gerekecek sigorta primleriyle karşılaştırıp, bir kazançları olmayacağını düşünmektedir. Grameen'i eleştirenler Fransa'daki bazı tecrübelerle dayanarak çevreye güvenerek borç vermenin gelişmiş ülkelerin kentlerinde mümkün olamayacağını, çünkü buralarda Grameen kredilerinin temel dayanaklarından biri olan çevre baskısı ile çevre desteğini oluşturacak sosyal doku veya sosyal dayanışmanın olmadığını öne sürmektedir (Yunus, 2003: 230-232).

Norveç, kuzey Finlandiya ve Rusya'nın komşu yörelerinde mikro kredi yoksulluğu ortadan kaldırmak değil sosyal ve ekonomik etkinlik bulunmadığı için adalarını terk etmek üzere olan insanların sosyal bütünleşmesini sağlamak için de kullanılmıştır (Yunus, 2003: 234).

Sarah Forster, Seth Green and Justyna Pytkowska tarafından yapılmış olan çalışmaya göre Orta ve Doğu Avrupa'da (Balkanlar, Kafkasya, Orta ve Doğu Avrupa, Orta Asya, Rusya, Ukrayna, Birleşik Devletler Topluluğu), mikro finans uygulamaları mevcut finansal sisteme ulaşamayan, kendi işinde faaliyet gösteren küçük ve orta gelirli girişimcilerin finansal ihtiyaçlarını karşılamak üzere oluşturulmuştur. Bölgede günümüzdeki anlayışa sahip mikro finans kuruluşları 1990'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Ancak kredi birlikleri, bölgede 130 yıldır faaliyet göstermektedirler. Özellikle kırsal kesimde faaliyet gösteren kredi birlikleri, öncelikle üyelerinden tasarruf toplayıp daha sonra tasarruflardan oluşturdukları fonlardan yine üyelerine bireysel krediler vermektedir. Bölgede faaliyet gösteren diğer mikro finans kuruluşları ise mikro finans alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu kuruluşlar genellikle ekonomik olarak yoksulları hedeflemekte ve kırsal kesimde faaliyet göstermektedirler. 1990'lı yılların başlarında ilk kurulan sivil toplum kuruluşları şunlardır:

Albanian Development Fund (ADF): 1992 yılında, Arnavutluk'ta, United Nations Development Programme (UNDP)'in desteğiyle kurulmuştur.

Opportunity International (OI): 1993 yılında Bulgaristan'da United States Agency for International Development (USAID)'in finansal desteği ile kurulmuştur.

Fundusz Mikro: 1994 yılında Polonya’da kurulmuş olup, ulaştığı 10.000’den fazla müşteri ile bölgedeki en büyük mikro finans kuruluşlarından biridir.

The Local Initiatives Project (LID): 1996 yılında Bosna Hersek’te kurulmuştur.

Ticari bankalar ve düzenlenmiş mikro finans kuruluşları, bölgede mikro finansın yeni aktörleri olarak görülebilir. Mikro finans hizmeti sunan ilk ticari banka, Bosna Hersek’te faaliyet gösteren Micro Enterprise Bank (MEB)’tır. Ardından Arnavutluk, Rusya, Moldova, Romanya, Kosova, Yugoslavya gibi ülkelerde de mikro finans sunan bankalar hizmet vermeye başlamıştır. Ticari bankalar, genellikle kentlerde faaliyet göstermekte ve diğer mikro finans kuruluşlarına göre daha büyük ölçekli işletmelere daha büyük miktarlarda krediler sunmaktadırlar. Düzenlenmiş mikro finans kuruluşları ise küçük ve orta ölçekli işletmelere yönelik faaliyet gösterirken bankaların sunduğu tüm finansal hizmetleri verebilmektedirler. Kredi birlikleri, ticari bankalar ve düzenlenmiş mikro finans kuruluşları genellikle bireysel kredi, sivil toplum kuruluşu niteliğindeki mikro finans kuruluşları ise grup kredileri vermektedir (Forster, Green ve Pytkowska’dan aktaran Arslan, 2013: 50-51).

2.2.2.5. Kuzey Amerika’daki mikro kredi uygulamaları

Kuzey Amerika’da mikro finansman konusu ile ilgilenen birçok uluslararası kuruluşun merkezi bulunmaktadır (Aygaz, 2013: 46). Örneğin FINCA International, uluslararası kâr amacı gütmeyen bir organizasyondur. National Cooperative Business Association 16 ülkede 909.670 müşteriye hizmet vermektedir. Hristiyan kuruluşu olan Opportunity International 20’den fazla ülkede 300.000’den fazla müşteriye hizmet vermektedir. ABD’de kızıl derililere yönelik ortalama 5000 Dolar olarak verilen krediler ciddi başarılarla ulaşmıştır ve Grameen tarzı mikro krediler ABD’de de uygulanabilmektedir.

Kanada’da Calmeadow Vakfı Kızılderili rezervlerinde mikro kredi programları başlatmıştır. Vakıf tarafından yürütülen mikro kredi çalışmaları da başarılı olmuştur (Arslan, 2013: 54). Calmeadow, kendi programları çerçevesinde küçük girişimcilere 5000 Dolar kadar küçük krediler vermektedir (Yunus, 2003: 235).

2.2.3. Mikro kredinin Türkiye’deki uygulamaları

Türkiye’de uygulanan ekonomik politikaların, sosyo-kültürel ve sosyo-demografik faktörlerle birlikte kadın istihdamını etkilediği bilinmektedir. Mikro kredinin bu sorunların üstesinden gelinmesi için bir umut olduğu söylenebilir.

Türkiye’deki kredi sistemine bakıldığında, mikro finans benzeri bazı uygulamaların öteden beri sürdürülmekte olduğu görülür. Mikro finansman benzeri uygulamalara örnek olarak, Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki para vakıfları gösterilebilir. Bu dönemde nakit paraya ihtiyaç duyan küçük esnaf, vakfa başvurarak evini teminat gösterip parayı alır ve kendi evinde kira ödeyerek oturup borcu bitince tekrar evine sahip olabilirdi. Vakıf bu hizmetinin yanında fakirlere yiyecek yardımı, yolları tamir gibi hizmetler de verirdi. Cumhuriyet döneminde ise kredi birlikleri, kooperatifler ve emanet sandıkları gibi kurumlar küçük esnafın nakit ihtiyaçlarını karşılamak için hizmet vermekteydi. Ayrıca Halk Bankası, Ziraat Bankası, Vakıflar Bankası gibi küçük ölçekli işletmelere, çiftçilere devlet destekli ucuz kredi veren kuruluşlar da vardı (Dolun, 2005: 21).

Halk Bankası düşük gelir gruplarına ve mikro girişimci sayılabilecek esnaf ve sanatkârlara “Kadın ve genç girişimcileri destekleme kredisi”, “Taksi dolmuş kredisi” ve “Ürün geliştirme kredisi” gibi isimler altında düşük faizli krediler vermektedir. Ziraat Bankası düşük gelirli çiftçilere ulaşma potansiyeline sahip bir banka olup, süt sığırcılığı, su ürünleri avcılığı, su ürünleri yetiştiriciliği, arıcılık gibi alanlarda mikro girişimcilere sübvansiyonlu krediler sunmaktadır. Hazine Müsteşarlığı tarafından yetkilendirilen ikrazatçılar da sübvansiyon niteliği taşımadığı için mikro finans kurumu olarak sayılabilir. Yukarıdaki formel yapıda nitelendirilebilecek kurumlara ilaveten, ülkemizde yarı formel organizasyonlar da mikro finansman hizmeti vermektedirler. Esnaf ve sanatkâr kooperatifleri, küçük çiftçi kooperatifleri ve bazı meslek odalarının oluşturduğu yardımlaşma sandıkları bu çerçevede değerlendirilebilir. Gelenekler, sıkı aile bağları gibi sosyo-kültürel faktörler çerçevesinde aile bireyleri, akrabalar, arkadaşlar ve komşuların ülkemizde ciddi anlamda mikro finansman hizmeti içerisinde olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, oldukça yaygın olan, tüccarların “veresiye satış” adı altında yaptıkları kredilendirme ve mağazaların taksitli satışları da enformel mikro finansman içinde sayılabilir (www.bddk.org.tr, 2016).

Bu uygulamaların yanı sıra Türkiye’de gerçek anlamda mikro kredi çalışmalarını ilk defa başlatan sivil toplum örgütü Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı’dır (KEDV). KEDV aynı zamanda Mikro Kredi Zirvesi Kampanyası’nın Uygulayıcılar Konseyi Üyesidir (Soyak, 2010: 137). KEDV, Yoksulluğu Azaltma Projesi kapsamında, 2002 yılının Haziran ayında kadınlara mikro kredi vermek amacıyla Mikro Ekonomik Destek İşletmesini (MAYA) kurmuştur (www.kedv.org.tr, 2016).

Türkiye’de mikro kredi uygulaması günümüz itibariyle Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı’na (KEDV) bağlı MAYA Programı, Türkiye İsrافی Önleme Vakfı’na (TİSVA) bağlı TGMP ve il özel idareleri tarafından yapılmaktadır. Türkiye’de bu iki uygulama dışındaki mikro kredi projeleri mikro finans kuruluşu niteliği taşımadığı ve verilen krediler sistematik ve düzenli olmadığı için Microfinance Information Exchange (Mixmarket) tarafından değerlendirilmeye alınmamaktadır (Öz ve Çolakoğlu, 2014: 184).

2.2.3.1. Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı (KEDV) ve MAYA

Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı (KEDV), 1986 yılında dar gelirli kadınların yaşam kalitelerini ve ekonomik durumlarını iyileştirmelerine destek olmak ve yerel kalkınmada liderliklerini güçlendirmek amacıyla kurulmuş, kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşudur (29.01.2001 tarihli, 2001-2009 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kamu yararına kuruluş statüsü bulunmaktadır). KEDV, dar gelirli kadınların yoksullukla mücadeledeki uzmanlıklarına, ailelerini ve toplumu geliştirme güçlerine inancıyla onlarla çalışmakta ve yerel yönetimler ve toplumdaki diğer aktörlerle işbirliği yapmaktadır. 1995–1997 döneminde İstanbul’un yoksul bölgelerinde yaklaşık 100 kadına iş yapmaları için küçük miktarlarda krediler veren bu kurumun, verdiği kredilerin geri dönüş oranı yüzde 98 olmuş ve aldığı borç para ile birçok kadın ekonomiye dâhil olmuştur. Kurum 1999 depreminden sonra önceliklerini değiştirmiş, bu projenin sürdürülmesi için fon arayışlarını ertelemiştir. Mikro kredi projesi için gereken fonun 2002 yılında sağlanması sonucunda MAYA kurularak mikro kredi programlarının uygulanmasına başlanmıştır.

Türkiye'nin ilk mikro kredi kurumu olan ve amacı; küçük çaplı bir iş yapmakta olan dar gelirli kadınlara, bu işlerini geliştirebilmeleri ve ekonomik hayata aktif olarak katılabilmeleri için küçük miktarlarda borç para vermek olan MAYA, operasyonlarına 1999 depreminden en çok etkilenen illerden biri olan Kocaeli'nde başlamıştır. Kocaeli'nde ilk kredileri Ağustos 2002'de, İstanbul'da Haziran 2003'te, Düzce'de Ağustos 2004'te, Sakarya'da da Kasım 2005'te vermiştir (www.kedv.org.tr, 2016).

MAYA'nın hedef kitlesi ekonomik olarak aktif olan veya olmak isteyen, ancak bankaların talep ettiği koşulları ve teminatları sağlayamadığı için finansal hizmetlere ulaşamayan dar gelirli kadınlardır. Ticaret, üretim ve hizmet sektörlerinde odaklanan kadınlar, küçük yiyecek işleri, evden satış, giysi dikişi/tamiri, el işleri ve kuaförlük gibi işler yapmaktadır. Bu işlerin çoğunluğu (yüzde 74) ev temellidir. Geri kalanlar da semt pazarlarında, sokak tezgâhlarında ya da kendilerine ait olan veya kiraladıkları küçük dükkânlarda çalışmaktadırlar. Bu kadınlar, iş alanlarını geliştirmek, sabit varlıklar satın almak ya da işletme maliyetleri için finansmana ihtiyaç duymaktadırlar (www.kedv.org.tr, 2018).

MAYA geleneksel teminat sisteminin yerine kadınlar arasındaki dayanışmanın temel alındığı “Dayanışma Grupları”na kredi vermektedir. Her üyenin kendi borcuyla beraber diğer üyelerin borcundan da sorumlu olduğu bu dayanışma gruplarının, hem MAYA için bir tür sosyal teminat sağlayarak kredinin riskini azalttığı, hem de kadınların sorunlarını paylaşmaları ve birbirlerine destek olmaları için bir zemin sağlayarak toplum içindeki dayanışmayı güçlendirdiği iddia edilmektedir. MAYA'nın kredilerinin koşulları şu şekildedir;

- Krediler 3-5 kadından oluşan dayanışma gruplarına verilmektedir.
- İlk kredi meblağı en az 100, en fazla 800TL'dir.
- Krediler 6-12 ay vadelidir ve geri ödemeler haftalık olarak yapılmaktadır.
- MAYA'nın sürdürülebilirliğini sağlayacak bir hizmet bedeli alınmaktadır.
- Krediden yararlananlar istedikleri takdirde tekrar kredi alabilmektedirler. Kredi miktarı tekrar kredilerde %25'i bulan düzeyde artar (www.kedv.org.tr, 2018).

MAYA, dar gelirli kadınların kredi ve girişimcilikle ilgili temel bilgileri edinmeleri ve daha bilinçli kredi kullanıcıları olabilmeleri için, kredi öncesinde kadınlara eğitim de vermektedir (www.kedv.org.tr, 2018).

2.2.3.2. Türkiye Grameen Mikrofinans Programı (TGMP)

Grameen Trust (GT), Bangladeş ve diğer ülkelerdeki Grameen Bank Yap-İşlet-Devret Programları'na finansal ve teknik destek vererek yoksulluğu azaltma görevini üstlenmiştir. GT, bu taahhüdün bir parçası olarak Türkiye'de, Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA)'nın desteği altında yönetilen ve yürütülen Türkiye Grameen Mikrokredi Programına (TGMP) başlamıştır (“TİSVA Mikro kredi merkezi – TGMP – Bağımsız Denetçi Raporu”, 2016: 4).

Kronikleşmiş işsizlik ve yoksulluk sorununa alternatif bir çözüm önerisi olarak düşünülen TGMP, Türkiye’de ilk olarak 2003 yılında Diyarbakır’da uygulanmıştır. O dönem Adalet ve Kalkınma Partisi Diyarbakır Milletvekili olan Prof. Dr. Aziz Akgül, TGMP’nin Diyarbakır’daki yoksulluğa da çare olabileceğini düşünerek yola çıkmıştır. Proje yoksul insanların da en az zenginler kadar yaratıcı, üretken ve çalışkan oldukları düşünülerek, emek piyasasından dışlanmış olan kadınlara kredi alma imkânı tanıyarak, kendi işlerini kurma fırsatı vermeyi amaçlamıştır. Projenin uygulanışını Grameen Vakfı ve TİSVA üstlenmiştir. TİSVA proje için gereken finansal kaynağı sağlamaktan sorumlu olmuştur (Adaman ve Bulut, 2007: 23-24).

TGMP, Diyarbakır’daki ilk günlerinde başarıya ulaşmak için mikro krediye teşvik amaçlı çabalarda bulunmuştur. Bu çabalara TİSVA’nın kurduğu Diyarbakır Gıda Bankası ve çok yoksul olmayan kadınlara da verilen krediler örnek gösterilebilir. Mikro kredinin başarısını üye sayısı ile ölçmek bu durumu ortaya çıkarmıştır. Nitekim Adaman Ve Bulut’un araştırmaları sırasında TGMP görevlilerinden Miray’ın sözleri bunu açıkça göstermektedir:

Yardım dağıtmak mikro krediye ilgiyi çok arttırdı. Daha önce kredi almak istemeyenler kapımızda kuyruk olmaya başladı. Onlara bir gün veriyoruz, Gıda Bankası’na gidip kendilerine eşya, yiyecek seçiyorlar. Tıpkı alışveriş yapar gibi. Kömür yardımlarımız da oldu ama Sosyal Yardımlaşma’da (SYDV) kömür bittiği için şu an yapmıyoruz. Başlangıçta sırf yardım almak için girmiş olsalar da, bu sayede mikro krediyi daha yakından tanıdılar. Bir kere kredi alan tekrar istedi; komşusuna da haber verdi. Şu an çok yoğun bir talep var. Grupları kurmaya yetişemiyoruz (Adaman ve Bulut, 2007: 35-39).

Ayrıca başarıya ulaşan kadınların diğer kadınları da mikro kredi almaya özendireceği düşünülmüştür. Proje daha sonra yurt genelinde uygulanır hale gelmiştir. TGMP, 2016 yılında Türkiye genelinde 68 ilde 107 Şubesiyle 60.000’in üzerinde üyeye hizmet verirken bu sayı giderek azalmıştır. 2018 Temmuz ayı itibarıyla 60 ilde 90 şubesiyle 37.000’in üzerinde üyeye hizmet vermektedir.

TGMP’nin projeleri kapsamında altı kredi türü belirlenmiştir:

1. Temel Kredi: TGMP'nin esas olan kredi türüdür. Tüm üyeler, ilk kredilerini temel kredi olarak alabilirler. Temel kredi limiti 500 TL – 5.000 TL arasında olup 46 hafta içerisinde geri ödemesi yapılmaktadır. Tüm üyeler aynı sistemde kalmak ve düzenli geri ödemelerin yapılması kaydıyla kredi limitlerini arttırabilirler. Bu kredi sisteminde, üye ayrıca aldığı kredi tarihinden itibaren 26 hafta sonra ödediği miktarı tekrar kredi olarak çekebilir. Temel kredide üyenin gönüllü tasarruf hesabına para yatırma imkânı vardır. Üyenin kullanmış olduğu kredi üzerinden %10 hizmet bedeli ve %5 Banka Sigorta Muamele Vergisi (BSMV- Kâr amacı güdülmeyen mikro kredi uygulamalarında, 2013 yılından itibaren Maliye Bakanlığından alınan özelge uyarınca hizmet bedeli tahsilatlarına yüzde 5 tutarında BSMV uygulanmaktadır) alınmaktadır.
2. Girişimcilik Kredisi: TGMP, yetenekli, başarılı, çalışkan ve tecrübeli üyelere yönelik olarak farklı bir kredi programı da uygulamaktadır. Temel kredi olarak bir senesini tamamlayan üyelere temel kredinin yanında, en az 1.000 TL ve en fazla 5.000 TL olmak üzere girişimcilik kredisi de verilebilmektedir. Üyenin kullanmış olduğu kredi

üzerinden %10 hizmet bedeli ve %5 BSMV alınmakta olup 46 haftada içerisinde geri ödemesi yapılmaktadır.

3. Sözleşmeli Kredi: Bu kredi, üyelere haftalık olarak tahsil edilen kredi geri dönüşlerinde meydana gelebilecek olası zorluklara karşı düşünülen alternatif bir yöntemdir. Üye, haftalık taksitlerini ödemede bir zorluk yaşıyorsa, bu sistem üyenin borcunun tahsil edilmesinde zamanın genişletilmesini öngörmekte ve üye ile bu doğrultuda bir sözleşme imzalanmaktadır. Sözleşmeli kredilerde, sıkıntıya girmiş yoksulların desteklenmesi öngörüldüğünden, süre uzatımı için ilave bir hizmet bedeli alınmamaktadır.

4. Hayvancılık Kredis: TGMP 2009 yılında hayvancılık kredisini uygulamaya koymuştur. Bu kredi özellikle kırsal alanda hayvan besiciliği ve yetiştiriciliği yaparak iş edinmek isteyen her üyeye sağlanmakta olup 5.000 TL limitlidir. Hayvancılık kredis kurban bayramından 6 ay önce verilmeye başlanmakta ve 6 ay sonrasında krediyle alınan hayvanın satışıyla kredinin geri dönüşü sağlanmaktadır. Üye hizmet bedelleri için alınan kredi üzerinden %10 hizmet bedeli ve %5 BSMV alınmakta ve haftalık taksitlerle 26 veya 46 haftada tamamlanmaktadır.

5. Sosyal Kalkınma Kredis: TGMP'nin sosyal faydayı maksimize etmek üzere, dar gelirli kadınların mikro kredi yanında kendi kendilerine gelir getirici ilave faaliyette bulunmalarına destek vermek üzere verdiği kredi türüdür. Bu kredi türünde %10 hizmet bedeli ve %5 BSMV alınmakta olup, anapara ve hizmet bedeli 46 hafta içerisinde tahsil edilmektedir.

6. İletişim Kredis: İletişim kredis, dijital eşitsizliği ortadan kaldırmak, tüm dar gelirli kadınların telefon sahibi olmalarını sağlamak amacıyla verilen bir kredi türüdür. Bu kredi türünde %10 hizmet bedeli ve %5 BSMV alınmakta olup, anapara ve hizmet bedeli 46 hafta içerisinde tahsil edilmektedir ("TİSVA Mikro kredi merkezi – TGMP – Bağımsız Denetçi Raporu", 2016: 4-5).

TGMP kredileri bireye verir ancak en az beş kişilik bir grup oluşturma şartı aranmaktadır. Bu grubun aynı aileye üye olmayan, ancak benzer düşünen, benzer sosyo-ekonomik statüye sahip bireylerden oluşturulması koşulu vardır. Buna neden olarak, yoksul bir insanın tek başına kendisini her türlü tehlikeye açık görmesi, bir gruba ait olma duygusunun ona koruma hissi vermesi gösterilmektedir. Ayrıca banka açısından da grup desteği ve baskısı, kredi müşterisini daha güvenilir hale getirmektedir. Daha sonra oluşturulan bu gruplar belirli bir eğitimden geçirilerek, kurumun kuralları öğretilir ve sınava tabi tutulur. Grup kendisini hazır hissettiğinde kredi için başvuruda bulunur. Öncelikle grubun 2 üyesine kredi verilir. Bunlar altı hafta süresince geri ödemelerini düzenli bir şekilde yaparlarsa 2 üye daha kredi alır. En son grup başkanına kredi verilir. Grup üyelerinden birinin ödemeyi aksatması halinde grubun geri kalan hiçbir üyesi kredi alamamaktadır. Bundan dolayı üyelerin birisi krediyi geri ödeme konusunda bir sorunla karşılaştığında, diğerleri bu ödemeyi güvence altına almak için bir çözüm üretmek durumundadır. Acil ihtiyaçlar durumunda borçluları korumak için Grameen Bank tarafından, her kredinin yüzde 5'i otomatik olarak Grup Fonu olarak isimlendirilen bir fona aktarılır. Bu sistemde geri ödeme mekanizması ise şu şekilde işlemektedir: Krediler

46 hafta vadeli verilmekte, geri ödemeler eşit haftalık taksitler halinde yapılmakta ve yıllık yüzde 10 hizmet bedeli ve yüzde 5 BSMV bedeli uygulanmaktadır. Kredi alan ve veren arasında hiçbir hukuki sözleşme olmadığı gibi, herhangi bir teminat gösterilmemekte, kredi ilişkisi bütünüyle güven ilişkisine dayandırılmaktadır. Bu doğrultuda alınan kredilerin yüzde 98'i geri ödenmektedir. (Yunus, 2003: 123-129)

Grameen Bankası tarafından kullanılan krediler “Grameencredit” (Grameenkredi) olarak adlandırılmakta ve karakteristik özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır;

1. Kredi bir insan hakkı olarak sunulur.
2. Fakir ailelerin özellikle de kadınların fakirliği ile mücadele etme misyonuna sahiptir.
3. Grameenkredi'nin en belirgin özelliği herhangi bir koşulun veya yasal olarak zorlayıcı herhangi bir sözleşmenin olmamasıdır. “Güven” esasına dayalıdır.
4. Kredi, fakir hane halkının kendi işgücü ile gelir getirici faaliyetlerini destekleyerek tüketimlerini karşılamalarını hedefler.
5. Öncelik geleneksel bankacılığın kredibilitesi olmayan kişiler olarak sınıflandırdığı fakir kişilerden yanadır. Bunun sonucu olarak geleneksel bankacılığın yöntemi reddedilmiş ve kendi yöntemini geliştirmiştir.
6. Öncelikle bankaya gidemeyecek kadar fakir durumdaki insanlara hizmet eder. Kişiler bankaya değil banka kişinin ayağına gider.
7. Bir müşteriye kredi sağlamak yerine bir müşteri grubuna kredi verilir.
8. Krediler birbirini izleyen bir devamlılık esasında kullanılır. Borçlu ancak önceki kredisini ödeyerek yeni krediyi alabilir.
9. Bütün krediler haftalık veya iki haftada bir taksit sisteme göre geri ödenir.
10. Bir borçlu birden çok kez kredi kullanabilir.
11. Borçlular için zorunlu ve gönüllü tasarruf programlarının her ikisini birden getirebilir.
12. Genel olarak bu krediler kâr amacı gütmeyen organizasyonlar veya kurumların kendi müşterilerince yapılan ödemeler veya ödünç verilen fonlardan verilir. Grameenkredi'nin faiz oranları piyasa faiz oranlarına yakındır.
13. Grameenkredi sosyal sermayenin yapılanmasına öncelik verir. Ayrıca insani sermaye ve çevrenin korunması konularına önem verir. Çocukların eğitimi için burslar verir. Daha yüksek eğitim alabilmeleri için kredi verir. Buna ek olarak yine eğitim ve insanca yaşam için gerekli teknolojik alt yapının oluşturulmasına da katkıda bulunur (Ozan Dündar, 2007: 17-18).

2.2.4. Neden kadınlar

Dünya nüfusunun bir milyardan fazlasının günlük bir dolarla ifade edilen mutlak yoksulluk sınırının altında olduğu bir dönemde, yoksullukla doğrudan ve ya dolaylı olarak birçok yöntemle mücadele edilebilecekken, serbest piyasayı ve ticareti öngören anlayış, mikro krediyi ve daha geniş anlamda mikro finans sistemini en etkili yoksullukla mücadele yöntemlerinden biri olarak görmektedir. Yoksulluk riskiyle ve dolayısıyla

sosyal dışlanmayla en fazla karşı karşıya kalanlar özellikle tarım sektörü ile geçici ve güvencesi olmayan işlerde çalışan, eğitimsiz bireyler, kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve özürllüer olmaktadır. Türkiye’de, bu sayılan gruplar içinde en dezavantajlı durumda olan kadınlardır. Toplam nüfusun yarısını oluşturan kadınlar eğitim, ekonomi, siyaset, ticaret ve genel olarak sosyal yaşama katılım gibi konularda çeşitli engellerle karşılaşmakta ve bu durum yoksulluğun kadınlaşmasına yol açmaktadır (“Kadın ve Yoksulluk”, 2008: 12). Kalkınmanın dezavantajlı paydaşları olarak kadınların ülkenin kalkınma çabaları içerisinde yetersiz varlığı, sosyal ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşebilmesi adına kadınların güçlendirilmesi gerekliliğini gündeme taşımıştır. Bu çerçevede geliştirilen uygulamalardan biri olarak karşımıza çıkan mikro kredi, kadınların ekonomik faaliyetlere katılımlarını sağlama yoluyla ekonomik güçlenmeye yol açacağı ve güçlenmenin diğer boyutlarının gerçekleşmesi yönünde de önemli katkılar sağlayacağı savunulan bir uygulamadır. Mikro kredinin kadınlara verilmesinin nedenleri, kadın yoksulluğunun yüksek seviyelerde yaşanması ve kadınların ellerindeki parayı hane halkının refahı için harcaması olasılığının daha yüksek olduğu yönündeki tespitlere dayandırılmaktadır. Ayrıca kadınların borçların zamanında geri ödenmesi konusunda daha duyarlı olmaları, mikro kredi hizmetinin kadınlara yönelik olmasını destekleyen bir diğer gerekçedir. Genel olarak bu temel gerekçelere ek olarak mikro kredinin hedef kitle olarak çoğunlukla kadınlara yönelmesinin nedenleri aşağıdaki gibi özetlenebilir;

1. Kadınların yoksullar arasında çok büyük oranda yer aldığıın genel olarak kabul edilmesi,
2. Kadınların gelirlerinin çoğunu aileleri için harcaması. Yani kadınların gelirleri arttıkça bu gelirlerini daha çok ailenin geçimine yönlendirip, daha az kişisel tüketime yönelmeleri,
3. Sürdürülebilirlik temelinde kadınların geri ödeme oranlarına ve işbirliğine yatkınlıkları,
4. Kadınların finansal kaynaklara eşit erişiminin sağlanmasının bir insan hakkı olarak gerçekleştirilmesi gerektiği görüşü,
5. Mikro kredinin kadınları güçlendirmede etkili bir araç ya da başlangıç noktası olduğudur (Baltacı, 2011: 61-64; Ören vd., 2012: 314; Yunus, 2003: 103-107; Korkmaz vd., 2004: 53; Tanrıöven ve Gürbüz, 2015: 100).

Arı (2011) da mikro kredinin hedef kitesinin özellikle kadınlardan oluşmasını benzer şekilde beş başlık çerçevesinde değerlendirmiştir. Bunlardan ilki, 1970’lerde başlayan ve bugün mikro kredi hedefleri arasında değerlendirilen kalkınmanın kadınsılaşması konusudur. İkincisi, mikro kredi programlarının kadınları hedeflemesine en fazla neden olarak gösterilen, kadınların daha fazla yoksul olması, yani yoksulluğun kadınsılaşması konusudur. Üçüncüsü, mikro kredi programları için belki de en önemli konu olan verimlilik ve sürdürülebilirlik amacının kadınları hedeflemede nasıl bir gerekçe oluşturduğuyula ilgilidir. Dördüncüsü, kadın emeği ve mikro kredi arasındaki ilişkidir. Beşincisi mikro krediyle kadınların güçlendirilmesi konusudur (Arı, 2011: 39). Mikro kredinin kadınlara verilme sebebini bu beş başlıkta değerlendirmek kadınların tercih edilme nedenlerini anlamak için gerçekçi bir bakış açısı geliştirmeye yardımcı olacaktır.

Mikro kredinin, kredi alan aileler ve özellikle kadınlar için, kendi kendine gelir getirici bir faaliyete başlayabilmesine aracılık etmek ve böylece gerek kişinin gerekse ailenin ve toplumun gelişimine katkıda bulunabilmek gibi bir amacı olduğu vurgulanmaktadır. Bu konuda Bangladeşli bir grup araştırmacı, Bangladeş'te kırsal alanda yaşayan ve mikro kredi alan yoksul kadınlara bu durumun neler kazandırdığına dair bir çalışma yapmıştır. Krediden yararlanan kadınlar ile yararlanmayanlar arasında yapılan karşılaştırmalar sonucunda, mikro kredi alan kadınların ve ailelerinin refah seviyelerinin daha yüksek olduğu ve yaşamlarından daha memnun oldukları tespit edilmiştir (Burtan Doğan ve Kaya, 2013: 156). Gulli'nin (1998) de aktardığı gibi kadınlar ailelerine, erkekler de işlerine yatırım yapmaktadırlar. Bu nedenle, kredinin kadınlara verilmesinin, kadın istihdamını artırmaktan ziyade, yoksulluğu bir nebze de olsa hafifletme, katlanılabilir hale getirme amacına hizmet ettiği söylenebilir (Gulli'den aktaran Aşkın ve Barış, 2015: 84).

“Eğer ekonomik kalkınma hedefleri, gelişmiş yaşam standartlarını, yoksulluğun kaldırılmasını, onurlu bir iş bulmayı ve eşitsizliğin azaltılmasını içeriyorsa o halde bu işe kadınlarla başlamak çok doğaldır” diyen Muhammed Yunus, mikro kredi vermek için neden kadınların tercih edildiğini şu şekilde açıklamaktadır;

Deneyimlerimize göre, çaresiz kadınların kendi kendilerine yardım sürecine erkeklerden daha çabuk ve daha iyi uyum sağlayabildikleri görülmüştür. Yoksul kadınlar daha ileriye görebilmekte ve en çok acı çeken kendileri olduğundan, yoksulluktan kurtulmak için daha çok çaba harcamaktadırlar. Kadınlar daha çok ilgi göstermekte, çocuklarını daha iyi yaşamlara hazırlamakta ve performanslarında erkeklerden daha tutarlı olmaktadır.

Mikro kredinin neden kadınlara verildiği incelenirken kadınların kalkınma çabalarındaki tarihsel süreci de gözden geçirilmelidir. Mikro kredi kadınların ekonomik katılımına ve kaynaklara erişimine odaklanan WID yaklaşımı içerisinde ortaya çıkmıştır. Cinsiyet ilişkileri, güç, çatışma ve denetim kavramlarıyla ilişkili olan Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma (GAD) yaklaşımında ise vurgu kadınların güçlendirilmesine kaymıştır. Mikro kredi kuruluşlarının bir kısmı hala WID çerçevesi içinde hareket etmekteyken nihai hedefini kadınların güçlenmesi olarak belirleyen programlar Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma çerçevesine dayanmaktadır (Simojoki, 2003: 51).

2.2.5. Mikro kredi sistemine yöneltilen eleştiriler

Mikro kredinin dünya çapında yaygınlık kazanması sebebiyle çok sayıda araştırmayla etkisi sınanmakta ve doğal olarak da araştırmacı ve uygulayıcılar “Mikro kredi mucizesi”ni sorgulamaktadır. Mikro kredinin yoksulluk sınırında yaşayan insanlar için elbette faydaları vardır. Ancak uzun vadede bu insanların yoksulluk döngülerini kırabilmeleri için daha fazlasına ihtiyaç olduğu da bir gerçektir. Bu sadece mikro kredi vermekle çözülecek bir durum da değildir. İçinde yaşanan siyasi ortam, toplumsal ve ekonomik dinamikler değişmeden yoksulluğun tamamen ortadan kalkmasını beklemek yanlış olacaktır.

Mikro kredi ile ilgili eleştirilerin büyük çoğunluğu kadınların kayıt dışı ekonominin bir parçası olarak sömürüldüğü, sosyal güvenceden yoksun oldukları, ev içi işlerin bir uzantısı olan geleneksel ev içi üretim özelliği gösteren işler yaptıkları ve bu yüzden işlerini büyütüp birikim yapmalarının imkânsız olduğu yönündedir. Aşkın ve Barış (2015) bu durumu şöyle ifade etmektedir:

Kadınların istihdama sınırlı katılımı ve erkeklere göre ikincil konumunu yaratan sosyo-demografik, sosyo-kültürel ve ekonomik faktörlerin tüm olumsuz etkilerini özünde taşıyan mikro kredi uygulaması; kadınların istihdama katılmasında, onların ev içi iş yüklerine ek bir de parasal borç yükünü artırmakta, sosyal güvencesiz, düşük gelirli işlerin yapıldığı korunmasız istihdamdaki yerlerini pekiştirmektedir (Aşkın ve Barış, 2015: 89).

Mikro kredinin kadınları var olan yeniden üretim rollerine ek olarak üretim faaliyetleri için de sorumluluk almak zorunda bıraktığı feministlerce sıkça ifade edilmektedir. Beneria ve Feldman'a göre kadınlar bir yandan dışarıda çalışırken bir yandan da ev eksenli işlerde çalışmakta ve harcamaları kısma aktivitelerinde bulunmaktadır. Kadınlar hanedeki yoksullukla başa çıkmak için çalışırken çifte bir yük altına girmektedir (Beneria ve Feldman'dan aktaran Kabakçı, 2012: 48).

Balkız ve Öztürk'ün Diyarbakır'da yaptığı bir araştırmada; kadınların kredi kullanarak yaptığı işlerin, geleneksel evde üretim özelliği gösteren işler olduğu, ev dışında güvenceli, düzenli gelir getiren ve kadınları kamusal hayata sokan işler olmadığı, mikro kredi ile yapılan işten elde edilen kazancın düşük olduğu görülmüştür. Bu durum kadının ekonomik bakımdan güçlenmesi tezine uymamaktadır. Ailenin geçiminde erkeğin belirleyici olması ve kadının kazancının ek gelir statüsünden bir türlü kurtulamaması sosyo-ekonomik bakımdan kadının statüsünün değişmemesine neden olmaktadır (Balkız ve Öztürk, 2013: 19-20).

Mikro kredi ile ilgili eleştirilerden biri de kadınlara iş ile ilgili danışmanlık ve yetersiz olduğu konularda eğitim verilmemesidir. TGMP, düşük eğitimli yoksul kadınlara kredi verilerek, gelir getirici işlere sahip olabilmeleri ve bu yolla çalışma hayatına atılmalarının sağlanabileceği düşüncesinden yola çıkarak kredi alan kadınlara herhangi bir mesleki eğitim ile iş kurma konusunda danışmanlık hizmeti vermemektedir. Burada dikkati çeken durum, eğitimin öneminin göz ardı edilmesi ve kadın istihdamının artırılması mücadelesinin sadece sermayeye yani krediye ulaşma boyutuna indirgenmesidir (Aşkın ve Barış, 2015: 71). Bakan vd. (2010)'nin Türkiye'nin 22 ilinde mikro kredi kullanımının ekonomik ve sosyal çıktılarını tanımlayabilmek, beklentiler ve memnuniyet düzeyini açığa çıkarabilmek üzerine yaptıkları bir ankette katılımcıların mikro krediye ilişkin eğitimler ve genel eğitimler hakkında verilen önermelerde kararsızına yakın cevaplar verdiği görülmüş ve bu eğitimlerden tatmin olmadıkları sonucuna varılmıştır (Bakan vd., 2010: 208).

Mikro kredinin en fazla eleştiri aldığı konulardan biri de kredi faizlerinin geleneksel bankacılıkta verilen ticari kredilerinkinden fazla olmasıdır. Kredilerden hizmet bedeli adı altında alınan yüzde 10'luk pay (yüzde 15 alınıyor ancak bunun yüzde 5'i BSMV olarak devlete ödeniyor, TGMP'ye kalmıyor) piyasadaki bankaların faiz oranlarının üzerinde olması nedeniyle kadınlar için geri ödemede sorun oluşturabilmektedir. Ancak yoksul kadın girişimciler için sermayeye erişim, genelde kredinin maliyetinden daha önemli olmaktadır (Simojoki, 2003: 50). Bu durumu "gaddar" bir uygulama olarak ifade eden Buğra (2007) girişimciliğin sermayeden de emek becerisinden de çok daha kıt bir kaynak olarak yoksulların arasında yaygın olarak bulunabileceği varsayımının, onlara "İşte size fırsat da verdik kurtarın artık kendinizi" mesajı verdiğini belirtmektedir (Buğra, 2007: 1). Tüm bu faiz oranlarına rağmen mikro kredi programlarının toplumun yoksul kesimi

tarafından kabul görmesi ve yaygınlaşmasının; çaresizlik, köşeye itilmişlik ve kısa dönemde acil ihtiyaçları karşılama zorunluluğundan kaynaklandığı dile getirilmektedir (Özar, 2005: 34). Türkiye’de ilk olarak Diyarbakır’da uygulanmaya başlanan mikro kredi projesi başlarda yeterli ilgiyi görememiştir. Bunun nedenlerinden birinin faiz konusu olduğunu anlayan TGMP yetkilileri faiz kelimesi yerine “Hizmet bedeli” kelimesini kullanmaya başlamıştır. Bu durumu mikro kredi kullanan kadınlardan biri şöyle anlatmaktadır;

Bir yıldır evleri dolaşırlar. Faizli sandıydım, girmedim. Sonra bize de geldiler. ‘Faiz yok’ dediler. Beyimin akli yattı. ‘Girelim’ dedi. Paranın faizi yokmuş ama ücreti varmış; beyim öyle dedi. 500 alıp 600 ödeyeceğiz. 100 milyon orada çalışanların emeği! (Adaman ve Bulut, 2007: 31-32).

Mikro kredi yoksulluğun ortadan kaldırılması amacından sapmakla da sıklıkla eleştirilmektedir. Kalkınma projeleri, yoksulları piyasa ekonomisine dâhil etme hedefini gütmekte, ancak yoksulların piyasa ekonomisi içerisinde en kırılgan kesimleri oluşturmasını engellememektedir. Neo-liberal kalkınma ideolojisinin bir unsuru, tepe ile taban arasındaki ilişkinin, sivil bir yardım bürokrasisi tarafından dolayımlanmasıdır. Böylelikle ortaya çıkan piramit, tepe, taban ve dolayımçıların (yardım faaliyetlerini yürüten sivil toplum örgütleri) gevşek, hatta dağınık birlikteliğinden oluşmaktadır. Bu gevşek yapı, her biri kendi hedefini kollayan (tepe açısından piyasa ekonomisi alanının genişletilmesi; dolayımçıları açısından itibar ve kaynak edinme gayreti, taban açısından ise günü kurtarma vb.) unsurlardan oluştuğu ölçüde mikro kredi ile yoksulluğun giderilmesi hedefinin çok uzağına düşülmektedir (Balsak, 2010: 38-39).

Mikro Kredi Kadınlar Saymanlık Ağı’nda (Women’s Microcredit Accountability Network) görevli Nan Dawkins Scully’e göre; mikro kredi kurumları ve mikro kredinin yoksullukla mücadele konusunda mucizevi bir fikir olduğunu savunanlar, uzun dönemli kadın ve yoksulluk sorunu, tarım reformu, tarımsal üretim karşısında ihracata dayalı üretimin teşvik edilmesi, ulus aşırı şirketlerin istekleri çerçevesinde oluşturulan ticaret anlaşmaları gibi temel yapısal sorunları görmezden gelirken mikro girişimciliğin gücünü fazlasıyla abartmaktadırlar. Bir taraftan IMF öncülüğündeki yapısal uyum politikaları örneğin Hindistan’da küçük işletmeleri ortadan kaldırarak enformel sektörün filizlenmesine neden olurken diğer yandan bu politikaların destekçisi olan DB, Hindistan’daki mikro kredi programlarının sponsorluğunu yapmaktadır. Kalkınma, artık bir iş sahası olarak görülmektedir. Scully ise, amacın yoksulluğu ortadan kaldırmaktan ziyade yoksulluğu azaltmak olduğu durumlarda mikro kredinin en iyi ihtimalle mikro bir çözüm sağlayabileceğini vurgulamaktadır. Yoksulluğa neden olan yapısal uyum programlarının destekçi kuruluşları günümüzde yoksulluğu yok etmeyi değil, sistemi tehlikeye sokmayacak boyutlarda kontrol altında tutulmasını sağlayacak yöntemleri desteklemektedir (Haspolat, 2010: 87-88).

Muhammed Yunus her ne kadar “Başarımızı karşılıksız kredi rakamları ya da geri ödeme oranlarıyla değil, müşterilerimizin çileli ve güç yaşamlarının daha az çileli ve daha az güç olup olmadığıyla ölçeriz.” diye açıklama yapsa da Grameen tipi mikro kredi sistemiyle ilgili öne çıkan bir başarı göstergesi olarak sürdürülebilirlik, eleştiri hedefleri arasında yer almaya devam etmektedir (Yunus, 2003: 147). Sürdürülebilirlik özetle kadınların hemen

hemen tamamının borçlarını geri ödemeleri olarak tanımlanabilir. Mikro kredi sisteminin başarısına yapılan vurguda genel olarak kadınların refahı, güçlenmesi, ev içi ve dışında alınan kararlara katılımı vb. kıstaslar değil de borçlarını ödüyor olmaları kullanılmaktadır. Mikro kredinin kadınlara verilmesindeki amaç, kadınları özgürleştirmek değil, kredinin geri ödenmesini garanti altına almaktır (Çiftçi, 2010: 49). Arı (2011)'nın Batman'da yaptığı bir araştırma bu durumu destekler niteliktedir. Araştırma sonuçları görüşülen kadınlar arasında mikro kredi borcunu ödemeyen ya da aksatan kimsenin olmadığını, kadınların her ne pahasına olursa olsun TGMP'ye olan borçlarını ödediklerini ortaya koymaktadır. Çünkü onlara, borçlarını ödemedikleri takdirde diğer grup arkadaşlarının ve TGMP görevlisinin zor durumda kalacağına dair duygusal bir baskı yapılmaktadır. Ayrıca kadınlar, borçlarını düzenli olarak ödemedikleri takdirde bir daha kredi alamayacaklarını bildikleri için, her türlü zorluğa rağmen bu sorumluluklarını yerine getirmektedirler. Arı, tüm mikro kredi savunucularının kadınları; borcuna sadık, sorumluluk sahibi gibi geleneksel rollerle ilintili değerlerle yücelttiğini belirterek gerçekte kadınların bu borcu nasıl ödedikleri ve ne tür zorluklarla karşılaştıkları konusunun göz ardı edildiğini savunmaktadır (Arı, 2011: 101).

Adaman ve Bulut (2007) Diyarbakır'da 89 kişiyle yüz yüze görüşme ve 800'e yakın kişiyle de anket yaptıkları bir saha çalışmasında ise mikro kredinin kadınları güçlendirmek yerine üzerlerindeki baskıyı artıracak varsayılmıştır. Onlara göre krediyi kadınlar alacak ama erkekler kullanacaktı, kadınlar üretecek erkekler satacaktı, parayı erkekler alacak ama geri ödeme stresini kadınlar yaşayacak ve belki de destek gruplarıyla sorunlar yaşayacaklardı. Nitekim yapılan araştırmanın sonucunda kredi alan kadınların yüzde 55'inin mikro kredi ile yapılan işe hiç dâhil olmadığı ortaya çıkmıştır. Kadınların sadece yüzde 26'sının mikro kredi ile yapılan işi tek başına sürdürmüş olduğu görülmüştür (Adaman ve Bulut, 2007: 10-11). Bu durumun bir diğer sonucu da mikro kredi kullanan kadınların gerçekte ne kadar girişimci olarak görülebileceği sorusunu akla getirmesidir. Birinci bölümde yapılan girişimcilik tanımlamalarından yola çıkarsak mikro kredi kullanan kadınları girişimci olarak değerlendirmenin tartışmalı bir konu olduğu söylenebilir. Kadınların çok azı risk alarak kendi iş fikrini ortaya çıkarıp bundan bir gelir kapısı oluşturmaktadır. Kredinin gerçekten iş yapmak için kullanıldığı durumlarda ise, yoksulların yoksullar için ürettikleri mal ve hizmetlerin arzının artması durumu ortaya çıkmaktadır (Buğra, 2007: 2).

Mikro kredinin kadınları güçlendirmede önemli bir yöntem olduğu iddiası da, özellikle son yıllarda yapılan çeşitli araştırmalara dayanarak en fazla eleştirilen konulardan biri olmuştur. Hatta bazı araştırmalarda kadınları güçlendirmek bir yana, mikro kredinin kadınları daha fazla güçsüzleştirdiği sonucuna varılmıştır. DAWN ağı bu durumu değerlendirerek güçlenmenin gerçekleşmesi için yalnızca bireylerin değil kurumların ve örgütlerin de güçlenme sürecine dâhil olması gerektiğini hatırlatmaktadır. Mikro kredi bu çalışma biçimiyle kadınların güçlenmesinin önündeki makro seviyedeki yapısal değişimi değil ancak mikro seviyedeki engelleri kaldırmayı amaçlayabilir (Simojoki, 2003: 55).

Taşpınar'ın (2013) Afyonkarahisar ilindeki mikro kredi uygulaması üzerine yapmış olduğu tez çalışması, mikro kredi ve mikro finans sisteminin en önemli zayıf

halkalarından bir tanesinin, verilen kredilerin hedef kitlede bulunan kişileri kayıt dışı alanlarda üretimde bulunmaya sevk etmesi olduğuna dikkat çekmektedir (Taşpınar, 2013: 157).

Mikro kredi, bazı sosyal antropologlar tarafından da toplum mühendisliği yaptığı iddiasıyla eleştirilmektedir. Yunus (2003) bu eleştirilere yalnızca ekonomik değil, sosyal değişimler de gerçekleştirmeye çalıştıklarını da belirterek şöyle cevap vermektedir; “Eskiye değiştirip feda etmeden değişim yapamazsınız.” (Yunus, 2003: 148-172).

Yapılan bazı araştırmalarda, mikro kredinin amacı dışında kullanıldığı da saptanmıştır. Örneğin mikro kredi kullanan bazı kadınların aslında yoksul olmadıkları, mikro kredi alarak kadınların kendilerinin ya da yakınlarının borçlarını ödedikleri, düğün, hastalık ve acil ihtiyaçlar için kullandıkları da görülmektedir. Bunun bir sonucu olarak Türkiye’deki mikro finans faaliyetlerinin ‘sübvansiyon’ niteliği taşıdığı, düşük gelirli kişilere sürekli gelir elde edebilecekleri bir istihdam alanı sağlamaktan çok mevcut durumdaki maddi ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik kamu politikasının bir parçası olma niteliğinin ağır bastığı söylenmektedir (Erdemir, 2010: 170).

Mikro kredinin yoksulun yoksulu olarak tanımlanan hedef kitlesine ulaşma konusunda eskiden olduğundan daha az istekli olduğu konusu da dile getirilmektedir. Mikro kredi sadece belirli durumlarda ve sadece belirli müşteri grupları için uygun ve kullanışlı görülmektedir. Çok sayıda yoksul insanın ve özellikle çok yoksul olan insanların mevcut haliyle ve koşullarıyla mikro krediden uzak durdukları dile getirilmektedir (Taşpınar, 2013: 106).

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ile il özel idarelerine yoksullara mikro kredi verme görevi verilmiş olsa da, Türkiye’de mikro kredi dağıtımına ilişkin yasal bir düzenleme bulunmamaktadır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Üst Kurulu (BDDK) ve TİSVA Mütevelli Heyeti Başkanı Aziz Akgül tarafından hazırlanan iki ayrı taslak kanun metni bulunmakla birlikte henüz kabul edilmemiştir. Bu durum herhangi bir yasal düzenlemeye tabi olmayan birçok sivil toplum örgütünün kendi kurallarına göre mikro kredi dağıtmasına ve farklı hizmet maliyetleri başta olmak üzere birçok uygulama farklılığına sebep olmaktadır (Haspolat, 2010: 120-121).

Asya ülkelerinde bazen kadınların kredi almasından sonra aile içi şiddetin ve saldırgan davranışların arttığı belirtilmektedir. Mikro kredinin kadınların güçlenmesinde, yoksulluğun azaltılmasında, sosyal ve ekonomik kalkınmadaki umut veren etkisine rağmen her derde deva olmadığı unutulmamalıdır. Mikro kredi programlarının etki edemediği, diğer araçlarla ele alınması gereken ve kadının güçlenmesine tesir eden çok önemli faktörler vardır. Bu gibi faktörler yasal ve politik meseleleri de kapsamaktadır. Mikro kredinin, doğru ekonomik ve sosyal politikaların ya da kötü veya güçsüz politikaların düzeltilmesinin yerini alması beklenmemelidir. Bilakis, doğru yasalar ve ekonomik ve sosyal politikalar başarılı mikro kredinin önkoşullarındandır. Diğer yandan yasalar da tek başına kadınların güçlenmesi için yeterli değildir (Simojoki, 2003: 58).

Son olarak Enis Ahmed’in de dediği gibi her kültürün gerçekleştirmek istediği bir toplum tasavvuru, üzerinde kurulduğu ideolojik sacayakları ve değerleri vardır. Sosyal ve

ekonomik kalkınmada kadınların büyük bir rol oynaması önemlidir fakat bu Batılı ya da Doğulu “Kadın kurtarıcıların” ayak izlerini körü körüne takip etmesi anlamına da gelmemektedir (Ahmed, 1993: 124).

BÖLÜM 3: ALAN ARAŞTIRMASI

3.1. Araştırmanın Deseni

Bu araştırma kadının güçlendirilmesinde kadın girişimciliği ve mikro kredi uygulamalarını kadınların kendi deneyimleri üzerinden değerlendirebilmek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada derinlemesine inceleme ve yorumlamaların yapılması hedeflendiğinden nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Strauss ve Corbin nitel araştırmayı insanların yaşam tarzlarını, öykülerini, davranışlarını, örgütsel yapıları ve toplumsal değişmeyi anlamaya dönük bilgi üretme süreçlerinden biri olarak açıklamaktadır. İstatistiksel veri analizine dayalı nicel araştırmanın tersine nitel araştırma, insanların olaylara ne tür anlamlar yükledikleri, başka bir ifadeyle olayları nasıl niteledikleri sorusuna cevap aramaktadır. Storey (2007) de nitel araştırmanın, insanların olaylara dönük kişisel bakış açılarını keşfetmeyi amaçladığını ve bu nedenle nicel araştırmadan daha üstün olduğunu iddia etmektedir (Özdemir, 2010: 325-326).

Güçlenmeyle ilgili nitel çalışmalar, geçmişe yönelik hikâyeleriyle kadınların hayatlarındaki değişimi izleyen derinlemesine görüşme ve olgu çalışmaları yaparak süreci kavramaya çalışmaktadır. G. Sen (1993) güçlenme sürecinin doğal olarak nitel olduğunu ileri sürmektedir. Kadınların politik sistem gibi güç yapılarına katılım göstergeleri hala bize güçlenmenin ve ya ne anlama geldiğinin nitel bir anlamı olmadan gerçekleşip gerçekleşmediğini anlatmakta yetersizdir. Kabeer çalışmasında (1997) sürecin değerlendirilmesinin yalnızca nitel değil aynı zamanda öznel olduğunu da ileri sürmektedir (Malhotra vd., 2002: 20).

Nitel araştırma şemsiye bir kavram olarak birçok benzer deseni içine alan bir araştırma yaklaşımını ya da geleneğini barındırır. Durum çalışması, olgubilim, kültürbilim ve kuram oluşturma nitel araştırma geleneği altında yer alan desenlerden bazılarıdır. Bunların her biri örnekleme stratejileri, veri toplama ve analiz yaklaşımları, sonuçların yorumlanması bakımından önemli farklılıklar gösterir. Eğer araştırma sorularında algılar, deneyimler ve anlamlar ön planda ise olgubilim deseni araştırmaya yön verebilecek bir desen olarak kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 352-353). Nitel araştırma deseni araştırmanın yaklaşımını belirleyen ve çeşitli aşamalarının bu yaklaşım çerçevesinde tutarlı olmasına rehberlik eden bir strateji olarak özetlenebilir. Nitel araştırma desenleri, araştırmanın odağını, veri toplama ve analiz yaklaşımlarını belirlemede araştırmacıya yön göstermekle birlikte sınırları kesin çizgilerle belirlenmiş bir yönlendirme yapmaz (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 67).

Bu araştırma kadının güçlendirilmesinde kadın girişimciliği ve mikro kredi uygulamalarını kadınların kendi deneyimleri üzerinden değerlendirebilmeyi, katılımcıların bakış açısından ayrıntılı bir anlayışla araştırarak ortaya koymayı amaçladığından olgubilim (fenomenolojik) deseninde planlanmıştır. Olgubilim deseninde araştırmacı, gerçekliği anlamak ve onu tanımlamak istediğinde sayılardan çok kelimeleri seçer. Bernard, Schutz'dan aktardığı aşağıdaki alıntıda bunu açık bir şekilde göstermektedir;

Molekülleri incelediğinizde, moleküler için “anlam” kelimesi ile ilgili olarak çok endişe etmezsiniz. Fakat insanın gerçekliğini anlamaya çalıştığınızda bu bütünüyle farklı bir

konudur. Sosyal gerçekliği anlamının tek yolu insanların bu gerçekliğe atfettiği anlamı kavramaktır. Araştırmacı gerçekliği bir başka kişinin gözünden görmeye çalışır (Bernard'dan aktaran Kümbetoğlu, 2017: 40).

3.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın grubunu Ankara Bölgesine bağlı olarak mikro kredi veren İstanbul Vuslat Doğan Sabancı Bağcılar Mikrofinans Şubesi'nden Mayıs - Haziran - Temmuz 2018'de aktif olarak en az 3 yıldır mikro kredi alan kadınlardan seçilen 13 kişi ve 1 şube yöneticisi oluşturmaktadır. Olgubilim araştırmalarında veri kaynakları araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışı vurabilecek bireyler ya da gruplardan oluşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 71). Bu nedenle araştırmada bir evren ve örneklem grubu belirlenmeyerek amaçlı örnekleme yapılmıştır. Amaçlı örneklemede temel amaç, araştırmanın konusunu oluşturan kişi, olay ya da durum hakkında ve belirli bir amaç doğrultusunda derinlemesine bilgi elde etmektir (Maxwell'den aktaran Özdemir, 2010: 327). Araştırmanın amacına uygun olarak amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme tercih edilmiştir.

Güçlenmenin boyutuna, bağlamına, sosyal ekonomik veya politik katalizöre bağlı olarak kadınlar yaşamlarının bazı yönlerinde oldukça kısa bir zamanda güçlenebilmektedir (1-3 yıl gibi). Daha büyük alanlarda, politika üretilmesi, kolektif hareketler vs. gibi değişimler ise onlarca yıl alabilir (Malhotra vd., 2002: 19). Bu bilgiden de yola çıkılarak görülecek kadınlar belirlenirken, kredi kullanımının kadınların sosyo-ekonomik durumlarındaki etkilerini daha net ortaya koyabilmek için, üyelerin en az üç yıllık kesintisiz kredi kullanıcısı olmalarına dikkat edilmiştir. Bu ölçüt Vuslat Doğan Sabancı Bağcılar Mikrofinans Şubesi Yöneticisiyle paylaşılmış ve bu duruma uyan üyelerle görüşmek istenmiştir. Şube yöneticisi toplamda 90 kadından bu ölçüte uyan üyeleri belirlemiş ve görüşmeyi kabul edenleri seçmiştir. Bu ölçüte uyan kadınların sayısı azken bir de görüşmeyi kabul etmeleri gerektiğinden bu sayı daha da azalmıştır. TGMP şube yöneticisinin mahallelere yaptığı rutin ziyaretlere eşlik edilmiştir. Her görüşmecisi ile çalışmanın neden yapıldığı ve çalışmanın amaçları açık bir şekilde paylaşılmıştır. Kadınların haftalık toplantı yaptıkları yerlere gidilerek yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bunun dışında bazı kısıtlar yüzünden bu mekânlarda görüşilemeyen kadınlara da telefonla ulaşılmıştır. Çok sayıda kişiyle görüşmek verileri anlamlı bir şekilde değerlendirmek için sorun teşkil edeceğinden araştırmada 13 TGMP üyesi ve 1 şube yöneticisi ile çalışılmıştır.

Şube yöneticisi ile yapılan görüşmeler sırasında yazılı olarak izin almaya gerek olmadığı belirtilmiştir. Şube yöneticisi bölge sorumlusuna, yapılan çalışma ile ilgili kendi bilgi vermiştir.

3.3. Verilerin Toplanması

Görüşme nitel araştırmada en sık kullanılan veri toplama aracıdır. Briggs (1986) de görüşmenin, sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalarda kullanılan en yaygın veri toplama yöntemi olduğunu belirtmektedir. Bu durumun, görüşme yönteminin; bireylerin deneyimlerine, tutumlarına, görüşlerine, şikâyetlerine, duygularına ve inançlarına ilişkin

bilgi elde etmede oldukça etkili bir yöntem olmasından kaynaklandığını savunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 129).

Görüşmeler, görüşmede uygulanan kuralların katılığına bağlı olarak yapılanmış (formel), yarı yapılanmış (yarı formel) ve yapılanmamış (informal, serbest) olmak üzere üçe ayrılabilir. Yapılanmış görüşme daha çok, önceden yapılan ve ne tür soruların ne şekilde sorulup, hangi verilerin toplanacağını en ayrıntılı biçimde düzenleyen görüşme planının aynen uygulandığı bir görüşme türüdür. Yapılanmamış görüşme ise görüşmeciye büyük hareket ve yargı serbestisi veren, esnek, kişisel görüş ve yargıların kökenlerine inmeyi sağlayan bir görüşme biçimidir. Görüşmeler çoğunlukla bu iki uç arasında bir ortamda yapılır ki buna da yarı yapılanmış görüşme olarak adlandırılır (Karasar, 1998: 167-168). Bu çalışmada da yarı yapılanmış görüşme türü kullanılmıştır. Görüşme yapılmadan önce mikro kredi kullanan kadınlara ve TGMP yöneticisine sorulacak sorular (Ek-1: Görüşme soruları) hazırlanmış ancak görüşme sırasında bu sorular esnek bir biçimde yöneltmiştir. Kadınların kendilerini anlatmalarına izin verilmiştir. Sorular görüşme sırasında belirlenen tüm konuları konuşabilmek adına oluşturulmuştur.

Patton da üç tür görüşme yaklaşımından söz eder. Bunlar; sohbet tarzı görüşme, görüşme formu yaklaşımı ve standartlaştırılmış açık uçlu görüşme tarzıdır. Sohbet tarzı görüşme, genellikle araştırmacının gözlem amacıyla doğrudan ortama katıldığı alan araştırmalarında kullanılmaktadır. Sorular, iletişimin doğal akışı içinde sorulur ve görüşülen birey kendisiyle görüşme yapıldığını bile fark etmeyebilir. Görüşme formu yaklaşımdan ise görüşme sırasında irdelenecek bir sorular ve konular listesini vardır. Bu yöntem benzer konulara yönelmek yoluyla değişik insanlardan aynı tür bilgilerin alınmasını amaçlar. Görüşme formu, araştırma problemi ile ilgili tüm boyutların ve soruların kapsanmasını güvence altına almak için kullanılmaktadır. Standartlaştırılmış açık uçlu görüşmede daha önceki iki yaklaşım ile görüşmeciye tanınan esneklik sınırlanmıştır. Bu tür görüşmede bireysel farklılıklar, görüşme sürecinin akışına ve görüşmenin ortamına ilişkin değişiklikler dikkate alınmaz (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 131-133). Patton'un sınıflandırmasına göre de bu çalışmada "Görüşme formu yaklaşımı" uygulanmıştır. Sorular belirlenen konuları görüşülen tüm kadınlara yöneltebilmek için hazırlanmıştır. Bu yöntemle kadınlardan daha sistematik ve karşılaştırılabilir bilgi elde edilmiştir.

Görüşmeler, 2018 yılı Mayıs - Haziran - Temmuz ayı içerisinde 13 TGMP üyesi ve 1 Şube yöneticisi ile yüz yüze ve yüz yüze görüşme imkânı bulunmayanlarla ise telefonda yapılmıştır. Görüşme sırasında not tutulurken görüşme yapılan kadınlardan izin alınarak ses kaydı gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde, aynı anketlerde olduğu gibi, her mikro kredi kullanıcısına yaşı, medeni hali, nereli olduğu ve gelir durumu gibi yapılanmış sorular da yöneltmiştir. Bu sorular, görüşme yapılan kişinin yaşam öyküsünü anlamada yardımcı olmuştur. Dolayısıyla, görüşme çözümlemesi yapılırken, ilk etapta her bir üyenin genel profili hakkında bilgi verilmiştir.

3.4. Verilerin Değerlendirilmesi

Nitel veri analizi, araştırmacının verileri düzenlediği, analiz birimlerine ayırdığı, sentezlediği, biçimleri ortaya çıkardığı, önemli değişkenleri keşfettiği ve hangi bilgileri

rapora yansıtacağına karar verdiği zorlu bir süreçtir. Nitel analiz yapan araştırmacı, alandan toplamış olduğu verilerden hareket ederek bu veriler içerisinde saklı duran bilgiyi keşfetmeye ve ortaya çıkartmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla nitel veri analizinin, kuramdan türetilen hipotezlerin sınamasına dayalı nicel veri analiz yöntemlerinden farklı bir analiz yöntemine sahip olduğunu söylemek mümkündür (Özdemir, 2010: 328). Nitel veri analizini anlayabilmek için onun bazı temel özelliklerine bakmak faydalı olacaktır. Bunlar;

1. Niceliksel analize göre niteliksel analizde ölçüm ve standardizasyondan bahsetmek zordur.
2. Niteliksel analiz veriler temelinde bazı yeni kavram ve kuramların gelişmesini sağlayabilir.
3. Niteliksel analiz bütün birimler kapsanana kadar devam eden döngüsel bir süreçtir. Verilerin ayıklanması, verilerin düzenlenmesi ve yorumu içeren, birbirini izleyen ve devam eden işlemler analizi oluşturur.
4. Analiz veride bulunan örüntülerin ortaya çıkmasını sağlar. Bu örüntüler, davranışlar, olgular, ilişkiler ve benzeri biçimde olabilir.
5. Bu örüntüler bir kez ortaya konduktan sonra, veriler betimsel temelden yorumlamaya giden bir şekilde işleme tabi tutulurlar.
6. Niteliksel analiz niceliksel analiz kadar soyut değildir. Bu analizle anlamlar, algılar, inançlar üzerinde çalışılır (Kümbetoğlu, 2017: 151).

Alanyazında çok sayıda veri analiz yaklaşımı bulunmaktadır. Bunlardan biri de Strauss ve Corbin'in yapılan analizin derinliğine göre oluşturduğu iki analiz sürecidir: betimsel analiz ve içerik analizi. Betimsel analiz, içerik analizine göre daha yüzeyseldir. İçerik analizi ise toplanan verilerin derinlemesine analiz edilmesini gerektirirken önceden belirgin olmayan temaların ve boyutların ortaya çıkarılmasını da sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 239). Bu araştırmada veriler içerik analizi yapılarak değerlendirilecektir.

Araştırmanın temel veri kaynağı görüşme ile elde edilen bilgilerden oluşmaktadır. Görüşmeler ses kayıt cihazına kayıtlı olduğundan, daha iyi çözümlenebilmesi için bilgisayara aktarılmıştır. Bilgisayar ortamına aktarılan ses kayıtları "Groove Müzik" programının yardımıyla araştırmacı tarafından dinlenerek "Rich Text Format"ta yazıya aktarılmıştır. Kayıtların yazıya aktarılma işlemi uzun süreli bir işlemdir. Görüşmelerin en kısısı yarım saat sürmüştür. Görüşmelerden alınan kayıtların toplam süresi yaklaşık; 13 TGMP üyesi $\times$ 0.5 saat = 6.5 saattir. 1 dakikalık bir kaydın yazılması ortalama 6–8 dakikayı almaktadır. Ayrıca TGMP şube yöneticisiyle yapılan görüşmenin ses kaydı da vardır. Bu kayıt da yaklaşık bir saattir. Toplamda 7.5 saatlik kayıt çözümlenmiştir. Tüm kayıtlar yazılı ortama aktarıldıktan sonra veriler bütünsel olarak çözümlenmiştir. Bunun için içerik analizi yapılmış ve içerik analizindeki aşamalar takip edilmiştir.

Yıldırım ve Şimşek (2016) bu aşamaları; "Verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi ve bulguların tanımlanması yorumlanması" olarak

dört aşamada açıklamıştır. Birinci aşama olan verilerin kodlanmasında üç yol izlenmektedir. Bunlar;

1. Daha önceden belirlenmiş kavramlara göre yapılan kodlama
2. Verilerden çıkarılan kavramlara göre yapılan kodlama
3. Genel bir çerçeve içinde yapılan kodlama

Birinci türde araştırmanın temelini oluşturan kuram veya kavramsal çerçeve dikkate alınarak, veriler toplanmadan önce bir kod listesi çıkarılır. İkincisine verilerin analizine yardımcı olacak kavramsal yapının olmadığı durumlarda başvurulur ve tamamen verilerden yola çıkılarak kodlar oluşturulur. Üçüncüsü her iki kodlama biçiminin birleşiminden oluşan bir kodlama türüdür. Önceden belirlenen bir kod listesi içerik analizini yönlendirirken, tümevarımcı bir anlayışla verilerin incelenmesi sonucu ortaya çıkan veriler de, daha önceden oluşturulan kod listesine eklenir ya da eski kodlar değiştirilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 243-246). Bu çalışmada genel bir çerçeve içinde kodlama yapılmıştır. Veriler değerlendirilmeye başlamadan önce araştırmanın kuramsal çerçevesi içinde verileri inceleme kriterleri belirlenmiştir. Yani değerlendirmenin genel çerçevesi çizilmiştir. Ardından incelenen her bir durumdan bu çerçeve kapsamında ortaya çıkan kodlar oluşturulmuştur. Ortaya çıkan kodlar birbirleriyle ilişkileri göz önünde bulundurularak temalaştırılmıştır. Tematik kodlamanın ardından veriler organize edilerek yorumlanmıştır. Aşağıda yapılan bu işlemlere araştırmadan bir örnek verilmiştir:

Kadınların ev içi sorumluluk paylaşımları önceden belirlenmiş bir çerçevedir. İçerik analizi sonucu TGMP üyesi bir kadının bu çerçevede verdiği cevaplar sonucu ortaya çıkan kodlar şu şekildedir;

Kendi, yardım, iş yükü, ihmal, çalışmaya devam bu çerçevede ortaya çıkan kodlardır. Bu kodlar “Güçlenme” teması içinde “Sorumluluk paylaşımı” olarak alt bir temayı oluşturmuştur.

Görüşme verilerinin analizi elle yapılmış, bilgisayar destekli veri analizi programlarından yararlanılmamıştır.

3.5. Bulgular ve Yorumlar

Vuslat Doğan Sabancı Bağcılar Mikrofinans Şubesi kredi vermeye 2010 yılında başlamıştır. 2018 Temmuz ayı itibarıyla İstanbul’da iki şube aktif olarak mikro kredi vermektedir. Bunlar Sarıyer ve Bağcılar şubeleridir. Vuslat Doğan Sabancı Bağcılar Mikrofinans Şubesi Çatalca, Esenler, Bahçelievler, Yenibosna, Güngören ve çevresine hizmet etmektedir. Bu şubenin Temmuz 2018’de aktif olarak 90 üyesi bulunmaktadır. Bunlardan 50’si Çatalca’dadır.

Bulguları analiz etmeden önce TGMP’nin işleyişi hakkında genel bir çerçeve çizmek mikro krediyi anlamak açısından önemlidir. Çalışmanın ikinci bölümde mikro krediye dair ayrıntılı bilgi verilmiştir ancak burada hem Vuslat Doğan Sabancı Bağcılar Mikrofinans Şubesine yönelik özel bilgiler yer almakta hem de kredinin uygulamadaki durumu ortaya konmaktadır.

TGMP çalışanları krediye ihtiyacı olan kadınları bulmak için saha çalışması yapmaktadır. Bu çalışmalar sırasında ulaştıkları kadınlara, kredi almak için beş kişilik bir grup kurmaları söylenir. Bu grubun müteselsil kefalet için değil, sosyal dayanışma ve dostluk ile işbirliğini pekiştirmek için oluşturulduğu ifade edilmektedir. Beş kişilik bir grup kuran ve bir iş fikri olan kadınlar TGMP sorumlularını arayarak haber verir. 18 yaşını doldurma ve dar gelirli olma şartını taşıyan kadınları kendi evlerinde tanımaya giden sorumlular 3 günlük bir eğitim planını uygulatır (Ek-2: Eğitim İçeriği ve Checklisti). Bu 3 günlük sürede sorumlular kadınları tanıma fırsatı da bulur. Okuma-yazma bilmeyen varsa adını yazıp imza atacak kadar eğitim verilir. Bu eğitimlerde grupta bulunan herkesin evleri gezilir. Eğitimin ilk günü kadınları tanımaya ve mikro krediyi tanıtmaya ayrılmıştır. İkinci gün TGMP'nin işleyişi anlatılır. Üçüncü gün kadınlara form (Ek-3: Grup Üyelik Başvuru Formu) doldurtulur. Bu formlar üyeyi tanımak için bir prosedür olarak ifade edilmektedir. Formlar kadınlara bırakılarak eşlerine de imzalatmaları ve sonra teslim etmeleri söylenir. Bekâr olanlar için baba, babanın olmadığı durumlarda başka aile üyesinin imzası talep edilir. Eşin ya da aileden birinin imzası olmazsa onay verilmez. Daha sonra grup başkanı ve merkez şefi de onay verirse ve katılımcı eğitimini de başarıyla tamamladıysa bir hafta içerisinde krediyi alabilir. Bir menfaat ilişkisi gelişmemesi ve geri ödemelerde sıkıntı yaşamamak için mikro kredi evden sadece bir kişiye verilir. Projede, grupta akraba olmaması şartı vardır ama uygulamada bu gerçekleşmemektedir. İlk Temel Kredi alımında 46 hafta vadeyle en fazla 1000 TL verilir. Haftalık toplantılar merkez ev olarak belirlenen bir üyenin evinde ya da iş yerinde yapılır. Çatalca ve İstanbul'un bazı ilçelerinde mesafenin uzun olmasından sebep toplantılar iki haftada bir yapılmaktadır. TGMP görevlileri kadınların gelir getirici bir iş yapıp yapmadıklarını da denetler.

Geri ödemeler NFC elektronik tahsilat sistemi kullanılarak tahsil edilir. Bu sistemde üyeye bir kart verilir. Bu kart okutulduğunda kadınların tüm kişisel bilgileri, ne kadar borçlarının kaldığı, yaptıkları tasarruf, mikro sigorta ya da mikro konut durumları, sosyal işletmecilikle (Morkoz) ilgili yaptıkları alımlar görünür. Yapılan tahsilatların teyidi için, kadınlara yapılan tahsilat miktarını ve kalan borçlarını ihtiva edecek şekilde otomatik olarak SMS gönderilir.

TGMP finansal olarak kendini sürdürebilmek için fon ve bağışlara ihtiyaç duymaktadır. Örneğin Vuslat Doğan Sabancı Bağcılar Mikrofinans Şubesi, Vuslat Doğan Sabancı'nın bağışıyla açılmıştır. Ancak bu bağışlar da yetersiz kalabilmektedir. Bu yüzden Sosyal İşletme Projesi (Morkoz) hayata geçirilmiştir. Bu proje ile TGMP birçok firma ile anlaşma yapmıştır. Pek çok firmanın da Türkiye distribütörlüğünü yapmaktadır. Bu firmaların ürünleri TGMP üyelerine toptan fiyatına bir yıllık taksit yapılarak verilir. 100 TL'lik ürün alan bir üye bunu haftada 2.5 TL olarak geri öder. Burada amaç üyenin bu ürünleri satın gelir elde etmesidir. Üye bu ürünlerden kendi ihtiyacı için de satın alabilir. Kozmetikten, elektrik süpürgesine, tencereye kadar pek çok ürün bulunmaktadır.

Üyenin kullanmış olduğu kredi üzerinden %10 hizmet bedeli ve %5 BSMV alınmaktadır. 1000 TL alan bir üye bunu 1150 TL olarak geri öder. Hizmet bedeli olarak adlandırılan

bu paraya gerekçe olarak ise özellikle proje yürütücülerinin her hafta grup liderlerini ziyaret etmek için yaptıkları ulaşım masrafı ve diğer masraflar gösterilmektedir.

Üyelere ilk kredi aldıklarında zorunlu bir tasarruf hesabı açılır. Yeni üyeler bu hesaba ilk etapta 10 TL atar. Daha sonrasında ise ne kadar isterse o kadar tasarruf etme imkânları olur. Burada biriken tasarrufunu üye istediği gibi kullanabilir. Haftalık kredisini ödeyemeyenler burada biriktirdiklerini kullanabilirler.

TGMP'nin bir de mikro sigorta (Ferdî Kaza Sigortası) ve mikro konut uygulaması bulunmaktadır. Üyenin sisteme girmesi ile otomatik olarak açılan bu sigorta hesaplarından birini üye açık tutmak zorundadır. Mikro sigorta yıllık 12 TL iken mikro konut yılda 14 TL'dir. Kiracıya ve ev sahibine göre farklı uygulamaları vardır. Mikro sigorta kayıp olmadığı sürece teminat vermediği için genelde mikro konut seçilmektedir.

Bir de iletişim kredisi vardır. Bununla da üyeler anlaşmalı firmadan telefon satın alabilirler.

Üyenin hayatını kaybetmesi durumunda ise TGMP borcu otomatik olarak siler. Borç bir yakınına devredilmez.

TGMP üyeleri Temel Kredilerinin geri ödemesi 26 haftayı geçince "Ara çekim" yapabilirler. 1000 TL alan bir üye ara çekimle 1300 TL alabilir. Ancak bu paradan öncelikle borcun geri kalanı kesilir ve kalan miktar üyeye verilir. Resmi olarak her ne kadar 5 bin TL olarak belirtilse de Temel Kredide üye kademeli olarak en fazla 2000 TL alabilir. Girişimci Kredisinde ise en fazla 15000 TL verilebilir ancak bu rakam 10000 ile sınırlı tutulmaya çalışılmaktadır. Girişimci de 1000 TL ile başlar ancak kredi her seferinde 1000 TL olarak artar ve ara çekim yapılmaz.

TGMP üyesinin çok zor durumda kalıp haftalık ödemesinin ancak bir kısmını ödeyebildiği durumda ise şube müdürü borcu tekrar yapılandırabilir. Bu durumda üyeye geri ödemede yardımcı olunmaktadır.²

Tüm bu bilgilere ek olarak mikro kredinin literatürde yer alan tanım ve eleştirilerinden de yola çıkılarak kadınların kendi hayatlarında yaşadıkları deneyimlerin bunlarla örtüşüp örtüşmediği de çalışma kapsamında değerlendirilecektir.

3.5.1. Demografik bilgiler ve yaşam öyküsü

Katılımcı 1 – Ayşe³, 60 yaşında. Çatalca'nın bir köyünde doğmuş. 36 yıldır Çatalca'da yaşıyor. İlkokul mezunu. Eşi 3 yıl önce vefat etmiş. 33 ve 32 yaşlarında iki çocuğu var. İkisi de üniversiteyi yarım bırakmış. Çocuklarıyla birlikte yaşıyor. Mikro kredi almadan önce hiç çalışmamış. Şuan patik, havlu kenarı yapıp satıyor ve ayrıca tavuk besliyor. Eşi devlet memurluğu yapmış ve emekli olmuş. Vefat eden eşinin emekli maaşını ve babasından kalan emekli maaşını alıyor.

² Bu bilgiler Vuslat Doğan Sabancı Bağcılar Mikrofinans Şube Yöneticisiyle yapılan görüşme ve yöneticiden alınan bilgi notları derlenerek hazırlanmıştır.

³ Görüşülen kadınların samimiyetle verdiği cevaplar ifşa edilmek istenmediği için kadınların gerçek isimleri saklı tutulmuş ve onun yerine takma isimler kullanılmıştır.

Katılımcı 2 – Emine, 50 yaşında. Çatalca'da doğmuş ve şuan Çatalca'da yaşıyor. Lise mezunu. 27 yıllık evli, 26, 24 ve 9 yaşlarında 3 çocuğu var. İkisi üniversite mezunu, küçük olan ortaokula devam ediyor. Çocuklarından biri evli, evde 4 kişi yaşıyorlar. Eşi de kendi de emekli. Özel bir şirkette muhasebede çalışmış daha sonra kendine ait bir kıyafet dükkânı açmış, okul kantininde çalışmış şuan bir okulun servisinde hosteslik yapıyor. Bu işten arta kalan zamanında da çorap satışı yapıyor.

Katılımcı 3 – Yeter, 39 yaşında. İstanbul Sarıyer'de doğmuş. Çatalca'da yaşıyor. Lise mezunu. 20 yıllık evli, 19 ve 13 yaşlarında 2 çocuğu var. Biri üniversitede diğeri ortaokulda okuyor. 4 kişi yaşıyorlar. Eşi ile birlikte 10 yıldır poşet ve temizlik malzemeleri sattıkları bir dükkânları var. Dükkânı kayınpederinden devralmış. Daha önce anaokulunda 6 yıl kadar öğretmenlik yapmış. Sosyal sigortası var.

Katılımcı 4 – Nihal, 36 yaşında. İstanbul'da doğmuş. Çatalca'da yaşıyor. İlkokul mezunu. Bekâr, annesiyle yaşıyor. Daha önce 12 yıl tekstil sektöründe çalışmış. 10 yıldır da vergi mükellefi olarak telefon bayii (Telefon satışı, aksesuarı ve tamiri üzerine) işletiyor. Emekli olmasına 1 yıl kalmış. Telefon dükkânını dayısından devralmış. Sosyal sigortası var.

Katılımcı 5 – Songül, 56 yaşında. Çatalca'da doğmuş ve Çatalca'da yaşıyor. İlkokul mezunu. 40 yıldır evli, 2'si erkek 1'i kız 3 çocuğu var. 33 yaşındaki kızı öğretmen, boşanmış ve bir çocuğu var, 30 yaşındaki oğlu ortaokul mezunu, evli ve çocuğu var, 29 yaşındaki oğlu da ortaokul mezunu. 5 kişi yaşıyorlar, 1 oğlu uzakta çalışıyor ama kızı yanında yaşıyor. Eşi emekli. Kendisi sigortalı işte çalışmamış, el işleri yaparak para kazanmış bu yüzden sosyal sigortası yok, eşinden yararlanıyor. Mikro kredi almadan önce çeyizlik el işleri yapıp Çatalca'da açılan el işi tezgâhlarında satış yapmış.

Katılımcı 6 – Aysel, 37 yaşında. Çatalca'da doğmuş ve Çatalca'da yaşıyor. Lise mezunu. 20 yıllık evli, 18 ve 13 yaşlarında 2 çocuğu var. Çocuklarından biri liseye diğeri ortaokula gidiyor. 4 kişi yaşıyorlar. Eşi şoförlük yapıyor. Çalışmaya mikro kredi alarak başlamış. İlk başlarda evde çamaşır satıyormuş ama şimdi Kafe işletiyor. Sosyal sigortası var.

Katılımcı 7 – Aslı, 56 yaşında. Sinop – Ayancık'ta doğmuş. 1974'te babasının işi nedeniyle İstanbul'a gelmek zorunda kalmışlar. Bağcılarda yaşıyor. İlkokul mezunu. 34 yıldır evli 33 ve 28 yaşlarında 2 çocuğu var. Çocuklarının biri üniversite diğeri de lise mezunu. 7 kişi yaşıyorlar. Gelini ve 2 torunuyla aynı binadalar. Eşi böbrek hastası olduğu için çalışmıyor, haftada 3 gün diyalize girmek zorunda. Kendisi mikro kredi almadan önce de çalışıyormuş. Evinin altında bulunan dükkânında çaydanlık tamiri yapıyor. Sosyal sigortası yok eşinden faydalaniyor.

Katılımcı 8 – Duru, 47 yaşında. İstanbul Eyüp'te doğmuş ve Esenler'de yaşıyor. Ortaokul mezunu. Evli, 26 ve 20 yaşlarında 2 çocuğu var. Kızı üniversitede okuyor oğlu da üniversiteden mezun ve özel bir şirkette çalışıyor. Kayınvalidesi de yanlarında kalıyor, 5 kişi yaşıyorlar. Eşi de kendisi de emekli. Sigortasını dışardan ödeyerek emekli olmuş. Şuan kendi dükkânlarında birlikte çalışıyorlar. 12 yıl önce açtıkları bu dükkânda ne iş yaptıklarını şöyle anlatıyor:

Bekârken 9 yıl tekstilde çalıştım. Evlenince çıktım. Sonra bu şekilde evde iş yapıyordum çocuklarım küçüktü. Sonra bir arkadaşımın bu işle ilgili dükkânı vardı annesi hasta olunca bana rica etti dükkânda durur musun diye bu süre uzadı annesi hastaneden çıkamayınca sonra ortak olmaya karar verdik. 1 ay kadar ortak çalıştıktan sonra ayrı ayrı çalışmaya karar verdik. “Herkes kendine ayrı bir dükkân tutsun ve kendine çalışsın.” dedik. Zaten 11 yaşından beri tekstilde çalışıyorum. Şimdi evlere boncuk işi veriyorum. Firmalardan mal alıyoruz. Malzeme alıp kadınlara dağıtıyorum.

Katılımcı 9 – Fatma, 60 yaşında. Kırklareli’nde doğmuş. 43 yıldır İstanbul’da, şuan Bağcılar’da yaşıyor. İlkokul mezunu. Evli, 42, 38 ve 33 yaşlarında 3 çocuğu var. Çocuklarından 2’si evli ve hepsi üniversite mezunu. Bekâr olan bir çocuğuyla birlikte 3 kişi yaşıyorlar. Eşi emekli. 42 yıldır kazak alıp bu kazaklara işleme yapıp satıyor. Sosyal sigortası yok eşinden faydalaniyor.

Katılımcı 10 – Filiz, 45 yaşında. Sinop’ta doğmuş. 28 yıldır İstanbul’da, şuan Esenler’de yaşıyor. İlkokul mezunu. Evli, 28 ve 18 yaşlarında 2 çocuğu var. Çocukları okuyor. Evde kendi babası da dâhil 5 kişi yaşıyorlar. Eşi emekli olmuş aynı zamanda özel bir firmada çalışıyor. Mikro kredi almadan önce 10 yıl kazaklara aksesuar takma işini yapmış. Şuanda da bu işi yapıyor. Sosyal sigortası var.

Katılımcı 11 – Hande, 35 yaşında. Çatalca’da doğmuş ve şuan Çatalca’da yaşıyor. Lise mezunu. Evli, 16, 4 ve 2 yaşlarında 3 çocuğu var. Büyük çocuğu okuyor. Evde 5 kişi yaşıyorlar. Eşi özel bir firmada çalışıyor. Mikro kredi almadan önce bir inşaat firmasında 14 sene muhasebecilik yapmış. Sosyal güvencesi yok eşinden faydalaniyor. Mikro kredi ile evden kozmetik pazarlaması yapıyor.

Katılımcı 12 – Neşe, 32 yaşında. Çatalca’da doğmuş ve Çatalca’da yaşıyor. Ortaokul mezunu. Evli ve 10 yaşında bir çocuğu var. Çocuğu okuyor. 3 kişi yaşıyorlar. Eşi çalışıyor. Mikro kredi almadan önce 15 yıl tekstilde ve bir okulda çalışmış. Şuan el işi yapıyor. 10 yıllık sosyal sigorta primi var ama aktif olarak ödemediği için eşinden faydalaniyor.

Katılımcı 13 – Özlem, 34 yaşında. Bakırköy’de doğmuş ve şuan Esenler’de yaşıyor. İlkokul mezunu. Evli, 6 ve 7 yaşında 2 çocuğu var. 4 kişi yaşıyorlar. Eşi bir lokantada çalışıyor. Daha önce 5 yıl modelistlik yapmış. Mikro kredi alarak evden temizlik ve sağlık ürünleri satmış ancak şuan bir akrabasının yardımıyla aldığı markalı tekstil ürünlerini çevresine satıyor. Sosyal sigortası var.

Tablo 7. Mikro Kredi Alan Kadınların Demografik Bilgileri

İsim	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durum	Çocuk Sayısı	Eşinin Mesleği	Haneye başka gelir giriyor mu?	Kaç yıldır mikro kredi alıyor?	Ortalama Aylık Gelir(Aylık-TL)	Yapılan İş
Ayşe	60	İlkokul	Eşi vefat etmiş	2	Vefat-Emekli	Babası ve eşinin emekli maaşı	8	1000	El işi
Emine	50	Lise	Evli	3	Emekli	Eşinin ve kendi emekli maaşı	4	2000	Çorap satışı

Yeter	39	Lise	Evli	2	Aynı işte çalışıyor	-	8	15000	Temizlik malz. ve ambalaj
Nihal	36	İlkokul	Bekâr	-	-	Annesinin emekli maaşı	3	2000	Telefon tamiri
Songül	56	İlkokul	Evli	3	Emekli	Eşinin emekli maaşı	5	Bilmiyor	El işi
Aysel	37	Lise	Evli	2	Çalışıyor	Eşinin maaşı	7	Bilmiyor	Kafe işletiyor
Aslı	56	İlkokul	Evli	2	Hasta-Çalışmıyor	Eşinin emekli maaşı	6	1500	Çaydanlık tamiri
Duru	47	Ortaokul	Evli	2	Emekli-Aynı işte çalışıyor	Eşinin ve kendi emekli maaşı	7	2500	Boncuk işleme
Fatma	60	İlkokul	Evli	3	Emekli	Eşinin emekli maaşı	6	Bilmiyor	Boncuk işleme
Filiz	45	İlkokul	Evli	2	Emekli ve çalışıyor	Eşinin emekli maaşı ve maaşı	7	Bilmiyor	Boncuk işleme
Hande	35	Lise	Evli	3	Çalışıyor	Eşinin maaşı	8	1500	Kozmetik satışı
Neşe	32	Ortaokul	Evli	1	Çalışıyor	Eşinin maaşı	4	300	El işi
Özlem	34	İlkokul	Evli	2	Çalışıyor	Eşinin maaşı	3	1500	Penye, kazak satışı

Yukarıda kadınların demografik bilgileri ve yaşam öyküsü ile ilgili temel bilgiler sunulmuştur. Tabloda da bu bilgiler bir çerçeve oluşturması açısından ortaya konmuştur.

Tüm bu bilgilerden yola çıkılarak görüşülen 13 kadının yaşlarının 32 ile 60 arasında değişiklik gösterdiği söylenebilir. Kadınların yaş ortalaması ise 45'tir.

Kadınların medeni durumlarına şu şekildedir; kadınlardan biri bekâr ve bir diğeri de eşini kaybetmiştir. Diğer 11 kadın ise evlidir. Bekâr olan kadın dışında hepsinin çocuğu vardır. 7'sinin 2 çocuğu ve 4'ünün de 3 çocuğu ve 1'inin 1 çocuğu vardır.

Evli olan kadınlardan yalnızca birinin kocası hastalık nedeniyle çalışmamakta, diğerlerinininki ise ya çalışmakta ya da emeklidir. Çalışan eşlerden biri ve emekli olan eşlerden biri eşiyile birlikte iş yapmaktadır.

Türkiye'de özellikle başvurulan işlere uygun eğitim ve becerisi olmayan kadınların iş bulma şansları son denece zayıftır. Bulsalar bile bu işler düşük statülü, düşük kazançlı ve çoğunlukla sigortasız çalışmayı gerektiren işler olmaktadır. Bu nedenle, kendi hesabına çalışma, ücretli bir işte çalışmak isteyip bu tür bir iş bulamayan kadınların başvurdukları

bir seçenek olarak değerlendirilmektedir (Yetim, 2002: 82). Görüşülen kadınların genel olarak eğitim düzeylerinin düşük olması bu bilgiyi destekler niteliktedir. Kadınlardan 7'si ilkokul, 2'si ortaokul ve 4'ü lise mezunudur.

13 kadından 2'si mikro kredi almadan önce hiç çalışmamıştır. Diğerleri mikro kredi almadan önce de çalışmış ve mikro kredi alarak ya işlerine devam etmiş ya da başka işler yapmışlardır. Bu kadınlar için mikro kredi uygulamasının kadın istihdamının niceliği artırma yönünde önemli bir katkı sağladığını söylemek mümkün değildir.

Kadınların 6'sı hariç hepsinin sosyal güvencesi vardır. Bu 6 kadın ise eşinin sigortasından yararlanmaktadır. Geriye kalan 7 kadından 2'si emekli olmuştur. 1'nin emekliliğine 1 yıl kalmış ve 4'ünün de kendi sosyal sigortası bulunmaktadır. Alan yazında mikro kredi ve mikro finans sisteminin en önemli zayıf halkalarından birinin verilen kredilerin hedef kitlede bulunan kişileri kayıt dışı alanlarda üretimde bulunmaya sevk etmesi olduğuna dikkat çekilmektedir (Öz ve Çolakoğlu, 2014: 201-202). Kadınların sosyal güvenceden yoksun olarak çalışması kayıt dışı olarak ifade edilmektedir. Bu doğrultuda görüşülen kadınların kayıt dışı alana sevk edildiği tam olarak söylenemez. Kadınlarda 7'si zaten sosyal sigortalıdır. Ancak mikro kredi ile bir iş yapmaya başlayan 2 kadın özelinde baktığımızda kadınlardan birinin (Ayşe) sosyal güvencesi yokken diğerinin (Aysel) sosyal güvenceye sahip olması da yine kayıt dışı alana yöneltme açısından bizi anlamlı bir çıkarım yapmaktan alıkoymaktadır. Aynı şekilde yıllardır çalışan ve çaydanlık tamiri yaptığı bir dükkânı olan Aslı herhangi bir sosyal güvencesi olmadan çalışmaktadır. Bu durum mikro krediden önce de sonra da değişmemiştir. El işi yapan Neşe de daha önce çalıştığı için 10 yıllık sosyal sigorta primi olmasına rağmen şuan sigortalı bir iş yapmadığı ve evden çalıştığı için eşinin sigortasından yararlanmaktadır.

Biri hariç kadınların hepsinin evine mikro kredi ile yaptıkları iş haricinde de gelir girmektedir. 2 kadının hem eşinin hem de kendi emekli maaşı vardır. Eve eşinin emekli maaşı giren 5 kadın vardır. Bekâr olan kadının da annesinin emekli maaşı eve katkı sağlamaktadır. Eşi vefat eden bir kadının da hem eşinden hem de babasından emekli maaşı vardır. 7'sinin eşi hâlihazırda çalışmakta olup onların da maaşı eve gelir getirmektedir. Kadınlardan sadece birinin eşiyle birlikte aynı işi yaptıkları için evine sadece yaptığı işten kazandığı para girmektedir. Bu miktar da aylık ortalama 15000 TL olup ek gelir olmadan da geçim sağlanacak niteliktedir.

Kadınların sadece mikro kredi kullanarak yaptıkları işle ilgili kazançları da 300 TL ile 15000 TL arasında değişmektedir. 4 kadın ne kadar kazandığı ile ilgili bilgisi olmadığını belirterek bir rakam söylememiştir. Aylık 15000 TL geliri olan ve kazanç belirtmeyen kadınların dışında kalan 8 kadın ortalama aylık 1537 TL kazanmaktadır.

Kadınlardan sadece Duru'nun çalışanı vardır. Duru'nun yanında çalışan kadınlar da kayıt dışı ve parça başı ücretlendirme şeklinde istihdam edilmektedir. Ayrıca Duru ve Yeter'in eşleri de onlarla birlikte iş yapmaktadır. Onların dışında diğer kadınlar ise yaptıkları işi tek başına yürütmektedirler.

Kadınlara ne iş yaptıkları sorulduğunda; el işleri yapan 3, kozmetik pazarlayan 1 ve kazak/penye satan 1 kadın evden çalıştığını, çorap satan 1 kadın Çatalca'da bulunan bir

pazarda haftada bir gün tezgâh açtığını, bir kadın temizlik malzemeleri ve ambalaj sattığı dükkânının olduğu, biri telefon ve telefon aksesuarları satışı ve telefon tamiri yaptığı bir dükkânının olduğunu, 3'ü tekstil firmaları için boncuk işlemesi yaptırdığı bir dükkânının bulunduğunu, biri işlettiği bir Kafe'si olduğunu ve bir diğeri ise çaydanlık tamiri yaptığı bir dükkânının olduğu belirtmiştir. Kadınların genel olarak birbirinden farklı işler yaptığı görülmektedir. Ancak telefon işi yapan Nihal hariç diğerleri toplumda daha çok kadınların yaptığı ve kadın işi olarak algılanan işler yapmaktadır. Bu durum şu şekilde açıklanabilir: Kadının toplumsal rolü nedeniyle ev hayatı ve iş hayatı arasında denge kurmak zorunda olması, kadınların annelik, eşlik rolünün bir uzantısı gibi değerlendirilen öğretmenlik, hemşirelik, sekreterlik gibi daha çok kadınların çalıştığı mesleklere yönelmesine yol açmıştır. Böylece erkeksi ve kadınsı meslek ayırımı ortaya çıkmıştır (Bedük, 2005). Bu ayırım Kadınların sahip olduğu mikro işletmeler için de geçerli olmaktadır. Kadınlar ev içi üretim ve ev işlerinin uzantısı olan tekstil sektörü gibi sektörlerde yoğunlaşmaktadır ("Türkiye'de Kadınlara Ait Girişimlerin Desteklenmesi", 2000: 16).

3.5.2. Mikro kredi öyküsü

Görüşme yapılan kadınların hepsi Vuslat Doğan Sabancı Bağcılar Mikrofinans Şubesi'nden mikro kredi almaktadır. Bu şube 2010 senesinde kurulmuştur ve görüşülen kadınlardan üçü kuruluşundan beri bu şubeden kredi almaktadır. Kadınların mikro krediyi ne yapmak için kullandıkları şöyle sıralanabilir; bir işe başlamak için sermaye edinmek, mal ve malzeme almak, kullanılan makinelerin yenilenmesi, iş yerinin büyütülmesi, piyasaya olan borcun kapatılması, yapılan işin sürdürülmesi için gereken parayı edinmek.

Kadınların mikro krediyi ne yapmak için aldıkları genel olarak değişiyorsa da mikro kredi alma nedenleri dolaylı olarak aileye ek ya da daha fazla gelir sağlama olarak görülebilir. Çelik ve Özdevecioğlu'nun Nevşehir'de yaptıkları bir araştırmada da, kadınların girişimci olmalarında ilk sırada aileye ek gelir sağlamanın etkili olduğu tespit edilmiştir (Çelik ve Özdevecioğlu, 2001: 496). El işi yaparak çevresine satan Ayşe, mikro kredi almaya nasıl karar verdiğini şöyle anlatıyor:

Burada ilk mikro kredi kullananlardanım. Eşim çok rahatsızdı, o dönem ihtiyacım vardı eve bir katkı olsun diye aldım. El işi yaparak, mutfak masrafına faydası olsun diye başladım. 8 yıldır üyeyim defalarca mikro kredi aldım.

Ayşe'nin anlattıkları kadınların gerek haneye ek gelir sağlamak ve gerekse ücretli işlerde çalışma çabalarının artmasının onların ekonomik faaliyetlere girişini hızlandırdığı iddiasını doğrular niteliktedir (Soysal, 2010b: 75).

Kadınlardan sadece 2'si (Ayşe ve Aysel) mikro kredi alarak ilk defa bir iş yapmaya başlamıştır. Bunlardan biri el işi yapıp, diğeri ise çamaşır alıp satmaya başlamıştır. Kadınların aldıkları düşük miktardaki kredi paralarıyla yapmaya başlayacakları işler son derece kısıtlı olmaktadır. Bu nedenle kadınların çoğunluğu ev işleri benzeri dantel, şal, patik örmek gibi düşük gelir getiren işler yapabilmektedirler. Bu iki kadının yaptığı işler bu tespiti destekler niteliktedir (Aşkın ve Barış: 2015: 75).

Kadınlar 3 ile 8 yıl arasında değişen süredir aralıksız mikro kredi kullanmaktadırlar. TGMP, mikro kredi için başvuranlara ilk etapta Temel Kredi vermektedir. Girişimcilik

kredisi almak isteyen ve bununla ilgili şartları sağlayan kadınlar ise Temel Krediden sonra Girişimcilik Kredisi alabilmektedir. Görüşülen 13 kadından 5'i girişimcilik kredisi kullanmıştır. Kadınların toplamda aldıkları kredi miktarı ise şöyledir; Ayşe 9-10 bin, Emine 4 bin, Yeter 20 bini geçkin, Nihal yaklaşık 5 bin, Aysel, Aslı ve Filiz 10 bin kadar, Duru 18 bin, Hande 8 bin, Neşe 5.5 bin ve Özlem 7 bin. 5 yıldır temel kredi alan Songül ve 6 yıldır temel kredi alan Fatma ara çekimler yaptıkları için ne kadar kredi aldıklarını tam olarak bilemediklerini söylemiştir. Ara çekimler haricinde temel kredide her yıl 1000 TL aldığı takdirde birinin en az 5000 TL değerinin de 6000 TL almış olabileceği tahmin edilebilir. Girişimcilik Kredisi 1000 TL olarak katlandığından bu krediyi kullananların aldığı miktarlar da fazla olmaktadır.

Mikro kredinin haftalık taksitlerini geri ödeme ile ilgili zorluk yaşayıp yaşamadıkları sorulduğunda kadınların hepsi maddi olarak zorlanmadan geri ödediklerini ifade etmiştir. Songül ödemelerin haftalık değil aylık olmasının kendileri için daha iyi olacağını belirtmiş, Nihal geri ödemler için toplantı değil de kartla ödeme olmasının daha iyi olacağını dile getirmiş, Filiz hastası olduğunu belirterek ödemenin düzenli yapıldığı durumlarda toplantılara katılma şartının kalkmasını talep etmiş, Özlem haftalık toplantıların küçük çocuğu olduğu için kendisini zorladığından bahsetmiş ve Aslı ve Fatma da haftalık görüşmeler için Bağcılardan Esenlere gitmek zorunda kaldığını söylemiştir.

Nihal: “Geri ödemeler kolay ama toplantılara gitmek sorun. Belli kuraları var toplantıların ve benim için çok zor. İşi bırakamıyorum..... Keşke bize verdikleri kartla bankamatige gidip yatırsak haftalık taksitleri. O kadar güzel olur ki.”

Filiz: “Paranı düzenli yatırsan bile haftalık toplantılara gitmen gerekiyor. Benim evde hastam var bırakıp gitmek zorunda kalıyorum. Gidememek sıkıntı olmamalı.”

Haftalık buluşmalar için Bağcılardan Esenlere giden Aslı ve Fatma'nın durumu Grameen Bankası tarafından kullanılan kredilerin karakteristik özelliklerinde yer alan “Kişiler bankaya değil banka kişinin ayağına gider.” (Ozan Dündar, 2007: 17-18) maddesine uyulmadığını gösterir niteliktedir. Aslı;

Keşke üyeler fazla olsa da bölge bölge olsa gruplar. Bayanlar eskisi gibi değil çalışmak istemiyorlar. Sayı azaldığından biz Esenler'e gitmek zorunda kalıyoruz toplantılar için. Burada 5-6 kişi kaldık. Benim burada toplanıyorduk ödemeyenler oldu elendi. Gelmeyenler oldu elendi. Şimdi 5-6 kişi kaldık bir gruba toplandık.

Fatma: “Biz Bağcılar'dayız Esenler'e gidip veriyoruz taksitleri. 2 haftada bir oraya gidiyoruz. Sayımız az olduğu için oraya gruba koydular bizi. Bize Bağcılar'da verseler çok daha memnun kalırız.”

Yine aynı şekilde Grameen Bankası tarafından kullanılan kredilerin karakteristik özelliklerinde yer alan “Öncelik geleneksel bankacılığın kredibilitesi olmayan kişiler olarak sınıflandırdığı fakir kişilerden yanadır.” (Ozan Dündar, 2007: 17-18) maddesi de uygulamada askıya alınabilmektedir. Görüşülen 13 kadından 8'i daha önce hiç kredi almamıştır ancak 5'i çeşitli yerlerden kredi almış hatta Nihal mikro kredi taksitlerini ödediği dönemde, arabasıyla kaza yaptığı için borçlanmış ve bir bankadan da kredi almıştır.

En yoksul kesime ulaşmak ve böylece yoksulluğu azaltmak mikro finansın genel amacıdır. Buna rağmen programlar, en yoksul kesime ulaşmadığı, bunun yerine çalışan

yoksulların veya orta sınıfların programdan yararlandığı gerekçesiyle sık sık eleştirilmektedir. Bu, mikro finans programlarının bir başarısızlığı olarak görülmektedir (Simojoki, 2003). Bu eleştiriye TGMP şube yöneticisi kabul ederek şu şekilde cevap vermiştir:

Çok yoksul kadına verilmiyor ama Bangladeş'teki bir yoksulluk yok burada bence o yüzden. Aslında İstanbul için Çatalca alt kesim, buraya verme nedenimiz bu. Kırsal kalıyor. Köylere de veriyoruz. Sizi en ücra köye de götürsem yine varlıklı aslında. Doğudaki şubeler öyle değil ama.

Bu konuda farklı bakış açılarına göre değerlendirmeler iki uca savrulmaktadır. Bazılarına göre mikro kredi ile yoksulun yoksulu olarak nitelenen kesime mikro kredi vermek yanlıştır. Bu görüşü savunanlar mikro kredi ve mikro finansman sisteminin yoksulluktan kurtulmak isteyen ve kendi işinin patronu olmak isteyen mikro girişimcilere yönelik sağlanan krediler olduğunu belirtmektedir. Ancak hedef kitle içine karnını bile doyurmakta zorluk çeken yoksul kesimler dâhil edildiğinde, bu kesimlerin aldıkları kredileri daha öncelikli ihtiyaçları için kullanacakları ve bu sistem aracılığıyla yeni bir borç çıkmazının içerisine girmiş olacakları düşünülmektedir. Bu görüşü benimseyenler yoksullara farklı çözümler sunulmasını savunmaktadırlar (Gökyay, 2008: 35). Gulli (1998) de benzer şekilde daha yoksul hanelerin krediyi tüketim için kullanırken görece iyi durumda olan hanelerin yatırım için kullandığından bahsetmektedir (Simojoki, 2003: 49).

Mikro kredinin işleri ile ilgili önemi sorulan kadınlardan 6'sı "Mikro kredi olmasa bir iş yapıyor olmazdım" diyerek cevap verirken, Nihal mikro kredinin kendisi için çok küçük bir katkı sağladığını belirtmiştir. Emine mallarını çoğalttığı için kazancının arttığını, Yeter işiyle ilgili küçük bir katkı olduğunu, Aslı mikro kredi olmasa var olan işini devam ettiremeyeceğini, Duru kendisine katkısının büyük olduğunu ve dükkânını büyütebildiğini, Fatma mikro kredi olmasa da bir şekilde borç bulup işini devam ettirebileceğini, Filiz de çok küçük çapta bir iş yaptığı için zaten mikro kredi olmasa da devam edebileceğini belirtmiştir.

Aslı: "Mikro kredi olmasa şuan bu iş biterdi. Makinalarım eskidi bozuluyordu, tamir daha fazla tutuyordu. Aldığım parayla makinaları yeniledim. Daha küçüğünü ve yenisini aldım. Bana daha fazla kredi verseler çok geliştiririm işimi. Eskiden makinalarım bodrumdaydı şimdi kafam daha rahat. Bodruma inmek zorunda değilim. Müşterimi 5-10 dakika oturtup yapıp veriyorum."

Duru: "Önceden dükkânım küçüktü daha büyük bir yere geçtim. Beyoğlu taşı aldım pahalıydı alamamıştım daha önce. Numunelere koydum. Krediden sonra biraz daha işimiz büyüdü. İnşallah daha da büyür. Bir şey almaya kalkınca peşin paran olduğunda biraz daha konuşabiliyorsun. Pazarlık yapabiliyorsun. Açıklarımı kapatabiliyorum kredi ile. Yapamadığım bir şeyi yapar hale gelmiş değilim ama memnumun. Ayağımıza geliyorlar. Güvenilir olduğun sürece kimse sana hayır demiyor."

Fatma: "Mikro kredi olmasa başkasından borç alırdım yine de bu işi yapardım ama bu daha iyi tabi. Kimseye gidip el açmıyorsun. Benim için değişen bir şey yok sadece kimseye eyvallah etmiyorsun. Mikro kredi olmasa kardeşine, komşuna gideceksin, isteyeceksin."

Mikro kredi ile ilgili memnun olmadıkları noktalar sorulduğunda ise kadınlardan 6'sı kredi limitinin az olduğunu belirtmiştir. Diğerleri ise mikro krediden genel olarak memnun olduklarını söylemişlerdir. Kadınların kredinin limitinin artırılması talepleri ile ilgili şube yöneticisi de "Adı üstünde mikro kredi" diyerek kredi limitinin az olmasını amaca uygun bulduğunu belirtmiştir.

Kadınlar mikro kredi almak için TGMP yetkililerince verilen bir formu doldurup bunu eşlerine, bekâr olanlar ise babalarına (o da yoksa bir aile üyesine) imzalatmaktadırlar. Kadının kredi alarak istihdama katılımı kendi irade ve isteğine ek olarak kocanın ya da babanın iznine göre gerçekleşmektedir. Bu durum Yunus'un diğer bankalarla ilgili eleştirdiği bir durumun tekrar edilmesidir. Yunus kitabında Bangladeş'teki bankaları cinsiyet ayrımı yapmakla eleştirirken kadınların kredi almak istediklerinde banka müdürünün kendilerine "Eşinizle görüştünüz mü?" sorusunu yönelteceğini söyler. Eğer kadın "evet" cevabını verirse eşinin bu girişimini destekleyip desteklemediği sorulur ve kadından eşini getirmesi istenir. Yunus bu duruma şu sözlerle dikkat çeker:

Hiçbir banka müdürü erkek bir kredi müşterisine bu fikri karısıyla görüşüp görüşmediğini sormayı ve birlikte tartışmak için karısını getirmesi gerektiğini söylemeyi aklından bile geçirmez. Bunu önermek bile hakaret olur!

3.5.3. Güçlenme

Güçlenmenin ölçülmesindeki en büyük zorluklardan biri, bir bağlamda güçlenmeyi tanımlayan davranış ve eğilimlerin farklı yerlerde farklı anlamlara gelmesidir. Örneğin bir kadının kırsal Bangladeş'te haneden bir erkeğin izni olmaksızın bir sağlık merkezine gidebilmesindeki değişim kırsal Bangladeş'te güçlenmenin işareti olarak sayılabilirken Peru'da sayılmayabilir. Şartlar kalkınmanın sonuçlarını bireysel veya hane boyutundaki güçlenmenin hangi ölçüde olduğunu belirleyen faktörlerdendir (Malhotra vd., 2002: 17).

Güçlenme sürecinin değerlendirilmesinde zorlaştıracı bir faktör de güçlenmenin ölçülmesine uygun göstergeler olan davranışsal ve normatif sınırların sürekli değişmesidir. Belli bir sosyo-kültürel bağlamdaki belli bir davranışın anlamı (güçlenmeyi sembolize etse ve güçlenmeden etkilense de) zamanla değişebilir. Sonuç olarak, belli göstergelerin uygunluğu zamanla ve analizin seviyesine göre değişecektir. 1990'lı yılların başlarındaki veriler kırsal Bangladeş'teki güçlendirilmiş kadınların diğerlerine göre doğum kontrolü kullanmaya daha yatkın olduklarını ileri sürmekteydi. Şimdi ise doğum kontrolü genelleşmiş durumdadır. Bir davranış kabul edilen genel bir davranışa dönüştüğünde, onun bireysel bir aktörün güçlenme düzeyinden etkilenmesini beklemek yanlış olacaktır (Malhotra vd., 2002: 20).

Bu çalışmada amaç, nitel çalışmanın amacına uygun olarak güçlenmeyi ölçmek değildir ancak kadınlardaki değişimi anlayabilmek için onlara yapılanmış sorular yöneltirken bazı önemli noktalara değinmek gerekmektedir. Güçlenme temasında kadınlara yöneltilen sorular Türkiye'nin sosyo-ekonomik şartlarına uygun olarak oluşturulmaya çalışılmıştır.

Güçlenme teması da kendi içinde destek, aile içi kararlara katılım, sorumluluk paylaşımı, dayanışma grupları ve sosyal ağlar olmak üzere 4 alt temaya ayrılmaktadır. Bu alt temalar aşağıda tek tek incelenecektir.

3.5.3.1. Destek

Kadınlara mikro kredi almaya karar verme sürecinde ailelerinden, eşlerinden, çocuklarından ve çevrelerinden olumlu ya da olumsuz tepki alıp almadıkları konusu sorulduğunda katılımcıların tamamının mikro kredi almalarıyla ilgili ailelerinden olumsuz bir tepki almadıkları görülmüştür. Nihal mikro kredi aldığından annesine ve

çevresindekilere, Emine ise ailesi dışındakilere bahsetmemiştir. Songül, Aysel ve Hande çevrelerinde olumsuz yaklaşımların olduğunu söylemiştir. Hande dolandırılacağı ile ilgili kendisini uyarıların olduğunu dile getirmiştir. Diğer katılımcılar çevrelerinden de olumsuz bir tepki almadıklarını belirtmiştir. Yeter, Songül ve Duru ise ailelerinden de mikro kredi alanların olduğunu anlatmıştır.

Songül: “Eşim memnun, karşı çıkmadı. Zararı olmasın dikkat et dedi. Zaten onun da imzasını aldım. Çevremde de tepki olmadı. Kardeşimin eşi almıştı o faizi var diye bir daha çekmedi. Olumsuz yaklaştı. Onun haricinde tepki veren olmadı.”

Yeter: “Eşim ve çocuklarım karışmadı. Eşim sadece daha fazla kedi verilse der herhalde. Çevrem de destektir. Kayınvalidem de mikro kredi alıyor. O da seracılık yapıyor.”

Kadınların çoğunlukla kredi alma kararını kendisinin alması ve bunu eşine, ailesine kabul ettirmesi kentsel değerlerin etkinliği kadar kadının özgürlük ve güç derecesinin de bir ölçütüdür. Ancak kadınların mikro kredi alma nedenlerinin başında geçim sıkıntısının gelmekte olduğu gerçeği göz önüne alınırsa; babanın, ağabeyin ya da kocanın, kadının kredi almasına izin vermekten başka bir seçeneği olmaması da alınan kararda etkili olmaktadır (Aşkın ve Barış, 2015: 76).

3.5.3.2. Aile içi kararlara katılım

Kadınların güçlenmesi çerçevesi olarak adlandırılan model veya kadınların statüsü ölçütü kadınların statülerinin ve eşitliğinin seviyelerini veya bileşenlerini şu şekilde belirtmektedir: refah, erişim, bilinçlenme, katılım ve kontrol. Model, kalkınma programlarının değerlendirilmesi için geliştirilmiştir. Longwe’ye göre, düzlemler arasında hiyerarşik bir ilişki vardır, üstte olanlar daha önemlidir ve bu nedenle de kontrol, kadınların güçlenmesindeki en önemli düzlemdir. Kadınların kendi yaşamları üzerindeki denetimlerinin artması, bağımsız ve özgüvenli olmaları için sahip oldukları güç, güçlenmenin en önemli parçasıdır ve güçlenme sürecinde nihai amaç denetimde eşitliktir. Daha altta olan düzlemler, daha üsttekileri elde etmede araçtır (Simojoki, 2003: 40-41). Bu sebeple Güçlenme teması içinde en önemli alt tema “Aile içi kararlara katılım”dır.

Güçlenme ile ilgili çalışmalarda neredeyse evrensel olarak kullanılan iki göstergeden biri ev içi karar vermenin ölçülmesi ve kaynaklara ulaşım veya kontrolün ölçülmesidir. Genellikle bu iki açı ev içi karar verme göstergelerinin ağırlıklı olarak finansal ve kaynaksal paylaşım konularına odaklanmaya meyilli olması sebebiyle birleşmektedir. Kabeer (2001)’den alınan temel güçlenme tanımında, “Stratejik yaşam tercihleri” bir kişinin yaşamının gidişatını etkileyen kararlar ve sonraki özerklik ve karar verme yeteneği anlamına gelir. Örneğin evlilik, eğitim, istihdam ve doğum ile ilgili kararlar. Bir görüş de, bu gibi stratejik tercihlerin bir insanın hayatında oldukça seyrek yer alabileceği için, araştırmanın zaman çerçevesi çok uzun olmadığı sürece onları politikayla ve program girişimleriyle ilişkilendirmenin zor olacağıdır. Bireyin yaşamındaki “Stratejik yaşam tercihleri”nin seyrekliği tarafından dayatılan ölçüm kısıtlamaları göz önünde tutulursa kısa dönemli güçlenme ölçümleri için küçük eylemleri ve tercihleri de kabul etmek gerekli hale gelmektedir (Malhotra vd., 2002: 24-25).

Kadınlar para kazanır olduktan sonra aile ve eşlerinde herhangi bir tavır değişikliği görüp görmedikleri ile ilgili sorulara Songül, Aysel ve Neşe hariç diğerleri hiçbir şeyin

değişmediği yönünde fikir beyan etmişlerdir. Songül, Aysel ve Neşe için durum olumlu olarak değişmiştir. Aysel mikro kredi almadan önce çalışmadığı için Songül ise mikro kredi almadan önce sadece 2 yıl el işi yapıp satmaya çalıştığı için böyle bir değişimin olması söz konusu olabilir. Diğer kadınların (Ayşe hariç) daha önce bir iş yaparak para kazanma deneyimleri olmuştur. Emine ise aile ve eşinde tavır değişikliği olmadığını ama ara sıra eşinin kıskançlığı konusunda sorun yaşadığını belirtmiştir.

Songül: “Ailede çok şey değişti tabi her şey benim elimde oldu. Her şeyi gayet rahat yapabiliyorum. Oğlum, eşim sıkışınca para istedi benden. Bana saygıları arttı. En başında kendime güvenim arttı. Eşimin davranışları değişmedi ama eskiden ona muhtaçtım ondan isterdim her şeyi şimdi öyle değil, muhtaçlığım yok. O da memnun. Erkeklerden para isteme de (Gülerek).”

Aysel: “Ailede öncekine göre durumum değişti tabi her konuda daha özgürüm. Mikro kredi sayesinde bana duydukları saygı arttı.”

Neşe: “Eşimin tavırları değişti tabi. Artık daha fazla söz hakkım var. Genelde parayı ben yönetiyorum.”

Kadınlar eş, aile ve çevrelerinde her ne kadar çok fazla tavır değişikliği olmadığını belirseler de diğer soruları cevaplarırken para kazanmanın kendileri için getirdiği özgürlüğü şu şekilde ifade etmektedirler:

Ayşe: “Para kazandıktan sonra onlardan para istemez oldum, eskiden isterdim. Şimdi “Ver cebim” diyorum.”

Emine: “Kendi işim olunca paranın nasıl kullanılacağına söz hakkım oluyor tabi.”

Ayşe ve Emine’nin sözleri bir kadının görece ekonomik hareket gücü arttığında kendine güveninin ve hane içindeki karar verme gücünün de artacağı savını desteklemektedir (Simojoki, 2003:).

Mikro kredinin bazen kadınları güçsüzleştirici etkileri olabilmektedir. Örneğin borçlar bazen hane içindeki gerilim ve tartışmaları, dolayısıyla da aile içi şiddeti arttırabilmektedir (Mayoux’tan aktaran Simojoki, 2002: 52). Bu çalışmada bu iddianın aksi yönünde sonuçlar alınmıştır. Kazanılan paranın nasıl harcanacağı ile ilgili eşleriyle tartışma yaşayıp yaşamadıkları sorulan kadınlardan (Evli olamayan Nihal hariç) hepsi tartışma yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Nihal de parasını istediği gibi harcayabildiğini ifade etmiştir.

Kadınlardan 5’i (Emine, Yeter, Aysel, Aslı, Filiz) aile ile ilgili kararları kendilerinin verdiklerini ifade etmiş, diğer 8’i (Ayşe, Nihal, Songül, Duru, Fatma, Hande, Neşe, Özlem) ise aile ile ilgili kararları hep beraber verdiklerini belirtmiştir. Songül ve Aslı bazen aile ile ilgili bir karar verirken eşlerine söz konusu durumu yansıtmadan meseleyi çözdüklerini anlatmışlardır.

Bazen, kadınların özerkliği ve gelirindeki bir artış erkeklerin hane harcamalarına destek ve katkılarında bir azalmaya neden olmaktadır (Simojoki, 2003: 58). Bu bilgi Emine ve Yeter’in yaşadıklarını açıklar niteliktedir. Emine ve Yeter eşlerinin sorumluluk almada geri planda durduğundan ve aile ile ilgili her türlü kararı hep kendilerinin verdiğinden bahsetmişlerdir.

Emine: “Aile içinde konumum değişmedi. Senelerdir kendi ayaklarım üzerinde duruyorum. Hem evde hem dışarıda koşturuyorum. Aile ile ilgili kararları genelde ben veririm. Bana

danışır. Eşim zaten sorumluluk konusunda gevşek. Senelerdir sorumluluk bende nereye ne ödendiğini bilmez. Bütün faturaları vs. hepsini ben öderim.”

Yeter: “Ailemde bir şey değişmedi. Eşimde bir değişiklik yok zaten hep beraber çalışıyorduk. Aile kararlarına eşim karışmaz “İstediyini yapabilirsin.” deyip kenara çekilir. Ben karar veririm zaten. Ben iş yaptığım için eşim sorumluluk almada geri duruyor. Sevmiyor sorumluluk almayı.”

3.5.3.3. Sorumluluk paylaşımı

Türkiye’de genelde iş bölümü hala geleneksel olmakta, erkek eve ekmek getiren ve kadın da yuvayı kuran olarak görülmektedir. Türk toplumunda kadın ev işlerini de yapması koşuluyla işgücüne katılabilmekte ve bu durum da kadınları çifte bir güçlkle karşılaştırmaktadır. Kadınlar ayrıca evde çocuk bakımından ve evin idaresinden de sorumlu olduklarından tüm bu işler için erkeklerden on kat fazla zaman harcamak zorunda kalmaktadırlar (Kutanis, 2006: 69). Bu durumun görüşülen kadınlar için de aynı olduğu görülmüştür. Nihal hariç kadınların hepsi ev içi tüm sorumlulukları üstlenmektedirler. Nihal ev ile ilgili sorumlulukların annesinde olduğunu söylemiştir. Fatma eşinin, Neşe annesinin, Songül gelini ve kızının ve Aysel ise kızının arada bir kendilerine yardımcı olduğunu belirtmiştir. Aslı ise tüm evin sorumluluklarının yanında bir de iki torununa bakmaktadır. Özlem ise kimseden yardım almadığı gibi ailesindekilere yardıma gittiğini anlatmıştır.

Aslı: “Ev işlerini ben yapıyorum hatta iki torunuma da ben bakıyorum. Okula getirip götürüyorum.”

Özlem: “Ev işleri çocukların okulu var ama zorlandığım olmuyor. Kimseden yardım almıyorum hatta yardıma gidiyorum çevremdekilere.”

Kadınlar evle ilgili sorumlulukları yürütme konusunda kendilerini zorunlu hissedebilmektedir.

Ayşe: “Ev işlerini kendim yapıyorum. Hiç zorlanmıyorum. Sokak köpeklerine bile bakarım. Oturduğum sokağı bile süpürürüm. Evde kimse yardım etmez her işi ben yaparım. Çünkü ben tek kadını, dışarıda erkek evde kadını yavrum. İş yüküm arttı ama taşımak zorundayım çünkü eşim vefat etti.”

Kadınların girişimci olmasının daima geleneksel aile ve aile içi görevleri reddetmesi ve ya devretmesi anlamına geldiğini varsaymak hatalı olur. Bazı kadınlar için, iş sahibi olmak aile içi yükümlülüklerle çalışmayı bütünleştirmenin ve aile ilişkilerini güçlendirmenin bir aracı olarak görülmektedir (Goffee ve Scase, 1992 Çev., Ahmet Fethi: 61). Ev ve işle ilgili sorumlulukların kendilerini zorlamasına rağmen bu konudan şikâyetçi olmayan Emine, Duru ve Filiz bu duruma iyi bir örnektir:

Emine: “Ev işleri ile ilgili sorumluluk zaten senelerdir benim üzerimde. Kendi işimi kendim yapıyorum. Çalışmayı seviyorum. Ev ve işi birlikte yürütmek zor ama zevkli.”

Duru: “Çalışmanın zorlukları da kolaylıkları da güzellikleri de var. Ev ve işi birlikte götürmek bence kolay. İşlerin sırasını güzel belirledikten sonra zor değil. Sabah erken kalkıp işimi yaparım. Yine akşam da yapacaklarımı yaparım. Kayınvalidem var. Çocuklar büyük o yüzden çok zorlanmıyorum.”

Filiz: “Evle işi beraber yürütmek zor olmadı. Dükkân evime yakın. Sabah gidiyorum öğlene kadar. Sonra eve geliyorum. Eşim vardiyalı çalışıyor kahvaltı hazırlıyorum gelip. Sonra tekrar gidiyorum. Ev işlerini kendim yapıyorum.”

Kadınlar evlerini ve ailelerini ihmal edip etmedikleri ile ilgili de değerlendirmede bulunmuşlardır. Kadınlardan 9'u (Ayşe, Songül, Aslı, Duru, Fatma, Filiz, Hande, Neşe, Özlem) evini hiç ihmal etmediğini, 3'ü (Yeter, Nihal, Aysel) evini ihmal ettiğini, 1'i (Emine) ise kendini ihmal ettiğini ancak ailesini ihmal etmediğini belirtmiştir.

Emine: "Her şeye yetmeye çalışıyorum gücümün yettiğince. İş yüküm arttı tabi ama ailemle ilgili sorumlulukları ihmal etmedim, kendimi ihmal ettim ama onları etmedim."

Aysel: "Evimi ihmal ediyorum maalesef ama iş yüküm çok."

Nihal ve Fatma hariç kadınların hepsi ev ve işle ilgili sorumlulukların günlük iş yüklerini arttırdığını belirtmiştir. Nihal ve Fatma mikro kredi aldıktan sonra hayatında öncekine göre bir değişim olmadığını belirtmiştir.

Yeter: "Kendi işimiz bırakıp bir yere gidemiyorum. Bir sürü insanla uğraşıyorum. Ödemeleri ayarlıyorum. Ayrıca evi de düşünüyorum."

Duru: "Günlük iş yüküm çok, bazen 40 kadınla birden uğraşıyorum."

Filiz: "Erkek sadece işe gider gelir kadın evde de çalışır ama evi kimse yorgunluk olarak görmez."

3.5.3.4. Dayanışma grupları ve sosyal ağlar

Kabeer kadınların güçlenmesinin kamusal alanda kolektif eylemi gerektirdiğine inanmaktadır. Malhotra vd. ise kolektif eylemin önemine rağmen, bireysel eylemlerin, içinde bulunulan sosyal süreçlere bağlı olarak, güçlenme olarak tanımlanabilecek toplumsal düzeyde önemli normatif değişimlere sebep olabileceğini savunmaktadır. Bu değerlendirmeden hareketle kadınların küçük dayanışma gruplarının ve diğer sosyal ağların güçlenmeye etkisini anlamaya çalışmak faydalı olacaktır (Malhotra vd., 2002: 16).

Öncelikle mikro krediden kadınların nasıl haberdar olduğuna bakmak gerekmektedir. Mikro krediyi kadınlardan 10'u arkadaşından, 2'si komşusundan bir diğeri ise kredi aldığı dönemin TGMP şube yöneticisinden duyduğunu dile getirmiştir. Mikro kredi kadınlara tanıdıkları diğer kadınlar vasıtasıyla ulaşmakta ve kulaktan kulağa yayılan bir uygulama olmaktadır.

Kadınlara gruplarını oluştururken kimlerle aynı grupta olacaklarına nasıl karar verdikleri hakkında konuşulmuştur. Buna göre kadınların hepsi bir gruba dâhil olmanın ilk şartı olarak en azından grupta bir kişi de olsa tanıdıkların olmasını aramaktadır. Tanıdıktan kasıt aynı zamanda güvenilir olunmasıdır. Kadınlar bunu genel olarak "Tanıdık, bildik" ya da "Tanıdık, güvendik" insan olmalı olarak ifade etmiştir. Bunlara ek olarak Aslı bir iş yapmayı da eklemiştir:

Aslı: "Güvenilir insan koymaya çalışıyoruz gruba. İş yapan, parasını gününde ödeyen biri olması önemli."

Mikro kredi alırken her ne kadar bu grupların teminat değil de dayanışma grupları olduğu söylene de kadınlar birbirlerinin borcundan da sorumludur. Bu sebeple kimse tanımadığı ve güvenmediği birinin grubunda olmasını istememektedir. Nihal grubundaki 2 kişiyi hiç tanımadığını belirtmiştir ancak onun da bu insanlarla aynı grupta olmasını nedeni Poşetçi Yeter'in bu grupta olması ve diğerlerinin güvenilir olduklarına dair referans olmasıdır.

Grubun diğer üyelerinden birinin borcunu ödeyemediği bir durumda bu borcu ödeyip ödeyemeyecekleri sorulduğunda kadınların 8'i yardımcı olup ödeyebileceklerini ifade etmiştir. Songül, Fatma ve Özlem grupça birleşerek ödeyebileceklerini söylerken, Yeter ve Aysel zorunluluktan sebep ödeyeceklerini ifade etmişlerdir.

Yeter: “Biri taksitini ödeyemese hepimiz ödemek zorunda kalırız.”

Aysel: “Grup arkadaşım ödeyemezse zorunluluktan veririm tabi.”

Aysel zorunluluktan sebep taksiti ödese de ödeyememe durumunun devam etmesi halinde “Devam ederse tekrar gruba almam ama.” diyerek bu duruma tepkisinin sert olacağını belirtmiştir.

Aslı ve Duru ise ödedikleri taksiti arkadaşlarına verilen bir borç olarak görmektedir:

Aslı: “Ödeyemeyene yardım ederim, ben veririm o bana sonra öder.”

Duru: “Biri ödeyemiyorsa yardımcı olurum. Eline geçince bana geri verir.”

Kredi taksitlerini ödeyemeyecek durumda olsalar arkadaşları onlar için bu borcu öder miydi diye sorulan sorulara kadınlardan 5'i (Emine, Fatma, Filiz, Neşe ve Özlem) gruptakilerin kendisine yardımcı olacağını belirtmiştir. Kadınlardan 2'si (Songül ve Duru) ödeme gününden önce borç alıp mutlaka ödeyeceklerini ve bu durumda kalmayacaklarını söylerken, Nihal Poşetçi Yeter'in kendisi için ödeyebileceğini ve daha sonra da ona bu parayı geri verebileceğini ifade etmiştir. Bunların dışında verilen tepkilerin olumsuz olacağı dile getirilmiştir:

Ayşe: “Kim ne düşünür bilmem ama grup ödeyemezsem cephe alabilir.”

Yeter: “Ben ödeyemezsem çok kötü hissederim, gruptakilerin tepkisi olur tabi doğal olarak.”

Aysel: “Ben ödeyemezsem arkadaşlarım öder ama devam ederse daha fazla katlanmazlar.”

Aslı: “Ben ödeyemesem kendimi çok kötü hissederim, gruptakiler tabi kötü davranır.”

Hande: “Ödeyemezsem öderler ama bir kaç haftayı kimse kabul etmez.”

Borçlu grup arkadaşlarının borcunu ödemesine yardımcı olma ve aynı durumda kalma halinde verilecek tepkiler ile ilgili verilen cevaplar Adaman ve Bulut'un Diyarbakır ve İstanbul'da yaptıkları bir çalışmada dayanışma gruplarının iki ilde birbirinden çok farklı şekilde tepkiler verdiği sonucunu hatırlatmaktadır. Diyarbakır'da dayanışma grupları kadınların birbirini her koşulda desteklemesi şeklinde hayat bulurken İstanbul'da kimsenin birbirini tanımadığı ilişkiler içerisinde kadınlar için bir yük olarak görülmektedir. Adaman ve Bulut bu durumu şöyle açıklamaktadır:

Diyarbakır'dan İstanbul'a gelindiğinde mikro kredi kullanıcılarının profili çok değişmişti. Doğudan batıya doğru gidildikçe sadece kredi miktarları ve gelir seviyeleri değil, hayattan beklentiler de yükseliyordu. Mütevazılığın Diyarbakır'da yüksek perdeden duyulan sedaları, İstanbul semalarında pek işitilmiyordu. Oradaki girişimcileri ayakta tutan dayanışma ekonomisi, bu büyük şehrin sınırları içerisinde sık görülmüyordu. Kimse kimsenin borcunun yükünü taşımaya gönüllü değildi.

Bu çalışmada da görüşülen kadınlar her ne kadar başkasının borcunu ödemesine yardım edeceklerini belirtse de kendileri ödeyemeyecek olsalar gruptakilerin tepkili olacaklarını öngörmüşlerdir. Ayrıca “Mikro kredi öyküsü” temasında da belirtildiği gibi Nihal, grup olmasından dolayı işlerinin aksadığından söz ederek geri ödemelerin kartla yapılmasını önermiştir. Songül haftalık toplantıların aylık yapılmasının kendileri için

daha iyi olacağını belirtirken Filiz de ödemelerini düzenli yaptığı halde toplantılara katılmanın zorunlu olmasını yanlış bulduğunu ifade etmiştir.

Görüşme sırasında kadınlara gruplarında hiç istemedikleri biri olup olmadığıyla ilgili yöneltilen soruya Nihal, Duru, Fatma ve Özlem hariç “Hiç olmadı” cevabı verilmiştir. Nihal grubundaki iki kadını hiç tanımadığını ve ilişki kurmadığı belirtmiş, Duru, Fatma ve Özlem ise istemediği biriyle daha önce aynı grupta bulunduğunu ifade etmiştir.

İstemedikleri biri olursa ne yapacakları ile ilgili sorulan soruya Aslı “Anında uyarırım”, Aysel “İzin vermeyiz arkadaşlarla”, Neşe “İstemediğim biri olsa imza atmam ve gelenleri uyarırım”, Hande “Kefil olmam”, Filiz “İstemediğim kişiyle aynı ortamda olmam” ve Ayşe “Kimseye önyargılı olmadım. Hoşnut olmadığım kimseyi rencide etmem. Gerekirse kendim çekilirim gruptan” diyerek cevap vermiştir. Daha önce böyle bir durum yaşayan Duru, Fatma ve Özlem ise tecrübe ettiği durumu şöyle aktarmıştır:

Duru: “İstemediğim biri oldu grupta, ödeme sıkıntıları yaşadık. Kimsenin eksigi kalmadı borç ödendi ama ben bir daha kredi almasına onay vermedim. Grup başkanı olarak onay vermeyince müdürler de imzalamıyor zaten.”

Fatma: “Bir kere komşuma kefil oldum o ödeyemedi, ben ödemek zorunda kaldım.

Özlem: “İstemediğim birileri çok oldu. Bir arkadaşım ödemesini yapmadı ben ödedim onun yerine.”

Kadınlara tavsiyeleri ile mikro kredi alan bir tanıdıkları olup olmadığı sorusu da yöneltilmiştir. Nihal hariç hepsi mikro krediyi tanıdıklarına anlattıklarını ve bu vesileyle de mikro kredi almasını sağladıkları insanlar olduğunu dile getirmiştir. Bu deneyimi edinenlerin yaptıklarını ve kazanımlarını komşu, akraba ve arkadaşları ile paylaşarak mikro kredinin yayılmasına destek oldukları anlaşılmaktadır.

Gruptakilerle görüşüp görüşmediği sorulan kadınlardan 5’i (Yeter, Nihal, Songül, Aslı, Fatma ve Neşe) gruptakilerle ödemeler dışında bir araya gelmediğini söylemiş, kalan 8 kadın ise görüşüp birlikte zaman geçirdiklerini anlatmıştır.

Ayşe: “Burası küçük yer grubumla ödemeler dışında da birlikteyim zaten.”

Emine: “Ödemeler dışında da görüşüyoruz zaten biri görümcemin kızı diğeri mahalleden arkadaşım. Grup olduktan sonra daha çok görüşür, konuşur olduk.”

Aysel: “Ödemeler dışında da bir araya geliriz dayanışmamız vardır.”

Duru: “Gruptakiler arkadaşım dükkânda beraber çalışıyoruz, ödeme dışında da görüşüyoruz.”

Filiz: “Ödemeler dışında her gün görüşüyoruz.”

Sosyolojideki difüzyon teorisine göre yeni fikirler ve uygulamalar genellikle asıl değişimin olduğu kolektif bilinç olmadan aşamalı olarak yayılırlar. Buna rağmen, bazı dönüm noktalarında yeni süreçlerin tekrarlanma sıklığı kolektif bilinçte ve kurallarda devrim olması için yeterince büyük olur. Örneğin, kırsal Bangladeş’te 1990’ların başında, -tüm bunlar henüz yaygınlaşmadan- geleneksel olmayan işlerde çalışan, doğum kontrolünü benimseyen veya sağlık kurumlarına kendi başlarına ulaşım sağlayan kadınlar yayılma sürecinin liderleriydiler. Malhotra vd. bu süreci, organize bir eylemin sonucundan çok kolektif yönü daha az veya çok organik olarak gelişen güçlenme süreci olarak nitelirmektedir (Malhotra vd., 2002: 16). Kadınların TGMP dışında herhangi bir kadın grubuna, derneğine, örgütüne ya da meslek odasına üyeliği olup olmadığını

öğrenmek bu bilgiler sebebiyle bir anlam taşımaktadır. Kadınlar bu yerlere üye olduklarında kolektif bilince sahip olmayabilirler ancak bu yönde bir gelişme olması için üye olmak da bir güçlenme anlamı taşıyabilir. Belki de kendiliğinden gelişecek bir kolektif bilinçlenme sürecinin başlaması açısından da bu üyelikler önemlidir.

Kadınlar, TGMP dışında herhangi bir kadın grubuna, derneğine ya da örgütüne üye değildir. Sadece Yeter ve Filiz'in bir üyeliği bulunmaktadır. Filiz bir partinin kadın kollarına üyedir. Yeter ise zorunlu olarak Esnaf Kredi Kooperatifine üye olduğunu belirtmiştir.

3.5.4. Mikro kredi sonrasında kadınlar kendilerini nasıl görüyor

Mikro kredi uygulamasının tartışmalı olduğu konular hakkında kadınların değerlendirmelerini alıp onların gözünden bu meseleleri anlamaya çalışmak gerekmektedir. Ancak bu yolla politika ve program yapanlar kadınlara ne derecede ulaşabildiklerini ve hayatlarını nasıl etkilediklerini anlayabilirler. Kadınların kendilerini girişimci olarak görüp görmediği, aynı şekilde kendilerini çalışan kadın olarak tanımlayıp tanımlamadıkları, gücün tanımı ve kadınların gücün kendi hayatlarındaki anlamı üzerine ne düşündükleri ve son olarak işleriyle ilgili gelecek planları öğrenilmeye, anlaşılmaya ve kadınların gözünden değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Aşkın ve Barış'ın Tokat'ta yaptığı nicel bir araştırmada kadınların yüzde 71,6'sı kendilerini çalışan kadın olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Onlar için çalışmak, ev dışında, örneğin bir fabrikada yapılan düzenli iş ya da kendilerine ait bir işyeri olması anlamına gelmektedir. El işi, gıda üretimi vb. işler yapan kadınların tamamı işi ev içinde yaptıkları ve kazançları da az olduğu için, yapmakta oldukları işi çalışma olarak görmemekte, yaptıkları bu tür işleri, ev işinin bir uzantısı olarak görmektedirler. Bu bakış açısı, kadınların bu emek kullanım biçimleri ile istihdama katılsalar bile, emeklerinin ve aile geçimine yaptıkları katkıların görünmezliğine yol açmaktadır (Aşkın ve Barış, 2015: 85-86). Kavramsal çerçeve oluşturulurken kadınların kendilerini çalışan kadın olarak görmemeleri ile ilgili çok fazla veriye rastlanmıştır. Benzer bir durum Adaman ve Bulut'un çalışmasında da karşımıza çıkmıştır. Mikro kredi kullanıcılarının birçoğunun gelir getiren üretimsel eylemlerini günlük hayatlarının organik bir parçası olarak gördükleri anlaşılmıştır. Adaman ve Bulut bu çelişkiyi şu şekilde ifade etmiştir:

Mikro krediyle para kazanmaya başladıkları iş, genelde zaten yıllardır yapageldikleri bir uğraş oluyordu ve bu uğraş birdenbire piyasaya yönelik bir ekonomik faaliyet olarak algılanmaya başlanmıyordu. Bu yüzden kendilerine mesleklerinin ne olduğu sorulduğunda çoğu kez “Ben çalışmıyorum” diye cevap veriyorlardı (Adaman ve Bulut, 2007: 64-65).

White (1994) da düşük gelirli hanelerde kadınların “İş”i, “Ev dışında bir ücret karşılığı yapılan kayıtlı bir çalışma” olarak tanımladığı için, kendi faaliyetlerini çalışmak olarak dikkate almadıklarını ortaya koymuştur (“Türkiye’de Kadın İşgücü Profili ve İstatistiklerinin Analizi”, 2014: 19). Kendilerini çalışan olarak görüp görmedikleri kadınların kendi emeklerini değerlendirmeleri açısından önemli bir farkındalıktır. Bu sebeple görüşülen kadınlara kendilerini “Çalışan kadın” olarak görüp görmedikleri sorusu yöneltilmiştir. Fatma dışında kadınların hepsi kendilerini çalışan kadın olarak

gördüklerini söylemiştir. Fatma ise kendisini çalışan kadın olarak görmemesine neden olarak evden iş yapmasını göstermektedir:

Kendimi çalışan kadın olarak görmüyorum çünkü dışarda çalışmıyorum.

Kendilerini çalışan kadın olarak değerlendirmenin çok daha ötesinde, Yeter ve Aysel kadınların yeniden üretici rollerini de çalışma kapsamında gördüğünü ifade etmektedir:

Yeter: “Aslında ev hanımı da çalışıyor. Algılayamıyor insanlar.”

1990'ların ikinci yarısından itibaren sivil toplum kuruluşlarının, çalışmak isteyen, ancak iş bulamayan kadınlar için başlattıkları gelir getirici faaliyetler kadın girişimciliği faaliyetleri olarak anılmaya başlamıştır. Kamu kuruluşları da kadın istihdamı açısından daralan işgücü piyasasına karşı kadınları küçük girişimciliğe özendirici çalışmaları yoğunlaştırmışlardır. Böylece, kadın girişimciliği, fikri ile sermayesini birleştirerek yeni bir işletme kuran ve kendi dışında da istihdam yaratan kadınlar için kullanılan bir kavram olmanın yanı sıra, işsiz ve yoksul kadınların hane gelirini artırıcı faaliyetlerini ve mikro kredileri de içeren bir şemsiye kavram olmuştur (Mungan, 2013: 26). Bu noktada da mikro kredi alan kadınların girişimci olarak görülüp görülemeyeceği tartışmaları başlamıştır. Çelebi, işteki durumu işveren veya kendi hesabına çalışan şeklinde belirlenen, işinin idari ve hukuki sorumluluğunu üstlenmiş olan, işinin başında fiilen bulunan, sunduğu ürün ve hizmetin fiyatını arz-talep ilişkisi içinde belirleyen kadınları girişimci olarak tanımlamıştır (Çelebi, 1993: 35-36). Bu tanım mikro kredi alan kadınların da girişimci olarak görülebileceği fikrine uygundur. Ancak bunun tersini iddia edenlerin de argümanları çok güçlüdür. Örneğin Gazeteci Tamer, girişimci tanımından yola çıkarak mikro kredi ile gerçek girişimcilerin olmayacağını iddia etmektedir:

Mikro kredi ile gerçek girişimciler yaratılamaz. Çok çocuklu yoksul kadınlara İl Özel İdareleri'nce verilen mikro krediler, olsa olsa yoksulluğu gideren yardımlar olur. Mikro krediyi kadın girişimci oluşturmak üzere mekanizmalar olarak lanse etmek, girişimcilik kavramının içini boşaltmak oluyor. Oysa girişimci, kendi iş fikri olan, bu iş fikrini uzun dönemli bir iş planına çevirebilme yetisine sahip, bir finansal destekle istihdam yaratacak işletmeler kurabilen bireylerdir (Tamer, Milliyet, 30.07.2008).

Katherine Rankin, mikro kredi kurumlarının kendi finansal sürdürülebilirliklerini sağlamak için yoksul kadınları girişimci özneler olarak adlandırdığını söylemektedir. Bu çerçevede mikro krediyle bireylerin birer girişimci olarak tanımlanması ise, neo-liberalizmin bireylere sadece piyasa aktörü olarak değer atfeden düşüncesine dayanmaktadır (Arı, 2011: 55). Yapılan pek çok araştırmada olduğu gibi bu araştırmada da mikro kredi kullanan kadınların çoğunun (9 Kadın) mevcut işini geliştirmek amacıyla mikro kredi aldığını belirtmesi, bu eleştirinin çok da haksız sayılamayacağını göstermektedir.

Kadınların kendilerini girişimci olarak görüp görmediğinin araştırmanın amacı açısından öğrenilmesi gerekmektedir. Neşe hariç kadınların hepsi kendini “Girişimci” olarak tanımlamıştır. Neşe yaptığı işin çok küçük çapta olmasından sebep girişimci olamayacağına kanaat getirmiştir. Kendini girişimci olarak gören Songül ise girişimcilikle ilgili sorularda önce girişimcinin ne olduğunun biraz tarif edilmesini istemiştir. Bu da onun aslında kendini girişimci olarak görmesine rağmen bu konuda çok fazla bilgi sahibi olmadığı anlamına gelmektedir.

Araştırmanın amaçları açısından önemli olan konulardan biri de “Güç” tür. Kadınların gücü nasıl tarif ettikleri tek tek görülmelidir. Bu nedenle hepsinin güçlü kadınla ilgili yorumları aşağıda verilmiştir:

Ayşe: “Kendi kazandığı zaman kadın güçlü olur. Para kazanmak değil her konuda kendine güvenecek, ayakları üzerinde durmasını bilecek. Çok şeyle değil azla mutlu olmasını bileceksin. Kendini eğiteceksin. Yoktan var edeceksin o zaman güçlü kadınsın. Diyelim ki evde yiyecek bir şey yok. İki patlıcan, biber, iki patates var, yemeğe çevireceksin, bunu beceremeyen çok kadın var. Eğer ki ondan akşama çoluğunu çocuğuna bir tencere yemek çıkartabilirsen ne mutlu sana.”

Emine: “Bence güç kendi ayaklarının üzerinde durmaktır. Bir kadın kendine güvendiği zaman güçlü olur. Güçlü kadın kendine güvenir.”

Yeter: “Ezilmeyen, iş yapabilen, kendini gösterebilen kadın her zaman güçlüdür. Sadece ekonomik değil maddi manevi güçlü olmak önemli.”

Nihal: “Güçlü kadın kendi ayakları üzerinde durur.”

Songül: “Kimseye muhtaç olmadan istediğini yapabilen insan güçlüdür. Bir kadın başka nasıl güçlü olur ne bileyim yavrum.”

Aysel: “Bence çalışkan kadın güçlüdür. Evde de çalışıyor sonuçta kadınlar.”

Aslı: “Ayaklarımın üzerinde duruyorsam sağlığım da yerindeyse güçlüyüm. Arkamda eşim ve çocuklarım da destek tabi, onların desteğiyle daha güçlüyüm. Eşim iyi olursa daha güçlü hissediyorum. Kazancın artsa daha da güçlü hissedersin.”

Duru: “Güçlü kadının bir şeyi yapmayı hedefliyorsa, yapmak istiyorsa başaramayacağı bir şey yoktur.”

Fatma: “Ayakları üzerinde duran bir kadın her zaman güçlüdür.”

Filiz: “Sadece çalışan kadın değil beyni sağlam kadın güçlü olur. Evimden yuvamdan sebep kendimi güçlü hissediyorum. Bunu da kendim sağladım ve güçlüyüm çevreme baktığım zaman.”

Hande: “Çalışan kadın güçlü kadındır.”

Neşe: “Güçlü kadın özgüveni olan kadındır ben de öyle hissediyorum. Çok zengin olsam da oturamaz çalışırdım.”

Özlem: “Ayaklarının üzerinde güçlü duran kadın güçlüdür. Ben de güçlü hissediyorum. Ekonomik olarak gücün varsa güçlü olursun. Olmayınca, pasif olunca her şeye “He” deyince zayıf oluyorsun.”

Kadınların güçle ilgili yorumları kadının ekonomik olarak güçlü olması konusunda kesişmektedir. Para kazanmak, kendi ayakları üzerinde durabilmek, iş yapmak, çalışkan olmak, muhtaç olmamak gibi yorumlanan şey aslında güçlenmenin ekonomik boyutudur. Ekonomik olarak iyi durumda olmak diğer konularda güçlü olmanın ilk şartı olarak görülmektedir.

Kendilerini güçlü hissedip hissetmedikleri sorusunu da kadınların hepsi kendilerini güçlü hissettiklerini belirterek cevaplamıştır.

Emine: “Ben kendimi güçlü hissediyorum. Böyle olmasaydım zorlukların üstesinden gelemezdim. Çok şeyler yaşadım iflası da yaşadım. Varlığı da gördüm yine Allah’a çok şükür. Kendimi çalışan kadın olarak görüyorum.”

Duru: “Güçlüyüm...Ben ilk ortaklıktan ayrılınca eşim, daha devam etmemi istemedi. Kayınvalidemle beraber dükkân bakmaya gittik. O dönem açma dedi ama şimdi benimle aynı dükkânda çalışıyor. Bir işi yapmak istersem başaramayacağımı düşünmüyorum. 6-7 firmayla çalışıyorum ve firmaların modellerini ben yapıyorum. Cebimde hiç param olmasa da kendimi güçlü hissedirim. Pasifliğim yok. Bana bakınca insanlar milyarlarım var zanneder.”

Kadınların mikro kredi aldıktan sonra hayatlarında nasıl bir değişim olduğu da yine birkaç soru birden yönelterek anlaşılmaya çalışılmıştır. Yeter ve Nihal mikro kredi aldıktan sonra hayatlarında anlamlı bir değişim olmadığını, kredinin kendileri için sadece maddi olarak ufak bir katkı sağladığını belirtmişlerdir. Değişim de güç tarifi gibi bu çalışmada önemli bir öge olduğu için cevapların tek tek verilmesi daha uygun olacaktır:

Ayşe: “Mikro kredi sayesinde evime katkıda bulunuyorum. Olmasaydı bu işleri yapamazdım. Hem de çevre edindim.” Toplantı yapılan ambalaj dükkânının sahibi Yeter’i göstererek “Yeter ben seni tanıyor muydum? Bu vesile ile tanıdım.” diyor ve devam ediyor: “İmkânım olsa bir berber dükkânı açardım. Daha önce eğitimini aldım ama eşim izin vermemişti şimdi de imkânım yok. Girişimci kredisi almak için dükkân açmam lazım ama para biriktiremiyorum. Kredi sayesinde kendime güvenim arttı. Kimseye eyvallah etmem.”

Emine: “Mikro krediden sonra kendimle ilgili bir değişiklik hissetmiyorum. Esnaflıktan sebep çevrem vardı zaten. Sadece daha girişken oldum. Servis yaptığım okuldakilere de satış yapıyorum eskiden olsa yapmazdım..... Keşke daha farklı yerlerde tezgâh açabilsem. Farklı düşüncelerim var.”

Songül: “Mikro kredi olmasa işi devam ettiremezdim. Toplu para lazım oluyor. Krediden önce de yaptım ama el işi pazarlarında her zaman satış olmuyordu. Elimde para kalmıyordu malzeme alacak. Krediden sonra gelirim arttı elim rahatladı. Sıkıştığım da bir kapım var. Yarıya gelince tekrar kredi verebiliyorlar.”

Aysel: “Mikro kredi olmasa bir iş yapıyor olmazdım. Krediden memnunum kendi başıma bir şeyler yapıyorum sayesinde....Kredi sosyal olmamı sağladı, kendimi eskisinden daha iyi hissediyorum.”

Aslı: “Mikro kredi olmasa şuan bu iş bitmişti. Makinalarım eskiydi bozulup duruyordu. Makinalarımı yeniledim. Kredi alırken kumbarada para biriktirmek de güzel. Sorunlarımızı paylaşmak da güzel. Ne zaman başvursam aldım ihtiyaçlarımı karşıladım. Sosyal hayatımda bir değişiklik olmadı. Sadece televizyona çıkınca buradaki insanların ilgisi arttı, sokakta bile tanıyorlar.”

Duru: “Mikro kredi olmasa da işim vardı ama bana yapamadıklarımı yapmada katkı oldu. İşimiz büyüdü. İnşallah daha da büyür. Bir şey almaya kalkınca peşin paran varsa biraz daha söz hakkın oluyor. Özgüvenim geldi malzeme alırken ezilmiyorsun, çünkü paran var.....Kredi beni dış çevreye açtı. Uzaklara gitmezdim şimdi Asiyeye (TGMP Bağcılar Vuslat Doğan Sabancı Şube Yöneticisi) ile Kartepe’ye, Maşukiye’ye gittik. Etkinlikler yaptık.”

Fatma: “Kredi alıp işimi geliştirdim. Paraya sıkışmışım işle ilgili, o dönem cazip geldi bana. Mikro kredi olmasa başkasından borç alırdım yine de bu işi yapardım ama bu daha iyi tabi. Kimseye gidip el açmıyorsun. Benim için değişen çok bir şey yok. Mikro kredi ile en çok kolayca para almaktan memnunum. Kredi çok değil çok olsa kendime başka bir iş açarım. Mesela başörtücü açarım.”

Filiz: “Toplu alım olmazsa aksesuar işi karlı bir şekilde yapılmaz toplu almak için arkadaşla ortak olup kredilerimizle malzeme aldık. Mikro kredi olmasa bir iş yapıyor olmazdım diyemem. Zaten küçük miktarlarda iş yapıyorum, büyük bir şey yapamıyorum. Mesela elime haftalık 100 TL geçerken eskiden, şimdi 300 TL geçer oldu diyebilirim. Bana katkısı bu oldu. Sıkıştığım da kimseye gitmeden para alabiliyorum, memnunum. Bankaya gitsen bir sürü iş çıkarırlar.”

Hande: “İş kurmak için aldım. Evden kozmetik satıyorum. Mikro kredi olmasa şuan bir iş yapıyor olmazdım. Özgüven geldi bana, memnunum. Para almak, iş sahibi olmak iyi yanları. Ama hayatımda büyük bir değişiklik olmadı hatta daha çok eve kapandım. Çocuklardan dolayı.”

Neşe: “Eskiden boncuk alıyordum, tül bent, el işleri yapmak için. Daha fazla almak boncuk için mikro kredi aldım. Mikro kredi olmasa şuan bir iş yapıyor olmazdım. Toplu alım yaptım. Daha özgüvenliyim, memnunum. Ama sosyal hayatımda çok fazla bir değişim de olmadı. İşim çok küçük çapta, belki ileride daha farklı şeyler yapabilirim.”

Özlem: “Eşim beni çalıştırmıyordu para da yetmiyordu. Sağlık ürünleri sattım şimdi de kazak/penye satıyorum. Mikro kredi olmasa şuan bir iş yapamazdım. Şimdi daha iyiyim

maddi olarak, çocuklarıma daha iyi bakabiliyorum. Kolayca para alabilmek güzel, memnunum. Hayatımda çok bir değişiklik olmadı ama kendime güvenim arttı. İlerde dükkân açmak istiyorum ama şuan değil. Birikim yapıyorum”

Kadınların söylediklerinden yola çıkarak mikro kredi ile kadınların en başta maddi bir fayda gördükleri ve bu yönde hayatlarında pozitif bir değişim olduğu, daha sonrasında ise kendine güvenlerinin artmış olduğu söylenebilir. Diğer faydalarının ise sosyal çevrelerinin genişlemesi, sorunların paylaşımı ile rahatlama, arkadaşlarıyla daha önce gidemedikleri uzak yerlere gidebilme, tanınır olma olduğu söylenebilir. Bunun dışında Ayşe, Emine, Fatma, Neşe ve Özlem’in gerçekleştirmek istedikleri işler olduğu ancak bunu mevcut imkânlarla (Girişimcilik Kredisi almak için vergi levhası vs. gerekli şartları taşıyorlar) yapamadıkları da anlaşılmaktadır. “Mikro kredi hikâyesi” temasında da değinildiği gibi mikro kredi bazı işleri yapabilmek için yeterli olamamaktadır. Kadınlar kredi limitlerinin artmasını istemektedir. Benzer şekilde Kabakçı (2012: 195) da yaptığı çalışmada verilen mikro kredi miktarlarının düşük oluşunun, yüksek gelir getiren işlerin yapılmasının önünde önemli bir engel olduğu sonucuna ulaşmıştır (Kabakçı, 2012: 195).

Ayrıca bu deneyimler sayesinde, mikro kredi ile bir iş yapmaya başlayan ya da çok ufak çaptaki işini büyüten kadınların hayatlarında mikro kredi hatırı sayılır bir değişime neden olabilirken, önceden çalışmış ya da orta halli gelir getiren mevcut işi için kredi alanlara küçük bir maddi kaynak olmanın dışında sosyal bir fayda sağlamadığı anlaşılmıştır. TGMP şube yöneticisiyle yapılan görüşmede deneyimlerinden yola çıkarak bu konuyu nasıl değerlendirdiği sorulmuştur.

Şube yöneticisi, bu durumun kişiden kişiye değiştiğini: “Kendine hiçbir zaman güven duymamış biri mikro kredi ile kendine güven duyar hale gelebiliyor. Ama kendine güveni gelmeyen de var. Para kazanıyorum kendi ayaklarımın üzerinde durabiliyormuşum diyorlar.” sözleriyle ifade ederken başından geçen bir durumu da şöyle anlatıyor:

Bizim City Bank ödül törenlerimiz oluyor, bu yıl dokuzuncusu düzenlendi. Türkiye’nin her yerinden geliyorlar. Ödül almaya üyeler geliyor. Sivas’tan gelen biri vardı hatta havaalanından ben aldım onu. Okuma yazması yok ödül alacak eşi izin vermiyor gitmesine. Daha önce hiç uçağa binmemiş kaybolur diyor eşi. Dedim ben alırım. Otele kadar götürürüm. Çok tedirgin oluyor Sivas’tan dışarı hiç çıkmamış. Ama mikro krediden sonra hayatı değişen çok müşterimiz de var.

Şube yöneticisinin anlattıkları kadın girişimciliğini destekleme yönünde oluşturulacak politika ve programların temel amacının sadece kadın emeğini pazara çekmeye değil, bu süreç içinde, kadını güçlü kılmaya yönelik olması gerektiğini gösterir niteliktedir. Aksi takdirde kadınlar niceliksel bir yarar oluşturabilirler fakat kimlik ve konumlarında kayda değer değişimlerin gerçekleşmesi mümkün olamaz (Ertürk, 1993: 43-44).

Kadınlara yaptıkları işi ne kadar daha sürdürmek istedikleri sorulduğunda ise 5’i (Emine, Songül, Aslı, Hande ve Özlem) sağlığı elverdiği sürece devam ettireceğini, Yeter emekli olur olmaz işi sonlandıracağını, Duru kızının üniversiteden mezun olmasını bekleyeceğini, Fatma çocuğunu evlendirdikten sonra işi bırakacağını, Nihal 3-5 sene daha devam edeceğini söylerken, 4’ü (Ayşe, Aysel, Filiz ve Neşe) de işlerini gittiği yere kadar götüreceklerini belirtmiştir. Bu bilgiler ışığında kadınların uzun vadeli planlar yaptığını söylemek mümkün değildir. Görüldüğü gibi kredi uygulaması ile istihdama katılmaya çalışan bu kadınlar (birkaçı hariç), düşük eğitim düzeyiyle ancak ev işlerinin uzantısı

sayılan fiziksel olarak onları zorlayan emek-yoğun işlerde istihdam olanağı bulabilmektedir. Bu nedenle de istihdama katılma ve bunu devam ettirme onlar için sağlık durumlarına bağlı bir konu haline gelmektedir.

Yapılan bazı araştırmalarda, mikro kredinin amacı dışında kullanıldığı da saptanmıştır. Örneğin mikro kredi alarak kadınların kendilerinin ya da yakınlarının borçlarını ödedikleri, düğün, hastalık ve acil ihtiyaçlar için kullandıkları da görülmektedir (Erdemir, 2010: 170). Bu çalışmada görüşülen kadınların hepsi mikro kredi ile bir iş yapmış ya da yaptıkları işe katkı sağlamıştır. Kadınların mikro krediyi amacı dışında kullandığı görülmemiştir.

Mikro kredinin kadınları güçlendirmede bazı sorunlara yol açtığı söylenmektedir. Bu duruma örnek olarak Duru'nun yaptığı iş gösterilebilir. Firmalardan aldığı ürünlere boncuk işleterek parça başı ücretle yanında 7-8 kadın çalıştıran Duru iş yoğunluğuna göre çalıştırdığı kadın sayısının 40'a kadar yükselebildiğini anlatmaktadır. Duru aldığı mikro krediyle bu tekstil firmalarının işini yaparak hem kendi para kazanıyor hem de diğer kadınlara iş imkânı sağlıyor ancak burada şunu da göz önünde bulundurmak gerekir ki; gelişmekte olan ülkelerde istihdam, kadının ekonomik statüsünü ve durumunu değerlendirmek için tek başına yeterli bir ölçüt olmamaktadır. Maaşlı çalışma veya kendi işinin sahibi olma, her ikisi de güçlendirici veya sömürücü olabilir veya benzer şekilde hiç biri özgürleştirici veya sömürücü olmayabilir. Ackerly (1995)'e göre kayıt dışı sektörde kadınların katılımı ve üretimi tek başına güçlendirici değildir, fakat bilgi ve güçlenme pazara ulaşım sayesinde oluşur. Kadınlar bağımsız girişimci veya istihdam edilen bir işçi olarak daha yüksek ve sabit gelire sahip olabilir. Ancak bir girişimci eğer bir aracından hammadde alıyor ve ürünü onlara geri satıyorsa pratikte fazla bağımlı olabilir. Bu gibi durumlarda girişimci sömürülebilir ve emeğinden daha az kazanabilir (Simojoki, 2003: 44-45). Bu durumda Duru bir girişimci olarak sömürülüyor gibi görünebilir ama asıl gözden kaçan şu ki parça başına ücretle kayıt dışı çalıştırdığı kadınlar da bu taşeron sisteminin sömürülenleri olmaktadır. Bu kadınlar kayıt dışı istihdamın bir parçası olarak her türlü haktan mahrum olarak çalışmaktadır. İş yoğunluğuna göre düzensiz bir çalışma ve doğal olarak düzensiz gelir elde etme durumuyla karşı karşıyadırlar.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Refah devletinin çöküşü ve sonrasında yükselen neo-liberal paradigma ile sosyal politikanın devletin asli görev alanının dışına itilmesi, sosyal politikaya ilişkin görevlerin özel sektör, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve aile-akrabalık-komşuluk ilişkilerine devredilmesi konusu tartışılmaktadır. Bu bağlamda bugün geline nokta yoksullukla doğrudan mücadele yöntemleri arasında gösterilen mikro kredi uygulamasının gerek ortaya çıkış biçimi gerekse de uygulanış biçiminin yoksulluğa çare olup olamayacağı tartışılmaktadır. Kadınların hayatlarında nelerin değiştiği, uzun vadede nelere yol açıldığı ve hedeflenen gelişimin sağlanıp sağlanmadığı tartışılmakta ve daha uzun yıllar da tartışılacak gibi görünmektedir.

Araştırmanın temelini oluşturan mikro kredi, girişimcilik ve güçlenme konusu pek çok yönüyle alanyazında irdelenmektedir. Türkiye’deki kadın girişimci çalışmalarındaki en temel sorunlardan biri, “Girişimci kadın” tanımlamasından kaynaklanmaktadır. Girişimci kadın kategorisi içine kimlerin dâhil edilip kimlerin dışarıda bırakılması gerektiği üzerine henüz bir ortaklık sağlanabilmiş değildir.

Mikro kredi çerçevesinde sunulan hizmetler ile küçük ölçekli ve çoğunlukla el emeğine dayanan alanlarda iş kurulabildiği ve bunun neticesinde hem yapılan üretimin, hem de üretimi yapan kişilerin kayıt dışı kaldığı çokça tartışılmaktadır. Devletin bir yandan kayıt dışı ekonomiyle mücadele etmeye çalıştığı, mikro kredinin ise bunun tersine kadınları kayıt dışı istihdama yönelttiği iddiası da çelişkili bir durum olarak görülmektedir.

Mikro kredi cinsiyetler arası eşitsizliği gidermediği hatta ataerkil sistemi güçlendirdiği iddiasıyla da çokça tartışılmaktadır. Ataerkil ilişkilerin sermayeye ucuz, güvenilir, itaatkâr bir emek havuzu olarak kadınları sunduğu ve ataerkil düşünceye yaslanan sermaye birikiminin ataerkil ilişkileri yeniden üreterek, ona güvence sağlayacağı/sağladığı belirtilmektedir.

Mikro kredi programlarının büyük çoğunluğu, kadınların güçlendirilmesi hedefiyle, kredileri sadece kadınlara vermektedir. Bugün varılan uzlaş, mikro kredinin kadınların ekonomik, sosyal ve siyasal açılardan güçlenmelerine öncülük ettiği yönündedir. Ancak, gelişmekte olan ülkelerdeki kadınların önemli bir kısmı esnek, kısmi ve ev eksenli işlerde yoğunlaşmaktadır. Bu da onların toplumsal olarak yapılandırılmış geleneksel rollerini ve ikincil konumlarını daha fazla pekiştireceği/pekiştirdiği ve kadın statüsünün gelişmesinde bir engel olacağı/olduğu, mikro kredinin ev eksenli işleri daha fazla teşvik edeceği/ettiği ve kadınların geleneksel rollerine vurgu yaptığı yönünde tartışmaya neden olmaktadır.

Mikro kredinin yoksulun yoksulu olarak tanımlanan hedef kitlesine ulaşma konusunda eskiden olduğundan daha az istekli olduğu konusu da tartışma oluşturmaktadır. Mikro finans büyüdüğü halde, yoksulluk üzerinde henüz tam bir etkiye sahip olmadığı da yapılan eleştiriler arasındadır. Sadece sermayeye erişimin yoksulluk sorununu çözemeyeceği, en fazla yoksulluğun yansıması olan sıkıntıları hafifletebileceği ifade edilmektedir. Bir işletme kurmak gelirde küçük bir artış sağlarken çok daha ağır iş yüküne ve borcu geri ödeme konusunda baskıya maruz kalan kadınları piyasa şartlarında sömürüye açık hale getirebilmektedir.

Tartışmalar, mikro kredinin kazanımlarının çoğunlukla niceliksel olduğu, kadınların güçlenmesinin önündeki makro seviyedeki yapısal değişimi değil mikro seviyedeki engelleri kaldırmaya yöneldiği ve finansal araçların tek başına ekonomik ve sosyal sorunları çözmede yetersiz olduğu yönündedir. Asıl sorunların daha derinlerde olduğu ve çözüm için sosyo-ekonomik koşullarda köklü yapısal değişikliklerin gerektiği dillendirilmektedir.

Girişimcilik, mikro kredi ve kadının güçlendirilmesi ile ilgili tartışmalar daha da çoğaltılabilir ancak çalışmanın bundan önceki kısmında tüm bu konulara değinilmiş olduğundan genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Bangladeş'te yoksulluğa çare olarak ortaya çıkan mikro kredi Türkiye'de 2003 yılında Diyarbakır'da uygulanmaya başlamıştır. İstanbul'da Vuslat Doğan Sabancı Bağcılar Mikrofinans Şubesi'nde 2010 yılından itibaren hayata geçirilen proje, hızla büyümüş ve çok sayıda kadına ulaşmıştır. Bu araştırmada İstanbul'daki 8 yıllık mikro kredi tecrübesi göz önünde bulundurularak kadınların mikro kredi deneyimlerine ilişkin veriler “Bulgular ve Yorumlar” başlığı altında ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

Görüşülen kadınların mikro kredi alarak yaptıkları ekonomik faaliyetler girişimcilik olarak değerlendirilecek nitelikte değildir. Mikro kredi alarak girişimci olunabilir ancak bu kadınların kişilik özelliklerine, yaptıkları işe, bu işi nasıl büyüttüklerine, pazarlama faaliyetlerine bakılarak her kadın için kendi özelinde değerlendirilmelidir.

Görüşülen kadınların yaş ortalaması 45'tir. Belli bir yaştan sonra yeni bir işe atılmak, iş aramak, eğitim almak zor bir durumdur. Kadın girişimciler mikro krediyi başka bir alanda gelir getirici faaliyet yapamadıkları için tercih edebilmektedirler. Durum böyle iken tüm bu insanları birer girişimci olarak görmek ve bu potansiyelin varlığına göre değerlendirmek doğru olmayacaktır. Zaten girişimcilik tanımlarında da yer aldığı gibi girişimcilik bir iş yapmaktan daha fazlasını gerektirmektedir. Burada kadınlar ne girişimci olmak ne de güçlenmek gibi bir kaygı duymamaktadır. Kadınların tek çabası var olabilmektir.

Kadınların gelirlerinde bir artış yaşandığı söylenebilir. Mikro krediyle birlikte iş kurmuş kadınlarda bu etki daha belirgin şekilde yaşanmışken, hali hazırda bir işleri olan kadınlarda mikro kredi gelirden ziyade geliri koruyabilmeye imkân tanımıştır. Ancak bu artış yoksulluğa kesin çözüm getirecek düzeyde değildir. Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ), çalışanların geçim şartlarını her ay düzenli olarak yaptığı “Açlık ve yoksulluk sınırı” araştırması ile ortaya koymaktadır. Haziran 2018 itibarıyla dört kişilik ailenin açlık sınırı 1.714 TL iken yoksulluk sınırı 5.584 TL olarak belirlenmiştir. Bekâr bir çalışanın aylık yaşama maliyeti ise 2.121 TL'dir. Asgari ücret de 1.603 TL'dir. Kadınların sadece mikro kredi ile aylık ortalama kazançları 1.537 TL'dir. Kadınlar mikro kredi ile yaptıkları işten ellerine kalan parayla asgari ücreti ancak yakalayabilmektedir. Mikro kredi dışında da evlerine gelir girmektedir. Bu genel olarak emekli maaşları ve eşlerinin maaşlarıdır. Bütün bu gelirler toplandığında bazı kadınlar ancak yoksulluk sınırını geçebilmektedirler. Yani mikro kredi kadınları yoksulluktan kurtaracak nitelikte değildir.

Mikro kredi kadınlar için güvenilir bir borç kapısı olmaktadır. Çevrelerindeki insanlardan borç almaktansa mikro kredi almak daha güvenli ve sorunsuz olmaktadır. Bu da geçim sıkıntısı içinde kendi hanesine zor yeten insanların birbirlerine maddi olarak destek vermekten ve dahi bu desteği talep etmekten geri durduklarını göstermektedir.

Kadınlar hane içi karar almada durumlarının pek değişmediğini belirtirken genel olarak bu konuda zaten kendi sözlerinin geçtiğini de aktarmışlardır. Yani mikro kredi alan kadınların güçlenmelerinden bahsederken aslında baştan kadınlar güçsüz olarak kabul edilmektedir. Ancak görüldüğü gibi kadınlar hâlihazırda pek çok işi başarmış görünmektedirler. Ama güçlenmeyle ilgili belirlenen kriterler genelde kadını belli bir kalıba göre değerlendirdiği için bu kadınlar güçsüz görünmektedir.

Ev içi sorumluluklar söz konusu olduğunda ise kadınların hepsi aynı biçimde tüm sorumluluğu üstlenmiş görünmektedir. Para kazanmak ya da kazanmamak bu durumu değiştirmemiştir. Kadınların çoğu ev ve iş sorumluluklarını birlikte yürütme konusunda zorlanmaktadırlar. Ya evine yeterince zaman ayıramadığını düşünmekte ya da ikisine de yetişmeye çalışarak çok fazla yorulduğunu belirtmektedir. Kadınlar, eve ve işe yetişmek için harcadığı zamandan dinlenmeye, arkadaşlarıyla görüşmeye ya da sosyal herhangi başka bir faaliyete katılmaya ise neredeyse hiç zaman ayıramamaktadır. Dayanışma grupları zaten kadınların hâlihazırda tanıdıklarıyla oluşturdukları bir grup olması sebebiyle kadınlara değişik insanlar tanıma ve yeni çevrelerle ilişki kurma anlamında bir katkı sağlamamaktadır. Hatta bazı kadınlar gruplarındaki kişilerle ödemeler dışında görüşmemektedir. Dolayısıyla kadınlar fikir alış veriş yapabilecekleri, sosyal olarak destek bulabilecekleri bir çevreden yoksun kalmaktadır. Hatta çoğu yaşadığı çevrenin dahi dışına çıkmamaktadır. Bu kadınlar ekonomik kazanç elde etmiş olsalar bile aslında hayatlarında fazla bir değişim olmuş gibi görünmemektedir.

Kadınları kalkınmaya dâhil etme anlayışına hizmet eden mikro kredi bazı durumlarda kadınların sömürülmesine de yol açmıştır. Kadınlar ucuz iş gücü ve ekonomik bir değer olarak görülmektedir. Niceliksel olarak bakıldığında kadınlar toplumun yarısını oluşturmaktadır. Hızlı ekonomik kalkınma için kadınları kalkınma çabalarına dâhil etmek gerekir diye düşünülebilir ancak gelişmekte olan ülkelerde yeterince anlaşılmadan tepeden inme bir kalkınma anlayışıyla kadınları piyasaya dâhil etmek çok anlamlı bir değer oluşturmamaktadır.

Mikro krediyi mucize gibi görmek hatalı bir bakış açısidir. Nasıl ki kadının kalkınmaya katılımında WID yaklaşımında kadının iş hayatına katılımı neticesinde güçleneceği öngörülüyordu ama gerçekte bu böyle olmadı şimdi de kadınların mikro kredi ile sermayeye ulaşmaları onların tüm sorunlarını çözecek gibi sunulsa da makro bir değişim olması mümkün görünmemektedir. Ama bu yüzden mikro krediyi tamamen reddetmek de doğru değildir. Mikro kredi geliştirilebilir bir imkândır.

Ayrıca kadının güçlendirilmesinden bahsederken “Hangi kadın?” sorusu akıllara gelmektedir. Kadınları homojen bir grupmuşçasına değerlendirmek onlara sunulan hizmetlerin etkilerini de sınırlayacak ve başarısızlığa neden olacaktır.

Güç de modernleşme çabaları gibi tependen inmece bir yaklaşımla kadınlara sunulamaz. Güçlenme sürecinde, bireyin bunu istemesi ve olması için çaba sarf etmesi gerekmektedir. Bireyin sorunlarının nihai çözümü için yalnızca kendisinin değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel çevresinin değişimi zorunludur.

Mikro finansman konusunda Türkiye’de hala yasal mevzuat eksikliği vardır.

ÖNERİLER

Mikro kredi toplumun önceliklerine, dinamiklerine ve kadınların ihtiyaçlarına göre düzenlenirse kadınlar için işe yarar bir mekanizma olacaktır. Zaten toplumda süregelen bazı sorunlar tek bir projeyle çözülemeyecek kadar büyüktür ve bu sorunları çözmek için başka yollar aramak gerekmektedir. Mikro kredi ile ilgili yapılan çalışmalar bu projenin daha iyi bir duruma getirilmesine katkı sağlayabilir. Ya da bu konuda başka fikirlerin doğmasına öncülük edebilir. Bu başlık altında hem mikro kredinin iyileştirilmesi hem de daha farklı bir model geliştirilebilmesi adına öneriler sunulmaktadır.

Konuyu değerlendiren pek çok kaynakta ifade edildiği gibi kadın girişimciliği alanı homojen bir alana işaret etmemektedir. Yeterli bir insani sermayeye sahip olan kadınların kariyer planları doğrultusunda kurdukları, pazar gerçeklerine uygun çalışan, görece büyük ölçekli işletmeler ile yoksul kadınların geçimlerini sağlamak üzere mevcut olanakları ile kurdukları mikro ve küçük ölçekli kadın işletmelerini birbirinden ayırmak gereklidir. Bu sebeple belki de “Mikro girişimci” gibi bir ifade ile alandaki tartışmaları bitirmek için bir öneride bulunulabilir.

Verilen mikro kredi miktarlarının az oluşu, çok gelir getiren işlerin yapılmasını engellemektedir. Kadınların daha fazla gelir getiren işler yapabilmesi için teknoloji ve sermaye yoğun işlere de yönlendirmeleri gerekmektedir. Bu da hem maliyetli hem de bilgi gerektiren bir durumdur. Bunun için mikro kredi limitleri artırılabilir. Ayrıca TGMP ve Devlet kurumları işbirliği yaparak kadınlara bu işler için danışmanlık ve destek verebilir.

Kadınların meslek sahibi olması da önemlidir. Meslek kurslarının gelir getirecek işlere odaklanması gerekmektedir. Bu çalışmada yaş ortalaması yüksek olduğu için değinilmemiş olsa da meslek sahibi olan kadınlar işlerinde daha başarılı olabilmektedir.

Mikro kredi alan kadınların ürünlerini pazarlama aşamasında karşılaştıkları zorlukları ortadan kaldırmak amacıyla satış yerlerinin oluşturulması gerekir. Bu konuda Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, Afşin Belediyesi ve TİSVA işbirliği ile gerçekleştirilen Mikro Kredi Afşin Satış Merkezi örnek olarak gösterilebilir. Bu soruna yönelik e-ticaret alternatifi de oluşturulabilir. Kadınların ürettikleri el ürünleri ya da yöresel, dayanıklı gıda ürünlerini ulusal ve uluslararası pazarla buluşturarak gelir elde etmelerini sağlamak gerekir.

Bu çalışmada yaş ortalaması 45 olduğu için ve az sayıda küçük çocuk sahibi kadının da evden iş yaparak çocuklarına kendileri baktığı için bakıma ihtiyacı olan küçük çocuk sahibi kadınların problemleri dile getirilmemiştir. Ancak küçük çocuğu olan kadınların ihtiyaç duydukları güvenilir ve maddi olarak daha az külfeti olan yerlerin sayısının artması gerekir.

Mikro kredinin 46 haftalık geri ödeme planında her hafta toplanılma zorunluluğu, hem düzenli olarak haftanın belirlenen gününde ev ve sorumluluklarını bırakarak toplantı yerine gitme açısından, hem de almış olduğu kredinin haftalık taksitini ödeme açısından (yapılan işe göre kazanç bazen daha sonra elde edilebilmektedir, örneğin seracılık gibi) kadınları zorlayabilmektedir. Bunun için toplantıların ve dolayısıyla geri ödemenin daha uzun aralıklarda yapılması gerekir.

Kadınların dayanışma grupları ile ilgili deneyimleri bu grupların kadınlar için çok fazla bir destek niteliği taşımadığını göstermektedir. Belki daha küçük şehirlerde bu durum gerçekleşebilir ancak İstanbul gibi büyük bir şehirde bu durum kadınlara fazla fayda sağlamamıştır. Kadınların sosyal olarak var olabildiği, tecrübe ve sorunlarını açık bir şekilde tartışabildiği alanların genişletilmesi gerekir. Bu şekilde kadınlar yalnız olmadıklarını ve bazı soruların nasıl çözülebileceğini görmüş olacaklardır.

Mikro kredi kadınların tek tek iş yapmasına imkân veren bir projedir. Ancak bazen aynı çevredeki kadınlar benzer işler yapmaktadır ya da bazı kadınların mikro krediyi dahi geri ödemesine olanak sağlayacak özel bir becerileri olamayabilir. Buradan hareketle yakın çevre içinde küçük bir işletme kurmak için de danışmanlık ve maddi katkı sunan projeler geliştirmek gerekir. Örneğin aynı çevrede bazlama yaparak para kazanma imkânı kısıtlı olan kadınlar bir araya gelerek belli bir danışmanlık hizmetiyle küçük bir işletme kurarak daha büyük çapta üretim yapıp, ürünlerini de çeşitlendirerek ve iş bölümü yaparak çalışabilirler. Bu her durumda mümkün olmasa da bazı işler için geliştirilebilir bir fikirdir.

Mikro krediyle kadınların hem ekonomik, hem bireysel, hem kültürel hem de yapısal bazı sorunlarının çözülmesini beklemek yanlıştır. Bu anlamda mikro krediye atfedilen bu sorumlulukların devlet kurumlarınca tekrar gözden geçirilerek değerlendirmesi doğru olacaktır. Aynı şekilde güçlendirme için de Batılı STK ve şirketlerin sunduğu ve Türkiye'nin de taraf olduğu sözleşme ve kuruluşları tekrar ve eleştirel bir gözle değerlendirmek gerekir.

Prof. Enis Ahmed çağdaş ekonomi tarihinde kendi değer sisteminin yörüngesinde kalarak ekonomik ve teknolojik gelişmede ileriye giden toplumların örnek alınabileceğini dile getirmektedir. Buna da Japonya'yı örnek göstermektedir. Aile sisteminin önemi kavrayan Japonlar teknolojik gelişmeyi aile bağlarını koruyarak gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Ahmed, diğer milletlerin tecrübelerinden çok şey öğrenilebileceğinden bahsederek Meiji dönemindeki Japonya'nın sosyal sistem feda edilmeden sınai kalkınmayı başardığını işaret etmektedir. Buradan yola çıkarak hem mikro kredi hem de kadının güçlendirilmesi ile ilgili Türk toplumunun değer sistemine uygun projeler geliştirmek gerekir.

Mikro kredi ve mikro finans hizmet sunumu alanında kurumsallaşmanın artırılmasına yönelik yasal mevzuatın bir an önce hayata geçirilmesi de büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Adaman, F. ve T. Bulut. (2007). *Diyarbakır'dan İstanbul'a 500 milyonluk umut hikâyeleri: Mikro kredi maceraları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akçar, Ş. (2006). Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV). Yıldız Ecevit (Ed.). *Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Kadınların Ekonomik Güçlenmelerine Yönelik Yol Haritası* içinde (34-38). Ankara.
- Akgül, A. (t.y.). *Türkiye'de Mikro Kredi Uygulaması*. <http://www.israf.org/indir/mikrokredi.pdf> Erişim: 10.03.2016
- Akgül, A. (2006). *Mikro Kredi Uygulamasında 3.000'den Fazla Üyeye Kredi Verildi*. <http://www.israf.org/indir/mikro-kanunlar.pdf> Erişim:10.03.2016
- Akışoğlu, Ö. (2012). *Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin Genel Çerçevesi ve Sözleşme'nin Birinci Maddesinin Kapsamı ile Türk Hukukundaki Yeri*. <https://myuniversities.wordpress.com/2012/11/26/161/> Erişim: 20.03.2018
- Aklar, N. (1993). Türkiye'de Kadın Girişimciliğinin Desteklenmesi Konusunda Politikalar. Necla Arat (Yay. Haz.). *Türkiye'de Kadın Girişimcilik içinde* (199-222). TES-AR Yayınları: No: 7.
- Akpınar, S. (2009). *Girişimciliğin Temel Bilgileri*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Alica, Z. (2015). *Kadınların Güçlendirilmesinde Okuma Yazma Eğitiminin Kadınların Deneyimlerine Dayalı Olarak İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Arat, N. (1993). *Türkiye'de Kadın Girişimcilik*. TES-AR Yayınları: No: 7.
- Araz Takay, B., İ. Kalemci Tüzün, S. Kıral, S. Çiftçi ve U. Batum. (2014). *Ankara'da Kadın Girişimciliği: Örnekler Ve Yol Haritası*. Ankara Kalkınma Ajansı Araştırmalar serisi – 2.
- Arı, S. (2011). *Batman'da Mikro Kredi Deneyimleri*. Yüksek Lisans Tezi. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Arslan, K. (2002). Üniversiteli Gençlerde Mesleki Tercihler ve Girişimcilik Eğilimleri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*. 3 (2). (1-11).
- Arslan, Y. (2013). *Müteşebbisin Desteklenmesinde Mikrokredilerin Rolü Ve Uygulanmasıyla İlgili Sorunlar Ve Öneriler*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Aşkın, E. Ö. ve S. BARIŞ. (2015). Kadın İstihdamının Artırılmasında Mikro Kredi Uygulamasının Etkisi: Tokat İli Örneği. *Çalışma ve Toplum*, 46(3). (63-94). <http://www.calismatoplum.org/sayi46/askin.pdf> Erişim: 05.03.2016
- Aygar, K. (2013). *Mikrofinans ve Türkiye İçin Öneriler*. Sermaye Piyasası Kurulu Ortaklılar Finansmanı Dairesi. Yeterlik Etüdü. Ankara.
- Bakan Güleriyüz, M. (2014). *Mikro Kredi ve Türkiye Uygulaması*. Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Malatya.
- Bakan, İ., Y. Ayriçay ve M. Eyitmiş. (2010). Türkiye'de Mikrokredi Uygulamaları Araştırmasının Sonuçları. İzzet Lofça, Ahmet Hamdi Aydın, Servet Güngör, Ömer Büyükyenigün (Ed.). *Mikrokredi ve Yoksulluk Yoksulluğun Olmadığı Bir Dünyaya Doğru* içinde (192-209). Kahramanmaraş Valiliği: Yayın No: 8.

- Balkız, Ö. I. ve E. Öztürk. (2013). Neo-Liberal Gelişme Anlayışı ve Kadın: Mikro Finans Uygulamaları Kadınları Güçlendiriyor mu?. *Mediterranean Journal of Humanities*. 3 (2). (1-21). DOI: 10.13114/MJH/201322451
- Baltacı, N. Ö. (2011). *Kadınları Güçlendirme Mekanizması Olarak Mikro Kredi*. TC Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM). Uzmanlık tezi. Ankara.
- Bayazıt, B. (2006). Finansman Kaynakları Çalışma Grubu Sonuç Raporu. Yıldız Ecevit (Ed.). Şemsa Özar (Kolaylaştırıcı). *Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Kadınların Ekonomik Güçlenmelerine Yönelik Yol Haritası* içinde (69-73). Ankara.
- Bayraktutan Y. ve M. Akatay. (2012). Kentsel Yoksulluk ve Mikro Finansman: Kocaeli Örneği. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 24. (1-34).
- Bayramoğlu, A. ve G. Dökmen. (2017). Türkiye'de Kadın İstihdamı ve Mikro Kredi Uygulamaları İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 8(16). (41-64).
- Bedük, A. (2005). Türkiye'de Çalışan Kadın ve Kadın Girişimciliği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 3(12). (106-117). <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000067975/5000063039> Erişim: 17.03.2016
- Beşpınar Karaoğlu, Z. (2012). *2000'ler Türkiye'sinde Gap Bölgesi'nde Kadın Projeleri Ve Kadının Güçlenmesi: Valilikler, Belediyeler Ve Çatom İstihdam Proje Örnekleri*. T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Genel Sosyoloji Ve Metodoloji Programı. Doktora Tezi. İstanbul.
- Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu 59. Oturumu. (2015). *Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) Gözlem Raporu*. New York, ABD. (Haz.: Rabia Öter Candan).
- Buğra, A. (2007). Yoksullukla Mücadele Yöntemi Olarak Mikrokredi: Acıklı bir Hikaye. *Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Bülteni*. 1 (2). (1-4).
- Burtan Doğan, B. ve M. Kaya. (2013). Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Sistemi: Diyarbakır Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 12(45). (144-170). <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/viewFile/5000068595/5000063656> Erişim: 13.04.2016
- Chuwduy, S. S. A. K. (2006). Grameen Bank, Bangladeş: Dünyanın En Büyük ve Öncü Mikrokredi Örgütü. Yıldız Ecevit (Ed.). *Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Kadınların Ekonomik Güçlenmelerine Yönelik Yol Haritası* içinde (48-50). Ankara.
- Çabuk Kaya, N. (2010). Farkındalık Yaratarak Kadını Güçlendirme: Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Bir Kalkınma Modeli. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Sosyoloji Derneği Yayınları*. 13 (2). (117-143).
- Çakır, Ö. (2008). Türkiye'de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 31. (25-47).
- Çakır, T. (2008). *Güçlendirme ve Güçlendirmenin Çalışan Davranışları İle İlişkilerinin Değerlendirilmesi: Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kocaeli.
- Çayır, K. (2014). *Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme İnceleme Raporu*. Bursa: Aile Akademisi Derneği.
- Çelebi, N. (1993). Kadın Girişimciliğini Özendirme ve Destekleme Konusunda Politikalar. *Kadını Girişimciliğe Özendirme ve Destekleme Paneli Bildiriler ve Tartışmalar, Devlet Bakanlığı Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü*, Eğitim Serisi Yayın No:74. (35-42). Ankara: Şafak Matbaacılık.

- Çelik, C. ve M. Özdevecioğlu. (2001). Kadın Girişimcilerin Demografik Özellikleri ve Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Nevşehir İlinde Bir Araştırma. 1. Orta Anadolu Kongresi "Kobilerin Finansman ve Pazarlama Sorunları". (487-498).
- Çetindamar, D. (2002). *Türkiye’de Girişimcilik*. Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD). Yayın No: TÜSİAD-T/2002-12/340.
- Çiftçi, M. (2010). Türkiye’de İşsizliğe Çözüm Önerisi Olarak Kadın Girişimciliğinin Geliştirilmesi: Mikro Kredi Uygulamaları. *Çimento İşveren Dergisi*. 5 (24). (42-54).
- Demirel, E. T. ve M. Tikici. (2004). Kültürün Girişimciliğe Etkileri. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*. 2(3). (49-58).
- Demirez, M. ve R. Cebeci. (2005). *Türkiye’de Girişimciliğin Tarihçesi ve Girişimcilerin Sosyolojik Profili*. KOSGEB GGM Ulusal Girişimcilik Raporu Bölüm II.
- Dighe, A. (1995). Women's Literacy and Empowerment: The Nellore Experience. Carolyn Medel-Anonuevo (Ed.). *Women, Education and Empowerment: Pathways towards Autonomy* içinde (38-45). Almanya: UIE Studies 5.
- Doğan, S. (2003). *Personel Güçlendirme*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Doğanay, F. (1993). Türkiye’de Kadın Girişimciliğini Özendirme ve Destekleme Konusunda Görüşler ve Öneriler. *Kadını Girişimciliğe Özendirme ve Destekleme Paneli Bildiriler ve Tartışmalar, Devlet Bakanlığı Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü*, Eğitim Serisi Yayın No:74. (84-86). Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Dolun, L. (2005). *Mikro Finansman*. Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Genel Araştırmalar. GA-05-2-5. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Matbaası.
- Ecevit, Y. (1993). Kadın Girişimciliğinin Yaygınlaşmasına Yönelik Bir Model Önerisi. *Kadını Girişimciliğe Özendirme ve Destekleme Paneli Bildiriler ve Tartışmalar, Devlet Bakanlığı Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü*, Eğitim Serisi Yayın No:74. (15-34). Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Enis, A. (1993). *Kadın ve Sosyal Adalet*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Erdemir, İ. (2010). Düzenleyici Otorite Perspektifinden Mikrokredi. İzzet Lofça, Ahmet Hamdi Aydın, Servet Güngör, Ömer Büyükyenigün (Ed.). *Mikrokredi ve Yoksulluk Yoksulluğun Olmadığı Bir Dünyaya Doğru* içinde (164-175). Kahramanmaraş Valiliği: Yayın No: 8.
- Ertürk, Y. (1993). Girişimcilikte Örgütlü Dayanışma Yaklaşımı: Hindistan’dan Bir Örnek. *Kadını Girişimciliğe Özendirme ve Destekleme Paneli Bildiriler ve Tartışmalar, Devlet Bakanlığı Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü*, Eğitim Serisi Yayın No:74. (43-48). Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Furat, M. (2013). *Rural Development And Women’s Empowerment: The Case Of Rural Women’s Organizations In Turkey*. Middle East Technical University. Doktora tezi. Ankara.
- Goffee, R. ve R. Scase. (1992). *Kadınlar İş Başında*. (Çev.: Ahmet Fethi). İstanbul: ETİ Kitapları.
- Gökulu, G. ve M. Furat. (2013). Türkiye’de Kadınla İlgili Kalkınma Politikalarının ve Projelerinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 8(8). (1895-1913).
- Gökyay, Ç. (2008). *Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamaları Ve İstihdama Yansımaları*. Uzmanlık Tezi. T.C. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Gündüz Hoşgör, A. (2011). *Kalkınmada Alternatif Yaklaşımlar: Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma*. Murat Öztürk, M. Tahir Dadak ve Joost Jongerden (Ed.). Kırsal Kalkınmada Alternatif ve Yeni Yaklaşımlar içinde (69-86). İstanbul: Gün Matbaacılık.

- Gündüz Hoşgör, A. (2013). Kalkınma. Yıldız Ecevit, Nadide Karkıner (Ed.). *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* içinde (50-71). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2312 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1309.
- Güney, S. (2006). Kadın Girişimciliğine Genel Bir Bakış. *Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. Cilt: 1 (1). (25-43).
- Gürol, M. A. (2000). *Türkiye’de Kadın Girişimci ve Küçük İşletmesi: Fırsatlar, Sorunlar, Beklentiler ve Öneriler*. Ankara: Atılım Üniversitesi Yayın No: 2.
- Haspolat, E. (2010). *Neoliberalizmin Kalkınma Söylemi ve Yoksullukla Mücadele Yöntemi Olarak Mikrokredi: Örnek Ülke Deneyimleri ve Türkiye*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- <http://www.bayanlarais.org/bayan-girisimcilere-ozel-kredi-ve-hibeler.html> Erişim: 28 Mart 2016
- http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/2866mikrogirisimci.pdf Erişim: 25 Mart 2016
- <https://grameenfoundation.org/about/history> Erişim: 25 Nisan 2018
- <http://www.israf.org/indir/mikrofinans-farki.pdf> Erişim: 10 Mart 2016
- <http://www.israf.org/indir/mikro-kanunlar.pdf> Erişim: 10 Mart 2016
- <http://www.israf.org/indir/mikrokredi.pdf> Erişim: 10 Mart 2016
- <http://www.israf.org/indir/Sonucbildirgesi.pdf> Erişim: 10 Mart 2016
- <http://www.israf.org/index.php/mikrokredi/calismalarimiz/time-dunyayi-degistiren-10-fikirden-biri-mikrokredi> Erişim: 10 Mart 2016
- <http://www.kadininstatusu.gov.tr/kaynak/ulusarasi-belgelerkuruluslar/uluslararası-kuruluslar/birlesmis-milletler> Erişim: 19 Mart 2018
- <http://www.kedv.org.tr/hakkimizda/> Erişim: 25 Mart 2016
- <http://www.kedv.org.tr/programlar/ekonomik-guclendirme/> Erişim: 25 Mart 2016
- <http://www.kedv.org.tr/maya/mayanin-hedef-kitlesi/> Erişim: 10 Mart 2018
- <http://www.kedv.org.tr/maya/borc-verme-metodolojisi/> Erişim: 10 Mart 2018
- <http://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/1231/girisimcilik-destek-programi> Erişim: 24 Mayıs 2018
- <http://www.microcreditsummit.org/about-the-campaign2.html> Erişim: 18 Nisan 2018
- <http://muhammedyunus.okan.edu.tr/tr/mikro-finans-nedir.php> 15 Mayıs 2016
- <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/hivaidis.htm> Erişim: 18 Mayıs 2016
- <https://stateofthecampaign.org/2014/03/21/2014-report-regional-data/> Erişim: 26 Nisan 2018
- <https://stateofthecampaign.org/tables-and-figures/> Erişim: 15 Nisan 2018
- <https://stateofthecampaign.org/2015/12/09/new-report-calls-for-scale-up-of-financial-services-pathways-to-help-end-extreme-poverty/> Erişim: 17 Nisan 2018
- <http://tgmp.net/tr/sayfa/biz-kimiz-/117/0> Erişim: 10 Nisan 2016
- <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf> Erişim: 06 Haziran 2016
- <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/cedaw.pdf> Erişim: 20 Mart 2018
- <http://www.turkis.org.tr/HAZIRAN-2018-ACLIK-ve-YOKSULLUK-SINIRI-d60736> Erişim: 14 Haziran 2018

- <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals/> Erişim: 25 Mart 2018
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24870> Erişim: 09 Mayıs 2018
- <http://www.un.org/popin/unfpa/taskforce/guide/iatfwemp.gdl.html> Erişim: 17 Mart 2018
- <http://www.unesco.org.tr/?page=3:68:2> Erişim: 15 Mart 2018
- <http://www.unicankara.org.tr/today/1.html> Erişim: 17 Mart 2018
- İşler, R. ve C. Şentürk. (2017). Tarihsel Açıdan Uluslararası Kurum/Kuruluşlarda “Ekonomik Kalkınma” ve “Kadın” İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9 (22). (375-388).
- Kabakçı, E. (2012). *Mikro Kredinin Kadın Yoksulluğunu Azaltmadaki Rolü ve Eskişehir Uygulaması*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir.
- Kadın. Ocak-Şubat-Mart, 2018. *Güç*. Üç aylık fikir dergisi. Süreli yayın. İstanbul: Erkam Yayın. 1(4).
- Kadın 2000: 21. Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma Ve Barış (Pekin+5) Başlıklı Birleşmiş Milletler Genel Kurul Özel Oturumunun Hazırlık Dönemi ve Sonuçları Hakkında Özet Bilgi. (2000). *TC Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM)*. Ankara.
- Kadın ve Yoksulluk Politika Dokümanı. (2008). *T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü*. Ankara: Ferda Ofset.
- Kadına Yönelik Uluslararası Sözleşme ve Kararlar. (1993). *Devlet Bakanlığı Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü*. Eğitim Serisi Yayın No: 75.
- Kadının Güçlenmesi Prensipleri (WEPs) Uygulama Rehberi. (2017). *UN Women Avrupa ve Orta Asya Bölge Ofisi. İmak Ofset Basım Yayın*. http://www.globalcompactturkiye.org/wp-content/uploads/2017/01/WEPs_Rehber.pdf Erişim: 17.03.2018
- Karabulut, T. (2007). *Yoksullukla Mücadelede Mikrokredi Uygulaması*. Ankara: Nobel Basımevi.
- Karasar, N. (1998). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karaçay, H., B. Ş. Zülfiyar ve D. G. Aydın. (2014). Post-Neoliberal Kalkınma Paradigmasında “Kalkınmada Kadın ve Güçlenme” Algısı: Dünya Bankası Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 16 (2). (15-31).
- Keskin, S. (2014). Türkiye’de Kadın Girişimcilerin Durumu. *Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 9 (1). (71-94).
- Korkmaz, E., B. Baloğlu, K. K. Sümer, N. Oktayer ve M. Çak. (2004). *Mikrokredi Yoluyla Yoksulluğun Azaltılması: İstanbul Örneği*. İstanbul Ticaret Odası. Yayın No: 2004-32.
- Kutaniş, R. Ö. (2006). *Girişimci Kadınlar*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Kutaniş, R. Ö. (2009). Kadın ve Erkek Girişimcilerin Algılama Farklılıkları: Sakarya Örneği. *Sakarya Üniversitesi Uluslararası ve Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi Kongre Bildirileri*. Cilt 1. (258-267).
- Kümbetoğlu, B. (2017). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lazo, L. (1995). Some Reflections on The Empowerment of Women. Carolyn Medel-Anonuevo (Ed.). *Women, Education and Empowerment: Pathways towards Autonomy* içinde (23-37). Almanya: UIE Studies 5.

- Malhotra, A., S. R. Schuler. ve C. Boender. (2002). *Measuring Women's Empowerment As a Variable in International Development*.<http://siteresources.worldbank.org/INTEMPowerment/Resources/486312-1095970750368/529763-1095970803335/malhotra.pdf> Erişim: 07.04.2016
- Medel-Anonuevo, C. (1995). The International Seminar On Women's Education and Empowerment. Carolyn Medel-Anonuevo (Ed.). *Women, Education and Empowerment: Pathways towards Autonomy* içinde (5-12). Almanya: UIE Studies 5.
- Mercanlıoğlu, Ç. (2009). Cinsiyete Dayalı Eşitsizlik; Kadın Yöneticilerin İş ve Özel Hayatlarını Dengeleme Zorlukları ve Bedelleri. *Sakarya Üniversitesi Uluslararası ve Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi Kongre Bildirileri*. Cilt 1. (41-50).
- Mikro Kredi: Türkiye Grameen Mikro Finans Programı. (2015). *Sosyal Aktüel Yayın Organı*. 1 (1). Ankara.
- Mungan, S. (2013). *Kadın Girişimcilik Değerleri İle Kadın Girişimcilik Algısı Arasındaki İlişkide Girişimcilik Eğitimlerinin Rolü*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Narin, M., A. Marşap ve M. A. Gürol. (2006). Global Kadın Girişimciliğinin Maksimizasyonunu Hedefleme: Uluslararası Arenada Örgütlenme ve Ağ Oluşturma. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 8 (1). (65-78).
- Nayır, D. Z. (2008). İş ve Ailesi Arasındaki Kadın: Tekstil ve Bilgi İşlem Girişimcilerinin Rol Çatışmasına Getirdikleri Çözüm Stratejileri. *Ege Akademik Bakış*. 8 (2). (631-650).
- Noyan Yalman, İ. ve Ö. Gündoğdu. (2014). Kadın Girişimciliği ve Bölgesel Kalkınma: TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat) Bölgesinde Uygulama. *Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 9(1). (39-70).
- Okumuş, H. Ş. (2010). *Dünyada Ve Türkiye’de Mikro Finansman Ve Yoksulluğun Azaltılması: Teori Ve Uygulamalar*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları Sosyal Araştırmalar. Yayın No: 2010-31.
- Onay Özkaya, M. (2009). Kadın Girişimcilere Yönelik “Strateji Geliştirmede” Yerel Yönetimlerle İşbirliği İçinde Olmak, Mümkün Mü?. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 7 (11). (56-72).
- Ozan Dündar, S. (2007). *Mikro Finansman*. Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü. Ankara: GA-07-05-28.
- Öğüt, A. (2006). Türkiye’de Kadın Girişimciliğinin ve Yöneticiliğinin Önündeki Güçlükler: Cam Tavan Sendromu. *Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 1(1). (56-78).
- Ören, K., N. Negiz ve E. Akman. (2012). Kadınların Yoksullukla Mücadele Aracı Mikro Kredi: Deneyimler Üzerinden Bir İnceleme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 26 (2). (313-338).
- Örücü, E., R. Kılıç ve T. Kılıç. (2007), Cam Tavan Sendromu Ve Kadınların Üst Düzey Yönetici Pozisyonuna Yükselmelerindeki Engeller: Balıkesir İli Örneği. *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14 (2). (117-135).
- Öz, C. S. ve C. Çolakoğlu. (2014). Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamasının Sakarya İli Özelinde İncelenmesi. *Çalışma ve Toplum*. 4 (43). (177-206).
- Özar, Ş. (2005). *GAP Bölgesi’nde Kadın Girişimciliği*. GAP-GİDEM Yayınları. Ankara: Nurol Matbaacılık.
- Özaydın, M. M. (2015). Türkiye’de Çalışan Kadın Olmak. *Sağlık-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi (SASAM) Enstitüsü Analiz Dergisi*. Mayıs. (1-20).

- Özdemir, M. Ç. (2009). Kapitalizm Kadın ve Cam Tavanlar. *Sakarya Üniversitesi Uluslararası ve Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi Kongre Bildirileri*. Cilt 1. (132-143).
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11(1). (323-343)
- Özkul, G. ve M. A. Dulupçu. (2007). Kişisel Gelişimin Girişimci Tipleri Üzerine Etkisi: Antalya-Isparta İllerinde Bir İnceleme. *Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 2(2). (67-92).
- Palaz, S. ve B. Turgut. (2009). Kadın Girişimcilerin Kişisel Ve İş Yaşamına İlişkin Özellikleri, Motivasyonları Ve Beklentileri Üzerine Bir Araştırma: Bandırma Örneği. *Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 4(1). (99-115).
- Parpart, J. L. (1993). Who is the 'Other'?: A Postmodern Feminist Critique of Women and Development Theory and Practice. *Development and Change*. 24(3). (439-464).
- POPIN - *Guidelines on Women's Empowerment*. United Nations Population Information Network (POPIN). UN Population Division, Department of Economic and Social Affairs, with support from the UN Population Fund (UNFPA). <http://www.un.org/popin/unfpa/taskforce/guide/iatfwemp.gdl.html> Erişim: 07.03.2018
- Progress of the World's Women 2000 UNIFEM Biennial Report. (2000). file:///C:/Users/Muhammedİkbal/Desktop/UNIFEM_progress_of_the_world_s_women_2000.pdf Erişim: 07.03.2018
- Rose, P. (Direktörlüğünde). (2013). *Herkes İçin Eğitim (Efa) Küresel İzleme Raporu*. (Çev.: Esra Hatipoğlu).
- Sancak Baktır, N. ve E. Erdem. (2015). Türkiye'de Kadın Yoksulluğunun Çözümünde Mikro Kredi Uygulamaları: Ekonomik Etkilerin Ölçülmesi. *Sakarya İktisat Dergisi*. 4. (52-82).
- Serdaroğlu, U. Ve G. Yavuz. (2008). Kalkınma ve Kadın (veya Toplumsal Cinsiyet) İlişkilendirilişinin Değişimindeki Kavşaklar. *Ekonomik Yaklaşım*. 19 (Özel Sayı), (121-164).
- Simojoki, H. K. (2003). Empowering credit-more than just money: the socio-economic impact of micro-finance on women in Nairobi, Kenya. *University of Jyväskylä, Department of Social Sciences and Philosophy*. https://doc-0k-bk-apps-viewer.googleusercontent.com/viewer/secure/pdf/3nb9bdfcv3e2h2k1cmql0ee9cvc5l0le/m9sdmj9io9tofs4i9lposgau8ivioo7s/1460030850000/lantern/*/ACFrOgDcr_sgCSuPHITuj_Dz_8XrXsLVbJ9911omgtcsDGjlSeZd6NpDC479HMHl6vnCZvU4mjhZ2bcW6h75JoeKkwq6YQkzVUNEMx3w1qTUyIsLZAzyS3h2HcuolPA=?print=true Erişim: 07.04.2016
- Soyak, M. (2010). Kadın Girişimciliği Ve Mikrofinans: Türkiye Deneyimi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*. 24. (129-144).
- Soysal, A. (2010a). Türkiye'de Kadın Girişimciler: Engeller ve Fırsatlar Bağlamında Bir Değerlendirme. *Anakara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*. 65 (1). (83-114).
- Soysal, A. (2010b), Kadın Girişimcilerin Özellikleri, Karşılaştıkları Sorunlar ve İş Kuracak Kadınlara Öneriler: Kahramanmaraş İlinde Bir Araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 5(1). (71-95).
- Soysal, A. (2013). Kırsal alanda Kadın Girişimciliği: Türkiye İçin Durum Değerlendirmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 8(1). (163-189).
- Sönmez, A. ve A. Toksoy. (2014). Türkiye'de Girişimcilik ve Türk Girişimci Profili Üzerine Bir Analiz. *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. 21 (2). (41-58).

- Stromquist, N. P. (1995). The Theoretical and Practical Bases For Empowerment. Carolyn Medel-Anonuevo (Ed.). *Women, Education and Empowerment: Pathways towards Autonomy* içinde (13-22). Almanya: UIE Studies 5.
- Stromquist, N. P. (2009). Literacy And Empowerment: A Contribution to The Debate. *Background Study Commissioned In The Framework Of The United Nations Literacy Decade*.
- Şahin, E. (2009). Kadın Girişimcilik ve Konya İlinde Kadın girişimcilik Profili Üzerine Bir Uygulama. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 17. (287-309).
- Tamer, G. (2013). Dünyaya Kıyasla Türkiye’de Kadın Girişimciliği. *International Conferance on Eurasian Economies*. Session 3C: Girişimcilik. (649-656).
- Tamer, M. (2008, 30 Temmuz). Çubukçu, Mikro Krediyi Ne Sanıyor? Milliyet. <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/meral-tamer/cubukcu--mikro-krediyi-ne-saniyor--972519/> Erişim: 18 Nisan 2018
- Tanrıöven, C. ve I. Gürbüz. (2015). Dünyada Mikro Sigorta Uygulamalarının Karşılaştırılması Ve Türkiye’de Uygulanabilirliği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 17(2), 97-121.
- Taşpınar, Ç. (2013). *Yoksulluğun Azaltılmasında Mikro Kredi Uygulamalarının Yeri: Afyonkarahisar Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Afyonkarahisar.
- Toker, İ. (2008). Dindar Kadınların Güçlenme İmkanları-Eşler Arası İlişkiler Örneği. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SAUIFD)*. 10(17). (1-15).
- Toksöz, G. (2007). *Türkiye’de Kadın İstihdamı Durumu*. Ankara: Uluslararası Çalışma Örgütü Yayını.
- Toksöz, G. (2012). *Kalkınmada Kadın Emeği*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Tompson, N. (2016). *Güç ve Güçlendirme*. (Çev.: Ahmet Ege, Eda Beydili Gürbüz, Hande Albayrak, Nurullah Çalış. Çev. Ed.: Özlem Cankurtaran). Ankara: Nika Yayınevi.
- Tömen, G. ve F. Sarvan. (2015). Mikrofinans Programlarının Kadın Yoksulluğu ve Girişimciliği Üzerine Etkileri: Bir Araştırma ve Bir İşbirliği Modeli Önerisi. *Mediterranean Journal of Humanities*. 5 (1). (343-369). DOI: 10.13114/MJH.2015111388
- Tuncay, T. (2009). *Genç Kanser Hastalarının Hastalık Deneyimlerinin Güçlendirme Yaklaşımı Temelinde Analizi: Bir Model Önerisi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı. Doktora Tezi. Ankara.
- Tutar, F. ve H. Yetişen. (2009). Türkiye’de Kadının Ekonomik Kalkınmadaki Rolü. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*. 2 (2). (116-131).
- Türkiye Grameen Mikrofinans Programı (TGMP) Bilgi Notu. (2012). *TİSVA Mikrofinans Merkezi - TGMP Genel Müdürlüğü*. Ankara.
- Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) Mikrokredi Merkezi – *Türkiye Grameen Mikrokredi Programı (TGMP) Yasal Mali Tablolar ve Bağımsız Denetçi Raporu*. (2018). İstanbul.
- Türkiye’de Kadın İşgücü Profili ve İstatistiklerinin Analizi. (2014). *T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü*. Ankara: Duygu Matbaacılık.
- Türkiye’de Kadının Durumu. (2008). *T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü*. Ankara.
- Türkiye’de Kadınlara Ait Girişimlerin Desteklenmesi: Gereksinim, Sorun, Olanak ve Stratejilere İlişkin Bir Çalışma. (2000). *T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM)*. Ankara: Beyda Basımevi.

EKLER

EK – 1 Görüşme Soruları

Demografik Bilgiler

1. Yaş
2. Doğum Yeri
3. İstanbul'a göç etmişse; nereden, ne zaman, niçin?
4. Yaşadığınız İlçe:
5. Kaç yıldır İstanbul'da yaşıyorsunuz?
6. Mikro kredi aldığınız şube:
7. Eğitim durumunuz?
8. Medeni haliniz?
9. Kaç yıllık evlisiniz?
10. Çocuğunuz var mı, varsa sayısı?
11. Çocuklarınızın yaşları nedir? Küçüklerse kim bakıyor?
12. Çocuklarınızın eğitim durumu nedir?
13. Evinizde kaç kişi yaşıyor?
14. Eşiniz çalışıyor mu?
a) Çalışıyorsa, ne iş yapıyor?
b) Çalışmıyorsa, ne kadar süredir işsiz?
15. Siz hiç çalıştınız mı?
16. Hangi iş veya işlerde çalıştınız?
17. Ne kadar süreyle çalıştınız?
18. Herhangi bir sosyal sigortanız var mı? Hangisi?

Mikro Kredi

1. Daha önce başka yerden kredi aldınız mı?
2. Mikro krediyi nereden duydunuz, nasıl haberdar oldunuz?
3. Mikro kredi almanızdaki neden neydi?
4. Mikro kredi almaya nasıl karar verdiniz?
5. Mikro krediye kaç defa başvurduunuz? Başvuru sırasında herhangi bir belge talep edildi mi?
6. Hangi mikro kredileri kullandınız?
7. Mikro krediden toplamda ne kadar para aldınız?
8. Aldığınız mikro krediyle hangi işi veya işleri yaptınız?
9. Girişimde bulunduğunuz sektörü nasıl belirlediniz?
10. İşe başlamadan önce herhangi bir eğitim aldınız mı?
11. Mikro kredi alarak yaptığınız işte eğitime danışmalığa ihtiyaç duyuyor musunuz? İş kurma, satma, mal alma ve piyasa ile ilgili bilgileri nasıl edindiniz?
12. Çalışanınız ya da çalışanlarınız var mı?
13. Ortak ya da ortaklarınız var mı?
14. Ortalama aylık ne kadar kazanıyorsunuz? Kazancınız kredi kullanmanıza değdi mi?
15. Geri ödemeler nasıl? Kolay mı, zor mu?

16. İşe başlamadan yani mikro kredi alırken sorun yaşadınız mı? Yaşadıysanız şimdi olsa aynı zorluklara karşı ne tepki verirdiniz?
17. “Mikro kredi imkânı olmasa şuan herhangi bir iş yapıyor olmazdım” diye düşünür müsünüz?
18. Mikro krediden önce ve sonraki halinizi nasıl değerlendiriyorsunuz? Sizce ne değişti? İleriyi nasıl görüyorsunuz?
19. Geçmişte yapamayıp da mikro kredi aldıktan sonra yapabildiğiniz bir şey var mı? Var ise, nedir?
20. Mikro kredi uygulamasından memnun musunuz? Evet ise, memnun olma nedenleriniz nedir?
21. Sizce Mikro kredi sisteminin eksiklikleri var mı, varsa neler?
22. Ekleme istediğiniz ya da tavsiye ettiğiniz bir şey var mı?

Güçlenme

Destek, aile içi kararlara katılım, sorumluluk paylaşımı, dayanışma grupları ve sosyal ağlar

1. Eşiniz ve çocuklarınız mikro kredi almanız karşısında nasıl bir tutum sergiledi? Şimdi ne düşünüyorlar?
2. Aileniz ve yakın çevrenizden mikro kredi kullanımınız konusunda olumlu/olumsuz tepki gördünüz mü?
3. Para kazandığınızdan beri aile içinde konumunuz değişti mi? Nasıl?
4. “Mikro kredi sayesinde saygı ve kabul görebilirliğim arttı.” diyebilir misiniz?
5. Ev işleri ne oldu, ikisini birlikte yürütmek kolay mı, zor mu? Sorumluluklarınızı nasıl yürütüyorsunuz?
6. Ev işlerini yaparken diğer aile bireyleri ya da başka birinden yardım alıyor musunuz?
7. Para kazanan bir kadın olarak, kocanızın size karşı davranışlarında bir değişiklik oldu mu?
8. Kazandığınız paranın nasıl kullanılması gerektiği konusunda kocanızla tartışma yaşıyor musunuz?
9. Kendi işinizi kurduktan sonra paranın nasıl kullanılacağı konusunda daha fazla söz hakkınız olduğunu hissediyor musunuz?
10. Aile ile ilgili alınan kararlara katılımınız söz konusu mudur?
11. Sizin de bir geliriniz olduğu için kocanızın aileyi destekleme konusunda daha az sorumluluk aldığını hissediyor musunuz?
12. Grupta kimler olacak nasıl karar veriliyor?
13. Seçim yapılırken neye dikkat ediyorsunuz?
14. Hiç istemediğiniz biri oldu mu, neden?
15. İstemediğiniz biri olursa ne yapıyorsunuz?
16. Sizin desteğinizle mikro kredi alan arkadaşınız oldu mu?
17. Grupta birisi haftalık kredisini ödeyemeyecek durumda olursa ne yapıyorsunuz?
18. Diyelim ki siz iki hafta kredinizi ödeyemediniz, nasıl hissedersiniz? Grup size nasıl davranır?
19. Ödemeler dışında grupla bir araya geliyor musunuz? Birbirinize yardımcı oluyor musunuz?

20. Gruptaki diğer kadınlarla dayanışmanız arttı mı? Nasıl? Sorunlarınızı çözme konusunda birbirinize yardım ediyor musunuz?
21. Çalışmak kolay mı, zor mu? Neden?
22. Kazancınızın ev gelirine etkisi nedir?
23. Kazancınızla birikim yapabiliyor musunuz?
24. İşinizi kurduktan sonra günlük iş yükünüzün arttığını hissediyor musunuz? Aile içi sorumluluklarınızı, eşinizi ve ya çocuklarınızı ihmal ettiğinizi düşünüyor musunuz?
25. TGMP dışında herhangi bir kadın grubuna, derneğine ya da örgütüne üyeliğiniz var mı? Grupta ne yapıyorsunuz? Bu grupta yer almanızın faydası ne?
26. Herhangi bir meslek odasına üyeliğiniz var mı? Ne kadar süredir?
27. Kendinizi girişimci olarak görüyor musunuz?
28. Sizce güç nedir? Bir kadın ne zaman güçlü olur? Güçlü kadını nasıl tarif edersiniz? Kendinizi güçlü hissediyor musunuz?
29. Ekonomik olarak çok iyi durumda olsanız kendinizi güçlü hisseder misiniz? Ekonomik güç diğer problemleri de çözer mi? Aile içindeki sorunlara
30. Kadın erkek eşitliği ile ilgili ne düşünüyorsunuz?
31. Varsa, çocuklarınızı nasıl yetiştirmeyi düşünüyorsunuz?
32. Kendinizi çalışan kadın olarak görüyor musunuz?
33. Ne zamana kadar yaptığınız işi sürdürmeyi düşünüyorsunuz?
34. Mikro krediden sonra gündelik hayatınızda (ev dışında, komşu, arkadaş tutumu) nasıl değişiklikler oldu? Bu değişiklikler sizi nasıl hissettirdi?

TGMP Yöneticisine Sorulan Sorular

1. Mikro kredi uygulaması Bağcılar bölgesinde ne zaman başlatıldı? İstanbul'da kaç şube, kaç kişi vs. İstanbul çapında genel bilgileri verir misiniz?
2. Mikro kredi uygulaması kaç kişiyle başladı ve şuanda kaç girişimci bu uygulamadan faydalanmaktadır?
3. Mikro kredi vereceğiniz grupları nasıl belirliyorsunuz? Grup üyelerini seçerken herhangi bir tercihte bulunuyor musunuz?
4. Baştan sona kredi alma ile ilgili süreci anlatır mısınız? Grup kurma, geri ödeme, sigorta, okuma-yazma bilek zorunlu mu vs.
5. Grup üyelerinin ailelerinden (babası veya eşi) izin talebinde bulunuyor musunuz? Bu konu ile ilgili sorun yaşanıyor mu?
6. Girişimcilerin aldıkları mikro krediler sabit bir ücrete tabi midir? Girişimci aldığı krediyi hangi periyotlarda öder?
7. Mikro kredinin geri ödeme oranı nedir? Herhangi bir sorun yaşanıyor mu? Yaşanıyorsa nelerdir? Kredi ödenemediğinde ne yapıyorsunuz?
8. Mikro kredinin sektörel dağılımı nasıldır?
9. Mikro kredi alan bir girişimci işini büyütmek veya başka bir sektörde çalışmak amacıyla tekrar uygulamaya başvurma hakkı var mıdır?
10. Böyle bir durum karşısında sizin tutumunuz nedir? Mikro kredi ile ilgili yasal çerçeve nedir? Kanun taslak olarak bekliyor mu?
11. Mikro kredi ile ilgili sizi düşünceleriniz nedir?
12. Mikro kredi sisteminin beğenmediğiniz yönleri var mı? Varsa nelerdir?
13. Son olarak sizce mikro kredi kadınların hayatını nasıl etkiliyor?

TÜRKİYE GRAMEEN MİKROFİNANS PROGRAMI

TÜRKİYE GRAMEEN MİKROFİNANS PROGRAMI

GRUP EĞİTİM CHECKLISTİ:

Yoksulluğu önlemek ve Girişimciliğe özendirme amacıyla Mikrokredi uygulaması ilk defa 1976 yılında Bangladeş'te Prof.Dr.Muhammed Yunus tarafından başlatılmıştır. Tamamen güvene dayalı olarak verilen mikrokredi uygulamasında herhangi bir senet veya benzeri teminatlar istenilmediğinden sistem içersine dâhil edilen Grup veya üyelerin;

- a) Mikrokredi felsefesini anlamaları
- b) Mikrokredi kurallarını anlamaları ve çevresindekilere de yardımcı olmaları,
- c) Grup arkadaşlarını ve Mikrokredi personellerini tanımaları,
- d) Mikrokredi personelinin grup üyelerini tanımaları ve krediyi ne amaç için çektiğini anlamalı,
- e) Üyelerin iş yapmaya ehliyetli oldukları ve güvenilir olduklarını anlamak için eğitim süresi inden geçirilirler.

- Bangladeş'te ilk yıllarda 7 Haftada Grup kabulleri yapılırdı. Mikrokredi başvurusu yapan kişiler Hafta'da 1 gün eğitim alırlar ve 7 Hafta sonunda uygun bulunurlarsa grupları kabul edilir ve kredi almaya hak kazanırlar. Ancak daha sonra bu 7 Haftalık bekleme süresi 7 güne indirilmiştir. Türkiye'de de ilk başladığı zaman 7 gün eğitim verilir 8.günde grup kabulü yapılırdı. Daha sonra 5 güne indirildi. Son düzenleme ile birlikte **Grup eğitimlerinin 3 güne indirilmesi kararlaştırılmıştır.** Çünkü günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte her ne kadar rahat eğitim verilmekte hem de kişi ile ilgili daha hızlı bilgiye ulaşılmaktadır.

ZORUNLU 3 GÜNLÜK GRUP EĞİTİM PROGRAMININ VERİLMESİ:

Grup üyelerinin seçiminden sonra TGMP'nin kuralları, düzeni, işleyiş prosedürleri ile ilgili üç günlük bir eğitim verilir. Buna zorunlu grup eğitimi denir. Zorunlu grup eğitimi, daha önceden grup üyeleri ile birlikte kararlaştırılan belli bir gün ve saatte gruptaki herhangi bir üyenin evinde başlar. 3 günlük eğitim süresi boyunca gruptaki tüm üyelerin evleri ziyaret edilir ve yaşam koşulları gözlemlenmiştir olur.

1. **GÜN :** Zorunlu eğitimin ilk gününde merkez ve şube müdürü ile birlikte Grup üyelerinin de tamamı hazır bulunur.

- Şube müdürü TGMP'yi tüm yönleriyle özetler. Mikrokredi'nin tarihçesi anlatılır. Mikrokredi uygulaması anlatılarak başarılı iş kadınlarından örnekler verilip grup motive edilerek cesaretlendirilir. Mikrokredi'nin Dünyadaki ve Türkiye'deki öncüleri olan Prof. Dr Muhammed Yunus ve Prof.Dr. Aziz Akgül tanıtılır. Ayrıca Şubenin bulunduğu ilde fon aktaran ve destekte bulunan iş adamlarından da bahsedilir.
- Merkez müdürü eğitim programı ve TGMP'nin işleyişi hakkında bilgi verir. Üye, Grup ve Merkezin ne olduğu, Grup oluşturma şartları, Grup oluşumunun amaçları hakkında bilgi verir.
- Kredi ödemesinin nasıl yapılacağı, kredinin geri ödenmesi, kredi çeşitleri, hizmet bedeli, kredi alabilme şartları, kredilerin denetlenmesi gibi konular anlatılır.
- Gönüllü tasarruf ve Mikro Sigorta hakkında da bilgi verilir.
- Kredi kullanım amaçları ile yapacağı iş hakkında bilgi alınır.

2. **GÜN:** Zorunlu eğitimin ikinci gününde ise üyelere;

- Toplantı açılış kapanışı ile 10 Kararın açıklamalı olarak anlatılması.
- Grup üyelerinin görev ve sorumlulukları
- Grup üyelerinin merkez toplantılarına katılma zorunlulukları,
- Grup üyelerinden kendi aralarında Başkan ve yardımcı seçmeleri istenilir. Grup Başkanı ve yardımcısı seçildikten sonra bunların görev ve sorumlulukları öğretilir.

- Grup üyelerin tek tek evleri gezilerek 1 no'lu form (Başvuru ve kişisel bilgiler) doldurulur.
- Eğer üyenin okuma yazması yoksa sadece ismini yazmasını ve imza atması öğretilir.

Not: Eğitimleri her gün bir üyenin evinde yapmak hem onların ekonomik durumlarını hem de adres kontrolü yapmak açısından önemlidir.

3. GÜN: Eğitimin 2 gününde anlatılanlar tekrar edilir._

- Şube müdürü merkez müdürü ile beraber Grup kontrolü yapar.
 - Eğer üyenin okuma yazması yoksa sadece ismini yazmasını ve imza atması öğretilir.
 - Üyelerin T.C numaralarından kişisel bilgi ve adreslerin doğru olduğundan emin olmak için web sayfasından sorgulama yapılır. (kendisine en yakın Nüfus müdürlüğü veya Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Müdürlüğünden de sorgulamaları yapılabilir. Bu imkanı yok ise ikametgâhını ve Ad, Soyadı ile T.C numarasının doğru olduğunu öğrenmek için YSK sayfasından da sorgulama yapılabilir.
- DOĞRU GRUBU SEÇTİĞİMİZİ NASIL ANLAYABİLİRİZ?
 - ✓ Üyenin evine yapılan ziyaretler
 - ✓ Sezgi
 - ✓ Komşular, Çocuklar ve üçüncü kişilerden edinilen bilgiler.
 - ✓ Habersiz ziyaretler
 - ✓ Halen yaptığı işi hakkında bilgi,
 - ✓ Karakter,
 - ✓ Diğer organizasyonlar ile ilişkileri,
 - ✓ Neyi, Nasıl yapacağına karşı isteksizlik
 - ✓ Sosyal Bağlantılar
 - ✓ Bir işi yürütme yeteneği

BİR GRUP NASIL TEST EDİLİR?

- Üyelerin yetersiz ekilebilir toprak ve mal sahibi midir?
- Üyeler o bölgede sürekli mi ikamet ediyorlar?
- Üyelerin evleri birbirine yakın mı ve üyeler arasında kan bağı var mı?
- Birbiriyle benzer yaşantı tarzındalar mı?
- Üyenin başka bir yan geliri var mıdır?
- Üyenin başka kişi veya kuruluşlara(banka gibi) borcu var mı?
- Üyenin düşüncesini test ederiz ve krediden yararlanarak evini geliştirmek isteyip istemediğini anlamaya çalışırız.
- Her bir üyenin diğerleri hakkında yeterince bilgi sahibi olup olmadığını anlamaya çalışırız. Ayrıca eşleri hakkında bilgi ediniriz.
- Üyenin eşinin kredinin kullanımında ve TGMP'nin diğer faaliyetlerinde işbirliği içinde olup olmayacağına dair emin olmak zorundayız.
- Grup üyeleri TGMP'nin 10 kararını uygulamada istekli mi?
- Üyeler isimlerini yazabiliyorlar mı?

EK – 3 Grup Üyelik Başvuru Formu

FORM 1: Grup Üyelik Başvuru Formu ve Kişisel Bilgiler

Türkiye Grameen Mikrokredi Programı								
..... Şubesi								
Merkez Adı:		Üye Kart No.: <table border="1" style="display: inline-table; width: 100%; height: 20px; vertical-align: middle;"></table>						
Grup No.:		Katılım Günü:						
		Kimlik No. :						
1. Müracaat Edenin Adı ve Soyadı :								
2. Müracaat Edenin Doğum Yeri ve Tarihi :								
3. Eşinin Adı :								
4. Baba Adı :								
5. Anne Adı :								
6. Adres :								
7. Merkez İsmi :								
8. Medeni Hali (Bekar, Evli, Boşanmış, Dul, ...) :								
9. Sürekli Oturduğu Köy / Mahalle :								
10. Ailesinin / Babasının İkameti :								
11. Ailesinin Telefon No :								
Türkiye Grameen Mikrokredi Programının yönetmeliğine uygun tanzim edilmiş, yeni / eski bir gruba üye olmak istiyorum. Kişisel bilgilerim aşağıda belirtilmiştir.								
12. Üyenin Aile Bilgileri:								
Sıra No	Aile Bireylerinin Adı (Bay/Bayan)	Yaş	Aile Reisine Olan Akrabalığı	Eğitim	Meslek	İlave Gelir Kazandığı Başka İş Yapıyor mu?		
1								
2								
3								
4								
5								
6								
7								
8								
9								
10								
11								
12								
13								
14								
15								
13. Ev, Arazi ve Borç Durumu								
Ev Durumu			Arazi Durumu			Borç Durumu		
Kendi	Kira	Diğer	Kaç Dönüm	Bahçe	Diğer	Banka	Akraba	Diğer

14. Evin Tanımı

Yapı Cinsi				Çatının Durumu			
Taş Ev	Kerpiç Ev	Çok Katlı Bina	Kerpiç Ev	Kremit	Kerpiç	Dam	Beton

15. Besi Hayvanı, Kümes Hayvanı ve Ailenin Mal Varlığı İstatistikleri

Besi veya Kümes Hayvanı		Diğer Mal Varlığı	
İnek :	Tavuk :	Buzdolabı :	Motorsiklet :
Koyun :	Horoz :	Televizyon :	Mobilya :
Keçi :	Ördek :	Çam. Makinası :	Fırın :
Boğa :	Kaz :	Masa :	Diğer :
	Diğer :	Sandalye :	

16. İpotekli Malların Listesi

(Mobilya, Ziynet Eşyası, Ev, Arazi, Diğer) :

İpotekli Şartlar ve Koşullar :

17. Ailenin Yıllık Toplam Geliri :

18. Ailede Çalışan Kaç Kişi Var? :

Bay :

Bayan :

19. Başka bir grubun üyesi olan bir aile ferdi var mı? Evet / Hayır :

20. Uzun süre tedavi gördüğünüz veya tedavisi devam eden bir hastalığınız var mı?

Detaylı Bilgi:

21. İşim ve işimin tarifi:

22. Yılın hangi ayında gelirim düşük:

23. Telephone No :

24. T.C. Kimlik No :

25. Sosyal Güvence : Yeşil Kart ☐ SSK ☐ Diğer ☐

26. Bulunmadığım durumlarda gönüllü tasarruf hesabımı kullanmakta yetkilidir.

Grubun, merkezin ve mikrokredi programının bütün kurallarını ve şartlarını kabul ederim. Düzenli olarak haftalık toplantılara katılacağıma söz veririm. Ödemelerimi düzenli olarak yapacağım. Mikrokredi projesini hizmet bedeline ters düşecek herhangi bir şey yapmayacağım.

Mikrokredi programının çalışmalarının tasviyelerine uyacağım. Mikrokredi çalışanlarının zaman zaman anlattığı ve tarafımdan kabul edilebilir kurallara ve talimatlara uyacağım.

Baba / Eş İmza

Üyenin İmzası

(Daha önceki bir gruba katılmak istiyorsanız)

a-) Başvuran kişiyi grubumuzun, merkezimizin bir üyesi olarak almaya istekliyiz. Üye; Kadın / Erkek grubun, merkezin ve mikrokredi çalışanlarının kurallarına uymayı taahhüt ederim.

Grup Başkanı
İmza

Merkez Şefi
İmza

b-) Şube Müdürünün İmzası:

Yukarıda belirtilen tavsiyelerin ışığında başvuru sahibi grubun bir üyesi olarak kabul edilebilir.

Merkez Yöneticisi
İmza:
Tarih:

Şube Müdürü
İmza:
Tarih:

c-) Başvuru sahibi grup üyesi olarak tanınmış ve kabul edilmiştir.

İsim:
İmza:
Bölge Müdürü / Proje Genel Müdürü:
Tarih:

ÖZGEÇMİŞ

Yasemin Abay 15 Aralık 1985 tarihinde Ümraniye’de doğmuştur. Orta öğrenimini Ümraniye İmam-Hatip lisesinde tamamlamış ardından da lise eğitimi için Kadıköy Anadolu İmam-Hatip Lisesi’ne geçmiştir. Buradan 2003 yılında mezun olup Kandıra Meslek Yüksek Okulu Halkla İlişkiler bölümünü tamamlamıştır. 2 yıllık eğitimin ardından Gazi Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümüne dikey geçiş yapmıştır. 2009 yılında buradan da mezun olan Abay, bir kamu kurumunda çalışmaktadır. Evli ve iki çocuk annesidir. Orta derecede İngilizce bilmektedir.

